

Acta sanctorum

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur, quae
ex Latinis et Græcis, aliarumque gentium antiquis monumentis

Quo dies primus et secundus continentur

Bolland, Johannes

Parisiis et Romae, 1866

De S. Fide V. Et Martyre Ac Sociis MM. Aginni In Aquitania. Commentarius
Prævius.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-73889](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-73889)

DE S. FIDE V. ET MARTYRE AC SOCIIS MM.

AGINNI IN AQUITANIA.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Actorum sanctæ Martyris notitia horumque diversitas : edendorum antiquitas et fides adversus adversarios vindicata.

VERISIMILITER
SUB ANNUM
CCLXXVII.
Varia nec
omnibus probata S Fidis
Acta,

Quam verum sit, quod infirma mundi sæpe eligit Deus, ut confundat fortia, præter alias e femineo sexu martyres, documento ex infra dicendis erit

S. Fides Aginnensis, tam illustri nomine ob invictam in Christiana fide constantiam dignissima virgo, et popularium suorum, quos sua in tormentis fortitudine Christianos fecit, sæcundissima in fide parens. Hanc ab homonyma virgine, quæ probabiliter Romæ cum sororibus Spe et Charitate matreque Sophia martyrio coronata est, omnino diversam esse, ut per se patet, ita probatione non eget. Illius, sororumque ac matris gesta Commentario critico ad diem 4 Augusti prosecutus est Sallerius noster, censuitque earum Acta, ut passim circumferuntur, digna non esse, quæ in nostro Opere recuderentur. Proin erit fortassis, qui, lecta criticorum quorundam minime favorabili de Actis Martyris nostræ censura, ea etiam indigna censeat, ut in eodem Opere locum habeant, utpote quæ horum iudicio nihil minus quam primigenia, ac contra popularibus traditionibus, adjunctis minus probabilibus, imo et historicæ veritati contrariis, infecta sint, eoque præterea stilo conscripta, qui primorum Ecclesiæ sæculorum simplicitatem minime redoleat. Atque hæc quidem vitia aliæque sublestæ fidei indicia in sanctæ Martyris nostræ Actis reperiri, asseveranter tradunt scriptores Historiæ literariæ Franciæ tom. III, pag. 273 et 274; quamquam tamen iisdem Actis, quantum ad martyrii substantiam, non omnem fidem denegandam esse, postmodum etiam edicant. Præverant illis Tillemontius tom. IV Monument. Eccles. pag. 343 et pag. 732, Nota 1, ac Bailletus in Tabula critica ad hunc diem, qui simili censura, ac paulo mitioribus verbis, Acta S. Fidis universim perstrinxerunt. Hæc num æqua, num iniqua sit, ex subjecta Actorum notitia nostrisque ad singula objecta responsionibus dijudicabit eruditus lector.

2 Dum Actorum, quæ ad manum habuerunt, notitiam subministrant laudati scriptores Historiæ literariæ, recte pag. 273 observant, Acta, seu potius Martyrium SS. Caprasii et Fidei (sic enim apud Surium inscribuntur) ex pervetustis Mss. codicibus prius typis prodisse, quam Labbeus, quem prior illa editio verisimiliter latuit, ea sub nomine Actorum S. Fidei ex quamplurimis, ut ait; calamo exaratis codicibus tom. II suæ Mss. Bibliothecæ a pag. 528 vulgaret. Porro

utramque illam editionem, si voces aliquot, pro librorum arbitrio mutatas, excepias, nihil inter se differre, iidem recte etiam advertunt. At facile nimis Baillet, quem in margine laudant, viri eruditi fidem habuerunt, asserenti, edita a Mombritio Acta etiam nulla in re, nisi penes voces aliquot, pro librorum iudicio commutatas, a jam memoratis discrepare. Etenim, si ipsum Mombritii Opus, Cicho Simonetæ Mediolanensium ducum, ut aiunt, secretario inscriptum et ante annum 1480 Italicis typis excusum, cum Surianis Labbeanisque Actis contulissent, vidissent primo oculorum conjectu, Mombritiana Acta sextuplo circiter aliis contractiora, eorumque meram esse synopsis, qualis etiam reperitur in Moysacensi et in nostro codice Ms. 36, qui olim fuit conventus sanctæ Cæcilie in Trajecto; ut adeo non majori jure Mombritiana lucubratio inter impressa sanctæ Martyris nostræ Acta computetur, quam quæ apud Petrum de Natalibus lib. ix. § 26, et apud Antoninum 1 parte Histor. tit. 8, capitulo 1, § 24, ante Surianam Labbeanamque editiones typis vulgata fuerant mera Actorum compendia, quæ nos propterea Actorum nomine non comprehendimus, dum de horum antiquitate ac sinceritate infra disputamus. Sed neque his accensem peractam Lovanii anno 1485 a Joanne de Westphalia Actorum S. Fidis editionem, laudatis scriptoribus omnino incognitam; quandoquidem hæc Actorum veterum paraphrasim recentem potius exhibeat, quam veteris cujusdam biographi lucubrationem, uti ex ipso stilo omnino liquet.

3 Præter typis vulgata, varia mihi ad manus sunt Actorum Mss. apographa, quorum unum exstat in nostro codice O Ms. 19, iudice Henschenio nostro, ante annos 900 aut certe 800 manu exarato; alterum in grandiori nostro codice pergamento, signato P. Ms. 159, qui olim abbatiæ Vallicellensis Ordinis Cisterciensis fuit. Adhæc desumpta ex Mss. codicibus Rubæ Vallis, Conchensis monasterii in Rhutenis et S. Cucuphatis de Valle in Hispania, Actorum exemplaria stilo soluto conscripta habemus, nec non stilo ligato ab Hildeberto Cenomanensi fortassis compositam S. Fidis Passionem; quæ omnia, uti faciunt Acta excusa, non tantum SS. Caprasii, Primi ac Feliciani pro Christi fide certamen eodem, quo Martyr nostra passa est, tempore ac loco constituunt, sed etiam de horum omnium translatione corporum, per S. Dulcidium Aginnensem episcopum peracta, deque exstructa ab

ACTORE
J. G.

E

F

et in quibus
inter se differant,
exponitur,

eadem

AUCTORE
J. G.

eodem S. Fidis nomini ecclesia expressam faciunt mentionem. Penes nos insuper est de prompta ex Ms. Sanmazimini Trevirensis codice Passio SS. Caprasii et Fidei, in qua quidem S. Caprasius una cum S. Fide eodem die et loco pro Christo occisus dicitur, at sine ulla SS. Primi et Feliciani, eorumque cum ceteris translationis, ac erecta a Dulcidio ecclesiae commemoratione. Denique Actorum Martyris nostrae Ms. egraphum habemus, ex Ms. codice reginae Sueciae signato num. 863 desumptum, in quo quidem iisdem fere verbis, quibus id in ceteris fit, S. Fidis martyrium refertur, at de Caprasii martyrio ceterisque rebus supra memoratis verbum plane nullum occurrit. Quae Actorum discrimina sedulo observata velim, priusquam hic, uti Sollerius in Usuardo illustrato pag. 582 spondit, de censuræ, qua eruditi critici Acta S. Fidis universim perstringunt, æquitate, an iniquitate, disputare exordiamur.

Non omnia
Fidis Acta
juniora esse
medio sæc. VI.

¶ Si laudatis Historiæ litterariæ scriptoribus, illisque, quos hi duces sequuntur, dum Acta S. Fidis multo ejus ætate juniora minusque sincera statuunt, de illis tantum seu excusis, seu Mss. Actis sermo fuerit, quæ nos num. 3 primo loco recensuimus, ab iis ego non omni ex parte dissentio, cum indubitatum sit, ea certe S. Dulcidio, cujus expresse meminerunt, posteriora esse, ac proin sive cum Gallia Christianæ aucta tom. II, col. 897, sub annum Christi 405, quod mihi probabilius videtur, sive sequi sæculo post cum laudatis Historiæ litterariæ scriptoribus, ejusdem Dulcidii episcopatum status, Acta hæc minime cœva seu primigenia, ac ne supparia quidem sanctæ Martyri nostræ dici possunt. Fateor quoque, in his Actis, uti et in recensita secundo loco Passione SS. Caprasii et Fidei nonnulla tradi, quæ mihi haud multum placent, medicamque manum exigere videntur, qua de re in Opere nostro, si Superis placet, fusius agendum erit die 20 Octobris, quo in Ecclesiasticis Fastis hic sanctus Martyr passim celebratur. Verum, si idem eruditi viri, uti quidem ex generali eorum assertione apparet, Acta omnia S. Fidis nullo discrimine ad sæculum VI, idque non parum provecum, ableganda censuerint, eademque adeo censura etiam memorata a nobis tertio loco S. Fidis Acta infragae a nobis edenda, perstricta voluerint, eorum ego judicio subscribere nequaquam possum. Etenim, cum in his, ut pervolventi patebit, nulla de facta a S. Dulcidio S. Fidis translatione, nulla de exstructa ei ecclesia mentio fiat, quæ tamen hujusmodi sunt, ut a biographo his juniori, uti ex Surianis, Labbeanis ceterisque his affinis Mss. liquet, commemoranda fuissent, facit hoc Actorum nostrorum silentium, tum ut ea ante ejusdem Dulcidii tempora conscripta fuisse, non temere censi queant, tum certe ut adversariorum corrumpat fundamentum, quo universim juniorem Actorum ætatem stabilierunt.

et edenda hic
antiquitate
præstare jam
vulgatis,
ostenditur.

5 Accedit, quod si cum Surianis aliisque his affinis Acta nostra attente conferantur, continuo sat manifeste appareat nostrorum antiquior ætas, utpote a quibus illa partim promanarunt, tum nempe, ut conjicere lubet, cum, facta per S. Dulcidium corporum SS. Fidis, Caprasii aliorumque Aginnensium martyrum translatione, credi vulgo cæpit, eos plane omnes, quorum corpora eodem tempore transferebantur, etiam unius diei hora, ut Suriana aliisque scribunt, pro Christo mortem diu ante oppetisse; qua quidem opinione ductis pronum fuit, antiquioribus Actis nostris, in qui-

bus de Caprasio aliisque martyribus nominatim nullus sermo fiebat, eorum gesta, ubicumque locus patiebatur, intermiscere, quod tamen haud usque adeo prospere ipsis cessit, quin se interpolatio subinde prodat, ac vel in primis post numerum ex nostra partitione quintum, ubi cum dictum esset, eorum complurium, qui cum S. Fide coronam martyrii adepti erant, ignorari nomina, mox subditur nominatissimi Caprasii ac deinde Primi et Feliciani pro Christi nomine martyrium; et illud quidem his apud Labbeum verbis: EO NAMQUE tempore... a Deo electus martyrique futurus sanctus Caprasius etc.; hoc vero non minus disertis: Duo fratres NOMINE et MERITIS Primus et Felicianus etc., quæ quidem non satis aptam cum prioribus dictis connexionem faciunt et interpolationem indicant. Denique tametsi, non dissentibus scriptoribus Historiæ litterariæ, Suriana Acta sub S. Dulcidii Aginnensis tempora conscripta fuerint, magnaque adeo antiquitate gaudeant, nostra tamen, in quibus de Caprasio aliisque veluti unius diei hora cum S. Fide mortuis, deque eorum corporum translatione mentio nulla fiebat, antiquitate ac fide non parum potiora crediderint martyrologi classici, utpote qui, si paucissima excipias apographa, S. Fidem sine Caprasio aliisque hoc die annuntiarunt, quod verisimile non est, eas, reclamantibus Actis Surianis, facturos fuisse, nisi nostra Acta, in quibus S. Caprasius aliique nominatim martyres Aginnenses prætermittuntur, majori antiquitate et fide pollere, perspectum habuissent.

6 At, inquires, sint ceteris Acta nostra vetustiora, sintque ex nostris illa, non ex illis nostra derivata; attamen, cum stilo nostra ab aliis non discrepent, sitque hic judicio scriptorum Historiæ litterariæ tom. III, pag. 273 arguitur exquisitiorque, quam qui prioribus æræ Christianæ sæculis conveniat, non alior medio sæculo IV ætas adscribi nostris etiam Actis potest. Haud dubium quidem est, quin præsidialibus, ut vocant, Martyrum Actis nostra nativæ simplicitatis palmam concedant; verum ab horum stilo obesse nihil video, quo minus saltem sub SS. Ambrosii et Augustini tempora a viro quodam gravi conscripta dicantur, utpote cujus dicendi ratio ab eorum stilo non minus subinde arguto exquisitiorque haud ita abludit, prout Ambrosianam martyrii S. Agnetis narrationem apud Ruinartium in Actis sinceris edit. secundæ pag. 460 et Augustini varios sermones ibidem pag. 365 relatos cum Actis nostris conferenti patescet. Quin imo si hæc inter et S. Vincentii Cæsaraugustani martyris Acta, jam tum sub Augustino legi in ecclesiis solita, comparisonem instituas, nescio, an quidquam a stilo obesse censeas, quo minus nostra haud secus, atque illa statim post redditam Ecclesie pacem conscripta dicantur. Nimirum, cum, ut ejusdem S. Vincentii Acta testantur, litterarum apicibus annotari Martyrum sub se passorum gesta accerrime cavisset Dacianus præses, fecerit Aginnensium erga illustrissimam Christi Martyrem religio, ut opportuno primum tempore cessantibusque persecutionibus illius pro fide certamen, ne alias ejus memoria interiret, litteris mandaretur; idque reipsa etiam hic contigisse, eo fidentius adstrui potest, quod, teste Pontio in Vita S. Cypriani, jam pridem solerent Christiani vel de ipsorum plebeiorum et catechumenorum passionibus multa aut pene cuncta describere, uti apud nos tom. IV Septembris pag. 325 videre est. Qua in re Afris Hispanisque concessisse Aquitanos, haud facile putem.

Contra eorum
antiquitatem
non multum
facit eorum
stilus.

7 Sed,

A 7 Sed, uti supra laudati scriptores asserunt, nec quæ contra hæc perperam a celestibus visionibus prodigiisque

quæ in Actis S. Fidis memorantur visiones cælestes, prodigia varia adjunctaque parum probabilia, imo antiquitatis testimonio adversantia, ea altiore medio sæculo vi antiquitatem Actis adscribi omnino vetant. Audio, et quantum ad visiones illas attinet, respondeo, censuram hanc nequaquam in Acta nostra cadere, cum in his, ut consideranti patebit, ne verbulo quidem de ulla cælesti visione mentio fiat; et, ut fieret, non continuo ex hoc capite ad sæculum vi media sui parte provecum reducenda forent, uti ex antiquis sincerisque SS. Ignatii martyris, Polycarpi, Cypriani aliisque apud Ruinartium Actis videre est, quo etiam teste in Notis ad ejusdem S. Cypriani Acta editionis secunde pag. 212, Pauca sunt ex antiquioribus et sincerioribus Martyrum Actis, in quibus ejusmodi visiones non habeantur. De prodigiis variis, quæ in Actis nostris etiam in vanum quæras, eadem esto sententia nostra, simileque Ruinartii responsum in Notis ad Acta Martyrum Palæstinæ pag. 328: Ex hoc aliisque portentis, inquit, quæ passim Eusebius narrat, collige rejicienda non esse, seu ut falsa, seu ut juniora, Martyrum Acta eo nomine, quod quandoque in eis ejusmodi insolita miracula a fidelibus interserta sint. Quamquam interim, quo loco habenda sint singula, quæ in Surianis aliisque SS. Fidis et Caprasii Actis referuntur prodigia ac visiones, hic non definitio, cum ea res, ut jam monui, ad diem 20 Octobris S. Caprasio sacrum pertineat. Venio nunc ad adjuncta illa, laudatorum scriptorum judicio parum probabilia ipsique historice veritati etiam repugnantia, quæ altiore sæculo vi antiquitatem etiam Actis nostris adscribi prohibeant. Atque utinam quidem ipsimet viri eruditi singillatim quæcumque sibi tantopere displicent, recensuissent, cum Bailetus, quem in margine effati sui eadem constituant, nihilo distinctius enucleatiusve, quam ipsi, edisserat, quenam particulatim pro suspectis falsis habeat. Restat igitur solus Tillemontius, ab isdem in margine laudatus, ex quo illa utcumque discere possimus.

8 Atque hujus quidem judicio tom. IV Monum. Eccles. pag. 732 Nota A in Acta S. Fidis, parum probabile, imo et veritati historice, uti innuit, contrarium est, quod Daciani præsidis crudelitatem Aginnensis populis impietatisque nomine traduxisse narretur, cum ex adverso a magistratibus adversus Christianos populus pro suo more staret, ac præ ipsis infensior Christi fidelibus esset. Fator, etiam in Actis nostris, æque ac in ceteris, hæc verba legi: Videntes (atrocissima, quæ Daciani jussu sanctæ Martyri inferebantur, supplicia) qui aderant, una voce clamaverunt, dicentes: O impietas! O injusta judicia! Innocens et Dei cultrix et primæ dignitatis honore præfulgens (S. Fides) cur absque ullo facinoroso gravissimis suppliciis mancipatur? Verum hæc parum probabilia vel historice veritati absorta esse, Tillemontio fatebor minime, tametsi ad assertionis confirmationem ab Acta Martyrum Lugdunensium, S. Polycarpi, aliaque, quæ nominalim exponenda non censuit, confidenter is proceat. Etenim, ut est instabile vulgus, nec in omnibus urbibus sibi simile, non magis incredibile est, una in urbe, visis atrocissimis, quæ nobilissimæ Virgini inferebantur, supplicia, commiseratione in eam, atque indignatione in judicem commotum fuisse, quam in alia, seu sacrificulorum instigatione, seu sparsis

adversus Christianos atrocibus calumniis delusum, in Christi athletas sævisse. Quid enim? quia Lugdunensis populus anno 177 Christianos ad necem depoposcit visque petulanter insultavit, quia de Thyesteis canis incestisque OEdipi nuptiis a gentilibus servis suis accusatos, tantis spurciliis re ipsa constrictos, existimabat; aut quia Judei ethnice Smyrnenses anno 166 S. Polycarpum, quod Judaicæ superstitionis idolorumque destructor fuerat, neci addictum. aliquamdiu garisunt, certumne ideo indubitatumque fiet, Aginnensem populum, sub sæculi in finem non exigua fortassis ex parte jam tum bene erga Christianos affectum, nec commiseratione in tenerrimam Civem suam, nec indignatione in tyrannum duci potuisse, cum eam non alia de causa, quam quod Christo nomen dedisset, in lecto æreo divaricatis membris extendi, vinculis ferreis coarctari, per candentem craticulam provolvi et atrociter comburi latera, conspiceret?

9 Sane, si sincera Martyrum Acta apud Ruinartium inque nostro Opere consulamus, non tam semper ac obfirmate a magistratibus vulgus stetit, ipsique, ut Tillemontius contendit, iniquus in Christianos fuit, ut potius non raro in ipso judicium conspectu abhorrentis ab eorum crudelitate, Christianosque commiserantis animi apertissima signa ederet, gemitus lacrymasque funderet, ipsumque etiam judicem, uti et infra patebit, injustæ severitatis publice incusaret. Eadem illa testor, ad quæ Tillemontius provocavit S. Polycarpi et Sociorum Acta, in quibus illud ipsum vulgus, quod eorum necem antea expetierat, mox, visa tormentorum atrocitate, non sine lacrymis aspicere potuisse, quod fieri antea voluerat, disertis verbis traditur. Flevisse populum, horruisse, nec vulgaris commiserationis indicia dedisse, cum Cyrillum puerum, Paulum Palæstinæ martyrem, virgines septem S. Theodoti Ancyranæ socias, infantem S. Romani comitem, Perpetuam et Felicitatem, Agnetem virginem aliosque martyres diris suppliciis aut morti tradi cerneret, eorum apud Ruinartium Acta apertissime testantur. Quin et judicium in Christianos sententiam crudelitatemque publice detestatos, fuisse legimus, Cassianum Tingitanum, Genesium Arelatensem, Valentinam Cæsareensem mulierem, Philemonem S. Apollonii socium, aliosque martyres, quos ex eorum apud Ruinartium Actis sinceris enumerare longius esset. Quo usque tandem, ex media turba adversus judicem laudata mulier inelamat, quo usque tandem adeo crudeliter meam torquebis sororem? Neve putes, id a paucis duntaxat factum fuisse, audi, quid Acta SS. Tarachi Sociorumque, a testibus oculatis fideque dignissimis conscripta, ad rem nostram diserte loquantur: Et cum (Anazarbi in Cilicia tempore Diocletianæ persecutionis) introducti fuissent (præfati martyres) in medio amphitheatri projecti sunt, et factus est timor magnus et murmur populi dicentium: INJUSTUS JUDEX, QUI SIC JUDICAVIT. Nam et multi spectaculum dimiserunt, atque contemnentes ibant murmurantes adversus Maximum. Maximum autem mandavit militibus suis, ut eos, qui discedebant, notarent, ita ut postmodum eos audiret. Haecenus memorata Acta apud Ruinartium pag. 445. Quo vel solo exemplo evidens fit, nihil a veri specie alienum, nedum aperte falsum in Actis nostris adstrui, cum Aginnenses nonnulli Dacianum, atrocissime in tenellam Virginem scientem, impia crudelitatis injustitiaque arguisse narrantur,

AUCTORE
J. G.

quorum unum
a Tillemontio
objectum.

E

F

ACTORE
J. G.

uti et alia ab
eo aliisque
opposita re-
solvuntur.

tur, quos et propterea, ac praesertim, quod Christum Dominum publice profiterentur, neci etiam addidit, uti Acta nostra etiam tradunt.

10 Quam eadem pag. 752 universim aduersus Actorem S. Fidis antiquitatem sinceritatemque Tillemontius difficultatem movet, eam ego idcirco hic non attingo, quod haec tanti momenti non sit, et, ut esset, contra Acta nostra nihil faceret, in quibus utique de Caprasii baptismo inditoque ei a sacerdote nomine ne verbum quidem unum occurrit. At, inquit pag. seq. idem scriptor, ab imperatoribus Diocletiano et Maximiano Dacianum, postquam Hispanias Christianos persequeudi causa peragrasset, Aginum in Aquitania eandem ob rem directum fuisse, illa Acta narant, ex quo merito existimes, ea non a scriptore saeculi IV aut paulo juniore, sed ab iis concinnata fuisse, qui cum Aquitaniam saeculo V et VI Gothorum in Hispania regnantium dominio adjectam viderent, eam pari modo Romanorum seu Diocletiano tempore Hispaniae praesidibus paruisse, crediderunt, quo tamen tempore nullum ipsis in Aquitanos jus erat; ut adeo non satis fundate, nec a satis antiquo scriptore Daciano, Hispaniarum praesidi, martyrium S. Fidis adscribatur. Ita fere Tillemontius, cujus ratiocinationem si tantisper pro undequaque certa habeamus, vel hinc contra scriptores Historiae litterariae consequens fiet, Acta nostra non post medium saeculum VI, prout citatis locis ipsi contendunt, sed multo ante ab Aquitano aliquo conscripta fuisse, nimirum vel paulo post annum 446, quo Wallix, Gothorum in Hispania principi, teste Isidoro Hispalensi, Aquitania secunda, atque adeo Aginum cessit, vel certe ante annum 507, quo Gothis Aquitaniam, teste Adone aliisque, Clodoveus I Francorum rex eripuit, suoque imperio adunxit. Sed ad rem ipsam nunc veniamus. Nusquam in Actis nostris, sed nec in Surianis aliisque legitur Dacianus, cum Aginum appulit, Hispaniam prius, quam Aquitaniam Christianorum sanguine rigasse, atque utrique regioni eodem simul tempore praesidis titulo praefuisse, ut proinde Tillemontii conjectatio, quae hoc fundamento nititur, omni ex parte corruat. Quin imo nec eam ipse adeo bene stabilitam credidit, quin mox fessus sit, fieri potuisse, ut Dacianus sub annum 290 Aquitaniam gubernarit, ac deinde, hac praefectura posita, anno nempe 303 et 304 Hispaniae praeses exstiterit.

C
aliisque diffi-
cultatibus.

11 Denique, tametsi Acta nostra Dacianum, quem in Aquitania jure gladii in Christianos saevientem exhibent, Hispaniae praesidem eodem tempore fecissent, quid, quæso, in eo a Maximiani Herculi, tunc in Occidente degentis, moribus adeo alienum adstruerent, ut vel propterea non ante profectum saeculum VI scripta fuisse, consequens fieret? Certe, etiamsi sub annum 287 Dacianus Hispaniae praeses ordinarius fuisset, potuit, uti Antonius Dadinus Alteserra lib. IV Rerum Aquitanicarum cap. 47 recte advertit, extra ordinem in Aquitaniae provinciam tantisper ab Herculo destinari, ut Christianos illic insequeretur, latisque antea aduersus eos decretis quacunque via parere cogeret, relicta interim ordinario hujus praesidi (si tamen hic ab imperatore altero alio evocatus aut mortuus non erat, quod ita mirum non foret, ceterarum suae provinciae administratione rerum. Nec habet ejusmodi Aquitaniae gubernatio, cur a vero aliena videri debeat. Etenim, praeterquam quod ex Lactantio cap. 7 de Mortibus Persecutorum certum sit, sub Diocle-

D
tiano ordinariam provinciarum administrationem inversam fuisse, nihil est, cur Maximiano Herculo, ut erat, teste Juliano imperatore libro de Caesaribus, rerum novarum cupidus, perfidiae plenus, ipsoque Diocletiano, ut Lactantius testatur, ad male agendam promptior, illa in Gallias immutatio adscribi non possit, asserique idem imperator, modo ut pro votis suis omnia in Gallias terrore compleret, nihil pensi habuisse, si propterea ordinariam provinciarum administrationem tantisper inverteret, pluresque praeter antiquum morem uni provinciae pro arbitrio suo praeficeret, quibus nempe civiles actus admodum raros, condemnationes vero et proscriptiones frequentes fore judicabat, qualis indolis hominem Dacianum esse, probe scire poterat, uti et eventus etiam constanter monstravit. Utut haec se habeant, non video, cur S. Fidis Actis, vel ipso Tillemontio fatente, Gothorum Aquitaniae dominantium tempore, atque adeo certe ante annum 507 conscriptis, haberi fides nequeat, dum Dacianum Agini Christianos prosequentem sistunt, aut cur propterea, quia id asserunt, post medium saeculum VI concinnata fuisse, dici debeant.

E
12 Neque vero aduersus eam, quam nos Actis nostris antiquitatem sinceritatemque adscribimus, multum faciunt asserta in iis subita Aginensium quorundam ad Christi fidem conversio, promissa sacrilegis, qui Romanarum diis sacrificarent, praemia, atrocitque id detrectantibus illata supplicia, quae omnia Tillemontius tom. II Monum. Ecc. pag. 698 et tom. IV, pag. 732 pro sublesta fidei indicis in sanctorum Martyrum Actis habet, atque, uti videtur, inter facta sibi parum probabilia, quae in Actis S. Fidis reperiri ait, comprehensa voluit. Etenim non minus credibile est, occasione martyrii S. Fidis conversos ad Christi fidem fuisse Aginenses nonnullos, quam jure merito credamus, tres milites, martyrii S. Victoris testes, custodes item carceris, quo S. Vincentius detinebatur, eos pariter, qui antea in eum grassati fuerant, ac denique judicem populumque occasione martyrii S. Apollonii diaconi, aliosque complures, visa Martyrum constantia prodigiove aliquo caelesti, etiam subito Christo nomen dedisse, uti sincera eorum Acta apud Ruinartium indubitatum faciunt. Quod attinet ad promissa iis a Daciano praemia, qui F
Christo nuncium remitterent, diisque litarent, etiam Publum, Urbis praefectum, S. Januarii, S. Felicitatis filio, infinita promissis dona, Lysiam praesidem honores et munera imperatorum jussu S. Claudio ejusque sociis pollicentur fuisse, alios denique praesides Christianis aliis, qui diis sacrificarent, perampla bona, honores dignitatesque addidisse, ex eorum apud jam saepe laudatum Ruinartium Actis compertum est, ut proinde nihil Actorum nostrorum fidei antiquitatisque deceat, quod Dacianus sacrilegos beneficiis remuneraturus fuisse, in illis dicatur. Denique utat atrocit sint, quae Martyri nostrae illata fuisse tormenta, in iisdem narrantur, haec tamen humanam fidem superare, aut improbabilia esse, nemo dicet, qui multo atrociora aliis martyribus illata fuisse, apud Lactantium, Eusebium, Augustinum, aliosque sanctos Patres legerit, ad quae mirum est, cum tam obvia horum essent exempla, non satis animum advertisse criticos illos, qui eo ex capite antiqua martyrum Acta arroduct aut repudiant.

A § II. Sanctæ in Martyrologiis classicis annuntiatio: ejus patria Aginum. An SS. Sabinam et Alvertam habuerit sorores; an martyrii eodem die comites SS. Caprasium, Primum et Felicianum, et quo tempore ac die passa sit, inquiritur.

Sancta in Epternacensi Hieronymiano Ms. non recte expressa

Quæ hactenus disputata a nobis sunt ea sufficere arbitror, ut, quæ edituri sumus S. Fidis Acta, non parum, quam scriptores Historiæ litterariæ, Franciæ tom. III, pag. 273 universim definiunt, antiquiora sincerioraque statuamus, proindeque eam his habeamus fidem, quæ alias tribui Martyrum Actis solet, quæ a viro gravi tunc temporis conscripta fuerunt, cum vel martyrii testes adhuc in vivis superfuisset, vel certe constans illius memoria publicaque fama adhuc illibata viguisse potuerunt. Ad alia igitur nunc progredior, quæ circa Martyrem nostram in disceptationem veniunt. Ac primo quidem, quod ad ejus in sacris Fastis annuntiationem attinet, si antiquissimi Epternacensis codicis lectioni insistamus, abesse ab Hieronymianis Fidem Aginnensem martyrem, ejusque loco Felicem aliquem, Genæ passum, substitui debere, continuo promittabimus. Verum si cetera Hieronymiana apographa, classicosque, quibus tum hæc, tum Acta nostra præluisset videntur, martyrologos consulamus, non abs re cum Sollerio in Observationibus ad Usuardum et Dominico Georgio in Annotationibus in Adonem, asseveranter statuimus, Fidem nostram hoc die in Hieronymianis coli, viderique Epternacensis codicis scriptorem Laurentium, perperam Fidem in Felicem, et Aginum in Genam immutasse, uti etiam Florentini in suis ad hunc diem Notis pag. 900 suspicatur. Et sane ipsa nominum affinitas aut perturbata fortassis codicis, qui Laurentio præluxit, scriptio facile huic sphalmati ansam dedit, prout re ipsa contigit Ottoboniani apud laudatum Georgium Martyrologii scriptori, qui retentis vocibus in Gallia nihilominus in Genua pro Aginno exaravit. Certe, cum de Felice illo Genensi martyre aliunde non constet, nec ejus nomen apud martyrologos, qui Hieronymianis annuntiationes in suum quique Opus transtulerunt, usquam hoc die compareat, asseri non temere potest, cum in Hieronymianis illorum codicibus repertum non fuisse, sed ejus loco Fidem Aginnensem martyrem; aut, si in illis Felicis nomen legerint, id pro mendo illos habuisse, ac propterea, omisso hodie Felice, annuntiasse S. Fidem, uti ex Hieronymianis apud Florentinum, pag. 19 et Sollerium tom. VII Junii aliosque videre est.

et alibi minus accurate designata,

At, inquit, Hieronymianum apographum Lucense, a Florentino editum, non virginem martyrem, sed virum Sanctæ nostræ cognominem suis his verbis designare videtur: In Gallia civitate Aginno natalis sancti Fidis martyris, con-

Octobris Tomus III.

sentitque etiam Rabanus apud Canisium ita scribens: In Galliis civitate Aginno natale sancti Fidei martyris. Accedunt Autissiodorensis S. Germani, Gellonensis ac Labbeani Martyrologiorum annuntiationes, his verbis conceptæ: Aginno Fidis martyris, similisque, quæ in Bedæ auctariis Atrebatensi, Tornacensi et Barberiniano tomo II Martii præfixis legitur, ubi nec virginis nomen, nec ullum feminei sexus indicium reperire est, ut proin, cum passim in Fastis sacris tam virginibus debitus sibi titulus, quam matronis sui sexus indicium adscribatur, hieque neutrum fiat, nequeat Fides virgo designata his Fastis dici. Verum enimvero, cum Acta nostra admodum, ut vidimus antiqua, Fidem virginem hoc die Aginni passam tradant, altissimumque tum hæc, tum cetera monumenta historica, de homonymo viro martyre sileant, vix dubium est, quin martyrologi omnes non virum nomine Fidem, sed puellam, notissimam sibi martyrem, suis Fastis hodie inscripserint, solaque amanuensium incuria factum sit, ut in illis unius litteræ immutatione, in his vero unius vocis omissione vir aliquis martyr annuntiari videatur. Actorum, quæ jam laudavi, disertissima verba, quæ infra num. 4 aliisque habes, prætermitto, manifesta martyrologorum testimonia producere contentus, quibus priores illas S. Fidis annuntiationes minus accuratas plenissime emendes.

15 Quod tom. II Spicilegii Acheriani edit. ut Virgo et Martyr in optimis Mss. classicis, anni 1723 exstat Martyrologium, S. Hieronymi nomine insignitum, tam manifeste non virum, sed virginem, eamque Martyrem nostram exprimit, nullum ut hæc de re dubium supersit. Ejus verba audi: Prædie Non. Oct.... Aginno civitate natalis sanctæ Fidis virginis et martyris. Richenoviense, a Sollerio tom. VII Junii editum, virginis titulum pariter exprimit in hunc modum: In Gallia civitate Aginno Fidis virginis. Consonat Wandelbertus hoc unico metro Martyrem nostram canens: Virgo Fides prædie hinc felici morte triumphat; Ado vero Viennensis his verbis: In Galliis, civitate Aginno natalis sanctæ Fidis virginis et martyris, cujus exemplo beatus Caprasius ad agonem martyrii animatus est. Usuardi, Notkeri, Martyrologii Autissiodorensis ecclesiæ apud Martene tom. VI Collectionis amplissimæ col. 724, antiquissimi ecclesiæ Romano-Gallicæ apud nos Ms. Martyrologii, aliorumque multorum testimonia, cum jam productis vel sensu vel ipsis verbis consentiant, parco hic recitare, quandoquidem ex prioribus satis superque pateat, Fidem Aginnensem martyrem, quam Hieronymiana ex nostris, ut apparet, Actis, et ex utrisque præstantiores martyrologi annuntiarunt, non virilis, ut nonnulli tique minus accurati Fasti insinuare videntur, sed feminei sexus existisse, eandemque illam esse virginem, cujus elogium, ex Adone verbatim fere desumptum, hodiernum Romanum ita hoc die exhibet: Aginni in Gallia natalis sanctæ Fidei virginis et martyris, cujus exemplo beatus Caprasius ad martyrium animatus agonem suum feliciter consummavit.

16 Est et inter martyrologos, uti vel ex hoc aliisque supra transcriptis elogiis patet, de inflectendo Martyris nostræ nomine dissidium aliquod, quod Florentini verbis in suis ad hunc diem Notis referam. Non Fidis, inquit pag. 900, sed Fidei nomen sanctæ Virgini ac Martyri Aginnensi Martyrologium Romanum tribuit cum Beda, Usuardo et Adone, ut ibi notat Ba-

ronius:

AUCTORE
J. G.

E

F

at sub diverso in nonnullis nominis inflexione annuntiarum ostenditur.

AUCTORE
J. G.

ronius : sed Fidis ubique nomen scriptum invenio, non FIDEI, ut amannensis aut typographi errore apud alios legitur : nec diversimode scribit Notkerus ; *subditque, apud antiquos omnes, præterquam apud Rabanum, Fidis vocabulum reperiri. Hæc Florentinus, et recte quidem, si illud excipias, quod de Baronii annotatione adstruit. Quippe, tametsi eruditissimus Cardinalis nomen Fidei, ut Grammaticæ regulis conformius, adhibeat, inque suis ad Martyrologium Romanum Notis vulgatum suo tempore Bedam, Usuardum, Adonem aliosque laudet, nusquam tamen, contra ac Florentinus adstruere videtur, Baronius affirmat, illud ipsum Fidei nomen apud martyrologos illos legi. Et vero, ut Sollerius in suo Usuardo illustrato pag. 382 advertit, FIDIS non FIDEI virginis disertissime meminerunt Hieronymiana, Ado, Usuardus et Notkerus sub eadem inflexione, et solus Rabanus legit FIDEI. De Beda a Baronio ante alios laudato tacuit Sollerius, quia genuinus de S. Fide non meminit, quamquam et Bedæ auctaria supra laudata Fidis nomen hoc die pariter adhibeant, qua etiam nominis inflexione nos veterum martyrologorum exemplo jam ante usi ac porro usuri sumus.*

Non in Hispania, sed Aginni nata est,

47 Venio nunc ad eam, quæ Aquitanos inter et Hispanos complures est de nostræ Martyris patria, controversiam. Et illi quidem, non tantum Aginni passam, sed et natam esse S. Fidem, antiquis ejus Actis nixi, confidenter pronuntiant; hi vero, quibus et Sammarthanos fratres in Episcopis Aginnensibus partim consentire, merito miraberis, de martyrii loco nihil dissentientes, eam et domo et gente ortuque Hispanam nihilo minus confidenter faciunt, de eo solum ambigentes, an in urbe Emeritensi, an vero in Civitateni, mundo data sit. Si Tamayo, Hispanarum partium acerrimo defensori, credas, opinionem hanc pari veterum ac recentiorum consensu firmatam dixeris. At si testium, quos laudat, antiquissimam fidemque expendas, ex his nullum invenies, cui tuto haberi fides in hac re possit. Etenim Flavii Dextri et Epigrammaticarii, ut vocat, antiquissimi testimonia pura puta esse figmenta, a recentiore aliquo minime dextro scriptore consarcinata, tam est eruditus exploratum, quam quod maxime Perezii vero, Vasset, aliorumque, quos adducit testes, nullam de re tam antiqua, præsertim reclamantibus vetustis Actis, auctoritatem esse posse, nemo eruditus non videt. Quapropter Tamayo ceterisque, quos hic sequitur, prudentior Florez tom. XIII Hispania Sacra pag. 306 Fidem virginem, quam venientem multi Hispanæ gentis scriptores omni vi in Hispaniam traxerant, tam certo jure atque ex ipsa veterum Brevariatorum Toletani et Hispanensis fide Aginnensibus restituendam censuit, ut de eo ultra contendisse, ipso judice, frustra contrivisse tempus sit.

sororem non habuit Sabinam Emeritensem,

18 Est et aliud, in quo Tamayum merito reprehendas, dum nempe Baronium, quod hic in Romano hodierno S. Fidei Sabinam, Emeritensem virginem, martyrii sociam non dederit, in suis ad Martyrologium Hispanum Notis censoria virga perperam notat. Etenim, quod Tamayus ex perspectissima nunc fabularum farragine adstruit, procul dubio constare, eas (Fidem et Sabinam Emeritensem) junctim hoc die... passas pro Christo in Gallia, id procul omni dubio tam est incertum, ut merito ambigas, an vel unquam in rerum natura exstiterit illa Sabina Emeritensis, nedum Aginni cum S. Fide indubie

passa sit. Hujus certe Sabina nec Acta nostra, nec Suriana atque his affinia, nec martyrologi seu classici seu recentiores, si pseudo-Dextri sequaces excipias, nec ulla, quæ norim, monumenta vetera sinceraque meminerunt, ut proin jure meritissimo eam Baronius hoc die etiam prætermiserit. At, inquit, Sabina, civis Emeritensis in Hispania et martyris Aginnensis in Gallia, sacrum corpus sæculo XI Aginno in Agrensem S. Petri basilicam in Catalonia translatum fuisse, Tamayus ad diem 28 Octobris ex Antonio Domeneco, qui translationis hujus Acta ex antiquis Mss. deprompsit, asseveranter tradit; ut adeo illa vere in rerum natura exstiterit, et Aginni, unde ejus sacra exuvia in Catalonia translata sunt, una cum S. Fide pro Christo mortem oppetierit. Ita quidem, fateor, Tamayus ad præfatum diem pag 666 rursus sentit. At videsis, quam nullo rursus fundamento. Quippe si ipsum Domenecum, cujus verba Hispanica Tamayus Latina fecit, a capite ad calcem perverboas, miraberis, ne unum quidem verbum illic reperiri, unde Sabinam virginem et martyrem, cujus translationem refert, Emeritensem civem fuisse, aut Aginni passam, aut inde in Hispaniam translata dicat. Hæc de qua peno deprompsit Tamayus et Domeneci verbis inservierit, edicere nequeo, nec an id eo consilio fecerit, ut iis, quæ ad diem 6 Octobris retulerat, pondus aliquod adiceret, suamque ita firmaret sententiam.

19 Sed de his jam satis. Ad alia, quæ ad S. Fidem attinent, disceptationis capita me nunc convertito. Ac primo quidem dispiciamus, an utcumque certum sit, germanam illi sororem fuisse, nomine Alvertam, quæ in eadem etiam, ut insinuatur, persecutione pro Christo occisa sit. Ita in primis Sammarthani fratres sentire videntur, dum in sua Gallia Christiana tom. II, pag. 70 de S. Phœbadio, Aginnensi episcopo, agentes, S. Alvertam disertis verbis statuunt germanam S. Fidis sororem, itidemque Aginnensem martyrem. Hos, sublimide tamen, sequitur Henschenius tom. III Aprilis pag. 366 ita scribens : Fuit S. Phœbadii corpus multo tempore apud Petrocorios cum reliquis S. Alvertæ virginis et martyris Aginnensis, quæ germana fuit S. Fidis et cum hac potest referri ad 6 Octobris, nisi sit S. Alvera virgo in Martyrologio Ms. Monasterii S. Sabini in agro Tarbiensi apud Saussayum ad 25 Augusti relata. Consentit Gallia Christiana aucta tom. II, col. 896, Alvertam virginem sine ullo hesitationis indicio et S. Fidis germanam sororem et Aginnensem martyrem pariter definiens. Verum cum scriptores illi nullum ex antiquis suæ assertionis testem laudent, eorum, tametsi alias magna sit, efficere hic non potest auctoritas, ut Martyri nostræ sororem germanam pariterque Aginnensem martyrem sat certo adscribamus, ac vel ideo maxime, quod nec in Actis nostris, sed nec in ipsis Surianis aliisque his affinis ullus de sorore S. Fidis pariterque martyre sermo fiat. Accedit, quod neque in Actis translationis infra edendis, ulla de corpore S. Alvertæ, nedum ut germanæ sororis S. Fidis, mentio habeatur, quodque etiam credibile non sit, S. Dulcidium, uti in his narratur, ejusdem S. Fidis corpus seorsum ab exuviis ceterorum martyrum mausoleo inclusurum fuisse, si hos inter germana ejus soror erat, ab illa utique non sejungenda tumulo, cui et sanguinis vinculo et martyrii societate tam arcte constricta fuisset. Ceterum laudata jam mox Henschenii verba,

A *verba, eaque, quæ decessores nostri ad diem 25 Augusti inter Prætermisissos pag. 6 de S. Alvera et Alverta protulerunt, hic me tantisper subsistere cogunt, ut datam ab' iis fidem liberem.*

de qua non-
nulla disse-
runtur.

20 Citata pag. 6 Majores nostri sua vota significarunt, ut major, quam ipsi tunc nacti erant, notitia de hoc argumento ante diem 6 Octobris, ad quem rem illam remittebant, alicunde subministraretur; at irrita eorum fuisse vota, dolens experior. Hic ergo rursus, uti ante, indulgentium conjecturis est, cum post sedulam rei investigationem, non mihi nunc, quam illis, magis certo constat, an, et quot sint distinguendæ virgines, quibus Alveræ seu affine huic nomen fuit. Quæ tamen in hac re propiora vero mihi visa sunt, lubet proferre, quibus ut lucem eruditis quis offerat, dubique ab indubiis segreget, avide etiam exopto. Alveram virginem, cujus transitus in laudato superiori num. Martyrologio ad diem 25 Augusti admodum jejune ac sine ulla epochæ locique nota refertur, eandem esse cum S. Alcevera seu Alvera virgine, quam Castellanus die 9 Martii apud Petrocorios coli assertit, suadet nominis similitudo, nullaque urgens in contrarium

B ratio. Alceveram autem seu Alveram virginem, cujus in Petrocoriensis provincia caput honoratur in ecclesia sui nominis prope locum, vulgo Limeil, uti Castellanus citato die 9 Martii scribit, diversam non esse ab ea, de qua agit Joannes du Puy pag. secundo 62 Operis, cui Gallicæ titulum fecit Status ecclesiæ Petrocoriensis, ipsa ejus verba, quibus itidem in Petrocoriensis ecclesia, S. Alveræ seu Alceveræ sacra, ejus caput honorifice servari, tradit, sat manifeste innunt. Cum itaque hæc, uti ex sacro ejusdem capite, acinacis ictu quatuor digitorum spatio diffisso, constare idem auctor assertit, martyrio coronata fuerit, fallor, nisi illa ipsa etiam sit, quam Samaritani alique sub Alvertæ virginis et martyris nomine indigitarunt. Et ita quidem existimem, quod in transcribendis his nominibus propriis facilis sit unius litteræ seu omissio, seu additio, quodque Alvera æque ac Alverta illa virgo et martyr dicatur, ac denique, quod tam S. Alvertæ, quam, teste eodem Joanne du Puy, S. Alveræ Acta interierint. Ubinam vero loci, quoque tempore passa pro Christo sit S. Alvera seu Alverta, an in Aginnensi aut huic vicino tractu ac sub eodem præside Daciano, propter quæ Aginnensis Martyr habita fuerit, an contra seu tempore seu loco plane diverso, quis, deperditis martyrii Actis, vel conjectando edisserat? Utut hæc se habeant, nihil certe est, cur Alvertam seu Alveram illam S. Fidis germanam sororem martyriique sociam certo statuamus.

An cum S. Fide
eodem die
S. Caprasius
passus,

21 Nunc illud de S. Fidis commilitonibus inquirendum restat, sintne præter anonymos illos, numero, ut Saussayus vult, quingentos, qui, visa ejus in fide constantia, crediderunt in Dominum Jesum Christum, et cum ea gloriosam sunt coronam martyrii consecuti, eadem etiam adjungendi SS. Caprasius ac Primus et Felicianus fratres, tamquam unius diei hora eodemque loco pro Christo passi. Affirmant Acta Suriana aliaque his affinia, de quorum antiquitate num. 5 et 26 a nobis hic agitur. Adhæc Caprasium, ut die 6 Octobris cum S. Fide passum, Martyrologium seu Calendarium Stabulense a 700 circiter annis conscriptum, apud Martene tam. VI Amplissimæ Collectionis col. 676, et Calendarium Vaticanum, initio sæculi XI exaratum, apud Dominicum Georgium pag. 701, discrete commemorant; Tor-

nacense vero Bedæ auctarium, tomo II Martii præfixum, præter Caprasium, S. Fidis socios adscribit Primum et Felicianum; quibus adde Sarlatense aliaque Galliæ Breviaria et Saussayi Martyrologium, ubi eadem asseveranter traduntur. Verum, quod attinet ad S. Caprasium, mihi tanti non sunt adducta testimonia, ut illum eodem die, quo Fidis exemplo ad martyrium animatus fuit, etiam agonem suum crudeli morte consummasse, indubitatum habeam. Meo quidem judicio ob stare videtur Actorum nostrorum summum de illo silentium, ac præsertim, quod eorum, qui eodem die cum S. Fide martyrium consecuti sunt, ignorari nomina, eadem Acta tradant. Accedit, quod Martyrologia præstantiora, puta Hieronymiana, Adonis, Usuardi, Wandelberti, Romanum hodiernum aliaque multa, quæ Caprasium die 20 Octobris annuntiant, eum postremo hoc die agonem suum, ad quem die 6 Octobris S. Fidis exemplo animatus ante fuerat, pari triumpho consummasse insinuant. Denique, ut ipsismet Actis Surianis iisque affinis insistamus, si sub ejusdem diei vi articulo, id est, ut ego exponendum arbitror, si sub vesperam S. Caprasius e sua rupe, ubi latitabat, eminus vidit generosum Virginis nostræ pro Christo certamen, eoque ad agonem animatus fuerit, haud facile tantum temporis eo die reperies, ut is iteratas preces fundere, caelestibus visis recreari, fontem e rupe elicere, in urbem se conferre, judici se sistere, ab eo rite interrogari, blanditis ab eo ad idololatriam allici, minis terreri, a tortoribus laniari, Christi nomen populis prædicare, ex sententia judicis ad delubra adduci, ad sacrificandum rursus impelli et litare renuens capite truncari, salva verisimilitudine, potuerit. Sed de horum, quæ Suriana aliaque Acta narrant, fide, deque martyrii ejus die latius agendum ad diem 20 Octobris, quo Caprasium coli, ante monuimus, ubi et examinabitur, an, uti in suis Vindictis D. Labenzie, canonicus S. Caprasii Aginnensis, contendit, reipsa S. Caprasius Aginnensis episcopus fuerit, contra ac multi sentiunt.

22 Atque hæc, quæ de Caprasio dicta sunt, multo pressius urgent, ut ne eodem die Primum et Felicianum una cum S. Fide Aginni martyrio coronatos statuamus. Etenim, præterquam quod de his ac de Caprasio par sit in nostris Actis silentium, nulla sunt utcumque præstantia Martyrologia, si unum Bedæ Auctarium Tornacense excipias, quæ etiam, ubi S. Fidis et S. Caprasii præsertim agonem pleniore elogio describunt, illos martyres hoc die Aginni una passos narrent. Adde, quod si conceptu difficile est, qui Caprasius, ut jam mox diximus, potuerit eodem die cum S. Fide martyrio offeet, multo difficilior creditu sit, eodem etiam die illi adjunctos fuisse Primum et Felicianum, qui Christi nomen non ante publice professi et a militibus comprehensi fuerunt, quam Caprasius post juridicam interrogationem spretasque judicis et minas et blanditias gravibus tormentis cruciatus fuisset. Sed alia hic suboritur quæstio, an nempe Aginni unquam passi fuerint Primus et Felicianus fratres, ut Acta Suriana aliaque documenta tradunt. Affirmantibus haud multum favet Papebrochius noster tom. II Junii pag. 150, conjiciens, hinc arreptam fuisse occasionem dicendi, eos cum Caprasio Aginni passos fuisse, quod SS. Primi et Feliciani martyrum Romanorum reliquiæ aliquot in ejusdem Caprasii ecclesia asservatæ fuerint, minime novo, inquit, exemplo, ut per errorem dicantur ibi passi martyres,

AUCTOR
J. G.

et SS. Primus
et Felicianus
martyrio tunc
etiam affecti
fuerint.

F

AUCTORE
J. G.

tyres, ubi eorum exstant reliquæ, quod et ex Gregorio Turonensi lib. 1. Miraculorum cap. 47 probat, ubi SS. Nazarius et Celsus apud Ebre-dunum, Galliarum urbem, passi et sepulti nar-rantur; cum certo tamen Mediolani gladio sublati fuerint, eorumque Ebre-duni reliquæ tantum ser-ventur.

uti et an duo
postremi vere
Aginnenses
martyres sint,
inquiritur.

23 Verum, ut et quæ contra Papebrochii opinionem faciunt, candide deproban, cum SS. Primi et Feliciani Romanorum martyrum corpora, quæ erant in Arenario sepulta via No-mentana, sub annum 648 primum revelata fuisse videantur, uti Anastasius Bibliothecarius, cujus verba citata pag. 150 legestis, in Vita Theodori Pontificis sat manifeste innuit; atque ex adverso in Surianis aliisque Actis, judicio scriptorum Historia literariæ post medium sæculum vi, imo, ut num. 11 et alibi ostendimus, multo ante con-scriptis, de Primo et Feliciano, ut Aginni ali-quando passis sepultisque, expressa mentio fiat, haud ita liquet, hosce diversos non esse a Primo et Feliciano, Romanis martyribus, quorum Acta die 9 Junii Papebrochius et Henschenius illu-strarunt. Adstruendæ horum martyrum diversi-tati etiam favet, quod, uti citato loco refertur, S. Primi corpus et reliquæ S. Feliciani, Romæ passorum, adhuc anno Christi 846 ibidem existi-terint, quo tempore Acta SS. Fidis et Caprasii a Surio Labbeoque edita, quæ de martyrio ac se-pultura Aginnensium Primi et Feliciani memi-nerunt, certo certius conscripta erant, uti ex Actorum exemplaribus, quæ, teste Ruinartio in Præf. pag. 67, in codicibus ab annis 900 exara-tis habentur, liquido patet. Ceterum, cum res hæc die 20 Octobris in Vita S. Caprasii rursus dis-cutienda sit, nihil hic definire volo, si forte ante hunc diem, quod vehementer exopto, suppeditentur documenta, quibus et de natali die S. Caprasii deque Primo et Feliciano Aginnensibus, ut qui-dam volunt, martyribus, undequaque tandem se veritas manifestet, pateatque, an, et qui, præter Aginnenses anonymos, qui credentes in Dominum Jesum Christum, capitibus cæsis, unius diei hora cum triumpho martyrii ad coronam gloriæ cum S. Fide pervenerunt, eidem Martyrii adjungi com-ites debeant.

Martyrii S.
Fidis epocha

24 Reliquum est, ut, quæ circa martyrii S. Fi-dis epocham in controversiam cadunt, paucis expediamus. Ex omnibus, qui id argumenti tra-ctarunt, solus est Ms. nostri Florarii auctor, qui illius martyrium post Diocletiani mortem colloca-vit, errore utique manifestissimo, et contradicen-tibus tum Actis omnibus, tum scriptoribus ceteris. At, licet hos inter omnino conveniat, S. Fidis martyrium temporibus Diocletiani et Maximiani illigandum esse, non invicem iidem consentiunt, an durante atrocissima persecutione, anno 303 adversus Christianos in centore Galerio Maxi-miano commota; an vero sub Diocletiani et Ma-ximiani Herculii imperatorum initia, quibus peculiare in quibusdam provinciis excitate fue-runt persecutiones, idem illud martyrium statuen-dum sit. Priorem sententiam sequitur Baronius in Annalibus Ecclesiasticis ad annum Christi 303, consentiuntque præter alios multos Antonius Dadinus Alteserra lib. iv Rerum Aquitanica-rum cap. 17, pag. 297, Joannes Bailole in sua Historia sacra Aquitanie lib. ii, cap. 4, pag. 70, et Dionysius Sammarthanus tom. II Gallie Christianæ auct. col. 893. Verum, cum eo tem-pore in Gallis imperarit Constantius Chlorus, qui, teste Lactantio cap. 15 de Mortibus perse-

cutorum, ne dissentire a majorum præceptis D videretur, conventicula, id est, parietes, qui restitui poterant, dirui passus est, verum au-tem Dei templum, quod est in hominibus, inco-lume servavit; hinc multo probabilius est, non sub annum 303 qui 304, sed sub finem sæculi tertii in peculiari quadam persecutione, a Maxi-miano Herculio excitata, S. Fidem martyrio coronatam fuisse, tunc nempe, cum, Bagaudarum ducibus Eliano et Amando, qui in Gallis im-perium occuparant, uno fere impetu anno 286 oppressis, Maximianus Herculius ad usque an-num 292 in Gallis plerumque moratus est, suam-que in Christianos rabiem sæpe exercuit, uti Tillemontius tom. IV Monument. Eccles., Fleury, tom. II, Hist. Eccles. lib. viii, Longuevallius, tom. I Hist. Eccles. Gallicanæ pag. 143, aliique passim existimant, qua de re plura etiam apud nos vide tom. II Octobris pag. 354 et 355 ac sæpe alibi; quapropter et ego hujus Commentarii initio sub annum 287 S. Fidis martyrium verosimiliter statuendum duxi.

25 Porro eodem die, quo S. Fidis Passio colli-tur, reipsa etiam illius Sociorumque anonymo-rum martyrium contigisse, Acta nostra insinuant, dum, postquam narrasset, eam Sociosque, capi-tibus cæsis, unius diei hora cum triumpho mar-tyrii ad coronam gloriæ simul pervenisse, diem illum ita mox exprimit: De quorum passione SECUNDA NOXAS OCTOBRIS nos gaudere et illustrare voluit, qui gloriatur in Sanctis, Dominus noster Jesus Christus. Consentiant non modo recentio-res, sed et martyrologi antiqui, quos Classicos vocamus; nec dissonat Wandelbertus, tametsi hoc die scribat S. Fidem pridie hinc felici morte triumphasse; quippe qui per vocem pridie non alium diem, quam qui PRIDIE Nonas Octobris seu sextus dicitur, pro suo more designet, uti ex simili ejus loquendi modo in mensibus Martio, Aprili, Maio, Junio aliisque manifestum fit. Bulla quoque Paschalis PP. II ad Begonem abbatem Conchensem data, quam infra habes ex tom. I Anecdotorum Edmundi Martene col. 337, nihil adversus nos facit: cum hæc Pontificis verba ante secundum Nonas Octobris ad vigiliam jejuniique, pridie festi S. Fidis apud Conchen-ses servari solita, referenda sint, minime vero ad ipsum emortualem S. Fidis diem, qui pridie No-nas ex scriptis antiquis, eodem etiam Pontifice judice, statuendus est.

diesque emor-tualis investi-gatur.

E

F

§ III. Anonymi, qui S. Fidis sepulturam, corporis in-ventionem et ecclesiæ in ejus honorem erectionem descripsit, antiqua ætas ostenditur, et illæ ex hoc recitantur: ecclesiæ illius situs et ab altera distin-ctio.

Discussis, quæ circa S. Fidis in Ecclesiasticis Fastis memoriam, natale ejus solum, varique martyrii adjuncta moveri nata sunt quæstioni-bus, ad ejus corporis sepulturam, primamque trans-

Ex anonymo altero, qui coævus vide-tur S. Dulci-dio,

A translationem nunc progredior; de quibus cum nihil discere ex Actis illis valeamus, quibus nos antiquitatis palmam dedimus, in subsidium vocanda hic sunt Labbeana, atque his affinia SS. Fidis et Caprasii Acta, quæ, uti ante monuimus, præter Martyris nostræ sepulturam, ejusdem a S. Dulcideo, Aginnensi episcopo, factam translationem ecclesie erectionem deserite commemorant. At prius de eorum hac in re auctoritate et fide quadam observasse juerit. Acta illa, utut nostris, ex Ms. codice reginæ Sueviæ infra edendis, jûnora; tamen sub S. Dulcideo tempora conscripta fuisse, ipsa horum auctoris verba, inferius expendenda, insinuant, suadentque antiquissimi codices Mss., nec ipsi diffidentur Tillemontius et Historiæ literariæ Franciæ auctores jam sæpe laudati. Ex quibus consequens est, horum scriptorem, utpote S. Dulcideo synchronum, ac fortassis oculatum translatis ab eo præsule S. Fidis corporis, erectæque ecclesiæ testem, magnam in hisce rebus mereri fidem. Et quamquam scriptoris hujus, sepulturam sanctæ Martyris, cui ne quidem suppar vixit, enarrantis, auctoritas non parvi momenti sit, hæc nihilominus tanti habenda est, ut ejus dictis fidem non abuegemus.

B Etenim, utat in recensendis martyrii S. Caprasii adjunctis aliquot minoris momenti, et quorum proin lapsu temporis facile aliqua ex parte vitatur memoria, auctor ille minus accuratus videatur, in iis tamen, quæ de humatis SS. Fidis et Caprasii corporibus tradit, accuratior fuisse, non immerito censerè potest, cum et suis ipse oculis locum, ubi horum corpora jacerant, videre, ceteraque huc spectantia ex iis facile intelligere poterit, qui tinctos horum Martyrum sanguine panos, sibi a majoribus traditos, una, ut credibile est, cum tota sepulturæ serie, ut rem sacram, diligentissime asserverant.

cujus episcopatus epocha

C 27 Superest tamen, ut, priusquam sepulturæ S. Fidis præterque translationis narrationem ex hoc scriptore recitamus, non leuem de ejusdem translationis, ceterorumque, quæ hinc dependent, epocha controversiam dissottere tentemus. Translata a S. Dulcideo, Aginnensi episcopo, fuisse sanctæ Martyris nostræ ac sociorum corpora, conceptis quidem verbis laudatis Actorum scriptor affirmat, quem et eruditi, uti ante monuimus, sub hujus Præsulis tempora floruisse non negant; verum cum nec ipse, nec alii auctores synchroni episcopatus S. Dulcideo adjecerint notam chronicam, unde vel ipsum sæculum, quo is sederit, indubie dilucideque definias, non una est de tempore, cui tum corporis S. Fidis translatio, tum alia, quæ huc spectant, illiganda sint, eruditorum opinio. Ac Tillemontius quidem tom. IV Monum. Eccles. pag. 543 Dulcideo episcopatum, atque adeo et cetera, quæ hinc consequuntur, initio sæculi v innecit, non tamen ita confidenter, quin eadem etiam serius figi posse, mox asserat; cujus posteriori sententiæ scriptores Historiæ literariæ Franciæ tom. III, pag. 273 non modo subscribunt, sed et episcopatus, jûdice Tillemontio, fortassis differendi, spatium ad usque sæculum vi, media sui parte evolutum, determinate extendunt, quo circiter tempore, ex eorum opinione S. Fidis aliorumque Aginnensium martyrum translatio facta, eorumque Acta conscripta fuerint. Contra vero Sammarthani fratres ac post eos Dionysius Sammarthanus tom. II Galliæ Christianæ auctæ col. 897 S. Dulcidium, non solum S. Phœbadi Aginnensis episcopi, sub sæculi iv exitum defuncti, diaconum ac discipulum, sed et

ab eo jam senescente successorem designatum fuisse tradunt, laudantque Aginnensis ecclesiæ Proprium, in quo S. Dulcidius, defuncto magistro, Deo volente, omnique populo acclamante, in episcopali (Aginnensi) cathedra constitutus legitur, nimirum incunte sæculo v, cum, teste utraque Gallia Christiana, eam anno 405 S. Dulcidius tenuerit. Ex qua opinione consequens fit, etiam reliqua, quæ ab episcopatus ejus epocha dependent, ineunti sæculo v illiganda esse.

28 At, sciscitaberis, utri potius sententiæ ad hærendum? Respondeo, neutram quidem mihi omnino certam videri, at posteriorem multo præplacere, tum quod priori nullus utcumque vetus auctor nullaque urgens ratio suffragetur, tum quod posterior antiquior communiorque sit, ac præterquam quod Aginnensis Breviarii, aliorumque auctoritate nitatur, aliunde etiam firmari queat. Etenim, cum Aginnensis basilica S. Caprasii, ad quam anno 581 Ragnovaldi uxorem, tamquam ad antiqua religione, uti apparet, venerandum tutissimumque asylum confugisse, Gregorius Turonensis lib. vi, cap. 12 Hist. Francorum scribit, jam tum sæculo vi celeberrima fuerit, imo ex constanti Aginnensium traditione, cui monumenta, tredecim sæculis vetustiora, patrocinari asserit dominus Labenazie pag. 12 Dissertationis de episcopatu S. Caprasii, eadem hæc basilica vel sub sæculo iv exarificata passim credatur, consequens hinc fit, ac, si Aginnensium traditio undequaque subsistat, indubitatum eradit, episcopatum Dulcideo a sæculi v initio dimoveri non posse, cum ecclesia illa condendis S. Caprasii reliquiis a præfato præsule erecta fuerit, ut etiam Translationis S. Caprasii auctor his verbis testatur: Tandem S. Dulcidius, Agenensis episcopus, ad hoc opus se dedit, ut pulchram ecclesiam ad recondendum sancti martyris (Caprasii) corpus fabricaret, quam ejus meritis adjunctus celeri instantia consummavit. Denique opinioni nostræ etiam patrocinatur Actorum, quæ apud Labbeum aliosque estant, antiquus auctor supra laudatus, dum in suo Prologo, qui in nostro codice Ms. olim Vallicellensi, inque apographis Mss. San-Marimini Trevirensis, Ultrajectini S. Salvatoris et Rubæavallis reperitur, se eo tempore Martyrium SS. Fidis et Caprasii conscripsisse dicit, quo per succedentium relationem rei gestæ (Passionis eorum) memoriam nondum intercepti oblivio. Quippe, cum verba hæc non, nisi minus apte, ad trium fere sæculorum spatium extendi queant, atque ex adverso multo aptius de uno sæculo paucisque superadditis annis exponantur, quo nimirum temporis spatio per quatuor aut quinque sibi succedentium generationum relationem ipsius martyrii præcipuorumque adjunctorum memoria facile adhuc viguisse potuit, hinc mihi etiam vero propius videtur, S. Dulcidium, cujus tempore auctor ille scripsit, sub sæculo v initium, atque adeo centum circiter et quatuordecim annis post S. Fidis martyrium Aginnensem sedem tenuisse, eoque proin tempore translationis, de qua agimus, figendam esse epocham.

29 Neque opinionem hanc graviter quatunt ejusdem auctoris verba, quibus Dulcidium sedisse innuit, cum jam frequentes in Aquitania monachi essent, aut contra ejusdem anonymi statutum a nobis ætatem multum faciunt, quæ de innumeris ad S. Fidis sanctique Caprasii decentiores tumulos patris deinde miraculis scribit. Nam quod ad primum attinet, occur non potius sæculi v initio

AUCTORE
J G.

sub sæculi v
initium probabile
statuenda est.

E

F

tametsi nonnulla, quæ hic refelluntur.

AUCTORE
J. G.

tio frequentes in Aquitania monachi fuissent, quo tempore imperatori Honorio, Ecclesiastico ordini propense dedito, hæc provincia suberat, quam sub medium sæculum VI, quo tempore Gothorum principum, Arianorum et Orthodoxis infestorum, dominio erepta quidem per Francos erat, at non ita pridem, ut, cum sub Gothis, vel ipsa, ut Sidonius lib. VII, epist. 6 testatur, clericalis disciplina, imo et memoria illic periisset, monachorum institutum latius tunc restauratum, quam ineunte sæculo V propagatum in Aquitania credi debeat. Ut ut id est, certe sub sæculi V initium ac non pauco ante tempore sat frequentes in Galliis fuisse monachos, S. Gregorius Turonensis variis locis et auctor Carminis de Providentia divina, S. Prospero a quibusdam adscripti, non obscure ostendunt. Denique ut testimonia varia, quæ in Præfatione Mabillonii in sæculum I Benedictinum a num. 17 recitantur, hic præmittam, ad S. Martini, Turonensis episcopi, ante sæculi IV exitum defuncti, exequias monachorum duo fere milia, ut Sulpitius Severus scribit, convenisse dicuntur. Quidni ergo etiam paulo post in Aquitania Secunda sat multi exstiterint monachi, ut eorum turbas aliquot convocare S. Dulcidius potuerit, quæ transferendis in decentiorem locum S. Fidis aliorumque Aginnensium Martyrum corporibus una cum ceteris clericis solenni ritu assisterent?

contra eam
opponi pos-
sint.

30 Quod vero ad innumera illa miracula pertinet, quæ jam ante, quam anonymus scriberet, ad S. Fidis sepulcrum patrata erant, hinc minime consequens est, eum non nisi diu post ejus corporis revelationem suum Opus inchoasse, cum, teste auctore secundæ ejus Translationis, stilo soluto conscriptæ, illico, ut S. Fidis corpus honorifico loco a S. Dulcidio conditum fuit, cœperit prælibata Christi Sponsa et Martyr tantis miraculorum signis præfulgere, ut cæcos illuminaret, surdis auditum redderet, energumenos curaret, et omnia infirmitatum genera a variis languidibus depelleret, cui et auctor ejusdem secundæ Translationis, metricè conscriptæ, consentit, ita canens: Post revelationem corporis thesaurum Fidis martyris, virgo sacra prodigiis cepit clarere plurimis. Neve dubites, quin de translatione, a S. Dulcidio facta, uterque scriptor agat, hujus antistitis nomen prior scriptor disertè præmittit, alter vero mox subdit: Sub ejus * quidem nomine ecclesiam mirifice Dulcidius erexerat, qui præsul urbis aderat, ac paulo post de eodem agens ita pergit: Solius autem Virginis corpus seorsum condidit in quodam ædificio, constructo in suburbio. Illo in loco Dominus tribuebat potentibus, quæ erant necessaria, per ejus patrocinia. Aegris namque remedium, mutis linguæ officium, cæcis præstabat lumina, functis vitæ spiramina etc. Quæ omnia cum vel ipso primæ translationis anno vel paucis subsequentibus contigisse videantur, non est, cur ob miraculorum, ad S. Fidis tumulum patratorum, multitudinem præfatum ejus Martyrii ac primæ Translationis auctorem a sæculi V initio multis annis removeamus, aut primæ translationis minus, quam eorum, quæ hanc mox consecuta narrat, idoneum synchronumque testem habeamus. Atque hæc paulo fusius disputare libuit, quo primæ S. Fidis translationis ejusque ab hac inchoati solemnioris cultus historia ipsaque epocha certiores manifestioresque evadant.

* S. Fidis

recitatur
S. Fidis se-
pultura,

31 Nunc ergo ex hoc scriptore, cujus de hoc argumento dictis et Vitæ metricæ S. Fidis auctor,

fortasse Hildebertus, Cenomanensis episcopus, et antiqua Breviaria, interque recentiores Tillemontius, Bailletus, Longuevallius alique suum calculum adjeecerunt, sepulturæ primæque translationis narrationem hic subjicimus. Ita ille apud Labbeum tom. II Bibliothecæ Mss. pag. 530: Horum ergo (S. Fidis et Aginnensium Martyrum) corpora, tormentis miserabilibus laniata, cæsisque capitibus obruncata, infidelis gentilitas in plateas * tamquam neglecta reliquit: quæ devota Christi plebecula latenter cum summa veneratione colligens, et sacri effusionem cruoris mundissimis pannis extergens, indigno tantæ sanctitatis in loco sepulturæ commendarunt; ubi non tam sepelisse, quam recondidisse videntur. Gravi enim percussa pavore verebatur, ne Sanctorum corpora malignorum invidia alias transferrentur; aut, quod nefarium est, tetrivici gurgitis fluminibus * mergerentur, et sic sanctæ Christianitati malitiose abnegarentur. Sed Dei providentia a Fidelibus actum est, ut urbs, quæ eos habuit inquilinos, tripartito, ortus videlicet, passionis et sepulturæ honore ditata, eosdem ad promerendam omnipotentis Dei gratiam habere mereretur et patronos. Hactenus anonymus scriptor antiquus, ac Lactantio quidem et Eusebio admodum in iis, quæ primo loco narrat, consentaneæ, quorum nempe testimonio constat, tyrannorum jussu sacra Martyrum corpora in flumina vel maria jactata sæpe fuisse, aliove modo Christianis, ne hæc in veneratione ipsis essent, subducta, ut proin similem suorum Martyrum corporibus sortem metuere abs Daciano jure merito potuerint Aginnenses, atque adeo magis de illis, ut poterant, illico recondendis, quam utcumque honorifice tumulandis solliciti esse debuerint. Porro locus ille, ubi horum corpora congesta fuerant, hodieque Aginnensibus in veneratione est et a repositis Martyrum exuviis Martyrii nomen obtinuit, quod et etiamnum servat, uti Chesnius in Antiquitatibus Gallicæ pag. 797 et Saussayus ad hunc diem pag. 695 testantur.

* al. in platea

* al. fluminis
gurgitibus

32 Jacuerant obscuro illo loco cœcervata potius, quam sepulta S. Fidis aliorumque Aginnensium Martyrum corpora, cum S. Dulcidius, Aginnensis episcopus, per noctis quietem divinitus admonitus, transferendis in decentiorem locum sacris exuviis manum admovit. Quo pacto hæc contigerint, suis anonymum verbis narrantem audiamus: Quo in loco (primæ nimirum sepulturæ) multis annorum recursibus sancta jacuerunt corpora, donec, ablata omni gentilitatis prophanitate, S. Dulcidius episcopatum susceperet, et pastorem gentis pro omnium salute vigilaret. Cui præsul ante omnia placuit, ut Sanctorum reliquias ab indecenti elevans loco, in eorum veneratione, nova constructa basilica, in lucem efferret, ecclesia ipsa sanctæ Virginis titulo dedicata. Qui cum tantum thesaurum aperiret, non tamen incredulus, sed metu et reverentia territus, diutius dubitaret; ad ultimum per noctis quietem admonitus, ne negligenter dimitteret, quod fideliter cœperat, convocatis monachorum turbis, ac cæteri ordinis prælatis, secretum suum omnibus de tegit, quorum consilio adjutus ad effectum usque perduxit. Eorum autem votis cætera plebs concordans Sanctorum reliquias de loco ignobili honorifice erigunt, et in locum sacrum statuunt, quorum meritis ad salutem omnium innumera cælitus patrantur miracula, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat per

dein coporis
inventio et
elevatio,

F

A per omnia sæcula sæculorum. Amen. Ita rursus laudatus anonymus, cujus tamen verba, cum non satis distincte ecclesie, sancte Virginis nostrae titulo dedicate, situm exponant, atque in una eademque a Dulcidio constructa basilica tam S. Fidis, quam aliorum Aginnensium Martyrum corpora honorifice condita fuisse, asserere videri possint, clarioribus alterius anonymi dictis excipere placet, illius nempe, qui factam ex Aginnensi urbe ad Conchense monasterium S. Fidis translationem stilo soluto complexus est, de quo suus infra erit dicendi locus.

ecclesie in
ejus honorem
erectio

33 Ita hic num. 5 : Post multa autem annorum curricula, omni gentium furore remoto, quidam vir sanctus, cui nomen DULCIDUS, ad pontificatus dignitatem proventus, omnibus posthabitis, ecclesiam foris murum ejusdem urbis (Aginnensis) ad Septentrionale clima in suburbio construxit, eandemque sub sacre Virginis (Fidis) veneratione caelesti Sponso consecravit. Hoc ergo teste, dicata S. Fidis titulo ecclesia extra urbis muros erat, atque, uti mox subdit, Beatissimam . . . virginem Fidem, quae caeteros (Aginnenses martyres) in palma martyrii præcellit, in basilicam eandem cum maxima honorificentia mausoleo pretioso marmore exciso (S. Dulcidius) commendavit, in quo, ut rei gesta usque hodie prodit veritas, litterarum anaglyphi, titulus passionis ejus sub fastigio brevitatis inscriptus est. Porro non in hac, sed in ecclesia omnino diversa, S. Caprasii, ac reliquorum fortassis Aginnensium Martyrum corpora a Dulcidio condita fuisse, apertissime declarat idem scriptor, ita pergens : Sanctum vero Caprasium intra muros urbis ad ecclesiam, ibidem (ab ipso Dulcidio, ut fert antiquissima traditio) fundatam, detulit, eumque consimili honore in sarcophago item marmoreo diligentissime deposuit. Consentit, qui et fortassis, uti infra dicitur, anonymo illi prævit, Translationis secundae, metricè conscriptæ, auctor, duasque pariter adstruens ecclesias, in quarum altera S. Fidis, in altera vero S. Caprasii corpus conditum fuit, juniorem ab antiquo anonymo in speciem dissentientem conciliat, dictisque lucem affundit, dum in una quidem eademque basilica SS. Fidis, Caprasii aliorumque Martyrum exuvias in lucem elatas decenter compositas a Dulcidio fuisse, at sanctæ Martyris nostræ corpus deinde in suburbana ecclesia, aliorum vero corpora in ipsius urbis majori basilica decenter tumulata fuisse insinuat, ita de Dulcidio canens : Iste diu absconditas invenerat reliquias Fidis, præclaræ martyris, una cum suis Sociis, quas intra urbis mœnia in majori ecclesia, quæ capitalis aderat, decenter composuerat ; solius autem Virginis corpus seorsum condidit in quodam ædificio, constructo in suburbio.

B
* supple et ;
rel forte leg.
anaglypho
opere

C
et hujus situs
atque ab altera
distinctio.

34 At, inquit, cum saltem Translationis secundæ, soluto stilo conscriptæ, auctor de Stephano II, sub annum Christi 937, uti ex tomo II Gallie Christianæ auctæ col. 255 patet, Arvernensi seu Claromontano antistite consecrato, expressam fecerit mentionem, atque adeo plus quatuor sæculis a prima S. Fidis translatione remotus vixerit, impar ejus habenda est auctoritas, ut primæ translationis adjunctis, quæ ipse suggerit, sat certam fidem faciat. Fateor, nihil eum ab ætate habere, unde fidem sola sua assertione hic extorqueat : verum, cum idem ipse, fidem verbis suis facturus, ad mausoleum S. Fidis, suo etiam tempore in ea exstans ecclesia, ad ipsumque pas-

sionis ejus titulum, eidem inscriptum, confidenter provocet, non est, cur ei duos adstruendi ecclesias, in quarum altera S. Fidis, in altera vero S. Caprasii corpus, teste etiam Translationis metricè conscriptæ auctore, honorifice conditum fuit, deneganda fides sit, præsertim, cum et aliunde, nimirum ex anonymo primæ Translationis auctore coævo, manifestum sit, S. Dulcidium, Aginnensem episcopum, ecclesiam aliquam sanctæ virginis Fidis titulo consecrasse, quam eandem cum illa fuisse, cui Ragnovaldi uxor sese asyli loco commisit, non modo non innuit laudatus num. 28 S. Gregorius Turonensis, ut contra, dum basilicam, ad quam hæc mulier confugit, unde simpliciterque S. Caprasii basilicam compellat, ab illa, quæ S. Fidis titulo decorata erat ecclesia, omnino diversam statuere videatur. Ceterum, teste Chesnio in Antiquitatibus Gallie pag. 797, præter ecclesiam S. Caprasii, Aginni etiamnum exstat sub S. Fidis nomine dicata Deo ecclesia, eademque, uti opinor, de qua mox laudatus uterque anonymus sermonem fecit, olim quidem Aginnensi suburbio, postea vero, dilatatis urbis pomeriis, ipsi urbi innæca.

AUCTORE
J. G.

E

§ IV. Auctorum, qui de translato ex urbe Aginno ad Conchense monasterium S. Fidis corpore egerunt, ætas et fides : hujus translationis, cujus epitome datur, epocha discussa et sat prope definita. An eodem tempore illuc inde delatæ sint S. Vincentii Aginnensis M. reliquie ?

Aeturo nunc de variis corporis S. Fidis translationibus, atque hoc quidem § de celeberrima illa, quæ olim Conchensi in Rhutenis Ordinis S. Benedicti canobio, nunc sæculari canonicorum collegio, splendorem plurimum amplissimasque opes contulit, non modo de utriusque paulo ante laudati anonymi ætate paulo enucleatius disserere, sed et in Chronographi Conchensis, quatenus idem argumentum tractavit, auctoritatem inquirere idcirco visum est, ut hinc, quam infra dicenda fidem mereantur, prudens lector dispiciat. Ab anonymo, Conchensi, ut apparet, monacho, qui S. Fidis Translationem secundam, seu Conchensem, stilo soluto prosecutus est, exordium propterea duco, quod is multo uberius, quam alter, translationem illam exposuerit, nec subsequentem reliquerit intactam. Eum, utpote qui Stephani II, Arvernensis seu Claromontensis episcopi, aperte meminit, certissime non scripsisse ante annum Christi 937, num. superiore diximus ; quin imo, cum de isto præsule anonymus sermonem instituens, hisce verbis utatur : In diebus quoque Stephani, ac præterea de Codice miraculorum S. Fidis, eo nimirum, uti videtur, quem Bernardus, Andegavensis scholæ magister, uti infra dicemus, anno Christi 1020 partim concinnavit, tamquam suis temporibus apprime cognitio-

Ætas fidesque
auctoris, qui
translationem
hanc stilo
soluto,
f

mentionem

AUCTORE
J. G.

mentionem inferat. hinc non absimile vero fit, eum Opus suum non nisi sæculo XI elucubrasse, eo tamen non ultra annum sexagesimum progresso, quandoquidem de facta ab Odobrico II, Conchensi abbate, sub Henrico Francorum rege S. Fidis translatione anonymus ille, qui tamen singulas ante sua tempora factas translationes commemorat, altissimum siluerit. At quid de altero anonymo, Conchensi itidem, ut apparet, monacho, qui, usitato jam tum a sæculo IX, uti apud Muratorium tom. III Antiqu. col. 693 et seq. videre est, rhythmico carmine seu hymno homologo translationem eandem celebravit? Hunc ego quidem uno circiter sæculo indubie antiquiorem altero esse, asseverare non ausim; est tamen, cur id a vero alienum mihi non videatur.

uli et alterius
qui stilo ligato
hanc descri-
psit,

36 Etenim hic non modo de Odobrico II, deque præfato Stephano II, ac peracta per hunc, de qua infra num. 36 sermo erit, translatione capitis S. Fidis, sed et de miraculorum Codice supra memorato, ac denique de ipsis miraculis, quæ Bernardi Andegavensis ætatem præcesserunt, altissimum siluit; unde eum etiam ante annum Christi 937, seu ante, quam Stephanus ex abbate Conchensi Claromontensis episcopus creatus fuit, ac dein magnificentissimo apparatu in mirificæ machinæ thecam partem capitis S. Fidis intulit, rhythmicam suam lucubrationem absoluisse, conicias, quam proin sibi prælucentem, tametsi hoc non fateatur, habere potuerit alter ille anonymus, qui memorabilia quæque, quæ ad S. Fidis reliquias attinebant, ad sua usque tempora stilo soluto complexus est. Si conjectare fas sit, fortassis hæc scriptor, cum Acta martyrii ab antiquo anonymo, præcipua vero aut certe celeberrima ineunte XI sæculo S. Fidis miracula a Bernardo, Andegavensis scholæ magistro, soluta oratione adornata videret, suam quoque qualemcumque symbolam voluerit conferre, ut non dissimili oratione etiam translationum corporis S. Fidis, atque adeo ad sua usque tempora integra ejusdem Sanctæ historia transmitteretur posteris, ut et propterea Conchensis translationis Actis metricè conscriptis sua, liberiore stilo earata, substituenda duxerit. Quocumque hæc se modo habeant, cum anonymis illis nemo, qui argumentum, de quo agimus, ex professo, ut aiunt, pertractarit, antiquior hactenus inventus sit, atque etiam dato, quod scriptor metricus Conchensi translationi, ante annum Christi 889, ut infra ostendetur, peractæ, synchronus non fuisset, nihilominus tamen ambo non tanto certe temporis intervallo remoti ab ea vixerint, quin per paucorum sibi succedentium monachorum relationem, aut ex cœnobii monumentis rem adeo memorabilem ac partim domi a suis gestam, illibata veritate intelligere facile quiverint, non abs re eorum narratione, dum nihil aliunde obest, hic standum esse videtur.

nec non Chronographi
Conchensis
inquirunt.

37 Venio nunc ad auctorem Chronici Conchensis, qui non solum de secunda tertiæque reliquiarum S. Fidis translatione, sed et de quarta, sub Odobrico II, Conchensi abbate, fortassis sub anno Christi 1040 peracta, mentionem fecit. Auctor ille, uti ex Conchensium abbatum serie, quam ultra Begonem, ante annum 1108 defunctum, non produxit, colligi datur, ineunte sæculo XII Chronicon suum, quod ex archivis Conchensis monasterii tom. III Anecdotorum a col. 1387 edidit Marteneus, partim ex diplomatis chartisque suis cœnobii, partim ex traditione communice apud suos fama composuit; atque hinc varia pro rebus variis, quas recenset, ejusdem est auctoritas,

nulla quidem, dum sine probatæ fidei testimonio res multis seculis a se remotas narrat, ac contra minime contemnenda, dum monumentis antiquioribus consona tradit, aut ea facta recenset, quorum in religiosa domo etiam sine instrumentis authenticis constans veraxque vel ultra unius sæculi decursum memoria esse solet. Quapropter, etsi chronographus ille in ordinanda antiquiorum abbatum serie, imo et in referendis rerum diu ante se gestarum adjunctis subinde lapsus fuerit, non idcirco ea ipsa facta, quæ vel ex recenti aut certe constanti adhuc memoria retulit, quale est peracta sub Odobrico II reliquiarum S. Fidis in novam basilicam translatio, vocanda in dubium sunt, ac ne ipsa quidem, quæ sæculo IX ac X gesta recenset, utpote quorum substantiam vel æ authenticis translationum Actis, vel procul dubio ex ambobus vetustioribus anonymis haurire atque in suum Chronicon inferre potuit, prout reipsa fecisse censei jure potest. Nunc singulas, ut res fert, translationes illas illustrare aggredior.

38 Ex quo S. Fidis corpus a S. Dulcideo, ineunte, ut antea diximus, sæculo V, honorifico mausoleo in suburbana Aginno ecclesia conditum fuerat, illico tantis miraculorum signis fulgere cepit, tamque ingenti assiduoque deinceps populorum concursu frequentari, ut mirum videri non debeat, haud multo post, quam Ludovicus Pius, adhuc Aquitanicæ rex, in Ruthenensi diocesi Conchense cœnobium, ut Ermoldus Nigellus lib. I de Rebus Ludovici Pii testatur, instituerat, hujus incolæ monachos tam celebri reliquiarum thesauri, quo suam maxime illustrarent ecclesiam, acquirendi desiderio actos fuisse vehementissimo, ac tum præsertim, cum Audaldi, Conchensis monachi, anno 835 Valentianæ Hispaniæ ad transferendum illinc Conchas S. Vincentii levitæ et martyris corpus profecti, conatum omnem nil sibi profuisse cernerent. Habito igitur sapsissime inter se consilio, quo pacto sacra S. Fidis pignora ad se transferrent, Conchenses tandem unum e suis, nomine Arinisdum vel Ariviscum, hominem consilio manuque promptum, cum itineris duce Aginnum dirigunt, qui quacumque arte S. Fidis reliquias nanciscatur, inque suam asportet ecclesiam. Arinisdus ergo, quorsum Aginnum venisset, minime immemor, primum studuit, ut qua facta pietate, qua blanditiis et assentationibus, in clericorum, quibus custodiendi corporis S. Fidis cura incumbat, consuetudinem amicitiamque se penitus immergeret, eosque tam bene inescare novit, ut ipsi, nihil tale opinantes, ovem, ut aiunt, lupo, seu thesaurum suum callidissimo furi consensu unanimi tandem commiserint. Re aliquamdiu, quo magis suum celaret consilium, apprime gesta, sedulique custodis famam nactus, opportunam denique auferendi sacri corporis occasionem arripuit.

Hujus translationis epitome

ex his subministratur;

39 Peractis Epiphaniæ festo Missarum solemnis, collegas suos orat, ut, dum hi solito diutius ob diei solemnitate accumberent mensæ, ipse, ne quid detrimenti caperet ecclesia, tutelam ejus sedulo gerat. Ultra assentiunt improvidi; nec mora, his jam secure vescentibus, ipse etiam omnium jam securus, ad S. Fidis mausoleum convolat, cumque hujus operculum præ sigillis ferreis integrum erigere nequiret, in inferiori parte mausoleum vi perfringit, et qua data via, perque patefactum aditum sanctæ Martyris exuvias extrahens, mundissima pera condit, vocatoque itineris socio, ut primum per tenebras licuit,

A licuit, cum sacra præda abscurrat. Igitur cum postero die nupiam Arinisdus appareret, ac S. Fidis sepulcrum perfractum vacuumque sacro corpore fuisse repertum, vehementer turbati omnes, dolere, suam lamentari imprudentiam, et si quo modo e fuga retrahi cum thesauro illo Arinisdus posset, nihil intentatum relinquere; at nihil non irritò conatu ab iis factum. Itaque post varios casus, qui in edendis infra Translationis Actis fuse recensentur, Arinisdus ejusque comes nono itinere sui die incolumes ad Conchensis canobii viciniam pervenerunt, ubi ab hujus incolis summo gaudio plausuque excepti sunt, delataque non minori apparatu lætitiæ in Conchensem ecclesiam sacra Martyris nostræ pignora, ibique decentissimo, ut per tempus licebat, loco sub diligenti custodia collocata die 19 Kalend. Februariæ, quo die hujus translationis memoria celebrari etiam solet. Ita fere, at multo uberius ambo anonymi, supra laudati, quibus Conchensis chronographus etiam consentit, ita paucis scribens: Ab urbe Aginensi cum corpore beati Vincentii furtim sublatum est corpus gloriosissimæ virginis et martyris Fidis, et ad illud Conchense cœnobium translatum, ubi digne et honorifice prope altare Salvatoris Domini est reportatum. His adde, quod in Adonis Chronici sat antiquis codicibus Mss. ad annum Christi 288 testimonium exstat, quo S. Fides apud Aginum passa, postea Conchis * translata fuisse, deserte etiam asseritur.

* Conchas

de cujus epocha discrepantia inter se Adoniani Chronici,

B 40 Verum de tempore, quo hæc corporis S. Fidis translatio statuenda sit, non ita inter antiquos recentioresque scriptores convenit, ut contra, si singulorum verba expendantur, nec cum Adoniani Chronici testimonio ambo anonymi Translationis scriptores supra laudati, nec hi cum Chronographo Conchensi, nec inter recentiores Henschenius noster cum anonymis illis, ac multo minus cum his Dionysius Sammarthanus, qui etiam secum pugnat, conciliari ex omni parte queant. Quippe, cum S. Ado, uti ex Mabillonio scriptores Historiæ literariæ Franciæ tom. 5, pag. 465 ostendunt, anno Christi 875 ad meliorem vitam transierit, ac sub annum 874 extremam Chronicæ suo manum admovisse videatur, consequens fit, ut Opus illud vel eo loco, ubi de S. Fidis martyrio eaque occasione de translato ad Conchense cœnobium ejus corpore mentio fit, a descriptoribus corruptum seu potius interpolatum fuerit, quod tamen nemo hactenus, quem norim, suspicatas de hoc determinato loco fuit, nedum satis probabile reddidit; vel, si genuinum eo loco sit, necesse est, ut, quæ illic memoratur, translatio non serius certe, quam anno Christi 875 collocari queat, cum evidens sit, ab Adone, si suo tempore necdum facta erat, referri in Chronico non potuisse celebrem illam S. Fidis translationem. Imo vero eam non parum ante Adonis tempora contigisse, innuit Carnutensis de Miraculis S. Fidis manu eazaratus codex, de quo Mabillonius in Annal. Bened. ad annum 1010, num. 42, pag. 215 meminit, ubi de donata Conchensibus, ut fertur, a Carolo Magno, ac proin ante annum 814 aurea S. Fidis capsula disertus sermo est.

utriusque anonymi Translationis auctoris,

41 At ex adverso, ne translatio illa jam ante Adonis obitum facta credi possit, obstant ambo Translationis auctores jam saepe laudati, qui eam illigant temporibus Caroli Minoris, Francorum regis, ejus nempe, Quem, uti unus ait, post Franci de solio deposuerunt regio, seu, uti alter Octobris Tomus III.

loquitur, Quem suæ ditionis principes, inique adversus eum conjurantes, a solio regio dejecerunt, et cujus loco Ottoni seu Odoni, Aquitanorum duci, Roberti Eortis filio, coronam regni imposuerunt et illum pro eo regnare elegerunt; qui Carolus Minor, cum ab eo, cui Crasso cognomen fuit, diversus esse non possit, utpote quem Franci, postquam se hujus imperio anno Christi 885 subjecissent, ante diem 12 Januarii anni 888 de solio ejecerunt, cujusque loco Odonem, ducem Aquitanicæ, uti Ademarum Cabannensis in Chronico apud Bouquetum tom VIII, pag. 232 testatur, in regno elevarunt; necesse est hinc contra Adoniani Chronici testimonium consequi, ut sub hoc Carolo rege S. Fidis translatio facta sit, eaque inter annum 885 et 888 collocari debeat. Huic certe translationis epochæ patrocinantur diplomata complura, in favorem Conchensis canobii data, quæ tom. I Galliæ Christianæ auctæ a col. 236 et in Instrumentis ibidem, uti et tom. II Historiæ Occitanicæ a col. 21, et apud Baluzium in Instrumentis domus Arvernæ habes, in quibus nulla ante Caroli Crassi tempora de S. Fide mentio fit, cum tamen in iis, quæ vel Caroli ejusdem tempore vel deinde edita sunt, de S. Fidis reliquiis, veluti in Conchensi ecclesia conditis, disertissima verba legantur, quod non leve indicium est, vivente Carolo Crasso rege, sanctæ Martyris nostræ corpus ex Aginensi ecclesia ad Conchensem translatum fuisse.

42 Verum adversus hanc epocham omnino Conchensis Chronographi, pugnare videntur laudati chronographi Conchensis verba, quibus tom. III Anecdotorum Martene col. 1387 translationem illam quidem inæctit temporibus cujusdam Caroli Minoris, sed quem a Carolo Crasso diversum esse, mox innuit col. 1389, dum prædictum Minorem Carolum regnum Franciæ recuperasse, ac Rodulphi, Conchensis sub annum Christi 910 abbatis, petitionibus annuisse, scribit, quæ nulla plane ratione in Carolum Crassum cadunt, uti ex luctuoso ejus a suis deserti bonisque omnibus exuti obitu, de quo Mariani Scotti Chronicon pag. 270 ad annum 887 aliosque ad annum sequentem apud Bouquetum tom. 8 scriptores consule, meridiana luce clarius est. Quapropter, si postremis Conchensis Chronici verbis, prout edita ibi sunt, standum sit, translatio illa contigerit inter annum 893 et 923, nempe regnante Carolo Simplice, qui Rodulpho, Conchensi abbati, donariorum, quæ decessores hujus a regibus obtinuerant, confirmationem regio præcepto, uti scribit chronographus ille, enixe postulanti munifice concessit. Atque ita ex recentioribus Dionysius Sammarthanus tom. I Galliæ Christianæ auctæ col. 239 etiam censuit, laudati chronographi verba, quibus hic translationem illam sub Carolo Minore Ludovici filio, in regnum Francorum sublimato, statuit, hac adnotatione in margine excipiens: Dicto SIMPLICI, filio Ludovici Balbi posthumo, cujus regni anno tertio, uti mox subdit, Aviernæ cujusdam filiorumque ejus liberalitate Conchensis abbatia bonis aucta fuit; ut adeo ex laudati Sammarthani sententia translatio, de qua hic quæstio est, anno 893, quo Carolus Simplex die 28 Januarii in Remorum civitate, testibus Annalibus Mettens. apud Bouquetum tom. VIII, pag. 73, in regno elevatus fuit, aut posterior fuerit, aut certe non prior constitui possit.

43 Reponi tamen plane non immerito hic posset, laudatum Sammarthanum paulo ante, videlicet col. 236, translationem illam inæxuisse

AUCTORE J. G.

E

Conchensis Chronographi,

F

Dionysii Sammarthani,

AUCTORE
J. G.

temporibus Caroli Calvi, ac proin medio tempore inter annum Christi 838, quo is ab imperatore Ludovico Pio armis, corona et quadam regni portione donatus fuit, interque annum 877, quo, teste Chronico Viridunensi apud Bouquetum tom. VII, pag. 248, pridie Nonas Octobris vita functus est. Ipsa, quibus id Sammarthanus facit, hæc verba sunt: Tempore Caroli Calvi, filii Ludovici, corpus S. Fidis, eo (ad Conchense cœnobium) fuit delatum, cujus nomen huic cœnobio quandoque accommodatum. Accedit, quod chartam Sigaldi seu Sigualdi ejusque uxoris Aigæ seu Aigux, anno 888 editam, in qua de translatis jam tum ad Conchense cœnobium S. Fidis reliquiis, deque hinc indito sacræ xdi ejusdem Sanctæ nomine manifesta mentio fit, idem vir clarissimus col. 239 laudet, ut proin ante Carolum Simplicem, seu ante annum 893, hanc translationem statuisse, potius dicendus sit. Fateor, ita locis citatis Sammarthanus habet, nec, quo pacto conciliari secum possit, aut utram ex his sententiam probabiliorem ipse habuerit, ego satis perspicere queo. At quocumque hæc se modo habeant, certe ejus opinio, quæ sub Carolo Simplice translationem illam statuit, non modo Adoniani Chronici testimonio et utriusque Translationis auctori, sed et jam laudatæ Sigualdi chartæ aliisque, quas sub finem num. 41 indicavimus, omnino adversatur; altera vero, quæ eam sub Carolo Calvo collocat, cum utroque anonymo Translationis auctore non minus aperte pugnat; ut adeo, contra ac col. 1330 illic asseritur, aliquid certe, quod a vero aberret, corrigendum in eo Gallix Christianæ tomo fuerit.

et Henschenii
verba recitan-
tur;

44 Quod vero ad Henschenium nostrum num. 40 laudatum attinet, diversam is ab hactenus recensitis opinionem tuetur, dum tom. 2 Junii inquirens, an S. Vincentii, Aginnensis martyris, reliquiæ una cum ipsius S. Fidis Conchas translata fuerint, in hæc verba pag. 165 scribit: Quod autem potissimum huc spectat, non sunt ejus (S. Vincentii) reliquiæ ad cœnobium Conchense una cum S. Fidis pretiosis pignoribus translata: hæc enim fuerunt quadam furtiva industria ab Aroniso monacho Conchensi e propria ecclesia sublata et Conchas circa annum 890 devecta, cum loco Caroli Simplicis regno Franciæ præesset Odo Aquitanus, uti accurate indicant Acta Translationis, quæ habemus et soluta et stricta oratione conscripta; unde et S. FIDIS DE CONCHIS MONASTERIUM NUNCUPARI docent Sammarthani. Itaque, judice Henschenio, ante annum 893, qui Caroli Simplicis, Francorum regis, primus fuit, nec tamen prius, quam anno 888, quo Odo Aquitanus Francorum regnum moderari cepit, hæc corporis S. Fidis translatio statuenda est. Mitto alios magni nominis auctores hæc adungere, propterea quod vel nulla assertionis suæ documenta in medium protulerint, vel non, nisi latiori modo, translationis hujus epocham definiendam duxerint. Nunc, quænam ex tam inter se discrepantibus sententia veritatem propius attigisse, dici possit, quantum res adeo impleta sint, discutere, eademque opera certo falsa a veris aut saltem verosimilibus secer- nere aggredior.

ostenditurque,
non serius
anno 888
statui posse,

45 Ac primo quidem, ut inter tot utrinque controversa indubitatum quid proferam, certumque limitem, extra quem translationis epocha figi nequeat, simul constitutam, sic plane existimo assero, translationem illam, de qua hic quæstio, non posse anno Christi 888 posteriorem statui,

ac proin illam, contra ac chronographus Conchensis col. 1389, et Dionysius Sammarthanus col. 239 statuisse videntur, non contigisse temporibus Caroli Simplicis, in Francorum regnum primum evecti anno 893, uti supra num. 42 dictum fuit. Quippe, cum in laudatæ Sigualdi et Aigux uxoris charta, in mense medio (Maoi fartasse) anno 1 regnante Odone rege, seu anno Christi 888 data, quam habes tom. II Historiæ Occitanicæ inter Instrumenta col. 23, de reliquiis S. Fidis in Conchensi cœnobio jam tum quiescentibus ac reconditis, deque indito illi monasterio S. Fidis nomine, quemadmodum num. 43 et 44 etiam dictum est, disertis verbis mentio habeatur, meridiana luce vel hinc clarius est, translationem illam temporibus Caroli Simplicis, anno dumtaxat 893 in Francorum regnum sublimate, affigi nullaratione posse. Quapropter Conchensis chronographus, dum col. 1389 Carolum illum regem, quem Rodolphus Conchensis abbas sub annum 940 adiit, eundem cum illo facere videtur, sub quo reliquiarum S. Fidis translationem factam scripserat, Carolum Simplicem cum alterutro ex homonymis hujus decessoribus perperam confudisse, omnino dicendus est, nisi potius eadem illa columna, perinde ac alibi desiderari aliquid in hujus Chronici editione dicamus, puta ejusdem Caroli Simplicis inaugurationem regiam, aut simile quid, quocum chronographi verba hæc: PREDICTUS Minor Carolus connectionem habeant; atque ita inherendo prioribus ejus verbis, quæ tom. III Anecdotorum col. 1387 habes, ante Odonis, Aquitanicæ ducis tempora, seu ante annum Christi 888, utpote quem principem, non nisi jam ante relata S. Fidis translatione, in regnum Francorum subintrasse scribit, etiam ex illius mente collocanda hæc foret. Ut ut hæc habeant, certe chartæ Sigualdi duorumque anonymorum auctoritas potiori loco quam Conchense Chronicon, saltem, uti editum typis est, omni jure haberi debet.

46 Ex his consequens etiam fit, ut Henschenius noster, tametsi sub annum 890 translationem illam collocans, propius, quam Sammarthanus, ad anonymos Translationis auctores accedat, nihilominus tamen non omnino horum dictis consona scribat, dum translationis tempore Odonem Aquitanum loco Caroli Simplicis regno Franciæ præfuisse subdit. Quippe cum ante Caroli Crassi obitum, qui Pridie Idus Januariæ anni 888 contigit, aut certe ante mensem Novembrem anni 887, quo Carolus Crassus, adhuc imperator et Francorum rex, in Triburia villa regia generalem optimatum conventum convocavit, neque regis titulo, neque, ut quidam volunt, tamquam Caroli Simplicis tutor regni gubernator, Francis præfuerit Odo Aquitanus, non potest, quæ, utroque anonymo teste, die 14 Januarii facta est translatio, sub ejus administratione statui, nisi vel ipso anno 888 aut uno ex sequentibus: atqui, ut ex charta Sigualdi patet, certe non anno 889 aut 890, imo ne ipso quidem anno 888 die 14 Januarii contingere hæc translatio potuit, utpote ex utriusque anonymi testimonio facta Carolo Minore Francorum rege, adhuc imperante, quem procul dubio non nisi exevante anno 887 suæ ditionis principes... a solio regio dejecerunt et cujus loco postea Ottoni seu Odoni, Aquitanorum duci, coronam regni imposuerunt; itaque et citius, quam anno 888, atque adeo et ante Odonis administrationem regiam, illa, de qua hic quæstio est, translatio figi debet. Suadet et id laudatæ jam sæpe Sigualdi charta anno 888 mense

nec sub regi-
mine Odonis
Aquitanii,

F

A mense medio seu Maio fortasse data, in qua, ubi de reconditis in Conchensi cenobio S. Fidis reliquiis sermo est, nuspam insinuat, eas tum non nisi a tribus qualuorve mensibus eo adductas fuisse, quod tamen si factum fuisset, silentio non prætereundum fuisse videtur.

sed nec multis
annis citius
anno 887.

47 Atque ita quidem, quo serius hæc translatio figi non possit, definitum tempus habemus. Verum ane, uti asserunt ambo anonymi Translationis auctores, tempore Caroli Crassi, et anno quidem, uti ex his consequens fit, 886 vel 887; an potius, uti ex Carnutensis codicis Ms., num. 40 laudati, et Adoniani Chronici testimonio consequitur, ea annis aliquot citius, imo multo ante Adonis emortualem annum, qui Christi octingentesimus septuagesimus quintus fuit, translatio statuenda est? Respondeo, præterquam quod dubium mihi sit, an illa codicis Carnutensis verba, quibus Carolus Magnus capsam auream S. Fidi donavisse fertur, revera sint Bernardi, qui sanctæ Martyris nostræ miracula, suo tempore patrata, partim anno Christi 1020 litteris complexus est, utpote quæ nec in Ms. nostro nec in Labbeano reperiuntur, standum potius esse disertissimo amborum Translationis auctorum et Chronographi Conchensis testimonio, quo hi sub quodam Carolo Minore, et adulto jam sæculo ix, furtim ad Conchensem ecclesiam S. Fidis corpus delatum asseverant, quam incerto rumori, post duo ferme a peracta translatione sæcula apud externos sparso, et cujus præfati codicis auctor se minime vadem scribit, dum ita loquitur: Capsa aurea (S. Fidis) quam fertur donavisse Carolus Magnus. Accedit, quod diplomatum sub Ludovico Pio ejusque posteris in Conchensis cenobii favore concessorum perpetuum ad usque Caroli Crassi tempora de corpore S. Fidis silentium non facile credi permittat, jam tum sub Carolo Magno hujus Martyris æcuias ad Conchensem ecclesiam delatas fuisse, quemadmodum num. 44 sub finem innui.

licet codices
Chronici
S. Adonis,
qui hoc loco
corrupti vel
interpolati
fuisse

48 Quod vero attinet ad Adonem, cujus omni ex parte præstantior illo codice auctoritas est, respondeo, si illud, quod sub ejus nomine laudatur testimonium, revera ipsius esse, satis constaret, eo potius, quam anonymorum testimonio standum fore, quo hi Caroli Crassi temporibus translationem illam statuunt, ac proin hosce de memoriæ lapsu vel indigentia hic arguere non dubitarem. Verum cum Adoniani Chronici editiones omnes, teste Labbeo tom. I de Scriptoribus Ecclesiasticis pag. 11, innumerabilibus scateant mendis, codicesque, a quingentis et ultra annis manu exarati, non modo imperiti continuatoris opera certissime sub finem aucti fuerint, sed et alibi, seu ejusdem, seu descriptorum aliorum vitio, adulterati fuisse, verissime dici queant, uti ex adductis a Labbeo loco cit. exemplis, et Tillemontii in Acta S. Irenæi Notis tom. III Monument. Eccles. pag. 621 et 622, ac denique ex tom. V Historiæ litterariæ pag. 470 evidenter ostenditur, dubitari non immerito potest, an determinata illa Chronici Adoniani verba, ex quibus translationem illam ante annum 875 contigisse, contra expressum utriusque anonymi testimonium consequens foret, computanda non sint inter innumerabiles illas mendas, de quibus apud Labbeum, atque etiam inter continuatoris aut descriptorum interpolationes, de quibus apud alios sermo est. Sane si Tillemontii Nota 3 in Acta S. Irenæi tom. III, pag. 622, vel idcirco, quod S. Ado in suo Martyrologio S. Verum, tamquam Viennensem episcopum, non retulerit, suspicari licuit,

Adonianum Chronicon ad annum Christi 101, ubi de illo mentio fit, interpolatum fuisse, seu Adonis re vera verba non esse, quæ illud Chronicon citato loco exhibet; profecto multo majori jure idem de eo loco, quo ad annum Christi 288 de Conchensi, qua de agimus, translatione sermo fit, suspicari licebit.

AUCTORE
J. G.

49 Etenim cum sanctus Chronographus celebrem illam corporis S. Mauriti revelationem, S. Theodoro episcopo factam, ipsamque etiam sacri istius corporis translationem, Sigismundi Burgundionum regis voluntate de consilio 60 episcoporum peractam, cujus etiam in suo Martyrologio partim meminit, altissimo silentio in suo Chronico, utpote ad persecutionem Diocletiani et Maximiani, quam illic enarrat, nihil attinentem, involvendam duxerit, qui, quæso, furtivam corporis S. Fidis translationem eodem loco commemorasse credi potest, cum hæc altera multo minus celebris fuerit, nullaque plane ratione ad rem, quam S. Ado agebat, pertinere posset? Accedit, quod hic Chronici locus exigere videatur, ut ne ii, quos eadem professione, eadem legione, eadem mortis causa, eodemque ferme tempore junctos credidit auctor, ab se invicem se jungerentur. Et ecce tibi hoc Chronici loco Gereonem inter ac Victorem et Mauritium cum sociis Thebæis mediam S. Fidis translationem ad Conchense monasterium! Quid Aginnensi Virgini præter martyrium commune cum militibus Thebæis? Quid hujus corporis translatio ad persecutionis atrocitatem, quam ita crudelem et crebram flagrasse subdit, ut intra unum mensem decies et octies millia Martyrum pro Christo passi inveniantur? Hæc mihi quidem interpolati a quodam minus perito, fortasse Conchensi monacho, Adoniani Chronici suspicionem ingerunt, eamque etiam ex hoc capite non infundatam, quod Chronici narratio cum Adoniani Martyrologii annuntiatione, qua S. Fidis Socios martyres, ipsamque illius translationem prætermittit, haud satis recte conveniat, quodque in Chronico eodem ipso loco trecenti et viginti octo S. Gereoni socii adjungantur, qui in ejus Martyrologio trecenti et octodecim dumtaxat fuisse traduntur.

ostenduntur,
contrarium
innuunt;

E

50 Quæ cum hunc Adoniani Chronici locum vix non indubitate interpolatum ostendant, anonymorum potius auctoritate, quorum alter fortasse translationi synchronus, uterque saltem non adeo remotus tempore ab ea vixit, quin vel ex constanti domesticorum traditione canobice monumentis certa litteris commendare quiverit, hic standum reor, ac præsertim, quod neuter obiter, sed ex professo summoque conatu ac enucleate singula, quæ ad hanc Translationem faciunt, uterque prosecutus fuerit. Juerit eorum verba hic repetisse, ut, quam prope fieri potest, hujus translationis epocha ex vis tandem figatur. Ita scriptor metricus de Conchensibus monachis, Arinido cum sacris S. Fidis reliquiis Aginno adventanti occurrentibus, canit: Cui turba Conchacensium, Dei laudes sonantium, pro tanta illi gloria gaudens processit obvia, acceptisque reliquiis, divinis cum obsequiis, ut dignum erat facere, curarunt has reponere. Tunc in Francorum partibus regnabat Minor Carolus, quem post Franci de solio deposuerunt regio. Facta est hæc translatio beatæ Fidis martyris, in die nonodecimo Kalendis Februarii. Hinc apud Conchas agitur hic dies celeberrimus, in quo Christo sit gloria per infinita sæcula. Amen. Alter vero Translationis scriptor de iisdem monachis agens, in hæc verba

ac denique
ex utroque
Translationis
auctore sta-
tuatur anno
886 vel 887.
F

AUCTORE
J. G.

verba loquitur : Cum hymnis letaniarumque canticis rediverunt et beatissimæ Christi Martyris corpus cum summa honorificentia et gloria in templum, sub titulo sancti ac summi Salvatoris Jesu Christi specialiter dedicatum, intulere, et cum maxima cautela in loco decen-tissimo sub diligenti custodia 19 Kal. Februa-riarum die venerabiliter statuerunt; eodem quippe tempore Carolo Minore Francorum rege imperante, quem suæ ditionis principes, inique adversus eum conjurantes, a solio regio deje- cerunt, et Ottoni, Aquitanorum duci, coronam regni imposuerunt et illum pro eo regnare ele- gerunt. Ex quibus consequitur, ut, cum anno Christi 885 ante diem 14 Januarii Franci se non submitserint Carolo Crasso, uti varios scriptores apud Bouquetum tom. VIII consulenti patescet, translatio hæc eo anno facta non fuerit, neque etiam, uti ex num. 46 patet, die 12 Januarii anni 888; ut propterea ex horum testimonio die 12 Januarii vel anni Christi 886, vel 887 neces- sario statuenda sit.

B
Sub illud
tempus S. Vin-
centii Agin-
nensis M. re-
liquiæ

51 Superest, ut, quæ hujus translationis occa- sione de transectis etiam ad Conchense cænobium S. Vincentii Aginnensis martyris reliquiis num. 39 a Conchensi chronographo dicta sunt, non- nihil illustremus, ac vel idcirco potissimum, quod hæc ab Henschenio nostro tom. II Junii ex monumentorum defectu paucioribus perstricta fuerunt. Quippe cum in Translationis corporis S. Fidis Actis, infra edendis, nullam de S. Vin- centii hujus reliquiis, veluti Conchas eodem tem- pore delatis, mentionem fieri, Henschenius cerne- ret, nec documenta satis antiqua, quæ utriusque corporis translationem eidem tempori innecte- bant, præ oculis haberet, primo quidem pag. 165, col. 2 negavit, ejus reliquiis ad Conchense cæno- bium una cum S. Fidis pretiosis pignoribus translatas fuisse, ac paulo post, an eæ vel un- quam Conchas delatæ fuissent, subdubitasse visus est, moneri de cetero ab eruditissimis hagiophilis ex- optans, si aut eo translatas, aut ibidem asservatas illas esse, alicunde constaret. Nihil ego in su- pplementi nostra litteraria inveni, unde justo ejus desiderio factum satis fuisse, liqueat; at, quæ post annum 1698 typis edita fuerunt Conchense Chro- nicon et Sigwaldi charta, defectum hunc eatenus supplevit, ut Vincentii hujus reliquiis etiam ante annum Christi 888 ad Conchensem ecclesiam transectas fuisse, manifestum reddant.

C
Conchas
etiam delatæ
fuerunt.

52 Ita enim ille scribit : Carolo Minore, Lu- dovici (nempe, uti ex jam dictis consequens est, Germaniæ regis) filio, (cui Crasso cognomen fuit) in regnum Francorum sublimato, ab urbe Agin- nensi cum corpore beati Vincentii furtim subla- tum est corpus gloriosissimæ virginis et marty- ris Fidis; in illa vero Sigwaldi charta sancti Vincentii et sanctæ Fidis martyris reliquiis in Conchensi ecclesia requiescere et huic ab his nomen inditum esse, diserte etiam traditur; ut adeo de translatis eo aliquando S. Vincentii reli- quiis ambigendum amplius non videatur. At, sintne hæc ab Aginnensi urbe, ut Chronographus Conchensis scribit, an potius, ut Acta Martyrii ejus, ex antiquis ecclesiæ Aginnensis Lectionibus tom. II Junii edita, affirmant, ex Pompejaco, Aginnensis diocesis loco, Conchas translata, atque ita quidem, ut priori loco nulla sacri cor- poris relicta pars fuerit, non habeo, quod edisse- ram, uti nec cujus opera hæc facta fuerit trans- latio. Credibile est, Conchenses monachos, cum quavis via Sanctorum reliquiis ecclesiam suam ditare vellent, uti Arinisdum ad comparandas

sibi S. Fidis reliquias Aginum direxerunt, ita D alium quemdam e suis seu Aginum, seu potius Pompejacum, Aginnensis pagi locum, misisse, qui pro corpore S. Vincentii levitæ et martyris Valen- tini in Hispania, quod Audaldus, anno 855 in- ventum, ad suum usque Conchense cænobium per- ducere non potuit, alterius S. Vincentii, Agin- nensis nempe martyris, reliquias ad se transferret, quæ res vel eodem vel vicino tempore, quo facta est reliquiarum S. Fidis translatio, ei tandem successerit, uti Conchensis Chronographus memo- riæ tradidit.

§ V. Frustra tentata a Con- chensibus totius corporis S. Fidis in novam basili- cam translatio : pars ca- pitis ejus magnificentis- sime collocata. Peracta tandem corporis in novam basilicam translatio. An E et quando S. Fidis reli- quia aliquæ in Hispaniam translatae sint ?

Delato, sub annum Christi 886, uti præcedenti § probare conati sumus, per Arinisdum mona- chum ex Aginnensi ad Conchensem ecclesiam S. Fidis corpori, non ab incolis modo accolisque illico, ac dein anniversario translationis die im- pendi solemnis cultus cepit, sed et ad venerandas hæc sacras reliquias sæptissime alias atque un- deguaque confluit piorum hominum multitudo, eaque subinde tam ingens, ut monasterii Con- chensis, licet jam tum amplissimi, septa eam mi- nime caperent, atque adeo confertæ advenarum turbæ et sibi invicem et monachis molestæ acci- derent. Quæ cum cerneret Stephanus, vir egregia sanctitatis, qui, uti Gallix Christianæ auctæ tom. II a col. 255 videre est, Conchensem abba- tiam simul et Claromontensem episcopatum ab anno Christi 937 tenebat, condendæ novæ basi- licæ in eamque inferendi corporis S. Fidis Con- chensibus monachis auctor fuit, eo nimirum con- silio, ut facilior aditus cunctis illuc confluentibus illudque visentibus assidue pateret, prout ano- nymus Translationis stilo soluto conscriptæ auc- tor testatur, atque etiam, uti idem innuit, ut hoc pacto ex frequenti turbarum accessu tum monasticæ disciplina, tum Officii divini pera- gendi ratio eo minus detrimenti caperet. Persua- sit monachis solertissimus præsul Stephanus, ac brevi post admota operi diligentissima manu, maximæ pulchritudinis basilica, ut idem rursus anonymus scribit, a fundamento ... constructa est, in qua sacræ Virginis corpus tumulationi commendaretur.

In recens ædi-
ficatam basi-
licam divini-
tus nequit
transferri

54 Jam ecclesia illa rite juxta ac magnifice integrum S. Fidis corpus, cui super- struitur ma- gnifica theca; consecrata erat, delectique sublimis meriti viri, qui præ ceteris idonei forent ad sanctam Christi Martyrem a loco submovendam ad ecclesiam- que noviter ædificatam cum summa humilitate deferendam, prout conceptis verbis anonymus noster subdit; jamque illi sacrum corpus, omni, qua decebat, religione sublevatum ibant, cum illud divinitus tanto pondere fixum permansit, ut (verba rursus anonymi sunt) ad montis cu- jusdam

A jusdam modum immobile persisteret. Ergo verentes delecti bajuli, ne non satis digne sacrum illud pignus attigissent, jejunia precesque sibi, priusquam alterum conatum faciant, ultro inducunt, quibus expletis, rem sibi commissam rursus aggrediuntur; at pari, seu irrito eventu. Quapropter acriorem jam diuturnioremque carnis macerationem, ut sibi tertius conatus melius succedat, subire statuunt; at inscrutabili Dei judicio, movere loco rursus conantibus immobile ut prius sacrum corpus perstitit. Igitur inceptum suum illicitum et a Dei nutu, quemadmodum idem anonymus inquit, vetitum sibi cognoscentes, juxta prædicta sancti ac summi Salvatoris Jesu Christi altaris latus posterioris ex omni rutilantis auri gemmarumque coruscantium pompa mirificæ machinæ thecam fabricari conati sunt, sub qua dignissima Virgo (cujus corpus in recens exstructam ecclesiam transferre nequiverant) obsigillata feliciter in Christo requiescit.

ilque factum videtur sub annum 940,

55 Hactenus jam sæpe laudatus auctor; qui tamen, quoto Stephani II episcopatus anno hæc facta sint, nusquam sat prope indicat. Si tamen aliunde conjecturam ducere liceat, putem, præsulem illum, qui, teste Gallia Christiana tom. II, col. 255, anno Christi 937 ad Claronontensem sedem evectus, Conchensem abbatiam sibi ante commissam aut saltem abbatix partem nunquam dimississe videtur, ut erat vir, teste Chronographo Conchensi, egregie sanctitatis, prius de Conchensis cœnobii, cujus regimen susceperat, utilitatibus, quam de exteriorum commodis sollicitum fuisse, atque adeo tum novæ basilicæ, in quam corpus S. Fidis transferretur, tum tentatam hujus in illam translationem sub annum Christi 940 statui posse, aut saltem aliquando prius, quam Liziniacense apud Arvernorum monasterium inchoaret, quod, uti cit. tomo Gallix Christianæ auctæ videre est, anno Christi 943 contigit. At quid hic sibi vult paulo ante laudatus chronographus, dum de eodem Stephano in hæc verba scribit: Hic denique ecclesiam de Rosfiaco cum suis pertinentiis et plures alias villas in pago Arvernico beatæ Fidi concessit, atque ejusdem gloriosæ Virginis et Martyris... (ut fertur) auctor existit. Ubi quoque partem ipsius capitis venerabiliter reposuit, multaque alia beneficia, ut legitur, monasterio suo contulit?

quo forte tempore constructa fuerit jussu Stephani II aureæ statua,

C 56 Conjecit Edmundus Martene ejusve socius Ursinus Durand tom. III Anecdotorum col. 1389, lacunam, quæ post 70 martyris est, voce translationis aut huic affini nomine explendam esse; at id mihi quidem non admodum placet, cum gloriosa, ut Chronographus loquitur, Virgo et Martyr, sub Stephano II re ipsa, uti vidimus, in recens exstructam basilicam translata non fuerit, ut proinde is translationis S. Fidis auctor fuisse, credi vulgo Chronographi ætate non poterit, nisi forte hic scriptor suis hisce verbis aliud nihil indicatum voluerit, quam quod Stephano hortatore tentata, non vero peracta corporis S. Fidis translatio fuerit. Verum, quæ lacunam subsequuntur verba hæc: Ubi quoque partem ipsius capitis (S. Fidis) venerabiliter reposuit, potius indicare videntur, Stephanum ejusmodi rei, ubi partem capitis S. Fidis venerabiliter reponeret, puta statua seu iconis pretiosæ, quam quidem translationis corporis S. Fidis, auctorem creditum fuisse. Ut hæc sint, certe non video, cui rectius, quam Stephano II, attribui possit veneranda nonnullis S. Fidis pignorbis statua, quæ ante peractam ab Odolrico, Conchensi abbate, corporis translatio-

nem infra recensendam, imo jam tum anno 1010, quo circiter tempore Bernardus, Andegavensis scholæ magister, librum Miraculorum S. Fidis conscribere cepit, solenni supplicantium agmine deferri aliquando solebat.

57 Etenim cum tentatam sub Stephano II corporis S. Fidis translationem nulla, ex quo illud Conchas delatum erat, præcessisse, aut ad usque medium circiter sæculum XI nulla subsecuta fuisse, seu integri corporis seu partis ejus, translatio memoretur, consequens fit, ut, quæ vel ante annum 1010 in auream S. Fidis statua illata erant nonnulla ejus pignora, non alio tempore, quam quo sub Stephano II integrum corpus in novam ecclesiam deferre Conchenses frustra conati sunt, in eandem illam capsam translata fuerint. Cui quidem opinioni omnino suffragantur Conchensis chronographi verba, quibus Stephanum II partem capitis S. Fidis venerabiliter alicubi reposuisse scribit. Voluerit nimirum antistes ille, monachisque suis persuaserit, ut, cum a latere altaris S. Salvatoris dimoveri integrum S. Fidis corpus non potuisset, splendidissimam illic ipsi thecam extrui curarent, ipse vero in se conficiendæ pretiosissimæ ejus statua curam susceperit, in quam ad excitandam augendamque populorum pietatem, annuente Numine, capitis S. Fidis partem aliquam inseruit. At, inquis, in Carnutensi Ms. codice Miraculorum S. Fidis, ubi de miraculis ejus, in Arvernica processione factis, sermo est, hæc verba leguntur: Imago sanctæ Fidis et capsula aurea, quam fertur donavisse Carolus Magnus. Respondeo, uti jam ante num. 47, hæc neque in nostro apographo Ms. antiqui reginæ Sueciæ, neque in eo veteri, quo Labbeus usus est, uspiam reperiri, et ut utroque reperirentur, potiorum utriusque anonymo Translationis auctori atque item Conchensi Chronographo, celebrem S. Fidis ad Conchense cœnobium translationem sub Carolo aliquo ex Carolo Magni posteris asseveranter statuentibus, habendam esse fidem, quam vulgi sæculo XI incerto rumori, quo Conchensis aurea S. Fidis capsula vel imago liberalitati Carolo Magni perperam adscribitur.

58 Venio nunc ad corporis S. Fidis translationem, uno fere sæculo post tentatam sub Stephano II, tandem feliciter sub Odolrico II Conchensi abbate peractam, de qua ne ipse quidem Translationis stylo soluto conscriptæ auctor anonymus, utpote ea antiquior, nihil in sua lucubratione meminisse potuit. Ejus igitur loco Chronographum Conchensem, plus semel ante memoratum, hic loquentem audiamus: ita ipse cit. tomo III Anecdotorum col. 1390: Odolricus (nempe II hujus nominis Conchensis abbas) virtute ac moribus ornatus... Conchense monasterium nobiliter rexit, basilicam ex maxima parte consummavit, honoresque plures circumquæsit, augmentavit, corpus beatæ Fidis de veteri ecclesia in novam basilicam transtulit. Hactenus ille, at non satis enucleate, ut ex his ejus verbis translationis epocham sat prope definitas. Pauca igitur ad illa observemus. Odolricum II sub Henrico Francorum rege, qui Roberto patri suo anno Christi 1031 successit et usque ad annum 1060 Gallis præfuit, Conchense monasterium administrasse, eodemque rege adhuc vivente, translationem illam peregissee, alibi binis locis insinuat laudatus chronographus, ut proin serius, quam anno 1060, hæc statui translatio non possit; cumque non prius, quam anno 1031 Henricus Gallorum rex creatus fuerit, eodemque circiter tempore Odolricus, quem anno circiter

AUCTOR
J. G.

in qua ipse partem capitis S. Fidis honorificentissime reposuerit.

E

F

Peracta tandem corporis S. Fidis translatio

AUCTORE
J. G.

circiter 4035 Gallia Christiana aucta tom. I, col. 242 sedisse scribit, Conchensis cœnobii adierit, consecrarium fit, ut nec prius, quam anno 4031 translatio illa contigerit, sitque adeo illa medio isto tempore procul dubio statuenda, ac fortassis seculari anno, quo sub Stephano II incassum tentata fuerat.

in vocam basilicam, cujus qualiscumque descriptio datur.

59 *Ceterum an per novam basilicam, in quam Odolricus S. Fidis corpus transtulisse narratur, ea intelligenda sit, cujus Stephanus II extructionem curavit; an vero Odolricus etiam novam extruxerat, (nam, teste Carnutensi codice Miraculorum S. Fidis, deforis tectorum dimensione Conchensis basilica triformis erat) non mihi suppetunt testimonia, quibus alterutrum certo definiam. Mirum tamen non foret, si et Odolricus non modo basilicam integram ex maxima parte consummasset, sed unam quoque ex tribus ejus partibus a fundamentis erexisse, utpote his vivens temporibus, quibus, seu occasione miraculorum frequentium S. Fidis, seu singulari tum nobilitum, tum plebeiorum, in sanctam Martyrem pietate non poterat non opibus affluere Conchacensis ecclesia, uti ex diplomatis donationum quam plurimis tom. I Gallie Christiane a col. 240 recensitis et vel ex Odolrici successore patet, qui, eodem Chronographo teste, sat opum habuit, ut cœnobii claustrum construeret, multas reliquias in auro poneret, textus Evangeliorum fieri faceret, et multa bona monasterio faceret. Verumtamen, uti supra dixi, neque ex Chronographi verbis, neque aliunde indubium fit, reipsa edificatam de novo ab Odolrico fuisse eam ecclesie Conchensis partem, in quam beatæ Fidis corpus transtulisse narratur. Habe modo Conchensis ecclesie, qualis ætate scriptoris codicis Carnutensis supra citati erat, desumptam ex Annalibus Benedictinis tom. IV, pag. 215 qualemcumque descriptionem: Est deforis, inquit, tectorum dimensione basilica triformis, quæ interius propter mutuam transeundi amplitudinem in unum corpus coit ecclesie... Dextrum latus sancti Petri Apostoli, læva sanctæ Mariæ; medietas autem sancti Salvatoris titulo dedicata est. Verum quia eadem medietas psallendi assiduitate frequentata habetur, illuc ex proprio loco sanctæ Martyris (Fidis) pretiosa translata sunt pignora, nimirum vel sub Odolrico II, Conchensi abbate, si de integro S. Fidis corpore hic sermo est; vel potius sub Stephano II, si hic per pretiosa S. Fidis pignora, nil aliud, quam ejus capitis parte ditatam statuam indicare ille scriptor voluit, uti omnino indicare voluisse censendus est, si Bernardus, Andegavensis scholæ magister, re vera hæc scripserit.*

S. Fidis reliquie aliquæ in Hispaniam, non sæc. VIII,

60 *Reliquum est, ut, quæ de translato ex Gallia in Hispaniam S. Fidis corpore Hispani quidam scriptores adstruunt, in examen pariter vocemus, atque ita prolixo de sanctæ Martyris translationibus argumento finem imponamus. Ac primo quidem Bivarius, pseudo-Dextrii interpres, ad annum Christi 300, pag. 317 de S. Fide agens, ea tradit, asseveratque, ex quibus incautus quilibet, vetera ab eo monumenta laudari audiens, sibi facile in animum inducat, labente sæculo VIII, ac multo antequam ad Conchensem ecclesiam Sanctæ corpus deferretur, illud ex Galliis in monasterium S. Cucuphatis de Valle in Cathalonia adductum fuisse, ibique ab eo tempore honorifice fuisse conditum; ita enim citato loco scribit: Ad Hispanias adductum sacrum (S. Fidis) corpus, in monasterio S. Cucuphatis principatus Cathalo-*

nia honorifice conditum est, ut ex VETERIBUS MONUMENTIS tradit Yepius in Chron. Benedictinis AD ANNUM 378. Verum enimvero, si jactata a Bivario vetera monumenta apud Yepesium ipsum ad annum Christi 778 quaras, unum ibi laudari invenies Antonii Vincentii Domenecci, ineuntis sæculi XVII scriptoris, Opus qui tametsi ad diem 6 Octobris fol. 96 verso S. Fidis elogium ex Beda, Usuardo, Adone, S. Antonino, aliisque gravibus auctoribus, uti et ex Lectionario Ms. valde antiquo cœnobii S. Cucuphatis se concinnasse dicit, nusquam tamen pro Hispanica illa translatione, tamquam jam tum sæculo VIII, ut Bivarius insinuat, peracta, vel unum producit testem, ac ne sæculum quidem, quo illa contigisset translatio, utcumque designavit; ut proinde confutatio Bivarii asserto non veteribus, contra ac sibi is blanditur monumentis novo, immorari longius necesse non sit, cum, uti evidens est, monumentorum reipsa veterum defectu illud ex se plane corruiat.

61 *At, sciscitaberis, an non saltem aliquando, licet multo serius, quam sæculo VIII, in illud S. Cucuphatis monasterium translata fuerint S. Fidis reliquie, quemadmodum ex Hymno ad Laudes, qui in Ms. illius monasterii Breviario, a Tamayo ad hunc diem pag. 427 altissime laudato, exstat, manifeste his verbis assertur: Nunc cantemus solemnissimum humiliter Officium, cujus sacra pignora veraciter custodimus? Respondeo, cum ad calcem apographi Actorum S. Fidis, quod ex Ms. codice S. Cucuphatis habemus, nullam de translato illuc sanctæ Martyris corpore mentionem adjectam viderem, nec adhibita quantalibet diligentia, in excusis codicibus translationis illius epocham ceterave adjuncta memorari cernebam; me vehementer primum dubitasse, an sanctæ Virginis nostræ, et non potius homonymæ martyris, ipsana in Hispaniam ad S. Cucuphatis cœnobium translata unquam fuissent, eoque etiam vehementius ambigendum de eo censebam, quod verisimile non esset, Conchenses incolas tam liberales in exteris exstitisse, ut corpus S. Fidis, cui sua ecclesia omnem splendorem debebat, ad Hispanos transmitterent. Erat proinde, cur certa fides adjungenda non videretur constanti, quam Tamayus sine documentis adstruit, traditioni Hispanicæ, qua S. Fidis nostræ corpus in S. Cucuphatis ecclesia adseruari fertur. Verum, cum tandem incidissem in Catalogum Ms. abbatum monasterii S. Cucuphatis Vallensis, quem ad nos transmisit R. D. Joannes Baptista de Castelarnau, S. Cucuphatis monachus et vicarius generalis, atque in ejus Prologo inter Sanctorum corpora, quæ in hoc monasterio servantur, illud S. Fidis etiam annumeratum invenirem, percolato integro illo Catalogo atque prolixo ejus Ms., quo varia ad cœnobium illud spectantia recensentur, habui tandem, unde de translatis in Hispaniam S. Fidis reliquiis aliquid statuere possem.*

62 *Ac primo quidem ex publico instrumento, anno Domini 1256 Prædie Kal. Julii tempore Petri de Turricella abbatis confecto, quod laudatus D. de Castelarnau in prolixo illo Ms. fol. 8 exhibet, et in quo Sanctorum, qui nominatenus noti erant, asseverata illic corpora enumerantur, sat manifeste conficitur, eo saltem tempore nondum ad S. Cucuphatis monasterium S. Fidis ipsana translata fuisse, quandoquidem nulla de iis mentio in illo instrumento fit, cum tamen Sanctorum, ea minus insignium, nomina illic recensentur; ut adeo, quod Domenecus laudat valde antiquum*

nec sat diu post, uti ex Ms. Catalogo abbatum S. Cucuphatis E

F

alioque transmissio ex Hispania Ms. probatur,

Le-

A *Lectionarium S. Cucuphatis, quo S. Fidis Hispanica translatio stabiliretur, anno Christi 1236 recentius esse, omnino dicendum sit, nec ex eo contra epocham translationum Conchensium, de quibus antea actum a nobis est, quidquam solidi opponi queat. Quo igitur tempore, inquit, in Hispaniam S. Fidis pignora delata fuerunt? Ad hoc pro responso sit, teste laudato D. de Castelnau, qui in Abbatum S. Cucuphatis Catalogi sui cœnobii Manuale aliare monumenta tum hic, tum alibi passim citat, translationem lipsanorum S. Fidis ad illud S. Cucuphatis monasterium peractam fuisse sub Petro de Busqueto, qui, cum ante cœnobii Prior et sacrista major fuisset, abbas electus est anno 1351, uti ex fol. 112 laudati Manualis constare, idem Castelnau scribit. Juerit, quæ ad abbatem hunc, factamque sub eo translationem S. Fidis, ac erectum in hujus honorem a cœnobii præposito beneficium attinent, propria ejus verba huc transcripsisse.*

sed sæculo tantum XIV

63 Ita habent: Petrus de Busqueto, gratia divina abbas (hunc Castelnau quadragesimum quartum ponti) electus anno 1351, fuit monachus, Prior et sacrista major; constat in Manuali 1356, fol. 112, et a pueritia optime instructus, ita ut Decretorum doctor decoratus exstitit, et constitutiones provinciales totius Religionis (Benedictinæ) pulchre recompilavit ac in ordinem redegit; vidensque Sarracenos sæpe hac vel illac insurgere, et in multis Cathaloniarum partibus in pluribusque locis, villis, ecclesiis et in monasteriis ingentem perditionem et vastationem esse, ideo monasterium de bonis ipsius circuire et munire curavit. Hic semper ad commodum et magnificentiam (cœnobii *supplendum* *puto*) pecuniis usus fuit, totum enim castrum del Vendrel cum jurisdictione et etiam jurisdictione villæ S. Cucuphatis a domno Petro, rege Aragonum, emit, scriniumque scripturarum monasterii ex suis sumptibus construxit. Hoc tempore, videlicet circa annum 1365 fuit translatum corpus S. Fidei in hoc monasterium, concessum ab Urbano V Pontifice Romano, ubi in pace requiescit: sub cuius invocatione Bernardus de Valencia monachus et tunc præpositus major, beneficium de bonis ipsius præposituræ instituit, deinde vitam finivit 8 Februarii anno 1381.

C *Hactenus ille, qui non de alterius, quam de nostræ S. Fidis corpore se agere, satis in Prologo indicat, dum eam in civitate Agen 6 Octobris circa annum 300 passam scribit.*

dono Urbani PP. V transmissæ fuerunt.

64 Verum, tametsi hæc seu ex Manuali cœnobii, seu ex aliis ejusdem abbatiæ authenticis documentis hauserit Castelnau, atque adeo insignia S. Fidis lipsana ad S. Cucuphatis cœnobium dono Urbani PP. V transmissa fuisse, fidem faciat; tamen vix mihi inducere in animum possum, Pontificem illum integrum sanctæ Martyris corpus a Conchensibus impetrasse, ut illud Hispanis donaret. Neque vox corpus, qua iste utitur, id omnino persuadet, cum alias sæpissime sub hoc nomine veniant insignes Sanctorum reliquiæ, quæ totum hominis corpus nequaquam constituent. Et sane non posse ascetas S. Cucuphatis merito gloriari de translato ad se vere integro S. Fidis corpore, vel ex eo etiam ostenditur, quod, teste Monastico Anglicano tom. I, pag. 6, in Glostoniensi ecclesia antiquitus os unum S. Fidis honorifice assertatum fuerit, una cum aliarum insignium virginum lipsanis, uti curiosus lector videre illic potest. Ceterum, qua occasione quoque modo Urbanus V a Conchensibus monachis, qui-

bus etiam diu ante Pontificatum, utpote in vicino comitatu Gabalitano ac tredecim dumtaxat leucis Gallicis a Conchis dissito ortus, ejusdemque Ordinis antea abbas apprimè notus charusque esse potuit, sacra S. Fidis lipsana saltem ex parte impetravit, uti et quam ob causam insigne S. Cucuphatis in Cathalonia monasterium iis nobilitate voluerit, nulla, quæ mihi quidem præluere, sat probatæ fidei documenta tradunt. Fortassis hic Pontifex, cum Petrum de Aragonia, Jacobi II regis filium, brachium S. Ludovici, episcopi Tolosani, quo hic Cathaloniam ditare velle videbatur, Montspessulani, teste Waddingo ad annum 1366, restituere jussisset, loco præfati pignoris sacris S. Fidis reliquiis Cathaloniam illustrare voluerit, quibus laudati Petri animum sibi conciliaret, eumque devinciret in perpetuum. Sed hæc intra conjecturæ limites consistent. Erit forte, et ut sit, vehementer exopto, qui Hispanicæ huius S. Fidis translationi majorem afferat lucem, quique sua sponte, cum nobis hisce temporibus per litteras, seu ad Cathaloniam, seu ad Rhutenos, facilis non sit aditus, benigne nos de ea edoceat, quæ in S. Caprasii Commentario ad diem 20 Octobris, si Superis placet, opportuno inseri loco queant, atque ita, si qua minus recte a nobis hic dicta essent, accurate emendentur.

AUCTORE J. G.

§ VI. Celebritas cultus S. Fidis in Aginnensi, et præsertim in Conchensi ecclesia: erectæ ejus nomini variæ ædes sacræ in Galliis, et una insignis, tum in Aragonia, tum in Anglia.

E *x iis, quæ a num. 32 de elevatione seu prima corporis S. Fidis per S. Dulcidium facta translatione, ac de aliis dein translationibus disseruimus, tam manifeste unicuique patere arbitror exhibitæ et tum Aginni, tum in Conchensi cœnobio ecclesiasticæ venerationis antiquitatem, ut aliis hanc argumentis confirmare minime necesse sit. Quapropter, ut, quæ ad sanctæ Martyris nostræ cultum attinent, prosequamur, præter dicenda in ipsis, quæ edituri sumus, Actis, ea dumtaxat hoc § referam, quæ ad ejusdem Ecclesiasticæ venerationis celebritatem faciant, quæque hanc per Christianum orbem latissime propagatam fuisse, luculenter ostendant. Ac primo quidem non modo, cum Aginni adhuc servaretur S. Fidis corpus, celeberrimus illic sanctæ Martyri delatus est cultus; sed etiam, avecto inde anno, uti ostendimus, 886 vel 887 hoc sacro thesauro, inchoata a S. Dulcidii temporibus Ecclesiastica ejus veneratio minime intermissa est, uti ex ecclesia antiqua, quæ ejusdem Virginis Martyrisque nomen semper servavit, atque ex Officio ejus Ecclesiastico, quod, teste Simone de Peyronet pag. 478 Catalogi Sanctorum, Tolosa anno 1706 editi, sub ritu duplici quotannis celebrari assolet, omnino manifestum evadit. Exstat et in Aginnensi diœcesi vicus, Duranio anni adjacens, cui in honorem Virginis nostræ inditum S. Fidis nomen jam pridem fuit, estque itidem ex duode-*

Insignis S. Fidis cultus in Aginnensi ecclesia

F

cim,

AUCTORE
J. G.

et in Conchen-
si, Apostolicis

* lege immo

B

Paschalis II
PP. litteris

C

firmatus et
ampliatas,

cim, in quos diæcesis illa dividitur, archipresbyteratibus unus, prout tom. II Galliæ Christianæ auctæ col. 894 assertitur.

66 Venio nunc ad celeberrimi ejusdem Martyris cultus incrementum, Apostolicis Paschalis II litteris firmatum, quibus hic Pontifex Conchensis indulget, ut jejuniæ solemnæ vigilia S. Fidis celebretur, ut in ordine Missæ, seu Canone, ipsius Martyris nomen inter alias virgines habeatur, atque pro reverentia ejusdem Sanctæ abbas Conchensis ad electionem episcopi Rhetenensis semper adcoecetur. Bullam ipsam Pontificiam, quam ex schedis Colbertinis editam habes tom. I Anecdotorum Martenei et Durandi col. 337 et seq., integram huc transcribere visum est. Ita habet: Paschalis episcopus, servus servorum Dei, dilecto in Christo filio Begoni, monasterii beatæ Fidis Conchensis abbati, ejusdem loci fratribus omnibus salutem et Apostolicam benedictionem. Licet Ecclesiasticorum Officiorum tenor in Ecclesiasticis libris legitimo habeatur ordine constitutus; nihil tamen religioni (obesse) nimio prodesse plurimum credimus, si quis eisdem Officiis rationabiliter observantiæ quidquam et devotionis adjecerit. Samaritanus etenim noster, cum duos denarios stabulario ad infirmi curam protulit, ait: « Si quid supererogaveris, ego, » cum rediero, reddam tibi. »

67 In Rhetenico igitur pago, præsertim apud Conchense vestrum monasterium, ubi beatæ Fidis corpus requiescere creditur, ante secundum Nonas Octobris, quibus eadem Virgo martyrium consummasse legitur, sicut ex more vos devotissime agere audivimus vigiliis, et solemne jejuniæ celebrari annuimus et decreti præsentis auctoritate firmamus: ubi enim beati martyres corporali præsentia requiescunt, dignum profecto est, et Ecclesiastica consuetudine confirmatum, ut celebrioribus Officiis honorentur. Unde etiã concedimus, ut in Ordine Missæ inter alias virgines ejusdem sanctæ Virginis ac Martyris memoria ex nomine celebretur, Passionem quoque seu miracula, quæ de eadem sancta Virgine a Catholicis viris scripta creduntur, in ecclesia pro ejusdem reverentia Virginis adprobamus: siquidem ipsius gloriosæ Virginis ac Martyris natalitia, tam in nostra sacro-sancta Romana Ecclesia, quam in aliis mundi partibus ad honorem Dei et communem salutem, cum magna optamus devotione et reverentia celebrari.

68 Ad devotionem quoque supradictæ Martyris et monasterii Conchensis honorem adjicimus, ut ad Rhetenensis episcopi electionem Conchensis abbas semper debeat advocari: quia et in urbe ipsa electio solet citra ordinem plebunumque præsumi, et Conchensis locus adeo habetur proximus urbi, et tanta persona censetur abbatis, ut præcipue tanto ecclesiæ negotio debeat interesse. Cetera monasterii vestri negotia, tamquam ad nos specialius pertinentia, legatis nostris, sive qui nunc sunt, sive qui post futuri sunt in Galliis, sollicitius definienda mandamus. Vestrum enim cœnobium et omnia ad idem pertinentia, quieta, libera et integra cum suis semper volumus privilegiis permanere. Omnipotens Deus sua vos gratia benedicat, et per sanctæ conversationis instantiam ad vitam æternam perducat. Amen. Datum Laterani, nono Kalendas Januarii. *Hactenus Bulla Pontificia Paschalis II, ad quam nonnulla observasse joverit. Apud laudatos Marteneum et Durandum notæ chronica, ex quibus hujus Pontificii diplo-*

mati annum statim definias, omnino desiderantur; est tamen aliunde, unde sat prope is statui possit. Etenim cum hanc a Paschale PP. II obtinuerit Bego, Conchensis abbas, qui ultra annum Christi 1107, uti ex ejus successore Bonifacio, tom. I Galliæ Christianæ auctæ col. 243 ad eundem annum memorato, eruitur, vitam non protraxit, consecrarium fit, ut medio tempore inter hunc interque annum 1099, qui Pontificatus Paschalis primus fuit, hæc Bulla Conchensis concessa fuerit, deinde ab ipsis una cum Apostolorum insigniorumque Sanctorum nominibus illud S. Fidis in Missæ Canone legitime recitatum sit, quod sane, etiamsi cetera absent, eximii cultus certissimum documentum est.

69 Sed quoniam nunc ad sanctæ Martyris cultum, Pontificia auctoritate confirmatum, nec vulgari modo ampliatum, devenimus, lubet et illud Pontificium diploma hic recitare, quo Innocentius Papa IV in honorem S. Fidis Conchensis ecclesiæ abbati Umberto ejusque successoribus mitræ et annuli usum anno 1245 concessit. Ita illud habet tom. I Galliæ Christianæ auctæ inter instrumenta ecclesiæ Rhetenensis pag. 55: Innocentius episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Umberto, abbati sanctæ Fidis de Conchis, Ordinis S. Benedicti, Ruthenensis diæcesis, salutem et Apostolicam benedictionem. Ante tribunal omnipotentis Judicis et æterni, ac per hoc omnibus metuendi, Sanctorum adjuvari precibus et patrocinii confidentes, ipsis nimirum placere deposcimus, eorum benevolentiam medullitus flagitamus, utque favorem valeamus ipsorum merito promereri, locorum ministris, quæ illis adscripta sunt titulis, ex collata nobis cælestis potestate liberent gratias impertimur, alios privilegiis muniendo, alios honoribus ampliando et terminis, alios etiam insigniis decorando, prout Sancti alicujus et loci eo præditi excellentiæ nobis exigentia innotescit. Hinc est, quod, expositis nobis beatæ Fidis virginis et martyris, cujus præes monasterio, meritis gloriosis, quæ adeo virtute fidei dicitur claruisse, adeo fidem suam tenuisse constanter, nunquam a Domino mutans eam, quod pro amore ipsius, flore virginitatis servato, in quem credidit, quem dilexit, assata et secta totum corpus suum sanguine proprio rubricavit. Unde, ut pie credendum est, ab ipsis fidei est agnominata vocabulo et Fides proinde nuncupata.

70 Nos ob ipsius reverentiam ex consortio nominis occasionem trahentes, ad compendium pietatis, præfatum ejus monasterium mitra et annula, quæ sunt insignia fidei, mystica ratione duximus decorandum. Sicut mitra nempe caput gestantis exornat, sic utique fides mentem, quæ, dum per dilectionem, juxta verbum Apostoli, operatur, quasi duobus cornibus, Dei scilicet dilectione ac proximi, ventilat inimicum. Annulus etiam fidei est signaculum, quo fidelis anima Domino desponsatur, qui ex auro constat et gemma et digitum illum ambit, ex quo vena dicitur ad cor mitti; in quo notari videtur, quod fides, cum cor fidelis ambit et ornat, ipsum et actione strenuum et sapientia efficit eruditum. In ambitu quoque digiti discretio commendatur, qui etiam sua rotunditate designat, ut cuncta, quæ agit, ad æternam beatitudinem referat obtinendam. His igitur insigniis pretiosis tibi et tuis successoribus utendi perpetuo, ob devotionem dictæ Virginis, concedimus potestatem. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc

D

uti et Innocentii PP. IV

E

F

Pontificio diplomate, exponitur.

A hanc paginam nostræ concessionis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumperit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Lugduni 6 Nonas Octobris, Pontificatus nostri anno tertio, atque adeo, anno Christi 1245, et paulo ante, quam Innocentius Lugduno, ubi concilium celebraverat, Cluniacum contendit, prout apud Franciscum Pagi tom. III Breviarium Pontificum Romanorum pag. 301 et 309 videre est.

Prætervarias donationes in ejus honorem, ecclesiarumque erectiones in Galliis

71 Atque hæc de S. Fidis apud Conchenses cultu, Apostolica auctoritate stabilito atque non mediocriter ampliato, dicta sufficiant. Ad alia nunc procedo venerationis, sanctæ Martyri in Galliis passim exhibitæ, insignia documenta, quæ, ne singula illustrando infinitus sim, paucis dumtaxat indicabo. Præter donationes in S. Fidis honorem a Sigualdo anno Christi 888, a Stephano Arvernensi episcopo simul et Conchensi abbate aliisque deinde factas, de quibus jam ante egimus, præterque alias multas honorum ecclesiarumque peractas concessiones, quæ tom. I Gallie Christianæ auctæ a col. 240, inque Instrumentis Rhutenensis ecclesiæ, et tom. II Historie Domus Arvernice, a Baluzio conscriptæ, pagg. 36, 37, 483, 484 aliisque locis ac tom. II Historie Occitanie inter Instrumenta coll. 6, 21, 112, 160, 161, 217 et alibi memorantur, et ex quibus, quanta omnium ordinum hominibus incederit in S. Fidem religio venerationisque, facile colligas; præter hæc, inquam, omnia, non pauca in ejus honorem, seu ante sæculum XI seu deinceps, erectæ ecclesiæ in Galliis fuerunt; quas qui noscere exoptat, laudato tom. I Gallie Christianæ auctæ a col. 244, et tom. II Ann. Bened. pag. 401, num. 2 sub finem de nomine designatas reperiet non in Rhutenensi dumtaxat, sed et in Agathensi in Occitania, in Meldensi, quæ Pagi Brigensis est, in Narbonensi, in Tolosana, aliisque diocesisibus, quibus ex t. III Monastici Anglicani pag. 411 nominatim subdolum, quam et Valesius in Notitia Galliarum Veterem vocat, ecclesiam S. Fidis de Longavilla in Normannia, cui postea Walterus Giffard, comes Buckinghamiæ, quæ plurima bona concessit, uti ex edito istic diplomate abunde liquet. Atque hæc pro S. Fidis cultus longe lateque per Galliis egregie diffusi specimine quatuorquæ sufficiant.

una insignis, quæ in Aragonia

72 Nec illa in S. Fidem religio magnatumque in erigendis ejus nomini ecclesiis ardor se Gallie finibus continuit, quandoquidem, ut minus illustrata prætermittam, jam tum anno Christi 1101 a Petro Sancti, Aragonensium rege, in Barbastro, sui regni oppido, fundatum in S. Fidis honorem monasterium fuit, quo rex illo de victoria contra Mauros, sibi a Deo concessa, debitas gratias referret, ac per meritum ipsius gloriosæ Virginis (S. Fidis) regnum suum salvum et incolume conservaretur, ipseque hostes suos debellare etiam deinceps posset. Diploma, ex quo hæc liquido constant, ne longior sim, integrum non describam; at ea dumtaxat hujus verba, quæ ad rem nostram potissimum faciunt. Ita tom. I Gallie Christianæ auctæ inter Instrumenta ecclesiæ Rhutenensis pag. 54, col. 2 se illius exordium habet: In nomine sanctæ et individue Trinitatis, hoc est testamentum firmum et ratum, quod facio ego Petrus Sancii, Dei gratia rex Aragonensium et Pampilonensium, de constituenda et ordinanda ecclesia S. Fidis, gloriosæ virginis, apud civitatem Barbastrum, cum affirmatione et auctoritate domini Pontii ipsius sedis venerabilis Octobris Tomus III.

episcopi et clericorum suorum immensis miserationibus. Deo multiplices gratiarum debemus actiones, qui nostris temporibus, collata cælitus victoria, dedit nobis facultatem adjutandi suam sanctam Ecclesiam, ac de terris, diu a Mauris detentis, nonnulla Religiosorum nostrorum dotare loca et monasteria. Unde inter cetera notum sit tam presentibus, quam futuris Dei fidelibus, me, antequam Barbastrum civitas sanctæ Christianitati restitueretur, dedisse sancto Salvatore et sanctæ Fidi de Conchis, atque Begoni, venerabili abbati, ejusdemque loci monachis unam mechtam, meliorem scilicet, (id est, unum e præstantioribus templis Mahumetanorum, quæ Hispanice Mesquitas, et Gallice Mosques vocantur) quæ esset in Barbastro, excepto de sede episcopali, ad construendum ibi monasterium...

73 Et post nonnulla sic pergit rex: Anno ab Incarnatione Domini millesimo centesimo primo facta est, recensetur,

capta Barbastro, cum consilio et affirmatione domini Pontii... monasterialem ecclesiam S. Fidis post multas examinationes taliter pacifice ordinavimus, ut videlicet de propriis terris meis et vineis... ecclesiæ S. Fidis decimæ et primitiæ integerrime persolvantur... Præterea damus sanctæ Fidi, gloriosæ virginis, molendinos cum aqueductu suo; et hortos ad ipsam portam cum balneis et furno, quæ fuerant de ipsa mechita. Concedimus etiam cum assensu et favore prædicti episcopi et clericorum suorum ecclesiam de Allinces cum omnibus ecclesiasticis rebus ad se jure pertinentibus. Hæc omnia supra scripta Domino Deo et sanctæ Fidi laudando et confirmando, ut ipse Deus ac Dominus Jesus Christus per meritum ipsius gloriosæ Virginis regnum nostrum salvum et incolume conservet, et ad honorem et gloriam nominis sui, inimicos pacis destruendo, amplifcet: sicque nos et omnem progeniem nostram transire per bona temporalia sibi serviendo faciat, ut post istius vitæ decursum ad æternam gloriam perducat. Quod si etiam Deus dederit nobis, seu posteritati nostræ Ylerdam ac Cæsaraugustam; donamus inibi beatæ Fidi hereditatem unius Mauri de melioribus, domos videlicet, terras et vineas, hortos cum omnibus pertinentiis suis, ut ipse Deus per meritum ipsius urbes ipsas sanctæ restituit Christianitati. Amen.

74 Ex Hispania si in Angliam transeamus, illic insignia pariter cultus S. Fidis documenta reperiemus. Unum pro reliquis sit fundatio prioratus de Horsham in agro Northfolciensi, in sanctæ Martyris nostræ honorem facta a Roberto Fitzwaller, seu Walleri filio, ejusque uxore Sibilla, quorum hac de re diploma ex tomo I Monastici Anglicani pagg. 445 et 446 huc transcribere libuit. Ita illud sonat: In nomine Domini nostri Jesu Christi. Amen. Notum volumus fieri omnibus fidelibus Christi, tam presentibus, quam futuris, quod ego Robertus, Walleri filius, et uxor mea, nomine Sibilla, edificavimus ecclesiam de Horsham, in propria terra nostra, in honore Dei et sanctæ Fidis virginis et martyris, pro remedio et salvatione animarum nostrarum et filiorum nostrorum et omnium fidelium viventium sive defunctorum. Concedimus eandem ecclesiam Deo et monachis de Conchis de ecclesia sanctæ Fidis virginis et martyris. Et huic a nobis edificate ecclesie concedimus ecclesiam de Horsford, ecclesiam de Reydone, ecclesiam de Mor, ad faciendum anniversarium

AUCTORE
J. G.

E

F

aliaque in Anglia a Roberto, Walleri filio,

AUCTORE
J. G.

rium Sibillæ uxoris meæ; decimam de Alreton, et de Wiletone, et de Wilverdeston, et de Helmingham, et de Fleworth, et de Woodetone, et de Semer, et de Bikebrom, et de Resham, et de Forle, et de Walingo, et de Shanton, et de Surlingham, et de Stokes, et de Hertham, et de Hoa, et de unoquoque manerio unum agrum terræ ad congregandam decimam. Et concedo de omnibus procuracionibus meis, quas fecero in Anglia, semper decimas huic ecclesiæ.

et Sibilla
ejus uxore,

75 Sciatis insuper, quod prædicta Sibilla eisdem concessit terram suam de Rudham, quam pater suus dedit in liberum maritagium. Sciatis insuper quod ego Robertus, filius Walteri, Sibilla, uxore mea, Rogerio et ceteris meis filiis volentibus et in hoc bono operantibus, prædictam ecclesiam de Horsham et supradicta omnia Deo et beatæ Fidei et Conchis et monachis ejus concessimus et dedimus, ut a Deo, ipsa beata Virgine (S. Fide) intercedente, peccatorum nostrorum nobis detur venia, et illa, quæ promisit fidelibus suis, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, assequamur gaudia. Hæc carta facta fuit permissione et affirmatione domini Anglorum regis Henrici, et ordinatione et consensu Herberti episcopi. Si quis autem generis vel successionis meæ, vel aliquis alius huic donationi voluerit obesse, noverit, se Deo et Sanctis suis, et Anglorum regi contrarium, nec Christianum, sed ante-christum esse. *Hactenus laudatum diploma, non serius anno 1107 editum, cui anno Christi 1163 accessit Alexandri PP. III Bulla Pontificia, qua tum præfatam bonorum concessionem, tum alias factas, ac deinceps juste faciendas, pro firmis et illibatis habendas esse statuit, ipsumque S. Fidis de Horsham monasterium sub beati Petri suaque protectione suscipit. Illud curiosus lector integrum videre potest cit. tom. I Monastici Anglicani pag. 446, ubi ex ipso autographo bibliothecæ Cottonianæ typis editum fuisse asseritur.*

cui factum a
S. Fide miraculum
occasione dedisse
fertur.

76 Ceterum an re vera patratum a S. Fide insigne miraculum Roberto et Sibillæ occasionem præbuerit erigendi huic sanctæ Martyris Horshamense monasterium, uti quidem ex antiqua membrana, Anglice conscripta, tom. I Monastici Anglicani pag. 444 narratur, utcumque dubium me reddidit, utriusque conjugis de tam insigni sibi præstito beneficio altissimum in ipso fundationis diplomate silentium; tum quod in ea, quæ ad hujus confirmationem ibidem subditur, Pontificia Bulla, nulla pariter de eo prodigio mentio fiat. Quia tamen ejusdem generis patrata a S. Fide miracula, et plane insignis Roberti et Sibillæ in sanctam Martyrem munificentia illud aliunde verisimile reddunt, ejus qualemcumque epitomen hic subdam. Redeuntes a suscepta ad Apostolorum limina et dein ad sanum S. Egidii in Occitania peregrinatione in suam patriam Robertus et Sibilla in prædonum manus inciderant, vinculisque constricti ferreis, castro quodam detinebantur, cum pii conjuges S. Fidis, cujus miracula ubique celebrabantur, opem subsidiumque supplices implorarent, ut sibi liberis abire in patriam liceret. Postulantium eotis adfuit piissima martyr, eisque apparens, ferrea dissolvit vincula et custodia salvos eduxit. Quare Conchas profecti, dies aliquot illic agendis S. Fidi gratiis impenderunt, ipsaque, quibus constricti fuerant, vincula in rei gestæ testimonium secum eo detulere, ac condendi in honorem S. Fidis in suis terris monasterii emisere votum. Quod ut reipublica monastica bono melius persolverent, e Conchensi monasterio secum deinde deduxerunt in Angliam Bernardum et Girardum monachos, qui novæ prospicerent colonie, et Conchensis cænobii nomine condendi novi prioratus bonorumque ejus possessionem adirent.

77 Singularia pariter sunt, utque ad elucidandam fundationis hujus prioratus epocham etiam conducunt, quæ laudatus jam sæpe Dionysius Sammarthanus tom. I Gallie Christianæ col. 245 in hæc verba scribit: Henricus (nempe hujus nominis I) rex Anglorum, degens in Normannia in Foreste supra Bonamvillam, abbati Bonifacio (qui Conchensibus, ut ibidem etiam testatur Gallia Christ. aucta, anno Christi 1107 præerat) privilegium, quod concesserat sanctæ Fidi de Horsans (seu potius de Horsham) confirmavit, feriam scilicet unoquoque anno trium dierum in vigilia festi ejusdem Virginis in die festi et secunda die festi. Hanc ecclesiam de Horsans Herbertus Novicensis episcopus (de quo Vide Alfordum t. IV Annal. Ecclesie Anglicanæ ad annum Christi 1093, num. 40, et ad annum 1101, num. 38) consecraverat in honorem S. Mariæ Virginis sanctæque Fidis, et Eberardus (seu Evarardus, de quo eundem Alfordum ad annum 1119, num. 49, et ad annum 1121, num. 7 consule) in Norvicensi sede successor, Bonifacio abbate hanc eandem ecclesiam confirmavit, et eam visitantibus indulgentias concessit, non communi utique temporis episcopis liberalitate, et ex qua specialem in sanctam Martyrem Anglorum pietatem non immerito eruas. Ceterum, num per vocem Feriam, quam laudatus Sammarthanus ex antiquo indubie instrumento, quod sibi præceperat, deprompsit, ternum festivum diem in S. Fidis honorem indicatum voluerit, quo sensu vox illa non raro adhibetur; an vero triduanas nundinas, quæ, teste Cangio in Lexico, Feriarum nomine sæpe veniunt, atque ita porro appellatæ sunt, quod ut plurimum in SS. Patronorum festivitatibus vel ecclesiarum ecanonis et dedicationibus institutæ fuerint, cum scilicet vicinorum populorum ad illas frequens sit concursus, non satis ipse seu citata col., seu in suo Glossario vocum corruptioris Latinitatis, sub finem tomii addito, declarandum censuit. Cum tamen, uti videtur, regia Henrici I confirmatione, potius ad nundinas, quam ad festas dies celebrandas, opus fuerit, de illis rectius, quam de triduanis festo Feriam erponi, ego arbitror.

Varia ad
hanc S. Fidis
ecclesiam

78 Præter hanc, aliamque S. Fidi erectam pridem in Anglia ecclesiam, de qua etiam meminuit Guilielmus Dugdale in Historia cathedralis ecclesie Londinensis pagg. 232 et 273, alias etiam in aliis regionibus, in quibus jam pridem viguit sanctæ Martyris nostræ cultus, sub ejus invocatione Deo consecratas esse, nullus dubito; sed in horum situm operosius inquirere non vacat, nec tam molestæ operæ pretium videtur singulas, S. Fidi dicatas, per Christianum orbem ædes enumerare. Suffecerit, unam adhuc indicasse, quæ ei Placentiæ in Italiæ jam pridem sacra fuit, de qua in Vita S. Francæ mentionem fecit Petrus Maria Campi pag. 67, quæque ab Umberto Locati libro de Placentiæ urbis origine tom. III Thesauri Historiarum Italiæ parte II, col. 96, et a Papebrochio nostro tom. III Aprilis pag. 399 in Annotatis recensetur. Quæ sane minime mediocrem Fidelium in S. Fidem venerationem latissime jam pridem sparsam fuisse, apertissime demon-

celebremque
ejus cultum
spectantia.

A *demonstrant. Reliqua, quæ ad ejus cultus celebritatem faciunt, sequenti § absolutum eo.*

§ VII. S. Fides Officio Ecclesiastico, ei proprio, in variis regionibus culta. Codicis miraculorum ejus, infra edendi, auctor, hujusque fides, et cur non omnia miracula edenda.

Pro reliquis ex veteri Rothomagensi Missali

P *Præter complura provinciæ et diœcesis Tolosanæ, Galliæque universæ loca, quæ, teste Simone de Peyronet in suo Catalogo Sanctorum pag. 478, a S. Fide nostra nomen habent, eamque ut tutelarem venerantur, tot sunt in Galliis ecclesiæ, quæ vel solemnè in Sacrificio Missæ commemoratione, vel officio Canonico sanctam Martyrem jam pridem coluerunt, ut, si de singulis vel paucissima proferrem, infinitus forem. Quapropter specimen loco unam duntaxat pro reliquis hic describam, quæ in Missali Rothomagensi, anno 1585 edito, exstat, propriam S. Fidis Missam. Ita fol. 49 hæc se habet: Sanctæ Fidis virginis et martyris festum trium lectionum. Officium (nempe Missæ.) Cognovi, Domine, quia æquitas judicia tua, et in veritate tua humiliasti me, contige timore tuo carnes meas, a mandatis tuis non me repellas. ps. Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Oratio. Quæsumus, Domine, Deus noster, ut nobis beatæ Fidis, virginis et martyris tuæ, hodierna festivitas salutis præstet incrementum: cujus admiranda vita salutare præbet exemplum. Per Dñm. Epistola. Domine, Deus meus, exaltasti. Graduale. Specie tua et pulchritudine tua intende, prospere procede et regna. Ver. Propter veritatem et mansuetudinem et justitiam et deducet te mirabiliter dextera tua. Alleluia. Ver. Adducentur regi virginæ post eam, proxime ejus afferentur tibi in lætitia. Evangelium. Simile est regnum cœlorum decem. Offer. Offerentur regi virginæ post eam proxime ejus: offerentur tibi.*

Missæ propria,

C *80 Secreta, Deus, qui semper es gloriosus in Sanctis tuis, qui, ut mundi fortia quæque confundas, in minimis quoque virtutem potentia tuæ demonstras: suscipe hanc oblationem quam tibi pro commemoratione sanctæ Fidis, virginis et martyris tuæ, offerimus: et præsta, ut apud te nos adjuvet ejus oratio, cujus tibi placuit vita sancta et gloriosa passio. Per Dominum. Communio. Feci judicium et justitiam, Domine, non calumnientur mihi superbi, ad omnia mandata tua dirigebar, omnem viam iniquitatis odio habui. Postcommunio. Prosit nobis, Domine, quæsumus, hujus Sacramenti libatio, et beatæ Fidis virginis et martyris tuæ nos apud te gloriosa sublevet intercessio. Per Dominum nostrum. Hactenus laudatum Missale Rothomagense, cui ex Meldensi Breviario, anno 1640 edito, proprias Officii Canonici Lectiones, ac vel idcirco, quod hæ Actorum, quæ edituri sumus, compendium sint, ipsaque etiam singularum Responsoria subjicere lubet, ut ex iis qualemcumque cultus, in Canonico Officio S. Fidis delati, notitiam lector habeat.*

81 Hiscæ verbis pag. 748 ad diem 6 Octobris conceptæ sunt: Lectio 4. Fides, Agenni in Aquitania

*ex clarissimis orta parentibus, a teneris annis Christo virginitatem vovit, et eam post aliquot annos proprii sanguinis effusione nobilitavit: siquidem Maximiano in Christianos sæviante, cum præses Dacianus Agenum venisset, ut imperatoris impie crudelitati serviret, Fidei nomen (quod Christiana esset) ad præsidem continuo delatum est. Quod ubi rescivit illa, et satellites instare sensit, Sponsi sui opem deprecata et crucis signo armata, obviam illis perrexit intrepida. Hactenus secundi Nocturni prima Lectio, cui subditur hoc Responsorium: Non eris inter virginæ fatuas, dicit Dominus, sed eris inter virginæ prudentes, accipientes oleum lætitiæ cum lampadibus suis * Obviantes obviantur Sponso cum palma virginitatis. v. Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos. Obviantes.*

AUCTORE J. G. et ex Breviario Meldensi Lectiones

E *82 Lect. 5. Hanc Dacianus blanditiis primum, postea minis a veri Dei cultu tentavit abducere, Dianam proponens, cui sacra faceret. Sed tentationes illæ gloriosorem confessionem expresserunt. Affirmavit nimirum, sibi in animo esse, quævis tormenta pro Christo perpeti et mortem in ejus confessione subire. Quapropter iratus præses Virginem in cratem ferream conjicit, catenis ferreis colligat, in quatuor partes distrahit, ignemque supponit cum adipe: atrox certe teneris membris supplicium. Nec tamen vincitur Fides, sed divina virtute, cum patetur, non læditur. Post hæc, quæ, quo modo intelligenda sint, in Annotatis pag. 289 dicemus, sequitur Responsorium in hæc verba: Simile est regnum cœlorum decem virginibus, quæ accipientes lampades suas, * exierunt obviam sponso et sponsæ. v. Prudentes autem virginæ acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus.*

et propria

F *83 Lectio 6. Plurimi invictum Virginis animum admirati, fictiles deos colere desierunt, in unum Deum credentes, et oblati idolis thus adolere recusarunt, idcirco, lata in eos sententia, simul cum beata Fide capite minuti sunt. Fuerunt autem eorum corpora Agenni sepulta uno in tumulo, atque inde post multum tempus levata, in basilica, sub titulo sanctæ Fidei, tamquam primariæ Agennensium patronæ, constructa, posita sunt. Hiscæ subditur hoc Responsorium: Hæc est virgo sapiens, quam Dominus vigilantem invenit, quæ, accepta lampade, sumpsit secum oleum, * et, veniente Domino, introivit cum eo ad nuptias. v. Inventa bona margarita, dedit omnia sua et comparavit eam. Et veniente. Gloria Patri. Et veniente. Tum pro tertio Nocturno assignantur Homilia in Evangelium: Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, et Responsoria de communi virginum, ex quo et Nocturnorum psalmi ceteraque desumenda præscribuntur. Orationem, quæ de communi virginis et martyris in hoc Breviario est, quæque incipit: Indulgentiam nobis, quæsumus, Domine etc. hæc pariter transcribere necessum non est. Ceterum, an non potius in basilica S. Caprasii, quam in S. Fidis, a S. Dulcilio honorifice posita fuisse Sociorum S. Fidis corpora, dicenda sint, vide disputata a num. 33.*

exhibentur,

84 Quæ in ecclesiarum Galliæ Officiis de S. Fide ex communi Virginum Martyrumque desumpti fuisse videntur Hymni, ii in Officio, quod S. Cucuphatis in Hispania monachi ex Breviario Ms. recitare consueverunt, ex omni parte proprii sunt,

et ex Ms. Breviario S. Cucuphatis Hymni ad Vesperas,

AUCTORE
J. G.

sunt atque idcirco eos Missæ propriæ, propriisque Lectionibus Gallicanis subnecto. Ita Hymnus ad Vesperas habet :

Adest dies lætitiæ,
Sanctæque Fidis gaudium,
Quam vocavit Rex gloriæ
Ad summum cœli præmium.
Hæc est Virgo sanctissima
De numero prudentium,
Sancta Fides clarissima
Inter choros lætantium.

Fulsit Fides martyrio
Servans corpus virginium,
Salutis desiderio
Regnum optans æthereum.
Virgo Fides egregia,
Ora pro nobis Dominum,
Ut det per tua merita
Cœlorum plenum gaudium.

Gloria Patri Domino,
Filio et Paraclito,
Qui vitam sine termino
Det nobis cœli solio. Amen

ad Matutinum.

85 Hymnus ad Matutinum in eodem Ms. Breviario his verbis incipitur :

In matutinis cantemus
Sanctæ Fidis præconia,
Filium Dei laudemus,
Qui det nobis cœlestia.

Agenna gaude civitas,
Age Fidis memoriam,
Quam decoravit sanctitas
Propter suam victoriam.

Laudemus tantam Virginem,
Nec non ejus martyrium,
Ut ad beatitudinem
Veniamus cœlestium.

Cantemus omnes hodie
Sanctæ Fidis memoriam,
Quam vocavit Rex gloriæ
Ad paradisi gloriam.

et ad Laudes recitantur,

86 Denique, qui ad Laudes canitur, Hymnus hæc habet :

Ad Laudes hujus Virginis
Cantemus omnes dulciter,
Ut ad fructum dulcedinis
Veniamus alacriter.

Clara voce cantemus
Sanctæ Fidis victoriam,
Omnipotentem laudemus
Per fidei constantiam.

Gaudeat præsens concio
De sancta Fide virgine,
Quæ gaudet cœli solio,
Splendens cœlesti lumine.

Nunc cantemus solemniter
Humiliter Officium,
Cujus sacrata pignora
Veraciter custodimus.

ceteraque perstringuntur, ex quibus cultus ejus amplitudo patet.

87 Quod vero ad hujusmodi cultum attinet, quo in Anglia olim S. Fides garisa fuit, testatur Breviarium secundum usum ecclesiæ Sarum, quod anno Christi 1499 Lovanii excudit Theodoricus Martini Alostensis, præter orationem his verbis conceptam : Deus, qui præsentem diem beatæ Fidis virginis martyrio facis esse solemnem, præsta ecclesiæ tuæ, ut, cujus merito gloriatur, ejus precibus adjuvetur, tres Lectiones, S. Fidi proprias, quas studio hic non describo, recitatas olim in ecclesiastico ejus Officio fuisse. Quin imo etiam post legendum Angliæ schisma sanctæ Martyris nostræ nomen in Anglicanæ liturgiæ Calen-

dario servatum fuisse, scribit Bailletus ad hunc diem pag. 94, et liquet ex Commentario historico in Breviarium Romanum, auctore J. Grancolas, edito, ubi pag. 25 inter S. Remigium sanctumque Dionysium S. Fidis nomen medium ponitur. Mitto enumerare cetera, seu Anglica, seu Belgica seu Germanica, aliæque Calendaria antiquissima, ex quibus in regionibus illis tam in Missæ Sacrificio quam in aliis Ecclesiasticis Officiis celebrem olim S. Fidis cultum fuisse, et in nonnullis hodieum esse, nemo non perspicere queat.

88 Reliquum est ut de Codice Miraculorum S. Fidis, quem post Martyrii Translationem ejus Acta edemus, nonnulla hic disseramus. Hunc, ex veteri Ms. Codice Bisontinæ Chiffletiorum bibliothecæ descriptum, et a R. P. Petro Francisco Chiffletio, S. J. theologo, ad se missum, Philippus Labbeus S. J. itidem theologus, primus omnium publici juris fecit tom. II Novæ Bibliothecæ Ms. a pag. 531 : cumque, qui in nostro codicis Ms. reginæ Sueviæ apographo, inque Carnutensi, a Mabillonio tom. IV Annal. Benedictinorum laudato, Codice Ms. exstat, Bernardi seu Barnardi, Andegavensis scholæ magistri, Prologus in Chiffletiano codice desideraretur, totius Operis auctorem Labbeus anonymum dixit, at antiquum, quique undecimo post Christum seculo vixisse, ex historia sua deprehenditur. Et hoc quidem, uti ex dicendis apertius etiam patebit, omnino recte statuit Labbeus; veruntamen Libri Miraculorum S. Fidis auctorem non anonymum, sed memoratum ante, cujus Prologus Operis vero est, Bernardum, Andegavensis scholæ magistrum, esse, Albericus in Chronico ad annum 894 his verbis testatur : Ad sanctum Fulbertum, episcopum Carnotensem, Bernardus, scholasticus Andegavensis, (écoultre Gallice vocant) edidit Libellum Miraculorum sanctæ Fidis de Conchis, quæ passa est Aginno sub impio Daciano cum beato Caprasio, at die probabilis diverso, uti num. 21 ostendimus, quem proin consulesis.

89 Alberici testimonio, ut laudatum Bernardum præfati Operis auctorem esse, omnino liqueat, adde ipsum ejusdem titulum, in nostro Codicis Ms. reginæ Sueviæ apographo his verbis conceptum : Incipit Liber Miraculorum S. Fidis, virginis et martyris, editus a Bernardo, Andegavina scholæ magistro, cui verbotenus ferme consonat, qui in Carnutensi codice memorato reperitur, quemque Mabillonius cit. tomo Annal. Benedictinorum pag. 24 ad annum Christi 1010, num. 42 recenset, ubi et laudatus Annalista exponit, tum cui hunc librum Bernardus dicarit, tum quæ hujus conscribendi occasio data fuerit; sed hæc ipsismet Bernardum dicentem audiamus : Sanctissimo, inquit, atque hominum doctissimo Fulberto, Carnotano episcopo, Bernardus, scholasticorum minimus, summæ beatitudinis donum. Cum dudum Carnoti vestra sincera conversatione fruerer, accidebat crebris, ut vel scribendi causa vel orandi, S. Fidis martyris, quæ extra muros ejusdem urbis sita est, ecclesiam adirem. Qua de re memini, nosaliquando inter confabulationis colloquia incidisse in mentionem S. Fidis miraculorumque ejus, quæ in loco Conchacensis cœnobii, ubi sacrosanctum corpus illius veneranter excolitur, omnipotentis Christi munere fiunt assidue. Quæ, quia partim vulgarij fama celebrari videbantur, partimque inaudita habebantur, haud aliter, quam inanis fabulæ commenta a fide rejiciebantur. Et tamen cum, quod verum erat, per-

Codicem miraculorum S. Fidis non anonymus.

E

sed Bernardus, Andegavensis scholæ magister,

F

* an sileri?

A voluntatem Dei silere non poterat, verique opinio pene per universam Europam jam discurret, paulatim subit mihi in corde tacita et et oblivionis impatiens cogitatio, uti ipsum sanctæ Martyris habitaculum eadem studio discendi adirem. Postremo adeo res rediit huc, ut voti, inde facti, tempus diemque, ne daretur oblivioni, in manuali codicello notaverim.

partim anno 1020 composuit,

90 Hactenus Bernardus, qui tandem, exacto triennio, quo fractra opportunam Conchas adeundi occasionem expectarat, eo se primum contulit, tum ut de virtutibus seu miraculis S. Fidis sollicite per se ipse inquireret, tum ut ea dumtaxat prodigia litteris commendaret, quorum testes in promptu habuisset, quæque vera esse, certissime comprehendisset, prout ipse in eodem Prologo exponit. Neque semel tantum iterumque, uti scriptores Historiæ litterariæ Franciæ tom. VII, pag. 308 et 309 voluit, eam ob rem Conchas profectus fuit, sed se tertio id fecisse in nostro codicis Ms. reginæ Sueciæ apographo cap. 13 his verbis affirmat Bernardus: Anno igitur ab Incarnatione Domini millesimo vigesimo, Indictione tertia, tam S. Fidis amore motus, quam Wiltberti illuminati gratia revisendi (ejus nempe, cujus initio sui Operis meminerat,) tertio ad Conchas repedavi. Quibus ex verbis etiam ipsum tempus, quo citius hoc ejus Opus absolutum non fuerit, definitum habemus. An autem, uti Mabillonius in Annalibus Benedictinis loco citato et scriptores Historiæ litterariæ pag. 309 scribunt, sub annum Christi 1010 vel 1012 munus Operi primum admoverit Bernardus, exacte definire nequeo. Id tamen ex Bernardi verbis certum, inter primam ejus ad Conchense cœnobium profectioem, interque secundam aliquot annorum intervalla existisse, uti cap. 13 in nostro laudato apographo ipse testatur; inter hanc autem et tertium, quod anno Christi 1020 instituit, Conchense iter, annum saltem et medium interfluxisse, prout cap. 14 illic etiam insinuat. Itaque, tametsi non omnino indubium, certe admodum probabile est, Bernardum saltem non prius, quam anno 1010, suum de miraculis S. Fidis Opus conscribere cepisse, quod dein Fulberto, qui ab anno Christi 1007 vel 1029 Carnotensem sedem summa eruditionis et sanctitatis fama tenuit, conscripto, uti ante dicimus, Prologo dicavit.

inque tres libros divisit;

C 91 Fuisse illud Bernardi Opus in tres libros divisum, tum ex Fragmento aliquo libri tertii, quod scriptores Historiæ Occidentis tom. II inter Instrumenta col. 6 produciunt, tum potissimum ex ipsis Bernardi verbis, quæ in laudato jam plus semel apographo nostro cap. 16 exstant, indubium evadit. Illic enim, cum ante Bernardus dixisset, se tertio ad Conchas repedasse, ita scribit: Post hæc autem, rite completa solemniorum orationum celebritate, volentem protinus (ex Conchensi cœnobio Andegarum) redire, cœperunt (Conchenses) instanter interpellare, atque obtestari, uti tertium S. Fidis miraculorum adderem librum, quem re ipsa cum conscripsisse, liquet ex variis, quæ post enarrat, S. Fidis patrocinio patratæ miraculis. Ceterum quot capita singuli ejus libri complecti fuerint, haud facile mihi dictu est, tum quod Bernardus ipse id nusquam indicat, tum quod integrum ejus Opus, eo ordine, quo compositum ab eo fuit, necdum in publicum prodit. Illud multo amplius fuisse, quam quidem Labbeana editio nostrumque codicis reginæ Sueciæ apographum prout se ferant, indicio est, quod t. II Historiæ Occidentis ex Bonaldi, montanorum loco-

rum in Ruthenis judicis, Ms. Historia Comitatus et Comitum Ruthenicorum laudatur caput 30 libri 1, quod in editione Labbeana inque nostro apographo octavarum dumtaxat est.

92 At num ad unum omnia, quæ tum in apographo nostro laudati codicis Ms. reginæ Sueciæ, tum in editione Labbeana referuntur miracula, reipsa a Bernardo conscripta, et sui temporis doctissimo Galliarum episcopo, Fulberto, nuncupata fuerunt? Respondeo, meo judicio in nostro apographo nonnulla esse, quæ potiori jure Conchensi cuidam monacho, quam Andegavensis scholæ magistro adscriberentur; atque in Labbeana etiam editione esse, quæ Bernardo probabilis adjudicari nequeunt. Quod ad priora attinet, scriptor capituli, quod in apographo nostro est, vigesimum tertium, ac de puella, meritis S. Fidis a demonio liberata, agit, ejusmodi verbis passim hic utitur, quibus se Conchensem monachum non obscure prodat; quippe de puella ista, quæ ad Conchense monasterium adducta fuerat, sic loquitur: Ad nos est usque perducta, ad expetenda nostræ Virginis suffragia; et paulo post: Conclamatur a nobis, S. Fidis interventu salutem esse restitutam. Denique ita caput illud concludit, Quam etiam, dum scribo, nostro in vico morari non dubito. Quæ quidem verba, nisi vehementer fallor, nemo Andegavensis scholæ magistro attribuet; et cap. 24, postquam de milite, sagitta vulnerato, et per S. Fidem sanato, sat prolixum tenuisset sermonem, idem, uti apparet, qui caput præcedens scripsit, hæc addit: Quid opus est verbis? sanitati confestim redditor (miles,) iter Conchacense carpitur, ad nos usque veniens letatur, ab eodem ipso nobis refertur, quæ etiam monachum suo suorumque collegarum nomine scribentem potius, quam Bernardum, Andegavensis scholæ præceptorem, indicant, præsertim cum hic de se passim in singulari, ut vocant, numero loquatur, et Conchense cœnobium, non suum, sed monasterium S. Fidis vocare soleat. Ad hæc, cum ipsum etiam caput 22 apographi nostri meo quidem judicio non satis stilum Bernardi sapiat, et præter hujus scriptoris morem implexam, nec secum bene coherentem narrationem præferat, hoc itidem nec ab eo scriptum, nec Fulberto dicatum fuisse, mihi multo probabilius videtur.

AUCTORE J. G.

at non omnia, quæ sub ejus nomine venditari solent,

E

revera ab ipso conscripta fuerunt.

F

AUCTORE
J. G.

beana editionis caput 21 auctorem habeat Bernardum, necesse fit, ut Robertus, seu Robertus, Cantoioiensis monasterii abbas, qui illic in prodigii testem publicum vocatur, in vicis adhuc fuerit. Atqui tamen, si anno 1020, imo etiam, ut liberalis sim, si anno 1010 hoc caput 21 conscriptum statuamus, fieri nequit, aut saltem minime credibile est, ut Robertus ille vocari tum in testem potuerit, utpote qui vel anno Christi 1010 non tantum reverenda canitie satis honestus, qualis illic vocatur, sed centenario longe major existisset, quandoquidem jam tum ab anno 945 a Stephano II, Claramontensi episcopo, Cantoioiensis monasterio praefectus fuerat, postquam, jam ante maturus aetate vir, Bricatensis abbas seu praepositus fuisset, quemadmodum tom. XI Spicilegii Acheriani editionis primae pag. 285 ex fundationis diplomate et apud Mabillonium in Annal. Bened. ad annum Christi 945 mun. 79 videre est. Igitur caput illud 21, prodigium illud complectens, Bernardum, qui sua dumtaxat aetate gesta, et quorum testes in promptu essent, conscribere voluit, nulla veri specie auctorem habere, dici potest. Hisce adde, quod hujus capituli auctor suo loquendi modo se tum suo, tum collegarum suorum nomine, loqui, ut supra de alio diximus, satis prodat, ut adeo eum diversum a Bernardo esse, vel ex hoc capite non temere asseri possit.

Cur non omnia miracula S. Fidis a nobis elenda.

94 At, quorsum haec, inquires, tam diffuse disputata? Respondeo, ut causam reddam, cur non omnia, quae tum in apographo nostro, tum in editione Labbeana referuntur miracula, hic recudenda censuerim, eorumque habuerim delectum, quorum potior esset fides, tum ab ipsius Bernardi auctoritate, tum a testium, quos hic laudat, relatione. Ceterum, vel inter haec nonnulla sunt, quibus, nisi mirabilem in Sanctis suis omnibusque operibus Deum esse sciremus, eaque hic ab erudito et ecclesiastica dignitate praedito sacerdote memoriae commendata essent, haud adeo integram, nedum facilem haberemus fidem. Ipsa nunc Martyrii S. Fidis Acta habe: quibus Translationum corporis ejus documenta, hisque Miraculorum libros tres, pro nostro more in capita divisos, appositisque in margine veterum capitulorum nostri apographi numeris, ex parte saltem post subjiciam, et Annotatis illustrabo.

ACTA

Auctore anonymo perquam antiquo a.

Ex codice Ms. reginae Sueciae signato 863.

S. Fides, ad huc juvenis virgo, b c

* I. fide, vel adde lumine

Sancta igitur b Fides Agennensium civitate c oriunda fuit, et ex parentibus clarissimis splendidissima proles procreata, alumna loci ipsius in ortu, facta est patrona in passionis obitu; nobilis quoque veterum et generosa stirpe parentum, sed facta est Christi munere nobilior, quae stola virginitatis candida induta, fulgens fidei * in Domino Jesu Christo, odorem suavitatis protulit. Haec namque prima in civitate

Agenna d decus et exemplum magni martyrii D cunctis Christi fidelibus fuit; vitam namque temporalem perdere voluit, ut possideret aeternam, quia ab ipsis incunabulis infantiae Dominum Jesum Christum dilexit et suum Deum esse authorem *. Juvenis quidem tempore passionis erat aetate e, sed sensu et opere senex manebat; pulchra erat facie, sed pulchrior mente; virginitatis quoque candore formosissima, vultusque hilaritate serena.

2 Igitur cum eodem tempore praeses sceleratissimus, nomine Datianus, directus a profanis Diocletiano seu Maximiano imperatoribus, qui tunc Romanae arcis primatum regere videbantur f; Agennum urbem ingrederetur, dolo instigatus diaboli, quatenus sacrilegos beneficis remuneraret g, atque Christianis, ibidem metu ipsius latentibus, atrocissimas penas inferret; continuo beatissimam virginem Fidem accersiri jussit et suis conspectibus duci praecipit. At illa se sponte ministris offerens h, corpusque suum undique signo sanctae Crucis i muniens, orabat ad Dominum, dicens: Domine Jesu Christe, qui tuos semper in omnibus adjuvas, adesto nunc famulae tuae, et praebe ori meo sermonem acceptabilem, quem in conspectu tyranni hujus respondeam: et armata sanctae crucis vexillo, fronte, ore pectoreque, sancto roborata spiritu, hilari animo perrexit.

3 Cum autem adstaret coram praeside, blando sermone ait ad eam: Quod est vocabulum nominis tui? Cui consequenter sancta Fides, nullo metu perterrita, respondit: Fides nomine et opere vocor. Praeses dixit: Qui cultus, inquit, religionis ac fidei tuae? Ad haec sancta Fides respondit: Ab exordio juventutis meae Christiana sum, et Domino Jesu Christo tota mentis devotione deservio, illiusque nomen confiteor; illi me tota devotione committo. Praeses vero callidissimus, simulata tranquillitate, paulo indulgentius respondit: Accipe, inquit, o juvenis puella, consilium, pulchritudini atque juventuti tuae necessarium, et cessa ab hac confessione, et sanctissimae Dianae k sacrificia, quia ipsa est sexui vestro consimilis, et multis te muneribus faciam ditioerem. Quam promissionem Christi Virgo, velut nihilum deputans, ita respondit: A Patrum traditionibus cognovi, quia omnes dii gentium daemonia sunt l, et tu mihi persuadere vis blanditiis, ut eis sacrificare debeam? Praeses vero, ira commotus, ait ad eam: Ut quid deos nostros daemonia esse, dicere praesumpstisti? Aut, prostrato, inquit, corpore, diis sacrificia, aut diversis te faciam interire tormentis.

imperterita Christum confitetur, ac blanditias et iram praesidis contemnit;

4 Tunc sancta Fides, secunda de praemio, exemplo magnorum martyrum roborata m, has audiens minas, desiderans a terrena vita ad supernam migrare gloriam, in hac vociferatione prorupit, dicens: Ego enim pro nomine Domini mei Jesu Christi non solum pati diversa sum parata tormenta, sed et mortem in ejus confessione subire desidero. Tunc praeses, magis furore succensus, jussit satellitibus suis, ut sanctam Virginem inferrent in lectum aereum n et superpositam per quatuor partes extendi, ignemque supponi praecipit, ut ejus membra tam crudeli disrumperentur supplicio. Itaque candentem craticulam sanctissima Virgo ultro conscendens, divaricatis membris, per quatuor partes extenditur, lorisque o ferreis coarctata per flammeam cratem provolvitur; cui impii ministri

quare dire ejus jussu torquetur;

m

n

o

A ministri ferreis bacillis ardentibus prunas subiiciunt * adipe flammis injecto, ad latera torrida incendia subvolare cogunt.

at sua constantia multos ad Christum convertit,

p
q

5 Quod videntes, qui aderant, una voce clamaverunt, dicentes: O impietas, et injusta iudicia! Innocens et Dei cultris et primæ dignitatis honore præfulgens, cur absque ullo facinore gravissimis suppliciis mancipatur p? Multi enim sunt, quorum ignoramus nomina q, qui ea die videntes sanctæ Fidis constantiam a sacrilego dæmoniorum jugo pia colla solventes, crediderunt in Dominum Jesum Christum et gloriosam sunt coronam martyrii consecuti, quos omnes ad jugulum mortis una conspiratione consentos mox ut vidit sævus ille carnifex, blandimentis demulcere minisque terrere eos cœpit: sed nec sic ullo modo flectere potuit, sicque in ira commotus, quia se adversus eos nullatenus prævalere sensit, ad ultimum data sententia, omnes simul cum beata virgine et gloriosa martyre Fide duci ad delubra præcepit, ubi aut diis immolare, aut, capitibus amputatis, omnibus certum fieret vitam finire illorum.

B quibuscumque tandem capite truncatur die vi Octobris.

r

6 Ducti sunt ergo Christi Milites una cum beata Fide ad prædictum locum; ubi, cum nulla vi potuerunt compelli ad sacrificandum, capitibus cæsis, unius diei hora cum triumpho martyrii ad coronam gloriæ feliciter simul pervenire meruerunt. De quorum passione secunda Nonas Octobris r nos gaudere et illustrare voluit, qui gloriatur in Sanctis Dominus noster Jesus Christus, cui est honor et gloria cum Patre et Spiritu Sancto, Deus per omnia sæcula sæculorum.

ANNOTATA.

a De fide et antiquitate horum Actorum vide disputata in Commentario, toto § 1; quale autem hæc inter et Suriana Labbeanae ac metrica martyrii Acta, quæ non edimus, discrimen sit, notatum habes ibidem num. 3.

b Vox hæc igitur cum Prologo quodam, qui in apographo nostro inque Conchensis aliisque nonnullis codicibus Mss. desideratur, connexionem habet. Hunc porro Prologum ab eo, quem Vallicellensis codex Ms. et apographa Sanmaximinianum Trevirense, Rubæ vallis et Ultrajectinum sancti Salvatoris exhibent, diversum fuisse, ex eo liquet, quod in his de S. Caprasio æque ac de S. Fide mentio fiat, in eo autem, qui Actis nostris præfixus fuit, haberi talis mentio nequirit, cum in ipsis Actis de S. Caprasio nullus sermo fiat.

c De patria S. Fidis consule Comment. num. 17.

d De hac urbe ita scribit Dionysius Sammarthanus tom. II Galliæ Christianæ auctæ col. 891 et 892: Aginnum seu Agennum caput Nitiobrigum est, et Aquitaniæ II secunda post metropolim Burdigalensem civitas recensetur in veteri Galliarum Notitia. Porro Nitiobriges populi Tolosatibus, Petrocoriis et Cadurcis contemini sunt, de quibus meminere Cæsar lib. vii, cap. 75, Strabo lib. vii, Plinius lib. iv, cap. 19, Sidonius lib. viii, Epist. xi ad Lupum, Ptolemæus lib. ii, cap. 7 et Ausonius, Hieronymus, Gregorius Turonensis, Fredegarius et alii. Inter claras Aquitaniæ urbes merito laudatur, maxime quod sit sita in regione pulchra, amœna, pingui ac fertili, cujus terra, ut in Descriptione Franciæ per flumina tradit Papyrius Massonus, felicibus glebis locupletatur, et quod tribus amnibus, Olto, Duranio et Garumna irrigatur. Plura

qui de hac urbe nosse velit, adeat Sammarthanium loco cit., Hadrianum Valesium in Notitia Galliarum pag. 376, et Baudrandum in Lexico Geographico.

e De juniore Martyris nostræ ætate agitur etiam in Libro i Miraculorum ejus, infra edendo, capp. 1 et 2, quæ proin adisis.

f De Daciano præside, deque martyrii S. Fidis epocha vide disputata in Commentario numm. 11 et 21, et ex his corrige errorem auctoris Historiæ Alsatiæ, anno 1727 editæ, qui sub Decio S. Fidem passam scribit lib. xvi, pag. 181.

g Promissa quandoque a Romanis præsidibus bona, honores dignitatesque fuisse Christianis, qui Jesu Christo nuntium remitterent, ostendimus in Commentario num. 12 sub finem.

h Cum nempe ministrorum manus evadendi nulla spes tenellæ Virgini esset, forti animo ultro se eis capiendam obtulit. Hinc mihi non undequaque placent Julii Cæsaris Scaligeri de S. Fide versiculi, quibus facile potuisse Virginem ministrorum manus evadere asserit, ita eam loquentem inducens:

Si nolim, frustra quæretis: tuta latebo.

Terrarum Domino quæ loca terra neget? E

Sed volo: quin cupio, frustra ergo quæritis inter

Tesqua, et inhumanis per loca senta rubis, Quæ vobis metus, at nobis victoria mors est; Quæque tibi pretium est, est mihi pœna fuga.

i Vide, quæ hoc tomo de signo sanctæ Crucis diximus in Annotatis ad Acta S. Charitiæ virginis et martyris pag 27 lit. e.

k De hoc falso gentiliū numine varia in Lexico Antiq. Rom. tradit Pitiscus.

l Verba sunt Psalmi 95, v. 5.

m Quorum nempe in tormentis constantiam, vel ex parentibus, vel ex iis, a quibus Christianam fidem edocta erat, una intellexerat.

n Vide Gallonium tract. de Instrumentis Martyrum eorumque cruciatibus pag. 94 lit. c.

o Species vinculi pro genere hic adhibetur. Lora enim proprie non ferrea, sed confecta ex corio vincula sunt.

p Vide, quæ in hanc rem disputata a nobis sunt in Commentario num. 8 et seqq. Ceterum his suppliciis illæsam fuisse S. Fidem, quod tamen in Lectionibus propriis Meldensibus traditur, Acta nostra omnino non indicant.

q De anonymis sanctæ Fidis Sociis martyribus adisis, quæ diximus in Comm. numm. 5 et 21.

r Consule, quæ de martyrii die in Commentario num. 25 disseruimus.

TRANSLATIO METRICA

S. FIDIS VIRG. ET MART.

AD MONASTERIUM CONCHACENSE,

Auctore anonymo a.

Ex veteribus Mss.

Post revelatum corporis
Thesaurum Fidis martyris b,
Virgo sacra prodigiis

AUCTORE
ANONYMO

Ad inventas
S. Fidis reliquias, b

Cœpit

AUCTORE ANONYMO.	Cœpit clarere plurimis.	Vivebat solitarius.	D
	Sub ejus quidem nomine	5 Hujus precatu Carolus	ejusdemque restauratio per Ludovi- cum Pium.
	Ecclesiam mirifice	Magnus rex est submonitus,	
	Dulcius erexerat,	Ut Conchas monasterium	
c	Qui præsul urbis aderat c.	Repararet potissimum.	
	Iste diu absconditas	Cujus rex favens precibus,	
	Invenerat reliquias	Præcepit diligentius	
	Fidis, præclaræ martyris d,	Natum suum summopere	
	Una cum suis sociis.	Hoc Ludovicum facere.	
et a S. Dulci- dio honorifice conditas, mi- raculisque claras,	2 Quas intra urbis mœnia	Tunc Ludovicus maxime	
	In majori ecclesia,	Cœpit curam impendere	
	Quæ capitalis erat,	Ad restauranda omnia,	
	Decenter composuerat.	Quæ ibi erant perdita.	
	Solius autem Virginis	Sic regum juvenibus	
	Corpus seorsum condidit	Jam reparatum funditus,	
	In quodam ædificio,	Id cœpit monasterium	
	Constructo in suburbio e.	Haberî præclarissimum q.	
	Illo in loco Dominus	6 Istius loci incolæ,	q
	Tribuebat petentibus,	Ut dictum est sæpissime.	Conchenses, moti desiderio acquirendi S. Fides reli- quias,
	Quæ erant necessaria,	Admirabantur talia	
	Per ejus patrocinia.	Sanctæ Fidis magnalia.	
	Ægris namque remedium,	Cœperunt ergo dicere,	
	Mutis linguæ officium,	Sese beatos affore,	
	Cæcis præstabat lumina,	Si hujus almæ Martyris	E
	Functis vitæ spiramina.	Ditarentur reliquiis.	
	Infirmi, prout cuique	Omnes ergo egregio	
	Opus erat juvamine,	Succensi desiderio,	
	Convalescebant protinus	Artificantur provide r,	r
	Sanctæ Fidis virtutibus f.	Quod mens tractabat cupide.	
	Nullus orans corde tenus	Inter quos quidam aderat,	
	Revertebatur vacuus,	Qui Ariviscus s fuerat	s
	Sed impetrabat facile,	Vocatus, honestissime	
	Quod erat illi utile.	Res cunctas cautus agere;	
	3 Ex tota Aquitania g	Is rerum secularium	
	Ad tanta mirabilia,	Procurare officium	
	Quæ fiebant quotidie,	Sciebat solertissime	
	Plebs cœperat confluere.	Absque reatu Regulæ.	
	Tantus fragor de Virginis	Cumque, peracto subito	
	Intonabat miraculis	Conchacenses colloquio,	
	Per partes quoque Galliæ	Exploratores propere	
	Et per oras Hispaniæ h.	Statuerent huc mittere,	
	Urbs ipsa Agennensium i	Agennum ut accederet.	
	Condecorata plurimum,	Et, si qua sors permitteret,	
	Inter urbes finitimas	Quibuscumque ingenis	
	Caput suum extulerat k.	Transferret glebam Virginis.	
	Nam exaltata splendide	7 Tali fretus consilio,	Ariviscum mittunt Aginum. F
	Horum signorum munere,	Cum quodam pergens socio,	
	Per multa terræ spatia	Viam constanter partium	
	Fulgebat celeberrima.	Tenebant Agennensium :	
	Sed quantum crevit altior,	Spemque habens haud dubiam,	
	Dejecit vultum mœstior,	Pervenit ad ecclesiam,	
	Remansit atque vidua	Ubi Fidis sanctissimum	
	Tanta orbata gloria l.	Corpus erat repositum.	
	4 Nam Conchacenses monachi,	Tunc stationem equidem	
	In somnis sæpe moniti m,	Finxit ibi diutinam,	
	De transferenda Virgine	Se gerens honestissime	
	Loquebantur creberrime.	Totius vitæ ordine.	
	Est istud monasterium	Quid verbis opus amplius?	
	Inter prærupta montium	Cunctis factus notissimus	
	Consistens in suspensio,	Fuit in brevi tempore	
	Quod respicit Septentrio n.	Et patria et nomine.	
	Sed quando huc pervenimus,	Intentus sanctimoniam,	
	Placet nobis expressius	Receptus libentissime	
	A primo quidem tempore	Est fratrum in consortio	
	Locum situm exponere.	Parvo dierum spatio.	
	Istic quædam ecclesia	Sub diligenti specie	
	Primum fundata fuerat,	Religionis splendide	
	Quam devastavit funditus	Severum gestans animum,	
	Saracenorum impetus o.	Jussis parebat omnium.	
	Sed, evoluta tempore,	8 Et dum, quæ illi omnia	qui ibi custos ecclesiæ con- stitutus,
	Illic vir, Dado nomine p.	Erant injuncta, munia	
	Præclarus ipse moribus,	Fideliter excoluit,	Fidem

A Fidem sibi adhibuit.
 Inde post pauco tempore
 Cunctorum est ecclesie
 Rerum ei custodia,
 Tamquam fidelis, credita.
 Placebat simul omnibus,
 Ibidem habitantibus,
 Huiusmodi officium
 Illi esse impositum.
 Sed Ariviscus providus,
 Desidia non deditus,
 Explorabat et temporum
 Vices, et rei aditum.
 Nec ob quam causam venerat,
 Oblivioni dederat,
 Manens licet cum fratribus
 Decem annorum cursibus.
 Sed tanta expectatio,
 Nullo confusa tædio,
 Ad tempus sibi licitum
 Talem invenit exitum.

9 Dum die Theophaniæ t,
 Missæ peracto ordine,
 Divinum post Officium
 Venitur ad convivium.
 Tunc Ariviscus deerat,
 Cunctos namque rogaverat,
 Curaret hora prandii
 Res sui monasterii.
 Cum pranderent alacriter,
 Custos ipse suaviter
 Ad tumbam sanctæ Martyris
 Suspensis it vestigiis.
 Et quia oportorium
 Erat signatum nimium,
 Sigillis strictum ferreis,
 Sursum nequivit erigi.
 Quare, si fas est dicere,
 Omni studens versutiæ,
 Tumbæ pedes marmoreæ
 Ausus fuit collidere.
 Patefacto foramine,
 Collectum corpus prope,
 Inde totum extrahitur,
 Et in pera reconditur,
 Confecto hoc negotio,
 Facto noctis silentio,
 Ariviscus suburbium
 Reliquit Agennensium v.

C 40 Transactis vero tenebris,
 Cunctis a somno excitis,
 Cum crastina lux splenduit,
 Custos nusquam comparuit.
 Huc atque illic cursitant,
 Sese illusos cogitant,
 Inquiruntque per omnia,
 Qui * absit de ecclesia.
 Ad sepulcrum marmoreum
 Stupentes jam perveniunt,
 Quod vident Fidis martyris
 Vacuatum reliquis.
 Quod postquam qui acciderit *,
 Satis compertum sonuit,
 Nullum solamen miseris,
 Modus nec erat lacrymis.
 Nec minor fit commotio,
 Mixto clamore vario,
 Quam si a sævis hostibus
 Urbs periisset funditus.

41 Capto tandem consilio,
 Clerus cum omni populo
 Octobris Tomus III.

tandem fur-
 tim auferre
 corpus S. Fi-
 dis,

u
 et cum eo fu-
 gam arripit,
 jacturam mi-
 sere deslenti-
 bus Aginnen-
 sibus,

* al. Quid

* al. Post-
 quam vero
 quid accidit,

Constituerunt * insequi
 Terga prædonis rapidi.
 Persequutores siquidem,
 Conchas quæ ducit semitam,
 Putantes sequi, per viam
 Pervenerunt Wasconiam x.
 Sed cognoscentes primitus *,
 Se deviasse longius,
 Domum reverti properant,
 Seque errasse nunciant.

42 Recentiores denique
 Recto missi sunt tramite,
 Cum equis velocissimis,
 Nullis frustrati devii.
 Ab his ejusdam itaque
 Orto diei jubare,
 Usque ad locum curritur,
 Qui nunc Albenca y dicitur.
 Ibi sub quadam arbore,
 Quem quærebant, quiescere
 Vident defessum penitus,
 Sed non est illis cognitus.
 Nec, quem per annos noverant,
 Recognovisse poterant
 Veri vultus notamine
 Neque similitudine.
 Tantum illum interrogant,
 An pertransisse quempiam
 Vidisset tali specie,
 Qualem se dicunt quærere.
 Ille respondit equidem,
 Prorsus vidisse neminem
 Transisse illo tramite,
 Postquam sedit sub arbore.

43 Relicto eo, milites,
 Nullius voti compotes,
 Ad urbem Conchacensium z
 Nil respirantes transeunt.
 Sed postquam desiderii
 In Urbe illa proprii
 Signa nulla percipiunt,
 Agennum iterum redeunt.
 Pro certo Agennensibus,
 Omnino desperantibus,
 Decreverunt obtegere
 Hunc casum contumeliæ.
 Sed illis contristantibus
 Ariviscus promptissimus,
 Evadens manus hostium,
 Lætus venit Figiacum aa,
 Quem locum procul dubio
 Concharum sub dominio
 Pipinus rex qui fuerat,
 Olim construi jusserat bb.

44 Illo in loco tunc erat.
 Quidam, qui cæcus manserat,
 Qui tunc receipt lumina
 Per sanctæ Fidis merita.
 Hic diu expectaverat,
 Quod in somnis didicerat,
 Se in translato Virginis
 Laturum dona luminis.
 Ergo dum vector corporis
 Transiret Fidis martyris,
 Exhortatus divinitus,
 Forte advenit obvius.
 Procedens peram tetigit,
 Tangensque visum recipit,
 Videns laudare incipit,
 Fama passim personuit.
 Fidis mater * quamplurima

AUCTORE
 ANONYMO.
 quorum aliqui
 fugientem
 insequuntur,
 sed via con-
 traria,
 * al. Propo-
 suerunt
 x
 * al. protinus

et tandem alii
 recta insecuti,
 at præsentem
 non agnoscentes,

y

E

Aginnum, re
 infecta, rever-
 tuntur.
 z

F

aa

bb

Cæcus, divini-
 tus præmoni-
 tus, visu do-
 natur.

* an martyr?

37 Tunc

AUCTORE
ANONYMO.

Conchas defur-
runtur reli-
quias 16 Ja-
nuarii, re-
gnante quo-
dam Carolo
Minore.

cc

dd

ee

* 1. Kalendas
Februarias
ff

B

Tunc fecit mirabilia,
Quæ modo prætermisimus,
Ad alia nunc tendimus.
15 Nil Ariviscus remorans
Cœptum iter accelerans
Prope sua confinia ce
Jam defixit vestigia.
Cui turba Conchacensium,
Dei laudes sonantium,
Pro tanta illi gloria
Gaudens processit obvia.
Acceptisque reliquiis,
Divinis cum obsequiis,
Ut dignum erat facere,
Curarunt has reponere dd.
Tunc in Francorum partibus
Regnabat Minor Carolus,
Quem post Franci de solio
Deposuerunt regio ee.
Facta est hæc translatio
Beatæ Fidis martyris
In die nonodecimo
Kalendis Februariis * ff
Hinc apud Conchas agitur
Hic dies celeberrimus,
In quo Christo sit gloria
Per infinita sæcula.

ANNOTATA.

a Cum auctor anonymus, qui rhythmicos hosce versus de translatione corporis S. Fidis conscripsit, altero, de quo num. 54 et 35 in Commentario disseruimus, antiquior nobis videatur, lucubrationem ejus hic ante alterius Opus edendam censuimus. Porro hujusmodi versus jam tum a sæculo ix compositos curiosus lector videre potest apud Muratorium tom. III Antiquitatum col. 693 et seq., ac tom. VII Scriptorum Rerum Gallicarum pag. 306.

b De epocha inventi translatique a S. Dulcidio corporis S. Fidis, deque hanc consecutus miraculis consule Commentarium nostrum num. 27 et quinque sequentibus.

c S. Dulcidius, Aginensis episcopus, probabilitus sedit ineunte sæculo v, uti in Commentario num. 27 et seqq. docuimus; colitur autem die 16 Octobris. Vide, quæ de eo ad hunc diem 6 dicta sunt in Prætermisissis.

d Consonant hæc anonymi, S. Dulcidio, uti a num. 26 ostendimus, coævi, disertis verbis, quæ habes in Commentario num. 32.

e Tam S. Fidis, quam Sociorum martyrum reliquæ in majori Aginensi ecclesia in lucem elatae decenterque a S. Dulcidio compositæ fuerunt; verum, uti et mox subdit auctor rhythmicus, non in eadem ecclesia, sed in suburbana, de qua in Commentario num. 33 et seq. egimus, sanctæ Martyris nostræ corpus honorifico mausoleo conditum ab eo fuit.

f Ita etiam testatur auctor, S. Dulcidio synchronus, cujus narrationem dedimus in Commentario num. 32, scribens, SS. Fidis Sociorumque ejus meritis ad salutem omnium innumera cælitus patrari miracula.

g Aquitaniam sæpe a Gallia disertis verbis distinctam reperias apud priscos auctores, inquit Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum, quod et ex anonymo nostro patet, qui eam a Gallia partibus mox distinguit. Multa erudite de Aquitania disserit laudatus Valesius, ex quo hæc saltem describere visum est. Et primo qui-

dem, inquit pag. 33, una et simplex fuit Aquitania inter Pyrenæum et Garunnam ac Oceanum, qualis a Julio Cesare describitur: deinde etiam diu post prolato ab Augusto ejus terminos usque ad Ligerim, una esse perseveravit provincia Aquitania... Postea Constantini Maximi ordinatione, ut puto, ex una provincia duæ factæ, AQUITANIA altera, altera a Novem populis NOVEMPOPULANA dicta... Demum, remanentibus Novempopulis, Aquitania bifariam divisa est in Aquitanicam primam et Aquitanicam secundam: provincie Aquitanicæ primæ metropolis facta Biturigæ, secundæ Burdigala. Unde Rufus Festus in Breviario Rerum gestarum populi Romani et veteres Notitiæ provinciarum Galliæ tres provincias Aquitanias attribuant, AQUITANIAM PRIMAM, AQUITANIAM SECUNDAM et NOVEMPOPULANAM: quas tres provincias ab Augusto constitutas esse, falso Josephus Scaliger affirmat.

h Notissimæ sunt hæc Europæ regiones.

i Ab hoc versu incipit rhythmicæ hujus lucubrationis caput secundum, et tota hæc dividitur in capita quinque.

k Vide, quæ de Aginensi urbe diximus in Annotatis ad Acta martyrii S. Fidis tit. d.

l In hanc rem lubet transcribere, quæ Dionysius Sammarthanus tom. II Galliæ Christianæ auctæ col. 896 Bernardi, Andegavensis scholæ magistri, in Commentario a num. 88 sæpe laudati verba esse affirmat. Urbs Aginnum, inquit, super omnes urbes Aquitanicæ multis olim Sanctorum patrocinii illustris emicuit, quibus pene omnibus temporum processu, ignoto, quo nescio, suo peccato, viduata remansit, partim vi, partim furto sublatis. Invenies Aquitanicæ viator, quod ipse experimento comperi, diversis in locis, qui tibi dicant: hoc est corpus illius martyris ab Aginno translatum; hic illius virginis vel confessoris, vel tanta portio illius Sancti, quorum unus Phœbadius habetur Petragoras allatus.

m Fieri quidem potuit; ut de transferendis ad cœnobium suum nonnullis S. Fidis reliquiis Conchenses aliqui divinitus moniti fuerint; at certe a Deo non fuit fraudulenter ille modus, quo sanctæ Martyris corpus Aginno Conchas delatum fuit, uti infra narrabitur. Ceterum Sanctorum reliquias furto auferre, non nefas, sed pium opus tunc temporis monachi quidam, at plus æquo simplices, sibi in animum inducebant.

n Conchense monasterium situm est in diocesi Rhutenensi inter fluvios Oltum et Avarionem, distatque Segoduno seu urbe Rhutena sex fere leucis Galliæ communibus Septentrionem versus; rivulus, cui in diplomate Ludovici Pii tom. I Gal. Christ. auctæ col. 236 Dorduni, vulgo Dordogne, nomen est, montis seu collis, cujus clio ad Septentrionem Conchense monasterium impositum est, radices alluit, uti in Tabula Geographica Albiensis provinciæ ecclesiasticæ eodem tom. I Galliæ Christianæ auctæ ante pag. 4 videre licet. Teste Cointio in Annal. Ecclesiast. Franc. ad annum 812, num. 33, in plerisque chartis, ad Conchense monasterium spectantibus, commendatur locus ille sacer sanctæ Dei ecclesiæ, qui est situs in pago Ruthenico, in vicaria Farracense, super alveum Dordonis, fundatus in honore Domini nostri Jesu Christi, seu sanctæ Mariæ Virginis, et sancti Petri, principis Apostolorum nec non et clavigeri, ubi sanctus Vincentius et sancta Fides consistunt, nempe, postquam anno 886

vel

A vel 887 Arinidus monachus S. Fidis corpus eo attulisset, de quo vide, quæ diximus in *Comm. a num. 45 et infra litt. ce.*

o De Conchensis cœnobii exordiis hæc tom. I Gallie Christianæ auctæ col. 235 refert Dionysius Sammarthanus: Hujus monasterii exordia, si ejus Chronico fas est credere, referenda sunt saltem ad annum 371, quo mille monachi ab idolorum cultoribus, vel potius ab Gothis Arianis, interfecti dicuntur. Tunc ex eodem Chronico destructum est monasterium; sed Chlodoveus Magnus pergens adversus Alaricum, Gothorum regem, illud restauravit et munivit; posteaque sub Regula S. Benedicti cœpit florere. Iterum tamen evertitur anno circiter 530 in Saracenorum incursione, qui et monachos occiderunt, et chartas omnes abstulerunt, aut consumpserunt flammis. Iterum vero e ruinis excitatur a Pipino rege, qui accersivit Dado-nem, miræ sanctitatis virum. Hic monachorum congregationem apud Conchas instituit, quibus ex ærario regio necessaria suppeditabatur. Carolus Magnus multis donis e privilegiis Conchas ditavit, uti Ludovicus Pius, et Pipinus Aquitanie rex. Verum hæc omnia, quæ ex Conchensi Chronico hausta videntur, non æque certa habet laudatus Sammarthanus, ut contra Conchense cœnobium paulo ante Ludovicum Pium non restauratum, sed primum conditum fuisse, potius adstruat, atque ex præfati imperatoris diplomate probare nitatur. Fieri tamen potuit, ut ante Saracenorum irruptionem Conchense cœnobium existeret, eoque ab iis in una ex prioribus incursionibus funditus subruo, Christiani deinde, cum in devastata circumcirca regione adhuc aptior locus se non offerret, permodicum illic construxerint oratorium, uti Ludovici Pii diploma tradit, quod dein ab hoc principe, uti Ermoldus Nigellus, num. 38 in Commentario laudatus, scribit, in monasterium erectum fuit.

p Dado vir religiosus, inquit citatus Sammarthanus col. 237, sanctitate conspicuus, propriis manibus locum, dictum CONCHAS, mundavit, stirpavitque, ut ibi contemplationi vacaret. Sed ad eum accessit Madraldus, et post ipsum plurimi, quos odor et fama sanctitatis attraxerat; utque paulatim congregatio crevit, ecclesiam ibidem in honore Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi construxerunt. Tunc Dado, quietis et solitudinis studiosissimus, remotiorem locum, qui dicitur GRANDEVABRUM, petiit, designato prius Medraldo, qui ut abbas nascenti congregationi præesset.

q Non habeo aliunde, quibus integram hæc anonymi narrationem confirmem. Id tamen ex diplomate Ludovici Pii, citata col. 236 edito, indubium est, Conchense cœnobium multis bonis ab eo auctum et in tutelam ejus receptum fuisse. Porro desinit hic in apographo nostro cap. secundum.

r Vide Annotata hic lit. m.

s Varie hoc nomen scriptum invenitur. Alibi Aronidus, alibi Arinidus vocatur. Consule, quæ de callidissimo hoc viro, deque patrato ab eo furto diximus in Commentario num. 38.

t Theophanie dies, idem qui Epiphaniæ, celebraturque die 6 Januarii. Varia de hoc festo fuisse juxta ac erudite disputata vide apud Benedictum P.P. XIV lib. de D. N. Jesu Christi Matrisque ejus festis parte 1, num. 26 et seqq.

u Sitam in suburbio Aginensi fuisse S. Fidis ecclesiam, docuimus etiam in Commentario num. 33 et seq. Ceterum in apographo nostro hic clau-

ditur metricæ hujus lucubrationis caput tertium.

x Wasconia, seu potius Vasconia, sic dicta est a Vasconibus, Hispaniæ populis, trans Pyrenæos antea degentibus, qui a regibus Visigothorum bel-lis exagitati, quod imperata facere, situ locorum confisi, nolebant, crebro sese effulere in Novem-populanam et, occasione bellorum civilium inter Francos usi, paulatim ibi sedem cepere, totamque tandem obtinere, uti scribit Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum pag. 381. Est autem Vasconia sila inter Oceanum Aquitanicum, Garumnam fluvium et Pyrenæos montes, uti apud Bau-drandum aliosque videre licet. Oportet itaque, ut, qui Arinidum insequi in mandatis habebant, mente capti fuerint, dum Garumnam fluvium transierunt, itaque in Vasconiam properarunt; dum oppositæ viæ, quæ per Cadurcos Conchas ducit, insistere debuissent. Id nutu Dei factum fuisse, scribit alter anonymus Translationis au-ctor, penes quem fides sit.

y Albencam, seu Gallicæ l'Albenque, vicum medio itinere inter Aginnum et Conchas situm, reperio in mappa geographica Aquitanie apud Blaevium, utrinque distantem quindecim fere leucis Gallicis, estque, ni fallor, locus, qui ab ano-nymo nostro indicatur, et ubi sub arbore sedens Arinidus defessus, ab Aginensibus, seu quod alienam vestem induisset, seu quod ab iis interro-gatus, statim, ne agnosceretur, vultum ad terram convertisset, minime agnitus fuit.

z Discrepare hic videtur anonymus metricus ab altero. Hic Aginenses equites Cadurcum ur-bem, noster Conchas properasse scribit, ut, si eo delatum jam fuisset S. Fidis corpus, illud vendi-carent: verum utroque eos divertisse, facile intel-lectu est; primo quidem Cadurcum, ac dein, cum nulla hic quæsitæ pignoris indicia invenirent, Conchas sese contulerint, unde, re infecta, Agin-num repeterunt.

aa Figiacum, quo Arinidus se statim contulit, quandoque Fiacum dictum, est monasterium Or-dinis S. Benedicti antiquum et illustre in diocesi et pago Caturcensi ad Sellam annem, qui in-fluit in Olitim (le Lot) non longe a Divona Cadurcorum, situmque est versus Orientem; ubi propter celebre hoc cœnobium populorum fre-quentia condendæ urbis non ignobilis occasio-nem præbuit. Ita tom. I Gallie Christianæ auctæ col. 471. An vero a Pipino Seniore, patre Ca-roli Magni, an contra a Pipino Juniore, Aquitaniæ rege, conditum fuerit, hujus loci non est definire.

bb Figiacenses, qui se dicunt fundatos a Pipino Seniore, negant, se Conchensibus ab exordio fuisse subjectos, inquit Sammarthanus laudatus tom. I Gallie Christ. auctæ col. 235. Contra Conchenses, jactatum a Figiacensibus pri- vilegium Pipini, quo Figiaco cœnobium Conchense tamquam membrum suo capiti unitur et subjicitur, ... adulterinum putant, contendunt-que, Figiacum a Pipino, rege Aquitanie, funda-tum fuisse, ut perpetuo sub abbatis Conchensis jure permaneret; ideoque illud voluit appellari NOVAS CONCHAS. Ita rursus laudatus Sammartha-nus col. 238, qui in Instrumentis Rhutenensis ecclesie pag. 52, col. 2 chartam exhibet, qua Conchensium de hac re opinio nostrique anonymi assertio non parum stabiluntur. Plura de his vide laudato tom. Gallie Christianæ et tom. II Annal. Bened. a pag. 401. Porro in apographo nostro desinit hic caput 4.

cc Cum Figiacum novem circiter leucis com-munibus

AUCTOR
ANONYMO.

AUCTORE
ANONYMO.

munibus Gallicis a Conchensi canobio distet, potuit inde Arinidus uno die Conchas perventire, una cum ablato S. Fidis corpore.

dd Vide, quæ ea de re in Commentario diximus num. 39 et 46.

ee De tempore hujus translationis, deque hoc Carolo Minore vide disputata a num. 40. Ceterum non est, quod contra fixam a nobis hujus translationis epocham objiciantur verba Mabillonii tom. II Annal. Benedict. pag. 401, ubi cum dixisset, Conchense monasterium existisse anno vigesimo primo Ludovici, tum Aquitanorum regis, id est, anno octingentesimo primo, mox subdit: In plerisque chartis ejus loci, quas Cointius vidit, situs dicitur in pago Ruthenico... fundatus in honore Domini nostri Jesu Christi et sanctæ Mariæ Virginis, ac sancti Petri, Apostolorum principis, ubi SANCTUS VINCENTIUS, MARTYR AGINNENSIS, ET SANCTA FIDES REQUIESCUNT, unde monasterium S. Fidis non raro appellatur. Etenim, tametsi verissimum sit, post translatas ad Conchense canobium S. Fidis reliquias, illud passim sub nomine S. Fidis venisse, nusquam tamen seu Cointius, seu Mabillonius chartam aliquam produxit, ex qua liqueat, ante annum Christi 886 vel 887 hoc ei nomen fuisse inditum.

ff Consule Commentarium num. 39 et 46.

TRANSLATIO ALTERA

S. FIDIS VIRG. ET MART.

AD MONASTERIUM CONCHENSE,

Auctore anonymo a.

Ex veteri Ms. reginæ Sueciæ
in pergamento, signato
num. 744.

PROLOGUS.

C
Anonymus,
licet inter
Sanctorum
biographos

Magnificus et perpes Rex cœlorum, sicut ante mundi exordium Patris inextricabilis sapientiæ monarchia solus omnium creaturarum finem una cum initio, dum adhuc non essent, mirifice prospexit, non secus Christos b suos posthæc futuros elegit, qui propositum sanctitatis a primis cunabulis assumpsere, qui et sola theoricæ interioris hominis oculo intuentes, adeo privilegio fidei præpolluere et in constantia agonis incepti fixi persistere, ut tyrannica jussa gentiliumque vafra lenocinia insuperque omnia tormentorum genera aspernantes, ad idola vana et damnosa a cervicosis persecutoribus, mortem minitantes, inflecti blande asperere nequiverere; sed potius pro nomine Jesu, propugnatoris eorum, agonistæ d fortissimi in hujus peregrinationis prælio perseveravere, et cum insigni trophæo ad patriam redeuntes, militiæ peractæ bravia a Domino suo receperunt. Quorum victoria mentio ut penes terrigenas, veluti cœlicolas, solemniter constaret, pari providentia idem mirabilis Dispositor, exordii expers, succiduos fideles, librariosque Philochristos e deesse renuit,

qui eorum egregium triumphum et palmam D martyrii, sive miracula, litteris traderent, quas sequacibus suis ad themata f recte vivendi et prærogativam doctrinæ reliquerunt.

2 Inter quos tam præclari negotii viros unus quidem ego ex modernis g rudis, omniumque infimus, nec in numero tantorum scilicet habendus, et, licet nullius sophismatis stemate vel virore fulcitus h, tamen benevolentia profusius, quam possibilitatis gratia, coactus, unius Christi virginis martyrisque, nomine Fidei, quæ etiam tam opere, quam vocamine Fidei nobilis *, translationem stilo prætitulare præsumo: et ne forte aridioris ingenii culpa attrita attonitus i, paulo tardius accedo, verumtamen, opitulatione contemplativa aspirante, pro viribus ordiendi scribere eandem aggrediar; pro viribus, inquam, non ad comparationem, utpote illustrium, qui trigeri k immani in pelagus voluminum tam innumerabilem, carbasinosis sinuosis flatibus Austri extensis, in altum tanti freti protendere non metuunt, quos nec Borææ effleri spiramina, execrabiliter flantia, infestant, nec minaces fluctus tumidi maris terrificant.

3 Sed quo animus tendit rapido ventorum cursu, ut velox sagitta l celemata m exercendo antevolans? Quin imo parvo lembulo n littus contis tangens, velis carens, proprioque sudore navalis remigans, minores undas tutius sulco, sicque paulatim prodeundo ad jam prædestinatam metam, tum demum fatigatus quandoque perstringo o. Itidem hic Opus lector artificiosum ne quærites, non facietæ urbanitatis locutionem, non rhetorum eloquentiæ profunditatem, sed arctius vacillantis ingenii paupertatem adesse cognoscas, qui, ut superius prætexui, amplius benignitatis quam auctoritatis causa, exercitio huic implicitus *. Præter hæc tamen, summo cooperante Opifice, ipsaque Dei pietate magistra, opemque roante, ad vota spontanea pervenire usque desidero, eaque persolvere, prout pollicitus sum, non recusabo.

ANNOTATA.

a Consule, quæ de hujus anonymi ætate et fide disputarimus in Commentario a num. 34.

b Uncetos seu chrismate salutis in Baptismo, seu Chrismate Confirmationis, ac, ut verbo uno dicam, Christianos anonymus hic significat.

c Videtur anonymus hac voce indicare voluisse res divinas, factasse a Deo mysteriorum revelationes; quo sensu tamen hanc vocem alibi non reperi.

d Id est, pugiles seu athletæ pro Christi nomine. Eadem voce utitur Arnobius in Psalmum 93: Quæso te, agonista fortissime, indica mihi, quo ordine hostium impetus evasisti.

e Seu Christi amantes scriptores, qui martyrum certamina litteris commendarent.

f Thema hic pro norma seu exemplo sumitur.

g Cum hic auctor post annum Christi 1020, uti num. 35 in Commentario diximus, Opus suum conscripsisse videatur, modernum Martyrii S. Fidis scriptorem merito sese vocavit.

h Sophisma hic pro rhetorica et elegantiori dictione, stema vero pro schemate, fulcitus autem, antiquatum participium, pro fultus adhiberi videntur. Sic apud S. Augustinum lib. 11 de Doctrina Christiana sermo, non captiosus, sed tamen abundantius, quam gravitatem decet, ornamenta consectans, sophisticus dicitur. Videas quoque apud

D
fse minimum
et indiscertum
esse, sciat.g
h

* supple fuit

i

k

E
tamen Trans-
lationem
S. Fidis rudi
stilo scribere
aggreditur.

l m

n

o

* forte suppl.
fui

F

A *apud Cangium in Lexico stema pro schemate. Itaque, si bene anonymum nostrum capio, indicat, se elegantis dictionis exemplar, quod imitatur, ante oculos non habuisse, cum Translationis historiam conscripturus erat.*

i *Videntur hic voces quaedam deesse, quæ sensum compleant; vel fortassis pro ne legendum est nec, ut sensus ejus sit, et nec ob eloquentiæ imperitiam tardius ad hoc Opus accedo, sed pro viribus scribere aggredior eto.*

k *Trigeri immani, id est, triremi magna. Sic Ariulfus de Miraculis S. Richardi cap. 3: Fuit quædam trigeris magna et fortis, quæ plena hominibus armatis cursu veloci tendebat properare in Hierusalem.*

l *Sagitta, inquit Cangius in Lexico, navigii species... sic dicta quod velox sit. Adhibetur in charta Guillelmi II, regis Siciliae, in Bullario Casinensi tom. II, pag. 191: «Concedimus etiam» prætaxato monasterio liberam potestatem » semper habendi quinque sagittas in portu » Panormi et mari, eidem civitati adjacenti. » Plura vide de hoc navigii genere apud laudatum Cangium.*

B *m Celeumata pro celeusmata, quæ vox Græca est, significans cantum nautarum, quem in prosperis præsertim concinebant, de quo vide Cangium in Lexico.*

n *Lembulus est scapha exigua, quæ conto seu longa pertica protrudi, vel remis agi solet.*

o *Quid sibi velit allegorico hoc sermone anonymus, mox verbis propriis exponit, dum ait, sermonis sublimioris elegantiam in hac sua lucubratione a lectore quærendam non esse; quod verissime ab eo dictum fuisse, nemo non judicabit.*

CAPUT II.

S. Fidis Sociorumque martyrium, sepultura, ac dein corporum inventio et elevatio: patrata Aginni a S. Fide miracula: Conchensis cænobii situs: Arinisdî, Conchensis monachi, artes ad auferendum S. Fidis corpus.

Cum S. Fidis Sociorumque martyrum corpora
a
b

* l. fuisset

Tempore igitur Diocletiani et Maximiani a Romulei regni sceptris regentium tanta rabies tyrannidis eorum in Christianos furuit, ut per omnes terminos imperii illorum, scilicet a mari Orientali usque ad Occidentale, a Daciano b sceleratissimo, ab edictu ipsorum directo, per singulas civitates persecutio fidelium crudeliter exerceretur. Accidit ergo ea tempestate, ut idem prophanus præses ad Occiduas oras transiens, Agennum urbem ingrederetur; dumque ferox Christicolarum quæstio facta fieret*, generosissima virgo genere, sed generosior sanctitate, Dei ancilla, Fides, ejusdem loci incola, pollutis scelestissimi tortoris manibus primum allata est; quam cum ad simulacra compellere non prævaleret, post cratem ignitam prunarumque ambustionem cum Caprasio, Primo atque

Feliciano c cæterisque compluribus spiculatoris gladio martyrium feliciter consummavit.

5 De eorum vero Martyrum corporibus, parvulus adhuc mitis Christi grex, sollicitus, clam præ metu diræ gentilitatis sacrosanctum [corpus] colligans cum diligentissima cura, non condecens in loco sepulturæ tradidit d. Post multa autem annorum curricula omni gentilium furore remoto, quidam vir sanctus, cui nomen Dulcidius e, ad pontificatus dignitatem provectus, omnibus posthabitis, ecclesiam foris murum f ejusdem urbis ad Septentrionale clima in suburbio construxit, eandemque sub sacra Virginis veneratione cælesti Sponso consecravit. Sanctorum quoque corpora cælitus per visionem somni admonitus ab inculto et minus religioso loco cum summo condigni honoris officio ad locum, Domino dicatum, transferre non distulit, ipsaque ab invicem sejunxit, beatissimam namque virginem Fidem, quæ cæteros in palma victoriae præcellit, in basilicam eandem cum maxima honorificentia mausoleo pretioso, marmore exciso, commendavit, in quo, ut gesta rei usque hodie prodit veritas, litterarum anaglypha* titulus passionis ejus sub fastigio brevitate inscriptus est; sanctum vero Caprasium intra muros urbis ad ecclesiam ibidem fundatam detulit, eumque consimili honore in sarcophago, item marmoreo, diligentissime deposuit g.

6 Cœperat enim prælibata Christi sponsa et martyr Fides tantis miraculorum signis præfulgere, ut cæcos illuminaret, surdis auditum redderet, energumenos curaret, et omnia infirmitatum genera a variis languidibus depelleret. Tanta vero claritate eadem regina virtutis Fides a Domino coronata, illico fama ejus non tantummodo per finitimas civitates et regiones intonuit, sed etiam per quadrilateras mundi plagas ipsa filia cæli et virgo sacratissima Fides ab omni gente longe lateque famosissima atque gloriosissima, per virtutum insignia prædicabatur h. Post aliquantulum ergo temporis devotus populorum concursus ad tumulum illius frequenter confluebat, plurimaque diverse agrotantium multitudo circumquaque deferebatur, per quos ipsa maxima Martyr mirabiliter a Deo clarificata*, omnes, sanitate recepta, læti et incolumes magnalia Dei Virginisque annuntiantes, inde regressi sunt.

7 Sita est ergo supradicta urbs in Gallia Inferiori, quam præterluit fluvius, videlicet Garonna i, sed in trina Gallie divisione hæc quidem tertia ad differentiam duarum, Gallia Comata et Inferior cognomine vocatur k. Est item ejusdem Gallie provincie monasterium quoddam, quod dicitur Conchas l, in quibusdam convallibus statutum, undique præruptis montibus circumclusum ad Meridianum polum nemorositate opacum, duorum stadiorum spatium in longitudine extensum, quod in ambitu qualitatis loci ad instar Conchæ videtur formatum, indeque vocabuli originem traxisse cognoscitur. Denique id ipsum quondam ab exercitu Saracenorū, quando hostilibus armis ad omnem pene Europam devastandam egressi sunt, funditus destructum est m, ita ut regalia chirographa, ad diocesim ipsius se habentia, dispersa perirent. Evolutis quoque post aliquantulis annis, Carolo summo imperatore jubente, a Ludovico, filio ejus, qui sub ipso patre, adhuc vivente, coronatus et in regnum sublimatus est, cum privilegiis, præcepto illius iterum rescriptis, ab imo funda-

AUCTORE ANONYMO.

c Aginni sepulta, ac dein inventa elevataque suis-

sent,

d

e

f

g

h

i

k

l

m

n

o

p

q

r

s

t

u

v

w

x

y

z

aa

ab

ac

ad

ae

af

ag

ah

ai

aj

ak

al

am

an

ao

ap

aq

ar

as

at

au

av

aw

ax

ay

az

ba

bb

bc

bd

be

bf

bg

bh

bi

bj

bk

bl

bm

bn

bo

bp

bq

br

bs

bt

bu

bv

bw

bx

by

bz

ca

cb

cc

cd

ce

AUCTORE
ANONYMO.

fundamento honorifice restauratum est *n*; habetur siquidem usque nunc in eodem cœnobio venerabilis monachorum congregatio, cujus antecessores ardua religiositas more tenebantur, qui in successoribus, ut adhuc patet cernentibus quotidie, bonarum virtutum augmentis studiose dilatatur.

ascetæ, ut reliquias S. Fidis nanciscantur, Arinisdum,

8 Hi tanti honoris viri, dum sæpius de supra taxatæ Virginis prodigiis ad invicem sermones conferrent, dextra interim suggestione excitati, ex improvise causa consilii apud eos exstitit, quonam modo eventus rei examinaretur, ut sanctissimæ Martyris corpus in salutem patriæ et in redemptionem multorum ad se transferretur *o*. Accersito igitur quodam monacho, nomine Ariniso *p*, qui in parochia ejusdem monasterii pro patrum communi utilitate ad cujusdam ecclesiæ curam agendam constitutus fuerat, qui in concilio providus, in prudentia strenuus et in omni morum habitudine erat præclarus; cum quo vero totius commoditatis viro omnem propositæ rei seriem disponentes, atque prout necessitas exigebat, quomodo, si fors concederet, aperte perficeretur, artificantes, cum itineris duce post peractum consilium Agennum direxerunt.

mittunt Aginnum, ubi calidus ille vir,

9 Cum utique talis secreti legatus illo pervenisset, mentemque in diversa versaret, ut res postulaverat, cuncta secum solerter perspexerat, sub peregrinique habitu ibidem degens, ut proselitum decuit, se suaque cuncta caute habuit, quantum ad rem pertinuit, modeste se occultare studuit, perpetuam stationem permanendi sub specie simplicitatis finxit, bonæque conversationis studium veraciter omnibus præbuit. Qui vero dum talis exempli forma fulsisset, amabilissimus extemplo subinde inquilinis pro visibili corporis castimonia exstitit, eisque notus fieri et moribus et patria incepit. A clericis vero non solum in amicitiam, sed etiam in consortium receptus est. Cum rursus inter eos solito more omnigena virtute clarisset, callentisque ingenii exercitio florisset, divinæ legis amator haud iners exstitit, ubique proficuus fuit, patientia et humilitate omnes antecellebat, et per omnia omnibus obedivit. Hæc morum laudabilis concordia cum cunctis pleniter complacisset, post aliquos dies ad custoditorium ejusdem monasterii *q* officium assensu omnium non immerito promotus est.

ecclesiæ S. Fidis custos constitutus,

10 Porro cum hoc ecclesiasticum negotium rite ordinabiliterque tractaret, curamque illius decenter gereret, magis magisque in bonis operibus tam ipse faciendo, quam alios docendo procederet, tamen eo minus arcanum, cujus causa aderat, ullis prosperis adversive interceptum, a pectoris suis antro non dilapsit ***; sed quia in brevi temporum intervallo ad hoc desiderabile thesaurum *r* acquirendum facultas opportune accedendi pro metu adversæ fortunæ non data est, effectum voti suspendit, manens inter fratres locum opportunitatis expectando sub diuturno quoque tempore.

integrum ejusdem Martyris corpus furto aufert.

11 Interea dum anxia mens persæpe laboraret, curaque intima cordis ureret, quo ordine ad tam arduum opus perpetrandum aditum arriperet, quadam die orbitam annuam magnæ festivitatis Apparitionis Dominicæ *f*, sole revehente, post divina Missarum peracta solemnia cum omnes ad communem refectionem sumendam solemniter convenirent; ipse pro occasione custodiendæ ecclesiæ, ne forte, ut fieri solet in

tanta lætitia diei festi aliquidi sinistri accideret, D licentiam ad quæque monastica juris ministeria providenda obnixè ab omnibus postulaverat, qui hoc suo arbitrio uno ore unanimes concesserant, et prudenter in hoc agere dijudicaverant. His vero in festiva mensa epulando diu commorantibus, ille autem non in se, sed in Domino confusus, Poliandrum *t* sacræ Virginis adire non hæsitavit. Sed quia lapis coopertorius præ sigillis ferreis, quibus ad subterioremi firmiter se tenuit, immobilis mansit, et erigi ab eo integer nequiverat, ex parte pedum collisus est, tumuloque partim aperto sacratissimum corpus diligentissime collegit, indeque illud venerabilime sublevans, sacco mundissimo, ovans Deumque magnificans, intulit.

ANNOTATA.

a Vide dicta in Commentario de epocha ejus martyrii num. 24.

b Dacianum non tantum in Hispaniis Gallisque, sed etiam in Oriente sævisse in Christianos, nec Acta martyrii antiqua, quæ supra edidimus, nec alii vetusti scriptores tradunt. E

c Caprasium, Primum et Felicianum probabilius non eodem die cum S. Fide passos fuisse, in Commentario num. 21 et 22 docuimus, quos proin adisis.

d Ita etiam testatur anonymus, S. Dulcidio cœvus, cujus verba dedimus in Commentario num. 31.

e Vide Annotata ad Translationem, metricè conscriptam, lit. c.

f Consule Commentarium num. 33 et seq.

g Vide dicta in Commentario loco mox citato.

h Adi Annotata. ad Translationem metricè conscriptam lit. f.

i Garumna est Gallix fluvius, de quo et infra. De situ Aginni vide Annotata pag. 289 lit. d.

k Galliam olim in partes tres divisam fuisse, scribit etiam C. Julius Cæsar Commentariorum de Bello Gallico lib. 1, ita inquit: Gallia est omnis divisa in partes tres, quarum unam incolunt Belgæ, aliam Aquitani, tertiam, qui ipsorum lingua Celtæ, nostra Galli appellantur. Hi omnes lingua, institutis, legibus inter se differunt. Gallos ab Aquitanis Garumna flumen, a Belgis Matrona et sequana dividit. Et post nonnulla subdit: Aquitania a Garumna flumine ad Pyrenæos montes, et eam partem Oceani, quæ ad Hispaniam pertinet, spectat inter Occasum solis et Septentriones. Verum fallitur anonymus noster dum Aquitanicam ad differentiam duarum Galliam Comatam tunc dictam fuisse innuit; id enim nomen toti Gallix, quæ Romanis transalpina erat, commune fuit, uti apud Bouquetum tom. 1 variis locis videre est. Porro Aquitaniam tempore Julii Cæsaris Inferiorem Galliam vocatam fuisse, nusquam invenio.

l Conchense monasterium situm quidem est in Aquitania, at in ea, quæ Prima vocatur; Aginnum vero, ut ante dictum fuit, situm est in Aquitania Secunda. Ceterum Conchensem locum in quibusdam convallibus situm esse, anonymus tradit; cum tamen mappa geographica provinciæ ecclesiasticæ Albiensis tom. 1 Gallix Christianæ auctæ Conchense cœnobium colli impositum exhibet. Fortassis uterque auctor ita conciliandus est, ut, habita altiorum montium, quibus Conchæ cinguntur, ratione, in convallibus sitæ, seu, ut Hermoldus-Nigellus scribit, valle sedere magna dicantur,

A dicantur, cum tamen cœnobium in loci editi declivitate exstructum sit, cujus radices rivulus Dordunus subluit, et eo forte sensu alter anonymus utitur voce suspensio, quo et nunc adhibetur vox Gallica pente.

m Vide Annotata pag. 293 lit. o.

n Vide rursus Annotata pag. 293 lit. o et lit. q.

o Nihil hic de admonitione Conchensibus in somnis facta, de qua alter anonymus num. k.

p Consule rursus Annotata pag. 293 lit. s.

q Universim ecclesiæ Monasteria olim dicta, eaque præsertim, quarum presbyteri communi utebantur domicilio, uti a clericis hujus ecclesiæ fiebat.

r Thesaurum neutro genere usurpant etiam Alcuinus Epist. 49 et Poëmate 105, Folcardus lib. 1 Miracul. S. Bertini cap. 8, et alii scriptores ævi mediæ, inquit Cangius in Lexico.

s Vide Annotata pag. 293 lit. t.

t Polyandrum seu Polyandrium, Latine cœmeterium seu tumulum mortuorum sonat. At interdum et sæpius apud ævi inferioris scriptores (uti hoc loco) sumitur pro monumento aut sepulchro unius hominis; ita Cangius in Lexico, apud quem plura vide.

CAPUT II.

Aginnenses fugientem cum corpore sanctæ Fidis Arinisdum frustra insequuntur: factum Figiaci miraculum: corpus ad Conchense monasterium perferitur: magnus ad illud concursus: tentata frustra totius corporis translatio: S. Fidis elogium.

Arinisdum cum corpore S. Fidis fugientem.

C Posthæc scilicet nulli quieti deditus, noctis silentium præstolans, advocatoque itineris socio, recidivo tramite ad patriam læto animo cum munere defice veloci cursu tetenderunt. Crastino autem die illucescente, dum custos requisitus abfuisset, et monumentum visitatum, vacuum corpore foret, et tam pretioso thesauro careret, facto etiam tumultu permaximo in plebe, omnes obstupefacti concurrentes, casumque rei in alterutrum sciscitantes, quem raptum, ut in ardua re fieri solet, fama vulgo dilatavit, et cuncto populo regionis illius notum fecit. Ad sepulchrum ergo Virginis universa civitas conveniens sacrasque reliquias non reprensens, immoderato dolore cordis omnis ætas intrinsecus tacta, ita ut nulla solamina tantæ mœstitiæ in animis eorum sederent; sed quamvis tanto mœrore sui infortunii coacti, tamen non immemores faciundæ rei, quosdam ex equestri ordine commilitones ad iter præparaverunt, qui terga fugientium, illud secretum sacrosanctum ferentium, celeri prope ratione insequerentur.

43 Multis enim opprobriis omnis ejusdem loci clerus hanc culpam sibi met non minus im-

properabat, quam a cætero populo illis insultabatur, quod alienigenam, ex longinquo terrarum intervallo supervenientem, sibi præferebant, et tot indigenis, ad hoc ministerium aptis, posthabitis, eum præferrent. Post infinitas autem verborum ambages, et plurimas lamentationes inito consilio, unanimiter conspiravere, ut, si sors fugitivos reduces daret, aut patibulo suspenderent, aut oculorum lumine extinguerentur. Missis itaque exploratoribus validis per viam, quæ ducit ab Agenno in partes Conchacenses, Dei clementia pro defensione servorum suorum, ne totale exitium incurrerent, volente, relicta ab ipsis insequentibus recta itineris linea, flumineque Garonnæ naviter quoque transmissa, ad fines Wasconia a regionis festinanter transiere. Hi equidem nutu Dei tam immensa cordis ignorantia dediti fuere, ut, sicuti feroci animo in aufugientes appropriando irruere æstimavere, ita ab eis retrogrado tramite recedendo sese elongavere.

44 Postquam autem in se reversi, illusosque se a transitu sinistro et in vanum laborasse noverunt, nimia mœstitia perturbati Agennum repedavere, et qualiter eis in via acciderit, per ordinem recitaverunt; habitatores namque urbis, rursus super hoc casu commoti, iterato itinere post fuga lapsos indagantes direxerunt, si forte concitato sonipede moram, quam prius fecerant, complere ullo conamine prævalerent. Qui sane, dum improba agilitate itinera agent, quadam illucescente die contulit utrosque inopia fortuna in loco, ALBENCA b proprio vocabulo nuncupato. Ibidem sacri corporis vectorem, cum socio sub frondoso residentem arboris tegmine causa respirationis, reperere. Ipsi enimvero, quamvis infixa oculorum acie enim eum intuerentur, ita tamen mira Dei fortitudo affluit c, quem non modo compatriotam, quin etiam civem atque clientulum indies domi conspexerant, et cui dietim consermocinaverant, quasi videntibus oculis excæcati, neque statura eum inspiciendo, neque vocis proprietatem audiendo agnoverunt.

45 Is ergo, dum tamquam extraneus attentius rogaretur, si talis formæ homo, uti sibi notificaverant, ei visus fuisset, se prorsus nusquam talem aliquem vidisse, verbis mendosis fidem eis fecerat. De hac nempe interrogatione idem vir Dei nimio timore perterritus oppido se fessum, supra id, quod fuit, fingens, fatigata membra veluti pro quiete, ob hoc, ne dignoscerentur, humo prostravit, et vultum ad terram convertit, ac, consodali relicto, solitarius per Caturcenses d fines cum sacris reliquiis iter carpsit. Perfugæ * autem Caturcum urbem intrantes, unius diei sub spatio ibi manserunt, omnibus modis hujus rei vestigia perspicaci industria investigantes, si fortuito aliqua indagatio illis occurreret, quæ notitiam desideratæ rei inferret, quatenus quam viam insisterent, vel quo perquirendo tenderent, non ignorarent. Postremo igitur scrutando, se frustra elaborare sentientes, quid agendum in hac re ambigua foret, solliciti conjicientes, tandem super omnia Agennum recidivare proficiuosius intra se dicentes elegerunt. Revertamur ergo, forsitan, ut creditur, licitum sibi pro Virginis meritis abire non est, quæ nobis abstuli et * aliorum transferri non patitur. Eo videlicet pacto remeantes, et cum aliter, quam sperarent, propositam eorum proveniret, saltem in omni exquisitione

AUCTORE ANONYMO. Aginnenses equites insequuntur, at contraria via.

a

ac dein alii eum assecuti non agnoscunt; E

* au inopinata? b

c

qui proin, re infecta, Aginnum reverti coguntur; F

d * i. e. persecutores

* I. quam nobis abstulit, et quæ

AUCTORE
ANONYMO.
dum interim
Arinidus
ster suum
prosequens,

tionem et spe sua frustrati domum pervenerunt.

16 Optimates quoque Aginenses, cum rumor tam inauditus, ab advenientibus missis relatus, suis intonaret auribus, quod sanctæ Martyris corpus ulterius non recuperarent, post hanc molestissimam jacturam sibi nil utilius censuere, quam calamitatis suæ casum silentio tegere, ne sui infamia dedecoris proprii in populo divulgaretur et culpa ipsius infortunii eorum imperitiæ atque ignaviæ reputaretur. Cumque idem felix hoc, si dici fas sacrilegium est, celari diu non posset, paulo post proditum est et ubique per latitudinem terrarum proplatum. Fidelis autem supra taxatus vir præ formidine persequentium fugam anxius acceleravit, quominus * cruentas æmulum manus, Dei miserationis clipeo protectus, evadere sibi licuisset.

* forte quatenus

Figiacum vocant, ubi cæcus aliquis divinitus illuminatur;

e

B

17 Obtigit siquidem, cum vicum quemdam, Figiacum e vocatum, assidua festinatione immaniter agitatus, idem pertransiret, cæcus quidam, cui jam pridem divinitus in somnis revelatum fuerat, quod in ejusdem sanctæ Virginis transmigratio illuminaretur, adventus item corporis illius, ut a Deo præ sagium hoc percepit, gnarus, audacter id ipsum, lucem diei postulando, petiit, et ut velamen, quo oblitum fuit, tetigit, repente oculorum lumen recepit. Sed non in hoc vero eadem maxima Virgo tantum, quia etiam in aliis pluribus mirandisque signis in transitu a Domino sublata est, quæ propter stili prolixitatem devitamus, et, ut ita dicam, plura per eam fierent, ni terrore portitor nocivo circumcinctus, quo adversantium manus delitisset, sedula fuga ab omni loco præceps abiret.

inde Conchas versus Arinidus cum sacro corpore tendens,

* opponeretur

C

18 Is autem, qui sanus effectus est, ab ipso sacrarum reliquiarum portitore, qui tanti thesauri damnus cum sui corporis pœna se incasum incurere metuit, præcipue rogatus est, ne subito eum proderet vellet, et qualiter erga ipsum peractæ rei veritas sese haberet, nequaquam diffamaret, quoadusque ad propria perenderet, ne forte alicujus injuriæ offendiculum a quoquam obponeret *. Sed et hic, qui visus donum accepit, præ gaudio Deum Virginemque laudans ac magnificans, facilis se flagitantis precibus annuit. Hoc namque colloquio finito, servus Christi, quam celerrime potis fuit, ad jam supramemoratum locum, scilicet Conchas, iter intentus omni nisu peregit, qui haud longo terrarum intervallo, sed quasi duodenis usualibus milliariis f ab eodem vico avulsus est.

f
solemni ritu summaque cum lætitia a monachis recipitur,

* supple eum

19 Omnis autem monachorum Conchacensium chorus eum idem sacramenti allator viciniam eorum appropinquaret, audita videlicet adventatione ipsius, procul in occursum ejus spatiabantur, ex congrua processione sanctissimæ Martyri cum cætera fidelium turba obviantes, * cruce, thuribus, aromatum odore redolentibus, cæterisque divinis obsequiis Virgo beata honore digno, corde jocundissimo, mentemque benigna ab omnibus suscepta est. Post ea quoque præconiorum munia rite religioseque peracta, cum hymnis lætantiarumque canticis rediverunt, et beatissimæ Christi Martyris corpus cum summa honorificentia et gloria in templum, sub titulo sancti ac summi Salvatoris Jesu Christi specialiter dedicatum, intulere, et cum maxima cautela in loco decentissimo sub diligentissima custodia xix Kal. Februariarum die venerabiliter statuerunt; eodem quippe tempore Carolo Minore, Francorum rege, imperante,

quem suæ ditionis principes inique adversus eum conjurantes, a solio regio dejecerunt, et Ottoni, Aquitanorum duci, coronam regni imposuerunt, et illum pro eo regnare elegerunt g.

20 Supradictum vero Translationis diem devotissima Christi plebs pro Virginis veneratione æternaliter sibi celeberrimum et in omni veræ fidei lætitia præcipuum elegit, quem annua observantia universalis terræ illius Christianitas extunc, et modo et in futurum in Dei laudibus, totoque spirituali tripudio, omnigenis deifici cultus ornamentis ornant, atque festivum recolunt h. Ab illo ergo die usque hodie quamplurima populorum multitudo ad limina præfati templi pro sanctæ Christi Martyris reliquiis visitandis creberrime undique conveniunt i, ita ut difficulter, nisi propriis obtutibus pateat, alicui credibile memoratum * est, qualiter obstitantibus phalangibus adveniunt et redeunt, quos nec interdum apte quantitas monasterii, quamvis nimis magnitudinis in structura sit, capere sufficit, ibidemque lucubrantibus nocturnas ex more cum luminariis exercebant post orationum divinarumque mysteriorum expletiones cum gaudio ad propria remeant.

g
ac mox frequentes populorum ad sacrum corpus concursus sunt;

h

i

* an memoratu?

E

21 Cum enim pium et mite monachorum ovile tam populosum barbarum frequentium accessum præ servituti Christi instantiæ sanctique patris Benedicti traditione sufferre non oporteret, ipsique pro gravi molestia et inquietatione popularium crebrum favorem ducerent, in diebus quoque Stephani k, Alvernensium venerabilis præsulis, qui et unus ex solertissimis, ipso consulente, atque summopere instigante, maximæ pulchritudinis basilica ipso monasterio adjungata l, a fundamento post paululum temporis constructa est, in qua sacræ Virginis corpus tumulationi commendaretur, quo facilius aditus cunctis illuc confluentibus illudque visentibus assidue pateret. Oratorii igitur ædificio plenaria machinatione architecti consummato, atque legitima benedictione archimandritæ consecrato, primatibus equidem sapientibusque terræ illius in unum convenientibus, simpliciores dignioresque elegerunt, qui idonei forent ad sanctam Christi Martyrem a loco submovendam, ad ecclesiamque noviter ædificatam cum summa humilitate deferendam.

hinc in exstructam novam basilicam illud transferre

k

l

F

22 His quoque sublimis meriti viris sollicito animo ad almificum corpus accedentibus, atque omni conamine religionis illud sublevare incipientibus, supremi opificis Christi mirificatione assistente, tanto pondere fixum permansit, ut ad montis cujusdam modum immobile persisteret. Illi profecto, non sat condigne hoc sacramentum attigisse reverentes, in jejuniarum orationumque afflictione constituti, iterumque aggredientes, nec ita operis incepto ad votum provenit. Adulterinum vero adhuc culpæ fragilitatis eorum, ne ad effectum perduxissent, reputantes, diuturnæ rursus parcimoniæ macerationi dediti, tertioque probantes, sed minime labor in actu peragenda rei proficiebat, Ne autem tot famosi atque ardui nominis hujusce monasterii viri, insulsi, sive eorum scientia inepta a quoquam deputaretur, vel neu casu super hac protervia, si tertium aditum transcenderent, ex qualibet parte plecterentur, sacrificium m idem ad prælibatum locum deportare ulterius tentare sese penitus desierunt.

Conchenses monachi perant, sed irrito conatu;

m

23 Deinceps videlicet inceptum suum illicitum et a Dei nutu vitatum sibi cognoscens juxta

qua propter
corpori super-
struunt the-
cam magnifi-
cam, miracu-
lis postea cla-
ram.

A Juxta prædicti sancti ac summi Salvatoris Jesu Christi altaris latus posterius ex omni rutilantis auri gemmarumque coruscantium pompa mirificæ machinæ thecam fabricari conati sunt, sub qua dignissima Virgo obsigillata feliciter in Christo quiescit, ibidemque haud dubio ab innumerabili populo frequentatur. Quæ equidem adeo multipliciter hoc in loco a Domino per meritum insignia mirificatur, ut salutaris illius opera in cunctis languidis, diversisque malis afflictis ostendatur, taliterque cælitus glorificata, quotidie de virtute scandit in virtutem; hujus namque prudentissimæ Virginis egregia gesta atque prodigia, eo quod multimoda, summotenusque perstringi nequeunt, non hic asserenda assumimus, quin potius idcirco, quod scripta sunt, omnino prætermitimus. Sed si quispiam avidus voluminum scrutator est, qui horum notamina adipisci degliscat, Codicem Miraculorum *n* ejus perlegat.

n

Elogia

* suppl. pro-
digia vel simile
quid

o
p

24 Quæ lingua, o lector amande, quod pondus elegantiae sufficit sat condigne promere Martyris Christi tam inclitæ? quisve efficax philosophus mille modis carminum expediet ad integrum laudes ejus meritum? Cedat nempe Achademicum *o* suæ virtuti potens studium; nam omnis ars sophistica *p* non prævaleat exprimerè culmen ejus gloriæ. O per omnia Virgo beata, paradisi incola, Angelorum socia, quæ in carne posita, pectore anhelanti Christum sitisti, cui militatiter pugnando bellicoseque triumphando, hostem devicisti, trophæumque nobile super astra revexisti, et quem sitiens desiderasti, eundem sponsum accepisti. O felix hujus margaritæ meritum, et o magnum atque inæstimabile jam dictum miraculum? hujus anima Dei Filium amplecti meruit in cælis, hujus reliquæ aliunde advectæ, domum, suo nomini specialiter adsignatam, possidere cupiebant in terris, ut misticum hoc non vacaret; quia sicut sponsa in aula siderea Sponso cælesti juncta est in excelsis, ita in ejus habitaculo sibi copularetur in jmis, quo dilecta dilectum nusquam desereret, neque ullus locus dilectionis eorum vacuus constaret.

varia

25 Salve, inclita filia Syon, Fides o alma, Hierusalem supernæ alumna, inter choreas coruscans Virginum, ceu rosa et liliū. O dies veneranda, dies colenda, dies prædicanda, quæ talem florem in hujus mundi protulit lucem. O nimium felix tellus Conchacensis, talis gemmæ adornata pignore, talisque lucernæ, quæ resplendet fulmine, gaude et plaude, compta tali lumine, quod fulget super æthera, ceu sol inter sydera. O decus sublime polorum, corona Martyrum, lampas Virginum, facie renitens formosa, ut stella lucidissima, de thalamo Regis procedens decora, ut admodum rutilans aurora, lætare puella generosissima, pulchritudo enim tua meruit Amatorem Christum, verum Solem, cujus splendor et speciositas cæli superat fulgorem, omnemque astuantis diei serenitatem. Ipsi quoque Ingenito, Filioque ejus Unigenito cum Pneumate Paraelyto honor doxaque *q* compar per immortalia sæcula sæculorum. Amen.

de S Fide,

r

* l. et hymnus

26 Omnium Alpha *r* Deus, quæ sunt, tibi doxaque limbus*, Orbis qui globulum finixisti, qui vel abyssum, Pulcher cunctigenis nam cerneris in creaturis,
Octobris Tomus III,

Haud secus in Sanctis mirus fulges et enormis;

Pro te virgo Fides sæcli contempsit opima,
Flagris, ense, crate, victrix spreto Daciano,
Nobile vexillum revehens super æthra triumphii,

Urbs Agenna rosa unda profusa cruoris,
Primo fovens corpus, sed post genuit sibi demptum;

Nunc fruitur membris humus his Conchas quoque sacris,

Luciferi et talis radiis micat inclita tellus.
Et Jubilat Christo, geminis ter laudibus,
Agnò,

Qui decus hoc summum meritis concessit eorum.

27 Chere *s* stella, Fides, Superum tu maxima

cives*,
O spes, pompa, salus, virtus, flos, gloria,
luxque

Astrifera, quæ cum Domino regnaris* in aula,

Erige tu mundum precibus, sua noxa caducum *l*...

Quocirca, pia Virgo Dei, succurre pu-

sillo

Plasmate morialis sexus is est, quia pulvis,
Pondere neu carnis Christi superetur imago.
Spiritus æthera redeat sed victor ad astra,
Pax ubi, perpetua lux et sine tempore vera,

Scepitriger Altitronus regit et qua cælica regna,

Hæc pie nos facias, Rex regum, scandere celsa,

Quo tibi magnifica modulemus laude per ævum;

Hoc Pater, hoc Genitus, hoc Spiritus annuat almus *u*.

ANNOTATA.

a Vide, quæ supra diximus in Annotatis pag. 293, lit. x.

b Adi rursus Annotata ibidem.

c Prodigio adscribere videtur anonymus, quod Aginnenses non agnoverint Arinisdum; at facile fieri potuit, ut personam mentitus sit callidus ille et versipellis homo, et mox se oppido defessum fingens, faciem in terram converterit, ut vix uno momento Aginnenses cultum ejus considerare quiverint.

d Consule Annotata pag. 293 lit. z et aa.

e Vide, quæ de Figiaco diximus in Annotatis pag. 293 litt. aa.

f Minorem utriusque loci distantiam exhibet mappa geographica tom. I Gallie Christianæ auctæ. Verum anonymus noster minores dumtaxat leucas Gallicas designat, vel, computatis viarum anfractibus, loci utriusque distantiam metitur.

g Vide, quæ de epocha translationis in Commentario a num. 40 disputata a nobis sunt.

h Vide in Commentario Bullam Pontificiam Paschalis II a num. 66.

i Adi dicta in Commentario num. 53.

k Consulesis, quæ de Stephano II diximus in Commentario a num. 53.

l Legendum puto adjunctata, quæ vox medio ævo pro juxta posita adhibita fuit. Porro vide rursus dicta in Commentario num. 53 et 55.

m Sacrificium hic, uti et alibi sacramentum, pro re sacra seu sacro S. Fidis corpore sumuntur.

AUCTORS
ANONYMO.

at ineplo vel
conciinnata
vel descripta.
s
* an civis?
* an domina-
ris?

E

u

F

AUCTORE
ANONYMO.

tur. Ceterum de frustra tentata hac integri corporis ejus translatione adi Commentarium a num. 54.

n Consule, quæ de hoc, uti videtur, Miraculorum codice disputavimus in Commentario a num. 88.

o Per Academicum studium intelligit artem recte copioseque disserendi. Forte anonymus noverat illud Ciceronis: Ego autem fateor, me oratorem, si modo sim, aut etiam quicumque sim, non ex Rhetorum officinis, sed ex ACADEMIÆ spatiis exstitisse.

p Vide Annotata pag. 294, lit. h.

p Id est, et Spiritui Sancto honor et gloria.

r Alpha, id est, principium juxta illud Apocalypseo cap. 1, v. 8: Ego sum Alpha et Omega, principium et finis.

f Chere a voce Græca χαιρε pro salve, ave, adhibet anonymus.

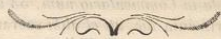
t Quinque versus, qui in apographo nostro subsequuntur, vel anonymi inscitia adeo male tornati et impleti, vel descriptoris vitio adeo luxati ac detorti sunt, ut nulla ratione ad metri syntaxosque leges reduci a me quiverint. Quapropter eos hic ommittendos censui, et vel ideo præsertim, quod nihil notatu dignum indicare videantur.

B

u In fine apographi nostri ponitur oratio, quæ uti arbitror, eadem est, quam Tillemontius tom. IV Monum. eccles. pag. 753 Nota A satis pulcræ vocat. Integram hic subdere visum est, quod non parum ad Posthumam S. Fidis gloriam faciat, et miraculis jam nunc edendis fidem etiam conciliet. His verbis concepta est: Sancta et benedicta Fides, virgo preciosa et martyr gloriosa, honor cæli, decus paradisi, cælestis Hierusalem margarita, Christi sponsa, dulcis ac dilecta Dei amica, quæ, postpositis sæcularium voluptatum illecebris, Christum tantum concupisti, sitisti, desiderasti, nec unquam desiisti, donec per martyrii gratiam ipsum invenisti, nunc habes, nunc tenes, nunc vides, quem desiderasti, visoque sine fastidio satiaris. In illo delectaris, illum amplexaris, sub umbra illius, quem desiderasti, sedes, et fructus ejus dulcis gutturi tuo. Illi vox tua dulcis et facies tua decora. Ipse tibi imperat ut ancillæ, sublimat ut reginam, fovet ut filiam, coronat ut amicam,

C

valida ut mors, vestra fuit dilectio. Et quomodo majorem hac dilectionem haberetis, quam ut pro invicem animas poneretis; et ideo indissolubili modo nexa, totisque felicitatis plena vestra est caritas, spirans odorem æternæ vitæ. Oramus ergo te, inclita et cælestis femina Fides, quam post incomparabilem et deificam Dei Genitricem Mariam pene omnibus sanctis Virginibus miraculorum præferunt insignia, ut nobis peccatoribus in præsentem vitam subvenias, atque apud piissimum Redemptorem tuum, cui in hac vita placere studuisti, et in quem nunc et semper inter angelos cernere cupis, peccatorum nostrorum veniam impetres, et in supremo judicii die venturi Judicis iram tuis sanctis precibus in maximam lenitatem ac bonitatem contra nos miseros convertas. Quatenus ab æternis gehennæ incendiis liberati, et Beatorum consortio conjuncti tecum feliciter æternare mereamur in cælis. Amen.

D

MIRACULA,

Auctore Bernardo, Andegavensis scholæ magistro, conscripta a.

a

Ex antiquo Ms. reginæ Sueviæ, signato 744, partim collato cum editione Labbeana tom. II Novæ Bibliothecæ Mss. a p. 531.

PROLOGUS AUCTORIS b

b

Collatus cum editione Mabilioniana tom. IV Annalium Benedictinorum E pag. 703.

Quæ fuerit sibi data occasio scribendi miracula S. Fidis, c

d

* Mabil. Conchatensis e

* Mabil. omnipotentia Christi

* Mabil. partim quia

* Mabil. Et tum

* an sileri? F

* Mabil. eodem

f

et quo modo eorum veritatem indagavit,

* Mab. Andegavensem g

* Mab. excessi tamen voti

* Mabil. sub spem

* Mabil. presentirem

glo-

Sanctissimo atque hominum doctissimo Fulberto e, Carnotano episcopo, Bernardus, scholarum minimus, summæ beatitudinis donum. Cum dudum Carnoti vestra sincera conversatione fruerer, accidebat crebrius, ut vel scribendi causa vel orandi S. Fidis martyris, quæ extra muros ejusdem urbis sita est, ecclesiolam adirem d. Quæ de re memini, nos aliquando inter confabulationis colloquia incidisse in mentionem S. Fidis miraculorumque ejus, quæ in loco Conchacensis * cœnobii, ubi sacrosanctum corpus illius veneranter excolitur e, omnipotentis Christi munere * fiunt assidue. Quæ quia partim vulgarium fama celebrari videbantur, partimque * inaudita habebantur, haud aliter, quam inanis fabulæ commenta a fide rejiciebantur. Et tamen * cum, quod verum erat, per voluntatem Dei silere * non poterat, verique opinio pene per universam Europam jam discurreret, paulatim subiti mihi in corde tacita et oblivionis impatiens cogitatio, uti ipsum sanctæ Martyris habitaculum eadem * studio discendi adirem. Postremo adeo res rediit huc, ut voti inde facti tempus diemque, ne daretur oblivioni, in manuali codicello notaverim f.

2 Interea causa exstitit, quæ ad urbem Andegavum * ab ipsius urbis episcopo g exoratus transmigrarem, ubi fere per triennium per inanes nugas, ut verum confitear, tempus studii conterens, excessi terminum voti *; quippe bonam opportunitatem expectabam, quæ, succedentibus multiplicis curæ occupationibus, adeo me falsa expectatione reddidit delusum, veluti piscis intra linea claustra captus, quo magis expediri conabar, eo gravioribus malis implicarer. Tandem vero ne sub specie * adversitatis desidiæ meæ viderer consulere, cum etiam occultos et pene inextricabiles diabolica fraude mihi persentiscerem * parari laqueos, prorsusque arte inimica a cæptis cogitantem de bonis absterri, postpositis repente rebus, ad desideratum glo-

ANNOTATA.

A gloriosæ Martyris mausoleum, Domino ducente, perveni. Hic ergo de virtutibus à S. Fidis priusquam * sollicitè cœpi inquirere, tanta a diversis relatoribus miraculorum affluentia abundavit, ut, nisi audiendi esset ardens animus, nimio tædio afficerent cerebrum. Verum, quia ipsum hominem, cujus oculi violenta avulsione * radicitus abstracti fuerunt *, et postmodum salva naturæ integritate reformati, ipse videre merui, et nunc in hac etiam hora dictandi video, eodemque prædente, universa attestante provincia, novi *i*, primum id, tamquam miraculorum fundamentum cæterorum, lectioni inserendum puto, non solum sensum e sensu, sed etiam verbum e verbo, ut ab ejus ore audio, brevitatibus alienis, longam satis lineam narrationis exordiens. Posthæc vero pro redeundi festinatione perpauca adjicere miracula reliquorum * pulchriora, summa brevitate cursimque notata, et quidem, quæ ætate nostra non sunt antiquiora, quorumque testes in promptu, non fabulosam, sed evidentissimam veritatem elicerunt * *k*, mecum in patriam, Deo duce, ferendum * delibero; quo videlicet diligentiori datus otio abundantiorum lecturis faciam lectionem.

B 3 Hæc ergo, mortalium doctissime, cum acceperis, artis tantum positionem corrige; nam quidquid mihi narratum fuerit, quamvis indoctus et recte dictandi imperitus, non tamen simplex ad audiendum, nec facilis ero ad credendum; aut potius, si fœdum tibi videtur, stilum imparem materiæ materiam polluisse, tute tibi, salva benevolentia mea, quem constat unice in altiore sapientiæ gradum evasisse, tam nobile tamque gloriosum thema nobili gloriosoque stilo decoraturus sume, ne veritas malo stilo corrosa legentibus horreat, ac per hoc res optima vilesceat; nam tantam talemque historiam, tamquam abjectis sapientibus, occupasse, præsumptoris potius erit improbitas, nisi, quia causa in medio prolata me ab hac audaciæ noxa facit immunem; quoniam *, ut manifestius edicam, ius est, celestia miracula, nunc dum sunt meliora * et indubia, a scholastico, quamlibet indocto, salva veritate utrumque tradi litteris, quam ab ignotis mundi partibus oscitantem spe dubia oratorem expectari.

C 4 Ergo non adeo culpandus mihi videor, si divinæ gratiæ munera pro viribus exprompterare * contendo, cum ipsa scriptorum inopia, ut id agam, vehementer expostulat. De cætero, qui hoc lecturi estis, moneo, ne in hujus scripturæ concordia scandalizemini, consequentiam temporum quærentes *l*; non enim permittit me instans redeundi necessitas ad purum investigare, nisi ea, quæ sine detrimento fructus * minime sunt præternittenda. Unde non hic in hac scriptura libri, quem de virtutibus S. Fidis, Deo cooperante, exordior componere, annorum ordo, sed miraculorum concordabit similitudo, quorum inviolabili veritate diligentissime a me exquisita, quia nihil verius, precor, ut fidem relatu pleno corde accomodetis, ne vobis sanctæ Martyri postmodum minus derogasse sit satius, aut potius, si rei prodigiosæ inusitata novitas vos perturbat, id super omnia coram * fraternitate *m* procumbens terratenus peto, uti nostro tempore non tam orationis, quam causa experientia, et vos quoque, me regresso, huc veniatis, ne intempèstive falsum judicetis in experti, cujus veritatem ultro propalabit experti *n*.

a Apographum nostrum antiqui codicis Ms. reginæ Sueviæ hunc præfert titulum: Incipit Liber miraculorum S. Fidis, virginis et martyris, editus a Barnardo, Andegaviæ scholæ magistro. Hunc porro Barnardum, seu Bernardum, non fuisse vulgarem ludæ magistrum, sed episcopalis scholæ præpositum, in Commentario num. 88 et 94 monuimus.

b Idem apographum nostrum sic habet: Incipit epistola ad domnum Fulbertum, Carnotani episcopum. Mabil. vero legis Carnotenum.

c Fulbertus, cui scriptores Historiæ litterariæ Franciæ tom. 7, pag. 261 et sæpe alibi Sancti titulum adscribunt, vario nomine in variis Mss. appellatur; alibi Folbertus, Fulpertus, Ulbertus et Umbertus, alibi, Wlpertus. Wilbertus, imo et Wilbertus dicitur, uti testantur laudati scriptores Historiæ litterariæ pag. 261 Nota 1. Fuit sanctitate non minus, quam doctrina illustris antistes, ut merito clarissimum sui temporis ecclesiæ Gallicanæ lumen passim vocetur, atque in ejus morte studium philosophiæ humanorumque ac divinarum dogmatum in Francia periisse et gloria sacerdotum pene cecidisse dicitur. Etiam tum, cum episcopalem gradum anno Christi 1007 assecutus esset Fulbertus, a docendo non destitit, scholamque habuit discipulorum undequaque confluentium frequentia pernobilem, quos inter fuit Bernardus noster. Qualis in docendo fuerit Fulbertus, ejus discipulus Adelmanus laudatus tom. VII Historiæ litterariæ pag. 14 his versibus indicat:

Heu! quanta dignitate moralis industriæ,
Quanta rerum gravitate, verborum dulcedine
Explicabat altioris arcana scientiæ.
Floruere, te fovente, Galliarum studia;
Tu divina, tu humana excolebas dogmata.
Nusquam passus obscurari virtutem desidia.
Præter dicta tom. I Aprilis in Prætermisiss pag. 856, insignia hujus viri elogium vide tom. VIII Galliæ Christianæ auctæ a col. 1113 et laudato tom. VII Historiæ litterariæ a pag. 261; ex quibus etiam facile judicium feras de discipuli ejus Bernardi meritis ac doctrina, qui tali tantoque præsulii familiaris præ cæteris fuit.

d Habes hic, quam studio nominatim non recensui num. 71 Commentarii, aliam S. Fidi erectam in Galliis ecclesiam.

e Vide dicta in Commentario a num. 53.

f Non tantum quasi voto, ut innuunt scriptores Historiæ litterariæ Franciæ tom VII, pag. 308, sed voto strictè dicto sese Bernardum ad id obstrinxisse, ipsa ejus in annotando emissi voti tempore dieque summa diligentia satis denotat.

g Laudati scriptores Historiæ litterariæ Franciæ ibidem censent, Bernardum ab Andegavensi episcopo evocatum fuisse, ut Andegavensi scholæ episcopali præset, eumque fere per triennium hoc munere fuisse functum; quæ quidem ipsius Bernardi dictis consona sunt; verum quod addunt, Andegavensem præsullem illum fuisse Hubertum Vindocinensem, qui nempe, ut Sammarthani fratres tom. II Galliæ Christianæ pag. 123 scribunt, anno 1010 Andegavensi ecclesiæ præfectus fuit, id mihi quidem omnino certum non videtur, nisi vel citius, quam anno 1010, Hubertus ille Andegavensem sedem tenuerit; vel serius, quam anno 1010, imo et 1012, manum Operi admovisse Bernardus statuatur; quandoquidem triennium fere

AUCTORE
BERNARDO.

fere Andegavi exegerat, priusquam se Conchas hic scriptor contulerit.

h Id est, de miraculis S. Fidis, de quibus priori num. locutus erat.

i Non vulgi rumoribus motum, non credulum levemque hominem fuisse, at contra viri gravis, cauti, prudentisque partes omnes hic explevisse Bernardum, ex his satis superque liquet.

k Et hæc rursus aliaque, quæ subduntur, ejusmodi sunt, ut iis, quæ auctor ille refert, merito habeamus fidem.

l Ordinem chronologicum, seu, ut subdit, annorum, quibus miracula illa facta sunt, ordinem non observavit Bernardus, sed miraculorum similitudinem, quorum certa explorataque esset veritas.

m Fraternalitas est titulus honorarius, quo reges, cum ad invicem scribebant, antiquitus etiam utebantur, uti et episcopi cum ad episcopos, et clerici cum ad clericos litteras dabant. At titulum illum episcopo a simplice sacerdote attributum etiam quandoque fuisse, vel hinc manifestum fit.

n In apographo nostro additur: Explicit epistola; ac dein subditur: Incipiunt capitula libri sequentis, de quo vide a nobis dicta in Comment. numm. 90 et 94. Porro ita se capitulorum elenchus in nostro apographo habet:

CAP. 1. De Witberto, cujus oculos radicitus evulsos S. Fides redintegravit.

CAP. 2. De Gerberto simile miraculum.

CAP. 3. De eo, qui irruens in monachum S. Fidis, occubuit præcipitio.

CAP. 4. De ea quæ sacræ imagini assurgere contempsit.

CAP. 5. De filia viduæ cæca.

CAP. 6. De muliere, quæ usurpavit annum, quem altera moriens S. Fidei reliquerat.

CAP. 7. De improbo mercatore.

CAP. 8. De puero, in quo quadripartitum gestum est miraculum.

CAP. 9. Item de cæco et claudo.

CAP. 10. De eo, qui a suspendio furcarum S. Fidis auxilio liberatus est.

CAP. 11. De eo, cui ad conterendos ferros compedes S. Fides martellum attulit.

CAP. 12. De eo, qui præmonitus a S. Fide per fenestram turris saltu evasit, et de mirabili asino.

CAP. 13. Iterum de Gerberto miraculum.

CAP. 14. De peregrino captivo et vinculato subitoque S. Fidis auxilio liberato.

CAP. 15. Reversio tertia Barnardi ad S. Fidem et quod Witbertus illuminatus jam obiisset.

CAP. 16. De eo, quem S. Fides gladio percussum mirabiliter sanavit.

CAP. 17. De quodam Bernardo de morte suscitato, et de mirabilibus ipsi ad S. Fidem venientibus in via ostensis.

CAP. 18. De mulo a morte resuscitato.

CAP. 19. De reperto accipitre.

CAP. 20. De puella contracta.

CAP. 21. De contracto directo.

CAP. 22. De rustico a dæmonio liberato.

CAP. 23. De quadam puella simile miraculum.

CAP. 24. De milite sagitta vulnerato et per S. Fidem sanato.

MIRACULORUM

LIBER I

CAPUT I.

De Witberto, cujus oculos radicitus evulsos S. Fides redintegravit.

Igitur adhuc in pago Rotenico a, ubi et beatissima virgo requiescit Fides, in vicinia vici Conchacensis presbyter quidem *, Geraldus nomine, susperstes habitat, qui habuit consanguineum ac in Pontificali Confirmatione b filium, nomine Witbertum, suæ domus vernaculum, rerumque suarum procuratorem strenuum. Hic aliquando Witbertus festivitatis gratia ad Conchas * perrexit, completaque de more solenni lucubratione vigiliæ c, in crastino, id est, in ipso solemnitate die, recidivo redibat tramite, cum offendit sinistra fortuna præfatam dominum suum, occulto zeli odio adversus se commotum. Hunc presbyter cum peregrino habitu cominus cerneret, et * verbis pacificis in primo aggressu ita affatus est: Ecce, Witberte, Romeus d, ut video, effectus es; (sic enim in eadem patria Sanctorum peregrini appellantur; et respondit: Etiam, domine, a festivitate S. Fidis revertens. Tum vero de cæteris quasi amabili-ter exquisito dat licentiam abeundi. At cum paululum sese præterirent, respiciens post tergum Judaicæ conditionis sacerdos *, (si tamen sacerdotem, qui sacrilegio sacerdotium contaminat, vocari fas est) jubet homini, ut paulisper opperiat se; quem consecutus mox a suis utrobique vallatum teneri præcepit.

6 Quod cum ille vidisset nimio metu intremiscens, summam cujus criminis arguatur, percontari cepit. Cui vir perfidus hujuscemodi * dedit responsum: Malum mihi fecisti et pejus factum ire paras, et ideo non aliter, quam ipsis tuis oculis satisfaciens mihi supplicium dabis. Nec tamen apertius, quasi præ pudore, designavit modum culpæ; namque est sacerdotibus inhonestum de zelotipio e suo agere judicium; siquidem hujus mali causa de suspitione stuprandæ mulieris erat exorta. Ille vero, ut erat rei ignarus, omnigenæ culpæ purgationem satis confidenter profert. Ecce, inquit, domine, omne nefas, quo tibi suspectus habeor, si est, ut palam detegas, legaliter refellere paratus, non æstimo inveniri posse, quo pacto iram tuam tuorumque fidelium incurrere debeam. Ad quem ille: Cessent, inquit, cessent superflua excusationis ambages; jam enim dudum conelamatum est, data sententia, ut oculis careas. At ille gladiatorio sibi animo illum * insistere, irremparabilemque suæ destructionis horam immi- nere, nec ullum precii locum fore ulterius cernens, adhuc tamen, quamvis de præsentis dif- fident salute, hujusmodi clamorem addidit: Do- mine,

D

CAP. I.

A suscepta ad S. Fidem peregrinatione revertenti

a

* an quidam?

b

* Lab. Concham

c

* Lab. omittit et

d

* Lab. male sacerdotes

e

* Lab. summa

* Lab. addit minaciter

* Lab. omittit illum

f

* Lab. omittit illum

g

* Lab. omittit illum

h

* Lab. omittit illum

i

* Lab. omittit illum

j

* Lab. omittit illum

k

* Lab. omittit illum

l

* Lab. omittit illum

m

* Lab. omittit illum

n

* Lab. omittit illum

o

* Lab. omittit illum

p

* Lab. omittit illum

q

* Lab. omittit illum

r

* Lab. omittit illum

s

* Lab. omittit illum

t

* Lab. omittit illum

u

* Lab. omittit illum

v

* Lab. omittit illum

w

AUCTORE
BERNARDO.

A mine, indulge, quæso, veniam, et si non propter innocentiam meam, saltem pro amore Dei et S. Fidis, cujus amore in præsentiarum gesto sacrum peregrini habitum.

ambo oculo
radicitus
evelluntur,

7 Ad hæc torva bellua nec Deum, nec Sanctam ejus magni pendens, effero furoris rugitu frendens, diu conceptum blasphemiam venenum, ita verbis evomit sacrilegis: Nec Deus, nec S. Fides hodie, inquit, te liberabit, neque eos invocando proficies, ut a manibus meis impunitus abeas, neque eo confugies, ut ob peregrini habitus reverentiam, cum sis mihi iniquissime injurius, te in contemptibilem inviolabilemque habeam personam. His dictis, jubet hominem dari præcipitem, oculosque innocentis violenter eripi. Sed cum nullum suorum (qui tres tantum erant, quorumque nomina propter barbarismi præmittimus horrorem) ad tantum facinus impellere potuisset, illum ab eisdem saltem gravari impetrans, repente idem elapsus ab equo, digitis, quibus sacrosanctum Christi corpus contrectare consueverat, sui filii oculos violenter abstraxit, humique negligenter projecit. Non sine supremæ virtutis præsentia, quæ non sinit homines divinæ curæ exortes, et semper adest prope invocantibus se in veritate, facitque judicium injuriam patientibus.

* Lab. quorum

* Lab. contractare

B 8 Nam, qui tum ibidem affluere, cernere continuo niveam meruere columbam; aut certe, ut ipse adhuc patratior sceleris solet asserere, pica extitit, quæ pica, id est, columba, ocellos miseri, recenti cruore illitos, in ipsa hora suscepit ab humo, supraque montuosæ telluris altitudine elevata, ad Conchas deferre visa est f. Nec mirum, si Deus aliti picæ oculos ad tempus servandos credidit, qui per corvos olim victum Helia in deserto præbuit; vel forte, ut Divinitas voluit, ales dubia venit, quæ nec bene pica, nec bene columba, animadverti potuit, verum inter utriusque avis qualitatem non ambigua fuit discretio, cum hi quidem candidatam columbam, ille vero non aliud se vidisse perhibet, quam picam nigro distinctam et albo.

quos avis
Conchas deferre
visa est.

* Lab. vel

f

C Sed quia Deus impiis terribilis, mitis vero apparebit justis, fieri potuit, ut insontibus quidem ac pro viso scelere tacita conscientia ingemiscuntibus candida species visa fuerit, scelerato vero confusa. Quod tamen idem cum vidisset sacrilegus, pœnitentia ductus, lacrimari cepit profusus. Cui ab uno sociorum ejus idem facere incassum tardeque, dictum est. Indeque abiens sacram Missæ celebrationem postea, aut propter perpetratum scelus non præsumpsit, aut (quod verius videtur) propter rem sæcularem omnino neglexit.

Curatis vul-
neribus ei
S. Fides

g

* Lab. Is denique

h

* Lab. accepit

post annum
apparet;

9 At vero mater hujus Geraldii, læsæ innocentiae vehementi affectu compassa, prædictum Witbertum domi recepit, cunctaque sibi necessaria, donec sanus factus est, benignissime suppeditavit. Cum qua etiam eadem tempestate obversatus fuerat, non tam ex præcepto sui senioris g, quam declinando atrocitatem ipsius, quam in illum idem senior, sævior solito exercuisset, ex quo falsi zeli vulnus in corde percipisset. Isdemque sanus effectus, eodem anno arte joculari h publicum quæritavit victum, indeque quæstum occæpit; adeo ut (sicut modo assolet referre) oculos ultra habere non curaret, tanta eum et lucræ cupiditas, et commodi jocunditas delectabat.

10 Evoluta itaque anno, impendente solemnitate die, dum pridie ante vigiliam membra

sopori dedisset, adstitisse sibi inenarrabilis elegantiae visa est puella, aspectu angelico atque serenissimo, facie candida, roseoque rubore guttatim respersa, quæ inestimabili vultus vigore omnem humanum superexcelleret decorem. Quantitas vero non alia erat, quam ea, quæ passionis tempore fuisse legitur, id est, statura puellaris, necdum provectæ ætatis i; vestes erant amplissimæ, auroque per totum intextæ mundissimo ac subtili picturæ varietate circumdata. Manicarum vero quantitas ad vestigia usque dependens, in minutissimas rugas præ sui magnitudine subtiliter contracta; sed et ligatura capitis in orbem complicata bis binis perspicui candoris emicabat margaritis. Verum pusilli corporis habitudo nihil aliud mihi significare videtur, quam quod passionis tempore (sicut diximus) juvenis legitur fuisse k.

mirabili for-
ma, cujus ex-
positio datur;

k

11 Oris autem qualitas, quantum fas fuit huic, cui hæc visio apparuit, discernere, sive mirabilis habitus, non, ut reor, sine causa exstiterunt; nam præclarum in se hæc eodem gerunt portentum; siquidem vestes mensuram personæ excedentes, armaturam, sive protectionem exuberantis fidei possumus accipere, quarum aureus fulgor spiritualis gratiæ illuminationem aperte figurat. Quid subtilitas picturæ, manicarumve rugositas, nisi divinæ sapientiæ indaginem præfert? Et merito in principali corporis parte, id est capite, sunt visæ quatuor gemmæ, per quas liquido principalium virtutum, prudentiæ, justitiæ, fortitudinis ac temperantiæ, possumus advertere quadrivium l.

E

l

Quarum S. Fides, quia notitiam perfectionemque habuit, ac penitus Sancto afflata Spiritu, cæteras quoque, ab his derivatas, intra viscera amoris perfectissime coluit, omnimodis Altissimo placuit; ac proinde non ignara summi boni, sacro martyrio immolandam semet ultroneam, curamque Christo obtulit haulocastam m. Restat faciei qualitas, quam licet primam, ut a relatore didicimus, præmissemus, ultimam tamen in expositione nostra ponemus; quia in eadem, quæ est totius vitæ summa finis, caritatem significare sentimus, per candorem videlicet faciei; bene etenim per candorem, qui nitore sui alios colores vincit, caritas intelligitur, virtutum perfectissima, quem nos ante ruborem, qui martyrium insinuat, non absurde, ut a nostro relatore accepimus, præmisimus, quia ad martyrii gratiam absque charitatis eminentia nequaquam pervenitur. Hanc itaque virtutem Deo gratissima carissimaque Fides invincibiliter n servavit, quando pro illius amore intempestivam mortis acerbitatem inhianter expetiit.

m

F

n

12 Mox vero, ut ad incepta redeam, eadem Beatissima, fulcro cubilis innixa, supra dextram dormientis malam leniter suaviterque manu admota, sic inquit: Dormisne Witberte? Cui ille ait: Quis es, qui me vocas? At illa respondit: Ego sum S. Fides. Ad quam ille: Quid causæ accidit, Hera o, ut ad me venires? At illa respondit: Nihil aliud, nisi ut te visam. Witberto vero gratias agente, ipsum rursus S. Fides interrogat: Cognoscisne me? At ille eam, ac si jam dudum visam, recognoscens, sic visus est respondere: Etiam bene te video, Hera, et optime agnosco: Dic etiam mihi, quomodo te habeas, inquit? quamque prospere tua res agatur? Ille respondit: Optime, Hera, rebus meis succedit fortuna, cunctaque Dei gratia sunt erga me

spondetque,
eum oculos
sub certa con-
ditione rece-
pturum,

o

* suppl. et illa

AUCTORE
BERNARDO.
* Lab. omittit
de se

me prospera. Cui illa: Et quomodo, ait, prospera, quia lumen cœli non vides? Ille enim; ut fit in somnis, aliter de se*, quam res erat, videre putaverat. Qui mox ad hunc finem interrogationum, oculorum reminiscitur amissorum, et quomodo, inquit, videre possim, qui anno præterito a tua festivitate remeans, injusti domini violentia oculos miser perdidit? Et illa: Nimium, inquit, Deum offendit, graviterque summi Artificis iram irritavit, qui te immeritum corporis detrimento damnavit; verum si crastina luce, quæ erit martyrii mei vigilia, Conchas perrexeris, emptasque duas candelas unam quidem ante aram S. Salvatoris, alteram vero ante aram, ubi gleba corporis mei condita est *p*, apposueris, oculorum de integro reformatum decore mereberis gaudere, si quidem pro illata tibi injuria celestis Judicis pietatem ingenti clamore ad misericordiam promovi, Deumque pro salute tua sedulæ precis instantia tandiu fatigavi, quamdiu ipse impetratæ optionis effectum facilem exorabilemque redderet.

quam cum
implevisset,

* Lab. præ-
sens

q

r

* Lab. per
ordinem

13 Hæc ubi dicta dedit, cœpit iterum atque iterum abitu instare, et, ut celerrime pergeret, obnixius monere, imo de pretio emendæ ceræ hasitanti, ita consulere: Mille homines, quos numquam vidisti, inquit, tibi sunt daturi; præter hæc tamen, ut tuum negotium facilius peragas, pergo festinus præsentî* diluculo ad ecclesiam hujus parochiæ (sane hæc erat, apud quam oculos amiserat, quæ ab antiquo SPARIACUS *q* vocabatur) ibique Missam audiens sex denariorum *r* reperies datorem. At ipso pro consolationis beneficio condignas grates rependente, virtus cœlestis rediit. Continuo ergo expectatus, præfatam petiit ecclesiam, ubi cum universis omnem hanc visionem exposuisset ordine*, omnes pro deliramento reputarunt. Nec tamen cœptis desistens, cum singulos singillatim supplicando circumfusam rogaret multitudinem, quaerens duodecim oppignerare denarios, e cæteris tandem quidam Hugo se proferens huic aperta crumena gratis sex nummos cum obolo porrexit, qui tantum, quem in visione acceperat, excessit numerum; tunc ille, non immemor visionis divinæ, fit certior de futura promissione. Quid verbis opus est? Adit locum, visionem prodit senioribus, emit cereos, apponit altaribus, excubat coram aurea sacratissimæ Martyris imagine *f*.

s
singulari pro-
digio oculos
recuperat,

* Lab. male
aut

* Lab. peni-
tusque

14 Circa autem medium noctis videtur videre in oculorum sibi excisorum locellos, geminas fulgoris quasi baccas *t* haud* plus quam lauri arboris magnas, desursum immitti, penitus* infigi; qua statim reverberatione confusus cerebrum, versusque in stuporem, obdormivit. Cum autem matutinæ laudes agerentur, propter concentum et vociferationem psallentium expectatus, videtur sibi fulgentium luminarium, hominumque sese motantium quasi umbram conspici. Verum pro interno cerebelli dolore, stupor desineret, cœpit jam apertius rerum formas discernere, atque in se vix reversus, recollit visionem, manibusque appositis contractat redvivæ lucis fenestras, carnes* integerrime pupillis in fronte reformatas. Ac* continuo, adhibitis testibus, immensam Christi magnificentiam immensis prædicavit laudibus. Fuit igitur

* Lab. carnis

* Lab. At

ineffabile gaudium, inaudita lætitia, incredibilis stupor, dubium pene discrimen, utrum somnii imaginatione, an rei veritate tam inauditum miraculum cernerent, præcipue his, qui prius eum noverant.

15 Inter hæc res ridicula plausuque dignissima accidit. Nam, ut erat homo purissimæ simplicitatis, irrepsit eum* corde superflua timoris trepidatio; forte illum Geraldum, qui sibi dudum oculos evulserat, ad publicam, ut fit, solemnitatem adventasse, sibi que denuo si casu obvium haberet, fretum majore manu, renovatum oculorum decus excisum ire. Idcirco ergo inter confusum promiscuæ turbæ strepitum, quo potuit, occultius elabatur, nondum tamen ad unum* de recuperati luminis dono erat certus; tantus eum rei stupor invaserat, cum forte inter angustias turbarum, ad ecclesiam concurrentium, jam claro die asinum offendit oppositum; quem cum fuisset intuitus, virili severitate increpitans sic inquit: Heus tu, homo, quisquis es inepte, abige asinum tuum, ne fiat viatoribus offendiculum. Hic primum de veritate facti actus certissimus, secessit præpete fuga ad quemdam notum sibi militem *u*, cujus municipium in eminenti rupe situm, ita natura rerum undique muniverat, ut omnimodis machinis inaccessibile videretur, non a Conchis longius quam sexdecim millibus. Ad id ergo propter inexpugnabilem valli tuitionem confugiens, vix aliquando a monachis multa prece exoratus, multa que securitate donatus rediit. Quod cum plerique omnes, tam ex longinquis, quam proximis regionibus, confluentes, pro inaudito miraculo* eum certatim videre festinant, nonnulla ei beneficia indulgisse abeuntes gratulantur *x*. Et hoc est, quod sibi in visu S. Fides, ut diximus, dixerat: Mille homines, quos numquam vidisti, tibi sunt daturi, finitum numerum, ut mos est in Scripturis, pro infinito ponens.

et sibi ab hero
suo rursus
mal: metuens
mox aufugit,
* Lab. ei in
corde

* Lab. ad
plenum

E

u

* forte suppl.
haberet

x

16 Porro denique, ut fiat notior locoque stabilior, dudum bonæ memoriæ Arlaldus *y* abbas defunctus, concorsque fratrum sententia distrahendæ ceræ, quæ ibidem copiosiore Dei manu superabundat, eundem præficiunt. Unde cum multiplicem quæstum coegisset, cœpit, ut est humanum ingenium, insolescere, nactusque sui animi incestam mulierem, continuo facti in se miraculi dignitatem oblivioni dedit: sed et, ne id inultum auferret, repente sanctæ Virginis ultrix affuit damnatio, quæ uno oculorum hominem cæcato, non tamen penitus eradicatedo, ad penitentiam reduxit remedium, lumen de integro restituens. Mox vero idem, ubi iterum atque iterum in consuetum relaberetur volutabrum, divino ultimine* consecuto, unius oculi lumen amittebat, penitensque recuperabat, quod quoties jam evenerit, totidem miraculorum capitula, nisi fuisset nobis studium vitandæ nimietatis, prænotare potuissemus. Ad postremum vero, cum in ipsam sine intermissione incidisset, utriusque oculi officio caruit. Quocirca ut perfectius delicta pœniteret *z*, attonsa barba, coronato capite, clericatus se mancipavit ordini *aa*; quam rem licet idiota et illiteratus fecisset, tamen id ita divinæ pietati sedit, ut oculorum visum resumere meruisset. Idem tamen, post tot castigationum flagella impatiens libidinis, in idem cœnum corruisse dicitur nulla tamen corporali succedente vindicta. Is igitur jam senex, ob turpis actionis facta ad summam vilitatem inopiamque redactus, nunc fratrum

at Conchas,
dein reduci-
tur, ubi varia
in eo sunt
miracula.

y

F

* i. e. divina
ultione

z

aa

trum

A trum publica alitur alimonia, contentusque modico et plerumque vespertino salario, gaudet famis tantum refocillatione, totius levitatis molestia securus.

Nihil in hac narratione a se confictum, at multis gentibus comperita

bb cc dd

17 Testor itaque divinæ providentiæ veritatem, absque ullo mendacii furo, ut in hac continetur scriptura, ab ipsius Witberti ore accepisse, neque me decoris causa plus æquo addidisse, neque reor insuper, me inultum posse abire, si ipsum Dei dilectam et perpetuam amicum S. Fidem mendacis favore stili gaudere puto, quam constat pro veritate, quæ Christus est, funestam martyrii subiisse sententiam. Denique cum constat, nonnullos, quorum auctoritas satis recipitur idonea, res prodigiosas, quamvis sua ætate multo antiquiores, unius tantum relatoris, qui rei gestæ tamen non interfuerit, ore contentos solertissima descripsisse cura, cur ergo rem, mea ætate actam, quam et ipse oculis vidi, cuique Arvernia *bb*, Rotenica *cc*, Tolosanaque *dd* patria cæterique id locorum populi testimonium præbent invincibile, quantum ad nostræ professionis officium a perpetua memoria vacare patiar? præsertim cum ipsa, ut dudum præmissimus, scriptorum negligentia, ut tantillus homunculus tam periculosam tamque arduam præsumat materiam, pene violenter cogat.

se scripsisse, protestatur Bernardus.

18 Nam sicubi in hac patria vel rarus divulgaretur grammaticus, nescio, pigritiæ ignavia, an dictandi ignorantia (si quidem artis professione permulti gloriantur, qui se tales ipso effectu minime produunt) tale quid describere vel sponte neglexit, vel ignorat omnino sui ingenii ingratus. Idcirco ego decrevi potius insimulari audaciæ, quam negligentia incurrere noxam, dum id modo recenti veritate studeo annotare litteris, quod nullatenus potuisset, si scribendum posteritati servaretur, absque calumnia dubietatis vel damno veritatis haberi: quæ res ut ex omni parte dubietate careret, non statim, ubi sæpe dictus Witbertus oculis privatus extitit, illum divina miseratio sanavit, verum, ut supradictum est, toto anno a salute suspendit, arteque etiam scurrilitatis compluribus suis provincialibus oculis captum notavit, notatumque cunctis ad ultimum sanavit; in quo nihil eo inferius gestum est miraculum, quod in Evangelio de cæco nato legitur, et etiam multo mirabilius; siquidem ipsa Veritas sequaces suos majora utique, quam se, facturos esse, promiserit, inquiens: « Qui credit in me, opera, quæ ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet, quia ego ad Patrem vado *ee*. »

ANNONATA.

a Pagus Ruthenicus, seu, uti Bernardus scribit, Rotenicus, teste Valesio in *Notitia Galliarum pag. 492*, nunc duas dioceses continet, Segodunensem veterem ac Vabrensem recentiorum; et in Superiorem Inferioremque dividitur, sive in montanum ac planum. Superior vocatur LE HAUT ROUEGUE; Inferior LE BAS ROUEGUE. Porro Conchensem locum in Ruthenica, ut vocant, Marchia Inferiori situm esse, scribit in suo *Lexico Geographico Bruzen la Martiniere tom. VII, pag. 223*.

b Sacramentum Confirmationis indicat Bernardus. Fuit itaque Geraldus ille Witberti sui consanguinei in Confirmationis Sacramento pa-

trinus, unde et infra Witbertus illius filiolus, Gallice fillieul, nuncupatur.

AUCTORE
BERNARDO.

c Vigilia, inquit apud Cangium Joannes de Janua, dicitur dies profestus, scilicet dies primus ante festum, quia tunc in sero vigiliæ vacamus; imo tota etiam nocte populum in solemnioribus vigiliis vigilare in Dei laudibus soluisse, ibidem tradit Honorius Augustodunensis. Addit vero Bernardus de lucubratione, ut significet, non sine luminum splendore S. Fidis, uti et aliorum Sanctorum, vigiliis celebratas fuisse.

d Non tantum ii, qui ad sanctum Petrum pie peregrinationis causa Romam tendebant, sed quibus peregrini, olim hac voce designabantur. Ita etiam Vasconum lingua Romini vocatur, qui Gallice pelerin: et Rominage eodem idiomate pro pelerinage adhibetur. Plura de hac re vide apud Cangium verbo Romeus.

e Vide Calmeti *Dictionarium Biblicum* verbo Zelotypia et verbo Adulterium.

f In editione Labbeana desunt sequentes 14 lineæ ad usque Quod tamen.

g Id est, heri seu domini sui Geraldus. Frequenter autem a mediæ ævi scriptoribus heros seu dominos seniorum nomine designatos fuisse, ex *Lexico Cangii*, verbo senior, satis superque liquet.

h De arte joculari seu potius de jocularibus qui mimi seu histriones erant, vide Cangium hoc verbo ejusque *Supplementum a Carpenterio editum*. Porro cum Witbertus ille tum oculis careret, haud facile alias, quam cantoris partes, inter hujusmodi homines agere potuit. Quam vero quæstuosum olim hoc fuerit officium, ex *Lexico Cangii*, verbo Ministellus col. 771 facile conjicias.

i De juniore nostræ Martyris ætate agunt antiqua ejus Acta pag. 288, et rursus hic infra de ea sermo est, uti et cap. seq., ubi S. Fides sub forma decennis puellæ apparuisse narratur.

k Sequens numerus totus abest a Labbeana editione, fortassis studio prætermisus quod nihil historici contineat. Ceterum videtur Bernardus S. Gregorium Magnum imitatus hic fuisse, qui simili fere modo in *Homilia xxxi in Evangelia de angelo, stola candida cooperto et in dextris ad sepulcrum Domini sedente, ratiocinatur*.

l Quadrivium seu Quadrivium eodem omnino sensu adhibet S. Hieronymus *Epistola 25, cap. 1*.

m Legendum puto; puramque Christo obtulit holocaustam hostiam, vel purumque Christo obtulit holocaustum.

n Id est, sine vitio, sine defectu; nisi forte legendum sit inviolabiliter.

o Usitatissimum Gallis fuit, ut Sanctas dominæ aut heræ nomine, Sanctos vero Domini titulo compellarent; idemque mos necdum ubique exolevit.

p Mirificæ machinæ theca, de qua in *Commentario num. 37* egimus, fortasse pro altaris tabula tunc fuit, in qua sacerdos celebrabat.

q Parochiam seu vicum nomine Spariacum, Conchensi cænobio sat vicinum, neque apud Hadrianum Valesium in *Notitia Galliarum*, neque in *Indicibus geographicis Bouqueti* aliorumque, neque in *geographicis Tabulis*, quas habemus, invenire potui.

r Denarium et nummum promiscue quandoque sumi, recte Cangium in *Lexico*, verbo Denarius, animadvertit, confirmaturque Bernardi nostri testimonio, quo mox subdit, prolatos sex nummos cum obolo eum, quem in visione Witbertus

AUCTORE
BERNARDO.

tus acceperat, denariorum numerum uno obolo superasse. Plura de Denariis obolisque vide apud laudatum Cangium.

s Auream S. Fidis imaginem, de qua in Commentario num. 56 et 57 egimus, Bernardus hic designat; quæ fortassis festo sanctæ Martyris die supra altare, ubi reliqua corporis ejus pars condita erat, fidelium venerationi exponi solebat.

t Bacca lauri sunt minutiores lauri fructus, ejusdem fere magnitudinis ac cerasa minora.

u Miles, id est, vir nobilis, uti ex subsequentibus abunde patet. Plura de hoc nomine videat curiosus lector apud Cangium in Lexico.

x In editione Labbeana desunt sequentia usque ad voces Quæ res sub medium num. 18.

y Araldus is idem est Conchensis abbas, qui tom. I Gallie Christianæ auct. col. 240 Arnaldus vocatur, qui, uti ex Bernardi verbis colligi datur, ante sæculi X exitum defunctus fuerit.

z Ita etiam Arbonius verbo poenitere personaliter utitur, ita loquens in Psalmum 37: In quo (Domino) præterita poenitemus, præsentia corrigimus.

aa Suscepto, ut conjicio, Ostiarius aliove ex B Minoribus Ordine.

bb Arvernia patria seu Alvernia, Gallicè l'Auvergne, est provincia ampla regni Franciæ, ubi alias Arverni, populi Aquitaniæ, fere in regni medietate, habens a Septentrione Borbonensem provinciam, ab Oriente Forisiensem comitatum, ab Occidente Marchiam et Lemovicensem provinciam, et a Meridie Ruthenensem cum agro Gabalitano. Ita Baudrandus in Lexico Geographico, apud quem plura de ea regione videsis.

cc Vide, quæ superius lit. a de pago Ruthenico diximus, quibus ex Baudrando hæc addere placuit: Ruthenensis provincia terminatur a Meridie Occitania, ab Ortu Gabalis, a Septentrione Alvernia Inferiori, et ab Occasu Cadurensi provincia.

dd An Bernardus per Tolosanam patriam indicare voluerit Vasconiam Tolosanam, de qua Baudrandus tom. II, pag. 361; an ipsam Tolosam celebrem Gallie Narbonensis urbem, indubitanter edicere non audeo; quamquam inclinet animus, ut credam, Tolosanum seu agrum, seu comitatum potius, quam solam urbem, ab eo hic designatum fuisse. Ceterum, cum non tantum ex ipso Wüberto, in quo prodigia hæc facta sunt, Bernardus ea, quæ refert, acceperit, sed etiam ad trium provinciarum aliorumque populorum, quibus Wübertus notus fuit, testimonium provocet, atque insuper Deum testem appellet, se absque ullo mendacii furo, rem, ut audivit, enarrasse, non video, cur illi, tametsi mira insolitaque narranti, fidem denegemus, uti et in Commentario num. ultimo monui.

ee Verba sunt Christi apud Joannem cap. 14, v. 12.

CAPUT II.

De Gerberto simile miraculum a.

Et quia bonitas Dei recta desideria perficit, vota que fidelium semper accumulatur, eventit, divina disponente providentia, ut, quod in uno dudum videndi cupidus expetieram, nunc quoque idem incredibile dictu etiam præter spem in duobus videam. Video, inquam, Gerbertum parisi miraculi novitate mutilata ora reformatum, cujus mentionem si in præcedenti epistola non fecerim, nullum scrupulo pungat; nam cum de Witberto, mihi nominatim quæsito, primum dictarem, neque prorsus ullo modo, donec exoccupatus essem ex uno, miraculum aliud audire decrevissem, accidit, uti in clausula jam pene exacti miraculi ignotum inopinatumque mihi offerrent et hunc Gerbertum; scilicet ille prior multo celebriore fama divulgatus habetur, utpote transmissis jam circiter sex lustris b, ex quo sibi juveni res hujusmodi acciderit. Alter vero, de quo nunc sermonem præ manibus habemus, non plus triennio sibi præterisse asserit.

20 Hujus rei veritatem quot argumentis sollicitus indagaverim, tedious nimis est revolvare; nam præter testimonium illorum, qui mihi parati vel super sanctæ Martyris pignora jurare, vel judicium ignitum c gerere adistunt, videas adhuc antiquas stigmatum cicatrices scissæque cutis circa oculos deformitatem horrere; scilicet et res obscuro noctis initio gesta fuerat, at ipse caput improborum manibus subducens hac illaque agitabat; unde illæ plagæ, quas tunc ante oculorum effosionem suscepit, prædictorum testium dietis fidem dant ampliorem. Nulli ergo de veritate ambigendum, nec æstimet quis, inexacta narrare me, sive de corde meo quidquam falsi excogitare, nec * fantasticum spiritum imitari, ubi Deus debet nominari: alioquin satius mihi esset omnino silere, quam verbum Dei fallacia adulterare. Quod autem proposui, hujusmodi est.

21 Erat quidam Unigo d in pago Aniciensium, regens castrum, vocabulo Calmilliacum, vir inhumanissimus, ingenioque ferocissimo. Hic cum aliquando consuetæ crudelitatis tyrannide tres viros de terra S. Mariæ Aniciensis ecclesiæ e indigna captione teneret, neque eos jam, nisi suspensio, inde evasuros, obnixè protervo dereraret juramento, vel potius, ut rei mox docebit exitus, pejeraret, accidit, ut quidam Gerbertus, pro ordine suo haud obscura opinione, ante nervum f, quo pedibus tenebantur, pertransiret solus; quem quia virum misericordiæ noverant, utpote qui jam aliquot hujusmodi ob solius Dei amorem propriis pecuniis redemisset, una voce exclamantes efflagitant, uti pro amore Christi sanctæque ejusdem Genetricis Mariæ unaque S. Fidis martyris sibi quantocius, ne perirent, si quæ posset, subveniret. Is autem jam tunc anno transacto, dum per pagum Rotenicum in expeditione pergeret, per sanctam Fidem, non quidem

CAPIT. II.
Narrationi
sue fidem

E

varii titulis
concliat Ber-
nardus.

c

* an vel?

F

Dum Gerber-
tus tres viros,
injuste detentos,

d

e

f

A quidem orationis causa, sed ut Witbertum illuminatum videret, diverticulum fecerat, cujus opinione jam a multo tempore audita, non tamen ipsum eatenus vidisset, eumque nummis, ut possibilitas arrisit, donaverat.

*pro amore
S. Fidis liberare nititur, ipsemet, tamquam proditor, oculis mulctatur,*

g

22 Itaque deinceps S. Fidem intra viscera amoris super omnes Sanctos speciali amore coluit. Unde his ad se tam anxie clamantibus sanctæque Fidis mentionem facientibus, non potuit pati, etiam pro permutatione vitæ, quin eis, quantum posset, succurreret (tantus melliflui nominis affectus intra cordis ejus subit penetrabilia) nam statim totus commotus pietatis visceribus lacrimisque ora madidus, quod potuit festinans, pares cultellos quæsit acutissimos, eisque birro g occultatos attulit, datis etiam funibus murali altitudini coherentibus, ea lege beneficia coercens, ne se, si rursus caperentur, confidentes perderent. At hi continuo, moræ impatientes, antequam furti amica nox incumberet, intempestive maturantes, præciso nervo, incautius capitis fugam corripunt, sed rursus inimica luce manifestati captique, cum, qui eorum esset libertatis auctor, districtius inquiretur, Gerbertus fit manifestus. Itaque, ut meo more loquar, in bono scelere deprehensus, etiam futurus castelli dedit, ab impio domino arguitur. Quid plura? Nec passus ipse crastinum diem expectare, in ipso diei noctisque confinio minaciter inexorabiliterque ejus oculos violentissima evulsione excidi jubet. Nec mora, vallatus ab invitis commilitonibus, solotenusque præcipitatus, diu renitens, ut erat præstantissimis viribus, caputque viriliter detorquens, cum multa tandem difficultate mutilatur oculis. In qua reluctatione tanta sibi nutantibus digitis circa oculos inflictæ sunt vulnera, ut hoc solo testimonio quis contentus facilem præbeat fidem.

at hos recipiendi, sibi apparente S. Fide, spem concepit,

h

23 Porro autem hi, qui in captionem redacti fuerant, nullam sui Dei gratia detrimenti experti sunt jacturam; quod ita bene sibi accidisse, per merita S. Fidis nolite ambigere. In illa hora ille miser propriam vitam omnino exosus, adit rus, lac caprinum h bibiturus (fertur enim, quod, si quis id recenti plaga affectus sumpserit, illico morte resolvitur) quod cum dare nullus ei præsumeret, et idcirco ut fame deficiens periret, octo continuis diebus noctibusque alio etiam cibo jejunos pernoctaret, novissima noctium velut in exstasi, sui paulo oblitus, cernit, aesi decennem i apparere virginem aspectu jocundo, indicibiliterque venusto, in vestitu deaurato, atque inastimabilis artificii varietate circumdato; quæ propius illum intuita, extinctæ fronti oculos infigere visa est dextra, manu sinistra cervicibus supposita. Ille continuo somno excitus, præpropero saltu de lecto exiliens, nititur ad sacra vestigia præsentialiter procidere. Qua evanescente minimeque inventa, se miserum protestatur, ingenti clamore totum opplet diversorium. Experrectis ergo duobus suis servitoribus k, et, quidnam sibi vellet hujuscemodi querimonia, percontantibus, indicat, se herilem Virginis formam vidisse, eamque sibi oculos reformasse, seque ob hoc Conchas extemplo profectum iri *. Ipsi vero in cachinnum subito elati, senioris l conceptionem summæ stultitiæ deputant, qui more illuminati Witberti se quoque æstimet illuminandum. Ille tamen crastino exurgens diluculo, ita, totius mœstitiæ pulsata nebula, hilaris factus est, gaudensque, ut facile hunc divinitus rele-

** an profecturum?*

l

vatum adverteres, statimque poscens cibum, recreatus est.

24 Post dies autem nonnullos, hujus apparitionis haud immemor, ad sacrum Conchacensis cenobii monasterium se duci præcepit. At vero, ut dictum est, servitores incepta senioris deliramento deputantes, vel potius dedignati, jussa cæci habentes neglectui, ita demum ab illo discedunt, ut qui, fugiente fortuna, cadit. Verum itaque est, quod adversa fortuna falsos amicorum vultus detegit. Ille tamen nequam Dei misericordiæ diffidens, quorumdam amicorum sustentatus adminiculo, optatum iter exequitur. Perveniensque ad monasterium, Omnipotentis ibidem invocatur adiutorium, atque reversus in hospitium, cœpit jam aliquantum videre. Ille vero sentiens miraculum, cum se indiscrete de Dei munere jactat, tenebris denuo involvitur, nondum prandio peracto. Posthæc aliquot diebus orationi vacans, S. Fidis benignissima interventione, visumque oculosque integratus pristinum oris decus perfectissime meruit recipere: qui deinceps, iterum iterumque ad pristinam militiæ vitam redire summo entens conamine, divinitus statim impediatur.

AUCTORE
BERNARDO

*uti re ipsa post
dies aliquot
oculos recepit.*

E

25 Postremo cum ab inclyta Theotberga m, Pontii comitis conjuge, sibi aliquando persuasum fuisset, ejusque servitutis jugum detrectaret, cum sit manifestum, inquit, S. Fidem in te non ad hoc tantum peregisse miraculum, ut inter mundanæ militiæ fluctus iterum periclitaturus redeas, sed ut ei perpetua familiaritate adhaerens, ad perpetuæ gloriæ portum salvandus emergas; nequaquam ultra rebellis exstitit, nec divinæ voluntati contraire inceptavit, a sapiente matrona vehementer increpitus, salubriterque edificatus. Quam ob rem Deo Sanctæque ejus nunc in eodem loco devotissimo famulatur obsequio, monachorum præbenda u contentus pro modulo, ac tempore nostro vir compositis moribus ac sinceræ conversationis. Unde hactenus illo seniores loci bene usi sunt, quos per omnia obsequens nimio amoris colit affectu. Cerneret inter antiquas stigmatum cicatrices pupillarum micare gemmas, inque prioris naturæ modum restitutos contra naturam oculos, non vitreos, sed carneos resplendere. Verumtamen ne insolentia vel malesuado propinquorum consilio, ut est humana fragilitas, aliquando forte corruptus, inter sæculares reverti velit, oculorum sinister divina voluntate postea cœpit defluere, fugato tantum lumine.

*ac dein in
S. Fidis monasterio Deo
servivit.*

m

n

F

26 In quo, o S. Fides, tuæ bonitatis laudabilis apparet compassio, quæ, quos in corpore sanas, eisdem in anima nihilominus mederi sollicita es; ideoque exteriorem corporis oculum lumini subducis, ut interior animæ fiat lucidior. Hoc quoque, fideles, miraculum in tabulis cordis vestri exarate, sanctæque Fidis martyris merita laudate atque bonorum operum exhibitione quantopere imitari satagite, ad sepulcrum ejus concurrite, salutemque animarum vestrarum fideliter postulate. Nam non latet humanæ rationis intellectum, eam, quæ salutis beneficium in inferiori hominis parte, id est, in corpore, sic indulget copiose, copiosius etiam in excellentiore, id est, in anima, si quis recte petit, largituram.

*curante S. Fide,
ne redeundi ad sæculari-
rem militiam
occasionem
haberet.*

AUCTORE
BERNARDO.

ANNOTATA.

a Totum illud caput abest ab editione Labbeana; illud autem a Bernardo conscriptum fuisse, ipse, quo utitur auctor, loquendi modus, satis ostendit.

b Id est, a triginta circiter annis; est enim lustrum, teste Festo, quinquennale spatium; quod seziens repetitum triginta facit.

c Judicium ignitum gerere est ferrum candens nuda manu portare. Fiebat id olim sat frequenter ab iis, qui aut innocentiam suam, aut rei, quam asserebant, veritatem probare vellent. Plura hac de re vide apud Cangium, verbo Ferrum candens, et verbo Ignis judicium.

d Quis fuerit ille Unigo, frustra apud Baluzium et scriptores Historiæ Occitanicæ, aliosque multos indagavi; nec mihi notus est Camilliacum castrum in pago Aniciensi, Gallicæ le Velay dicto, situm. Exstat illic quidem Calmeiacum seu Calmiliacum, quod est S. Theofredi insigne et vetus Ordinis S. Benedicti monasterium; at Unigonis castrum a Calmiliaco omnino diversum fuisse, ipsa res loquitur. Quid si fortasse legendum sit Podemiacum pro Camilliacum? Potuit eo casu Unigo ille ex proavis illorum fuisse, qui Aniciensis ecclesiæ terras, villas et castella vastarunt et incendèrunt, prædas abduxerunt et homines interfecerunt, uti videre est tom. II Historiæ Domus Arvernicae pag. 66, quique etiam, uti tom. II Hist. Occitanicæ pag. 492 asseritur, peregrinos, ad Aniciensem ecclesiam proficiscentes, capi jussos, dein pecunia redimi cogebant.

e Aniciensis seu Podiensis in Velaunis S. Maricæ ecclesia ob imaginem Deiparæ miraculis clarum, qua illic asseratur, in primis celebris est. De ea satis prolixum Opus conscripsit Odo Giseyus S. J., quem curiosus lector consulat.

f Per nervum hic designari puto truncum ligneum, quibus hinc et inde foraminibus, teste Valesio opud Cangium, certo invicem spatio divisum excavatum, in quæ foramina, tamquam in ocreas quasdam, pedes inferebantur noxiorum et vinculis seu nervis astringebantur.

g Birrus hic adhibetur pro veste, seu tunica, vel chlamide, qua bonus ille vir cultellos occuluit.

C h Seu lac caprarum. An autem caprinum lac, a recens vulnerato haustum, ei mortem re ipsa inferat, definiendum medicis relinquo. Utut sit, certe Archelaus, in Veneta nostra Caii Plinii editione in pergameno anno Christi 1469 peracta, lib. viii, cap. 38 laudatus, auctor est, capras nunquam febrì carere; et comitali morbo noxias esse, Pitiscus in Lexico Antiquitatum tradit; unde facile invaluere potuit opinio, recens lassos, hausto caprino lacte, mox etiam febrì vel comitali morbi corripì, indeque quam primum extingui.

i Vide, quæ superius de juniore ætate sanctæ Martyris nostræ dicta sunt. Ex eo tamen, quod Gerberto visa sit decennis puella fuisse, consequens non fit, ut re vera non fuerit annis aliquot ætate provecior.

k Servitores medio ævo dicebantur, qui bene Latine servi seu famuli vocantur.

l Senioris, id est, heri seu domini sui. Vide etiam dicta pag. 505, lit. g.

m Theoberga illa fuit Pontii, comitis Gabiliani et Forensis, uxor, de qua Baluzius tom. I Hist. Domus Arvernicae pag. 43 et 44, ac tom. II, pag. 49, ubi diploma anno Christi 1010 editum,

aliaque dein, quæ ad Theotbergam et Pontium D attinent, pro suo more ex documentis certis exhibet. De his videsis etiam tom. II Historiæ Occitanicæ pag. 145 et 146.

n Seu monachorum diurna cibi potusque portione. Adi Cangium verbo Præbenda.

CAPUT III.

Injuste irruens in monachum S. Fidis, præcipitio et morte punitur: puella renuens imagini S. Fidis assurgere, membris contrahitur, facti pœnitens sanatur. Filia viduæ cæca divinitus visu donata a.

E Est etiam fidelibus valde recolendum et inimicis Dei formidandum, quod sum scripturus miraculum. Monachus ejusdem Congregationis quidam, nomine Bergandus b, Deo sanctæque Fidei, priusquam sacrosanctum habitum assumeret, patrimonium suum jure hereditario concesserat. Quam ob rem cum nuper, ut quidam nequam pervasori ex præfata cessione legaliter contradiceret, in hoc scilicet anno, instanti tempore messis eo pergeret, accidit, ut quidam Raieno de castro Albino c, quod est situm in pago Ruthenico, nescio, quo necessitudinis impulsu, cum triginta prosiliret equitibus, atque ab eodem bis ternis jam milliariis motus, monachum, forte cum suis equitantem comitibus, eandem viam, cui insistebat, in transverso præterire eminus cerneret. Cumque a circumstantibus sciscitatus, quinam essent illi pertranseuntes, resciret, mox, ficta causa, equos auferre, ore frendens, colore exsanguis, quam proterve minitatus est. Sane is a prædicta monachorum congregatione ob malorum immanitatem, quæ illis irrogaverat, jam diu excommunicatus fuerat d, ejus maledictionis nexu ligatus adhuc permanebat. Quid te protervitas ejus verbis, quid minarum procellis narrando detineam, cum jam dudum ætatem, eventum rei, quis fuerit, audire exspectas?

28 Continuo infelix miseraque cupiditate excæcatus, elatus fastu superbie, furorisque æstu irrationabiliter debacchatus, nec Deum, nec Sanctum ejus reveritus, effrenis velocitatis belluam vehementissime calcaribus urget, cursuque præcipiti violentissimus in insontes, quam mox irruere festinat, cum, divina præveniente vindicta, equus clunes elatus ad sydera, colla depressus ad ima, casu funesto corrui. Sessor vero, non minimo spatio antevolans ex torto collo, atque in frusta capite diminuto, periit; et, qui bonæ obedientiæ fratrem nocere vel penitus excidio anticipare festinabat, ipse prior, divino judicio mortis sententiam excipiens, remittitur orco, comes inferorum factus, vel præda dæmonum, quem alter consodalis ejus perniciter consecutus, volens tamen, ut aiunt, futurum congressum dirimere, in eodem quoque loco, quamvis in planitie, satis periculose habitur, fractoque tantum mucrone, ipse cum equo cælesti discretionem illæsus evasit. Gauderes, scholasticæ, super-

E CAPIT. III.
Dum in monachum S. Fidis, qui negotiorum causa iter agebat,

c

d

quidam, nomine Raieno, injuste irrueret, hic, equo lapsus, interit,

A superbiam non jam imaginaliter, ut in libro Prudentii de *Psychomachia* e legisti, sed presentialiter, corporaliterque propriae velocitatis turbine tunc ibidem jacere obrutam, ac de sublimi gloriae suae fastigio precipitatum in infinitam voraginis foveam, quam fraus peccati occulte paraverat, irreparabiliter esse demersam.

cjusque frater, extincti mortem ulcisci volens, repente bello perit.

29 Porro monachus ille conspicuus quidem de longe casum, sed causam finemque rei ignorans, quo abiturus erat, securus abiit, ac strenue peracto negotio, retro, unde venerat, domum revertitur. Hunc denique praefati Raienonis frater, nomine Hector f, tamquam homicidii reum ulcisci quarebat, membratimque discerpere inexorabilis munitabatur. Sed caelesti praeventus vindicta repente bello occubuit. Intelligite haec, qui superbi estis corde, atque a malignitate vestra aliquando resipiscentes discite recta facere, ne vos iudicii hora intempestive praecoccupet, neve incorrectos repentinus obruat interitus. Non enim semper injustitia praevalet, nec est vilis res divinum iudicium.

CAPIT. IV. Puella quaedam, antea per S. Fidem divinitus sanata,

30 Neque omnino debemus omittere vel de potioribus infirmantium miraculis plura adjicere. Nam quoniam multiplex gestum est miraculum in ea g, ideo dicamus de quadam paupere puella, quae omnium membrorum compage debilitata, in monasterium S. Fidis fuerat allata, ubi ita integritate artuum soliditatem receperat, ut in ea penitus nullum contractionis vestigium remaneret. Haec postea, in eodem vico aliquamdiu degens, usu laborandi, utpote pauper, proprium redimebat victum; nec multo post opus misericordiae subsequitur severitas vindictae, ulciscitur superna veritas, quod deliquit superba contumacitas. Non ergo superius praemissis de vindicta et hoc tale dissonat.

dum imagini S. Fidis assurgere renuit, iterum membris contrahitur,

31 Interea namque, cum in quodam indictae afflictionis jejunio venerabilis imago h cum enormi constipatione promiscui sexus processionaliter foras quoque eveheretur, cunctique de more, de propriis aediculis prosilientes obviam ei procederent, nec non e vicino plerique in occursum ejus convolarent, cepit supradictae puellae domina, cujus textrino deserviebat, hanc, ut, relicto officio, processioni assurgeret, obnixius monere, atque instanter increpitare. Illa vero, nec timore Domini compuncta, nec divinas laudes canentium sonoritate delectata, vocem dominae momentis, velut pro nimio operis studio, prorsus neglexit, statimque in ipsa hora caelesti feriente indignatione per omnia membrorum spatia distorqueri femina miserabiliter cepit; adeo ut, sicut residens complicata erat et incurva, tota penitus contraheretur nervorum officis destituta, nec tela utensilia abjicere valens, cui ipse stricto pugno radiolus i inhaerebat.

ac denique, facti penitens, divinitus curatur.

32 Tum ipsa, quae praemagnitudine divini beneficii insolescens superbiebat, continuo praenimia angustia voce, qua poterat, raucitans, S. Fidis ream se humiliter fatebatur, nec tamen tormenta vel ad medicum spatium cessari potuerunt, quo usque ipsa, per universam processionsis viam portitorum labore post capsam auream devecta, in monasterium rediret; ubi aliquot noctibus sacris excubiis invigilans, gloriosae Martyris suffragantibus meritis, meruit iterato de contractione fieri erecta. In qua re omne illius imaginis scandalum evacuatum est, quam nemo dehonestare potuit absque detri-

mento sui. Nec mirum, si locus ille ob tante Martyris pignorum reverentiam dignus habeatur honore, quae sacrae mentis dignitate convenustat etiam angelorum ordinem.

AUCTORE BERNARDO.

33 Et quia aliquid, ut dictum est, in memorato monasterio divinitus patrari, Domino annuente, videre merui, libet id ipsum perducere ad medium. Mulier quaedam vidua inter caeteros peregrinos, qui de diversis partibus eo confluerant, pro salute filiae caecae ibidem pernoctabat. Cui filiae, una cum matre vigilanti, lumen, quod amiserat, in prima vigilia noctis S. Fidis virtute reparatur integerrime. Quod cum custodes et monachorum aliqui, qui, illic pro consuetudine vicis suae excubabant k, factum cernerent, continuo ad hospitium meum incipiunt pariter perniti accurrere cursu. Et quia me noverant novi miraculi cupidum vendendi, idem certatim alius, alium enecans, referre gestiunt. En tibi, felix Barnarde, miraculum, quod tibi a S. Fide, inquirunt, summis votis monstratum iri optabas ante discessum; indignum quippe iudicans, ut, qui miracula scripturus de longinquo adveneras, miracula ipse non videres. Nam ipsimet monachi exponentem peregrinationis causam decenti hospitio exceperant, cuncta ad votum necessaria suppeditantes, servitores etiam strenuos deputantes, qui meis, donec adessem, monitis obtemperarent.

CAPIT. V. Filia viduae caeca subito visu donata?

k

34 Mox ergo de lecto, in quo tunc accubare ceperam, velociter resiliens, fateor, vix praegaudio apud me, non lento incessu intro monasterium, et video virginem videre, candelarumque lumina discernere, sed et manum meam, denarium sibi pauperrimae erogantem, quem conspicata, cum gratiarum actione sustulit. Quanta et qualia super diversis infirmitatibus illic assidue divina fiunt miseratione, non est nostri operis exprimere, cum paulo ante adventum meum, undecim morbi d, diversis malis graviter afflicti, unius noctis solummodo tempore saluti sunt restituti integerrime, neque nos id damus operam, ut de his, quae de infirmis ibi geruntur quotidie, immensam conficiamus bibliothecam, sed quae vel ad vindictam malorum gesta, vel quomodo habentur inaudita, eorumdem etiam grandi parte f resecta, parvum ac pretiosum edamus volumen l. Verumtamen eorum, quae brevitatis studio sponte desero, sive adhuc auditurus sum, si post consuluerint, adjiciam ad secundum libellum.

aliquae a variis infirmitatibus curati.

F

l

ANNOTATA.

a Caput hoc, quod ex tribus nostri apographi capitulis constat, est, totum, quantum est, a Labbequa editione abest.

b Bergandus seu Bergaudus ille mihi alias ignotus est.

c Hic Raieno de castro Albino, fortasse Raienonis vicecomitis, tom. II Historia Occitaniae in Instrumentis col. 71 memorati, nepos fuit; vel, quod malim credere, Raimundi I, comitis Ruthenensis et marchionis Gothiae ex Odoini filia Nothus, qui hujus filius, si junior adhuc fuerit. Porro per Castrum Albinum hic intelligi puto idem illud, quod in Testamento seu Codicillo Raimundi, supra citati, vocatur Castellum de Albinio, quodque Gallice vocatur Albin en Rouergue, uti tom. IX Scriptorum Rerum Gallicarum pag. 727 asseritur. Albinium autem, seu ca-

strum

AUCTORE
BERNARDO.

strum Albinum, a Conchensi monasterio tribus fere leucis Gallicis distat, situmque est ad rivulum, qui se in Olum seu Oldum fluvium exonerat.

d Cum olim, uti apud Cangium verbo excommunicatio ostenditur, ob sola debita non soluta inflicta interdum fuerit excommunicatio, mirum adeo videri non debet, Raienonem illum, Conchensi canobio injuriam infestumque ecclesiastico anathemate percussum fuisse.

e In suo de Psychomachia seu de Compuquantia animi libro Aurelius Prudentius Clemens cap. 3 Superbiam effreni equo insidentem describit, quæ, dum in Humilitatem rapido cursu invehitur, una cum equo in foveam cadit, et prona ruentis equi cervice involvitur ac sub vectoris pressu fracta inter crura rotatur.

f Hector ille mihi etiam alias ignotus est. Vide, quæ de ejus fratre supra diximus lit. c.

g Ex his ac præcedentibus verbis colligo, unum alterumque, a Bernardo conscriptum, miraculum in apographo nostro hic desiderari.

h Vide dicta de imagine S. Fidis pag. 279 et pag. 306 lit. s. Porro imago illa infra capsula aurea vocatur, quod aliquæ S. Fidis reliquæ huic insertæ essent.

i Radiolus seu Radius est tectoris instrumentum, quo tele annoctantur; Gallice navette vocatur, inquit Cangius, qui ex lib. II Miraculorum S. Dionysii episc. Parisini cap. 36 mox hæc subdit: Adolescentula... texitrioli opere laborabat, cum repente ferrum radioli... manui ejus adhaesit.

k Erant hi nocturnas vigiliis in S. Fidis ecclesia agentibus præfecti, tum ut nocturno tempore nullum ecclesie damnum inferretur, tum ut nihil præter decorum ab iis fieret, qui illic ad S. Fidis corpus ejusque imaginem pernoctabant.

l Quod hoc loco Bernardus de se in numero, ut vocant, plurali, loquatur, non obest iis, quæ in Commentario num. 92 docuimus; cum mox rursus singulari numero, de se agens, utatur, et verba hæc: En tibi, felix Barnarde, atque, quæ subsequuntur, manifestissime ostendant, non alium, quam Bernardum, Andegavensis scholæ magistrum, hujusce, ac præcedentium capitulum, vere auctorem esse.

LIBER II.

CAPUT I.

De muliere, quæ usurpavit annulum, quem altera moriens S. Fidi reliquerat: de improbo mercatore punito: de puero, in quo quadripartitum gestum est miraculum: de cæco et claudo divinitus sanato.

CAPIT. VI.

Est quoddam oppidulum, vicò Conchacensi contiguum, quod sub ditione monachorum quidam Austrinus præsidebat, dudum cujus

nos successorem vidimus; nec tamen miraculum, quod dicere inchoamus, nostra ætate fuit antiquius. Hic Austrinus annulo, quem ejus uxor, nomine Stephana*, moriens S. Fidi promiserat, alteram, nomine Avigernam a, sponsavit, prorsus prioris conjugis dicta, tamquam delirantis reputans. Verum postmodum protervæ negligentie digitum, qui alieni juris auro depictus ostentabatur, intolerabilis tumore doloris cœlestis damnavit justitiâ; usque adeo, ut totum pene annulum turgens pustula superacrescente carne contegeret, ita videlicet, ut annulus adacto ferro non posset secari sine digiti detrimento. Cumque ad hanc vim mali compescendam arcessitorum medicorum remedia desperarent, neque ullo modo passionis efficacitas jam tollerari posset, ad divini juvaminis recurritur auxilium; fit palam injuriosæ culpæ confessio, deducitur debilis mulier ad sacrum sanctæ Martyris mausoleum.

36 Ibi cum geminas noctes assiduis excubiis continuat, tertia, quæ fuit Dominica, adjicitur; in qua vis doloris ita seior dolentem vexavit, ut vociferatæ feminæ miserrima vox per totum noctis spatium non cessaret. Ad postremum cum jam matutinarum laudum intonarent præconia, ab altithrona summæ Majestatis sede benignæ compassionis visitatio descendit. Non passa diutius in humana carne tam graves pœnarum desævire cruce, nec lacrymas penitentis usque ad desperationem pervenire. Nam cum forte luctuosa matrona nares emunxisset, annulus, quem supra diximus, inviolata digitorum salute, tamquam validissima arcibus balista b crepitum longe in pavimento dedit. Et ideo cum ingenti gaudii tripudio dies illa Dominica ab omni illius vici populo celebrata fuit; quippe qui patrioticam suam ac vicinam S. Fidis auxilio ereptam a funesto tormento cernerent. Et certe multa et innumera hujusmodi, etiam per diversa terrarum loca* de S. Fide referuntur, quæ jam non solum scribere, sed etiam dicere nemo sufficere; est enim impossibile, universa S. Fidis magnalia vel explicare verbis vel designare litteris.

37 Mercator, Alvernensis* pagi e incolæ, ad S. Fidem orationis causa venit; hic cum vidisset facillimum ceræ commercium, (nam propter peregrinorum frequentiam, offerentium cereos, multo vilior habetur) illico notam suæ artis peritiam revocat ad memoriam, sic intra se cogitans: Quam facili quæstu, si hæc stultus rescivissem, divitem me potuissem facere, ac meam rem constabilire. Sed quod hactenus ignorantia distulit*, hoc amodo pervigil recursus frequensque repetiti itineris reditus brevi temporis spatio perficiet; accingar ergo viriliter, rei que exordium aggrediar. Hoc itaque disposito, aditoque venditore, plurima ceræ pondera diligentissime taxat, decemque dinumeratis solidis d, comparat massam ingentem, atque in sacculis recondidit; et jam gaudens, minimo sese vel quadruplum lucraturum, sic apud se cogitabat: At, at, bene se habet principium, quid tum, si plures vices redeo? Sed jam exitus rei non debet nos remorari. Igitur superfluit pulcher cereus, qui e non potuit intra reliquum capere acervum. Hunc vir cupiditatis in sinum applicuit, eo videlicet modo, ut quantitas quidem habitior f subter cingulum cohiberetur, gracilior vero per fenestram vestis usque ad barbam prominere. Verum superni Speculatoris vindex

D
Annulum,
S. Fidi ante
promissum,
mulier quæ-
dam gestans
dire torque-
tur,
* apud Lab.
deest Step-
hana

a

at tandem,
invocato sup-
pliciter S. Fi-
dis auxilio,
suo malo li-
beratur.

E

b

* Lab. spatia

CAPIT. VII.
Mercator, in-
juste auferens
cereum, S. Fidi
antea obla-
tum,
* Lab. Arver-
nensis

c

F
* Lab. distu-
lerit

d

e

A vindex omnipotentia non tulit, ulterius raptoris latere audaciam. Nam cereus, quem dixi, ignis divini repentino succensus fervore, claustra ipsa, quibus inclusus tenebatur, cepit vehementer adurere, vaporesque flammivomos una cum fumiganti turbine foras emittere; adeo ut, micantium scintillarum globo vibrante, illi barba reluceret, superiusque capillitium * crepitanti ambureretur sonitu, nec linea interula * ventris protexit tergora, cum etiam posteriores partes gyranibus flammis arderent.

* Lab. caputium
* Lab. in telam

eo divinitus accenso, tam diu amburitur, donec ceram refundat.

38 Stuperes insanientis horribiles mugitus, calcitrantis strepitum, dentium stridorem, oculorum vertiginem, totiusque immoderatam corporis distortionem, cum miser intolerabiliter passus hac illaque præcepit ferebatur, ac si de improvviso percussus coluber, qui sinuato globo nunc se in sphaeram colligit, nunc pernici tractu fulminat, ac tortile collum porrigit, captans fugam; sed debilitatus non valens, rursus percussori infestus, intorquet sanguineos oculos, et sibilat ore; haud secus iste miser, huc illucque cursantis se impellit et repellit, modo pronus, modo resupinus; nec ullo modo respirare poterat, quem vis major exagitantabat; sed tantum * humani sensus residua vena miserum redegit ad penitentiam, qui statim ad sepulcrum piissimæ Martyris cum ingenti clamore currens universam inibi ceram non celerius refudit, quam pœnale incendium evanuit. Neque homo queritur de damno pecuniæ, dummodo a tormento possit evadere. His itaque gestis, nequaquam offendere putaverim, si bonitatem S. Fidis laudabilem, mirabilemque in hoc quoque prædico, quod, ne commercii vilitas deficeret peregrinis, improbitatem avaritiæ castigavit.

* Lab. tamen

cap. VIII.
Ad imaginem S. Fidis puer a nativitate

g h

* Lab. ociosum

i

k

C apud Lab. deest autem

l

m

cæcus, claudus, surdus et mutus divinitus curatur, * supple prodigio

39 Nec illud prætereundem arbitror, quod inter multa Sanctorum corpora, quæ secundum morem illius provincie g feruntur ad conœilia h, sancta Fides, quasi principatum tenens, miraculorum effulget gloria, quorum cum sint multa, duo tantum, ne nimis odiosum * volumen contextere videamur, annotare satis esse putamus. Reverentissimus igitur Arnaldus i, Rotensium episcopus, suis tantum parrochianis k conflaverat synodum, quo de diversis monachorum aut canonicorum congregationibus in capsis vel imaginibus aureis Sanctorum corpora sunt evecta: erat autem * distributa Sanctorum acies in tentoriis et papilionibus, in prato S. Felicis l, quod disparatur ab urbe quasi uno tantum milliario m, erantque ibi præter hæc multa Sanctorum pignora, quorum numerus non commendabitur in præsentis pagina.

40 Ibi inter cætera quondam insigni mirabilique * Omnipotentis dignata est Famulam suam glorificare bonitas. Puer a nativitate cæcus et claudus, surdus et mutus a parentibus bajulatus, subterque imaginem, quæ in sublimi honorabiliter habebatur, positus, quasi horæ unius intervallo ibidem demoratus, divinam meruit medicinam; atque integerrimæ sospitatis donatus gratia exurexit loquens, audiens, videns et etiam inoffenso pede feliciter deambulans. Cumque strepitus vulgi super tali resonaret prodigio, seniores concilii, qui considebant paulo remotiores, cœperunt inter se conquirere, dicentes: Quid sibi vult ista popularis conclamatio? Quibus Bertildis n comitissa respondens, Quid, inquit, aliud hoc

n

esset, nisi quia S. Fides jocularatur *, ut solet? Tunc omnes, re exquisita, tam stupore, quam gaudio, repleti, totam concionem ad divinas laudes excitarunt, illud frequenter præ nimia lætitia recolentes, quod jocari S. Fidem, venerabilis matrona dixisset.

ACTORR
BERNARDO.
* Lab. jocular

41 Rursus quidam cæcus et claudus, ut sanitatem reciperet, ante imaginem S. Martii o confessoris pernoctabat, cujus virtutes, mirifice lateque dispersæ, a multis populis habentur famosissimæ. Cumque jam diluculesceret *, repentinus ei sopor irruit, visusque est sibi vocem audire dicentis: Vade ad S. Fidem, non enim datum est, ut a tua infirmitate, nisi pro merito illius, salvari possis. Hoc responso excitatus æger, illuc, qua poterat, virtute repere cœpit; cumque * pervenisset ad locum, extemplo sanctæ Martyris oblationis aliena affuere suffragia p. Nam ubi homo ad * ipsum aditum papilionis sese ingessit, illico virescentibus venis ac vegetatis nervis, meruit de curvo fieri rectus *: nam et velamento pupillarum disrupto, præcedentem sanguinis eruptionem subsequitur lux serenissima, nec ei quiddam sanitatis defuit, cujus membra cœlestis E Medici dextera pertrectavit.

cap. IX.
uti et alius cæcus et claudus.

o

* Lab. diluculesceret

* Lab. cum

p

* Lab. in

* Lab. ereclus

ANNOTATA.

a De Austrino ejusque priore conjuge Stephana, deque altera, nomine Avigerna, nihil alibi litteris proditum inveni, nec divinare possum, quodnam nominatum sit illud oppidulum, vico Conchensi contiguum, cujus nomen Bernardus non expressit.

b Balista est machina jaculatoria, qua sagittæ, aliæque missilia magna vi emittuntur, non sine nervi valido strepitu. Adhibet autem Bernardus obsoletum participium arcitus loco vocis emissus vel expulsus.

c Alvernensis seu Arvernensis pagus ea regio est, quæ Gallicè l'Auvergne dicitur, de qua plura vide apud Hadrianum Valesium in Notitia Gallie a pag. 45.

d Vide, quæ de solidis dixi in Annotatis ad Vitam S. Apollinaris, episcopi Valentini, pag. 64, litt. cc; et de eorum valore ac diversitate consule Cangium eodem verbo.

e Legendum puto: QUEM non potuit intra reliquum capere acervum, quod nempe eum legitime non emisset, ut proin cælitus punitus fuerit nimium lucri cupidus mercator, qui emptæ cereæ non emptum cereum, invito venditore, auctarii vice addiderit.

f Per vocem habitior intelligitur hic pars crassior cerei, seu inferior.

g Nempe Ruthenensis.

h Concilia illa ex iis fuisse arbitror, ad quæ singulis annis ab episcopo convocabantur presbyteri suæ diœcesis, quæ, quod plerumque in ipsa episcopali civitate celebrarentur, concilia civilia dicta fuerunt. De hujuscemodi conciliis plura vide apud Thomassinum parte 2 Veteris et Novæ Ecclesiæ disciplinæ cap. 74, pag. 788 et cap. seq.

i Arnaldus ille ab ineunte sæculo xi certe ad usque annum 1028 Ruthenensem sedem tenuit, uti liquet ex tom. I Gallie Christianæ auct. col. 203.

k Per parrochianos intelligendos hic esse, arbitror, parochos atiosque clericos etiam Regulares diœcesis Ruthenensis, ut supra etiam innui.

Porro

AUCTORE
BERNARDO.

Porro ad diœcesanas synodos Sanctorum lipsanothecas advehendi morem jam tum a sæculo x invaluisse, parte A Sæculi iv Benedictini pag. 434 recte observat Mabillonius. Num vero id splendoris, an religionis ergo, factum sit, non edicit idem scriptor. Vide Cangium verbo Collatio Reliquiarum.

l Pratum S. Felicis, uno milliari Segoduno seu Ruthena urbe distans, a quo ex compluribus hujus nominis Sanctis ita appellatum sit, non satis exponit Bernardus. Si conjectare liceat, fortassis a Felice, quem vetus liber Ms., tom. II Bibliothecæ novæ Mss. a Labbeo cum Notis Joannis Savaro a pag. 707 editus, Sanctum pag. 717 vocat, quemque laudatus Savaro pag. 718 Claromontanum episcopum facit, hoc ei nomen inditum fuerit; nisi malis a S. Felice Bituricensi episcopo, qui die 4 Januarii colitur, pratum illud suum nomen accepisse. Utut hæc se habeant, signatur in Mappa geographica Blæciana locus, Segoduno media tantum leuca Gallicana distans, cui a S. Felice nomen est, et cui pratum S. Felicis, ubi Sanctorum corporum acies distributa, habitumque concilium illud fuerit, vicinum fuisse arbitror.

m In editione Labbeana adduntur hic sequentia: Hunc locum præcipue sancti Marii confessoris aurea majestas et sancti Amantii æque confessoris et episcopi aurea majestas, et sancti Saturnini martyris aurea capsula et sanctæ Mariæ aurea imago, et sanctæ Crucis aurea crux, et sanctæ Fidis aurea majestas decorabant; ac dein subditur: Erant præter hæc Sanctorum multa pignora etc., uti in apographo nostro. Intelligit autem Bernardus per 70 aurea majestas auream aut saltem deauratam S. Marii ac S. Amantii Conf. imaginem seu statuum, sacris eorum reliquiis nobilitatam; uti satis ex eo patet, quod scriptor ille, quam ante vocavit auream S. Fidis majestatem, mox ejusdem imaginem appellet. Porro de illo S. Mario confessore hic agi putem, de quo decessores nostri die 8 Junii pag. 112 egerunt; Amantius vero ille idem mihi esse videtur episcopus, qui die 4 Novembris Segoduni in Ruthenis annuntiatur, quique tom. I Galliæ Christianæ auctæ col. 497 primus Ruthenensis antistes ponitur; Saturninus autem martyr, ille, ni fallor, est, qui Claromonte in Arvernia ecclesiam, sub suo nomine Deo dicatam, habet, de qua meminit vetus liber de ecclesiis et altaribus, quæ in Claromonte consistunt tom. II Novæ Bibliothecæ Mss. pag. 720.

n Labbeus legit Bertillis. Ego nihil atibi de ea, etiam sub hoc utroque nomine, memoriæ traditum inveni; nec præter nudum ejus nomen quidquam de ea produunt eruditi editores tom. X Scriptorum Rerum Gallicarum pag. 380.

o Vide dicta de S. Mario lit. m.

p Labbeus legit: dilationis aliena affuere suffragia, et sensus est, sine dilatione affuisse S. Fidis suffragia, quibus cæcus et claudus ille tum visum, tum gressum divinitus percepit, quæ lectio planior est.

CAPUT II.

De eo, qui a suspensio furcarum S. Fidis auxilio liberatus est: de eo, cui ad conterendos ferreos compedes S. Fides malileum attulit.

Inter cætera, quæ mihi de S. Fide adhuc pergenti, a diversis relatoribus, sicut summo desiderio indaganti, dicebantur, istud, quod nunc aggredior, in ore totius populi festivo atque celeberrimo resonabat præconio; quod postea certius ab his, qui rei gestæ interfuerant, exquisitum, altæ memoriæ tradidimus. Nobilissimus quidam, nomine Hadimarum de Avallena a cognominatus, (est enim regio Lemovicensis pagi montuosa ita nuncupata) inter numerosam familiam clientem habuerat, qui, equorum sibi aliquos furatus, effugerat. Hunc denique, alia tempestate cum casu inopinato offendisset, statim ei prunulis oculorum revulsis, liberum deinceps abire permisit, alterum vero jure sodalitalis huic adhaerentem, nec tamen præfati latrocinii cooperatorem acsi reum parisi facinoris, nodis miserabilibus neclit; cui renitenti, atque inficanti conscientiam furti, nihil profuit; imo per S. Fidem reclamanti, tale responsum vir crudelis edidit: Quid ultra aliud scelerati faciant, nisi, si, cum fuerint deprehensi, S. Fidem sibi advocent patronam? Sed procul dubio clamor iste supplicio puniendus erit. Junctum ergo cursui caballino agit domum, inque subterraneo ac tenebroso profundo penoris ergastulo custodiæ mancipat, futurum sane, ut in crastinum furcis appendendum tradat.

43 Quid igitur faceret miser? Tota nocte in illo horrore tenebrarum timidus suspectusque a somno mansit alienus, verbis, quibus sapiebat, Deum Sanctamque ejus interpellare non cessans. Circa medium noctis aspectu de parte ostii ineffabilis speciei venire sibi puellam, ratus aliquam esse cubiculariam, nisi quia, qua erat circumdata, non candela, non aliquid lucernæ instrumentum lucem præfererat. Hæc accedens, cæpit illum veluti ignara, qua de causa carceratus tenebatur, rogare. Cui omnia exponenti, ac postmodum voce tamen percontanti, sanctam Fidem se esse, ipsa respondit. Et noli, inquit, cæptis desistere, nec diffidentiam ullam habere; sed semper, et nomen, et clamorem S. Fidis habeto in ore: verumtamen, quod tibi interminati sunt, cras subibis patibulum; sed vivit Omnipotens, qui te ab ipsis faucibus hiantis mortis revocabit. Hæc et hujusmodi prosecuta virtus cœlestis rediit: ille vero reliquum noctis ob insolitam Numinis visionem in grandi tremore transegit. Sed quem bona pars visitaverat, mens illi turbari non potuit.

44 Facto mane, eductus inde, sistitur ante tribunal: sed quanto crebrius homo sanctam Fidem nominabat, tanto festinantius mens maligna patibulum accelerabat. Itur ergo ad locum supplicii; nec satis fuit seniori b servis suis

D

CAPIT. I.

Vir quidam ob furtum, a se non perpetratum, ad patibulum damnatus, * Lab. more * Lab. tradimus

E a

* Lab. addit statim

e S. Fide, cuius auxilium imploratur, se eo supplicio non moriturum, intelligit; * Lab. denique

* Lab. voci

ac re ipsa tertio suspensus toties a patibulo sollicitur divinitus incolumis; b

A imperare scelus *, nisi et ipsemet, magno comitante equitatu, abisset *. Neque * umquam, qui nexus ducebatur, nomen S. Fidis, ut erat præmonitus, deseruit, donec via vocis, lineis * coarctata laqueis, suffocato gutture, intercluderetur; mox deinde pendentem deserunt; et cum jam paululum in revertendo elongarentur, respiciunt, furcas vacuas cernunt. Tunc cum magno strepitu regressi, hominem, durius ligatum, relevant sursum; rursus quoque, cum revertentes retrospecterent, humi secundo furciferum elapsum hauriunt. Et jam aliqui virtutem S. Fidis esse dicebant, cum crudelis bellua eos minaciter cum exprobratione increpitans, reticere coegerit. Tum multo durius atque immanius hominis guttur, ut fertur, renovatis augens retortis c, tãndiu pendentem observavit, quamdiu strangulatum incunctanter putaverit. Et tamen, cum per clivum montis jam revertens * descendere cœpisset, non potuit pati male sollicitus, quin torva lumina retorqueret, visoque miraculo, recurrit, reprensensque hominem solitum et incolumen, hæsitabat, quid faceret: cæteri vero, jam manifeste S. Fidis virtutem unanimes prædicantes, scelestissimi facti dominum suum reum esse, conclamant, nec se ultra tam indignum facinus passuros.

B 45 Videns ergo senior miraculum, quod esset factum *, ductus penititudine, cœpit illum obsecrare, ut sibi ignosceret. Ille nequaquam acquiescens, ad S. Fidem potius itum ire, ut injuriam hanc exponat *, ait. Tum præfatus Hadimarum cernens viri obstinationem, et ipse quoque cum quindecim suæ domus Ephœbiis * nudis pedibus et inermis ad sanctam Virginem festinavit. Cerneret ambos Hadimarus (nam utriusque id nomen erat) ante sacram imaginem tamquam ante tribunal concertare, hunc accusantem, illum suum peccatum confitentem et emendationem proferentem. At vero seniores loci intercedentes, dictata pro leto * hominis legali emendatione, inter eos concordiam fecerunt. Hoc miraculum plebeio relatu, ut dixi, jam passim auditum, concors monachorum sententia postea mihi verius retulit d. Utque dictis fidem facerent ampliorem, quemdam juvenem, Gerbertum nomine e, memorati Hadimari consobrinum, in testimonium accersunt, qui cum illo ad Conchas post ereptionem a suspendio venerat; sed et ipsum Hadimarum, si mihi fuisset spatium, vel per legatos vocatum expectare, vel iter ad ipsum extendere, potuissem videre; nec tempus plus quinquennio dicebant, ex quo id evenerat, defluxisse, ipsumque superstitem esse.

C 46 Rursus de alio homine rem mihi opinatissimam unanimes retulere, qui cum diutina carceris custodia affligeretur, atque incessanter ad S. Fidem exclamaret, mox ei S. Fides vigilanti apparuit; quæ cum rogata, S. Fidis * vocabulo se nominaret, protinus marculum / vetustissimum scabraque rubigine obductum præbens, jubet illo compedes feriri *, dein ferri fragminibus onustum, ad Conchas celeriter proficisci; cujus monita ille perficiens, pervio carceris obstaculo, absque humano impedimento, divino fretus munimine, ad S. Fidem recta tendit *, et pro magno beneficio magnas gratias Deo sanctæque ejus non ingratus reddidit. Fuit ibidem marculus circiter tres annos appensus, ut insigne tanti miraculi peregrinantibus non deesset. Id nimis successui, quod in memoratum opus marculum etiam destruxerunt *. Mirum

dictu! Unde putas, sancta Fides corporeum marculum habuerit? Sed non debemus ratione humana divinum opus æstimare, sed factum fideliter credere.

ANNOTATA.

a Hadimarum hunc ab Ademaro, vicecomite Lemovicensi, qui tom. II Historiæ domus Arcevicæ pag. 47 diplomati subscriptus invenitur, diversum esse, satis mihi quidem videtur indicare Bernardus, dum Hadinarum virum quidem nobilissimum, at minime Lemovicensem vicecomitem vocat. Fortassis Hadimarum iste unus ex Ademaris est, qui a Gaufrido in Chron. tom. II Biblioth. Mss. pag. 283 ad annum 1028 recensentur. Porro de provincia Lemovicensi consule Hadrianum Valesium et Baudrandum.

b Senior, id est, dominus. Consule dicta superioris pag. 305 lit. g.

c Retortæ hic pro vimineis vinculis, aut funibus sumuntur. Præter alia, quæ Cangius ad hanc vocem observat, olim, ut et apud Hibernos, ejusmodi vimineo vinculo strangulatos patibulis affixos fuisse, constare assertit.

d Labbeus ita legit: Plebeio relatu, ut dixi, jam passim relatum, concordi monachorum sententia postea relatum est.

e Apud Labbeum desunt hæc: Gerbertum nomine. Is mihi aliunde notus non est.

f Marculus est pusillus malleus, teste Isidoro lib. xix Orig. cap. 17. In titulo vero capituli apud Labbeum legitur martellum, qui est malleus mediocris, de quo plura vide in Lexico Cangii, verbo Martus et Martellus.

CAPUT III.

De eo, qui præmonitus a S. Fide per fenestram turris saltu evasit: et de mirabili asino.

Rem mirabilem, cunctisque sæculis memorabilem, et etiam fastidiosis lectoribus succinctam narraturus, Deum, fontem sapientiæ vivum, fideliter deprecor, ut divinæ sapientiæ affluentiam intra pectoris mei arcana infundere, Sanctique Spiritus rore sensus mei ariditatem dignetur irrigare, quatenus ea, quæ vera sunt, ad utilitatem audientium * congruo rectoque sermone valeam expromere, ne * sententia mea a recto tramite exorbitando per inanes res, secus quam veritas habet, deviare inceptet. Miles quidam, qui erat in captione in pago Rotenico, castro Perso, sub dominio Amblardi cujusdam nobilissimi viri a, datis pro se obsidibus, ad S. Fidem, quasi aliud negotium acturus, quod * potuit, occultus venit. Deinde statuto placito sese in captionem recepit, unde qualiter post aliquantum temporis divina visitatione evaserit, dicendum erit. Sed primum terræ illius situs et qualitas paucis verbis repetenda.

48 Est patria per omnia montuosa et etiam per loca horridis scopulis adeo edita, ut vix visus altitudinis vastitate queat exsaturari; sed inter hæc ubi forte planities occurrit, frugum proventibus adeo fecunda, ut pinguis Cereris Bacchique

CAPIT. XII.
In Ruthenico tractu,

* apud Lab. deest audientium * Lab nec

a
* Lab. quo

cujus descriptio datur,

* Lab. destruxerant

UNIVERSITÄTS-BIBLIOTHEK PADERBORN

AUCTORE
BERNARDO.
b
* Lab. videtur
* Lab. soli

Bacchique optimi b nulla terra feracior mihi fuisse videtur. Hanc illi ingenuitatem ex eo accidisse opinor, quod sit his nostris regionibus editior et ideo hiberni frigoris immanitate rigidior, sitque solis * vicinior, utpote ad Australem plagam sita, et ideo aestivo fervore calidior, in aestate videlicet, propter vicinitatem solis torrenti calore nimis exæstuat; in hyeme vero propter altitudinem terræ nimis frigidioribus riget, sicut ubi Auster liberioribus habentibus regnat. Igitur repugnantis diversæ naturæ, quanto magis tellus illa urgetur, tanto magis excoquitur vitium, atque exudat inutilis humor, ac per hoc facta est lætioris dulciorisque germinis terra genitrix: sed quia, ut diximus, montium scopulorumque dissimilitudine a nostro solo discrepat, ideo contingit, ut prænominati oppidi structura, super excellentissimæ rupis soliditate fundata, per spatiosum aeris inane longe eminentior exurgat. Porro oppidanorum mansio de parte illa habetur, quæ planior habitabiliorque videtur, habens arcem erectam in editiore * loco, ad illam videlicet plagam, qua * altiore ruitur præcipitio; de qua etiam parte in summo turris solario herilis camera erat, ubi ipse senior * heros cum familiaribus sopitus placidum carpebat peccatore somnum. Extra quam cameram in eodem solario de parte reliqui municipii captivus, quem dixi, ponderosa mole ferri cruribus innexus, trium vernaculorum custodia servabatur.

* Lab. medio-
cri
* Lab. quæ
B
* apud Lab.
deest senior

quidam in
alta turre
vinculis do-
tentus, mo-
nente S. Fide,

49 Huic S. Fides jam dudum ad se querelosis vocibus exclamanti, jamque pene desperanti, sopitis custodibus, corporali specie conspicibilis apparuit. Quæ cum rogata, ab illo, quænam esset, sanctam Fidem se esse, responderet, protinus instantia precum illius se esse fatigatam, adjecit, imo etiam diutino clamore coactam, a Deo tamen missam, ut eum absolvat, venisse. Quare igitur, inquit, longas moras innectis? Perrumpe per medium camera ac per summas turris fenestras elabere. Cumque ad vocem momentis reptare cœpisset, evigilans senior male sollicitus, ferri tintinnis advertit motum. Dein excitatæ cubiculariæ, ut tardos cogat custodes, minaciter auctoritate jubet. Quod cum illa perfecisset, et * clauso ostiolo, in conclave se recepit. Post aliquot horarum excursus, ecce, de integro S. Fides apparens hortatur hominem, ut rem aggrediatur; quod * ille statim faciens, reperto ostio clauso, in lectum vacuo conatu regreditur. Rursus quoque senior, ferrea collisione experrectus, pedissequam, ut prius, remisit. Illa, peracto herili præcepto, regressa, ostium cubilis per voluntatem Dei apertum dimisit.

* apud Lab.
deest et

* Lab. addit
cum

inde desilit
sine ulla sui
læsione,

* apud Lab.
deest ille

* Lab. substi-
tit

* Lab. affe-
ctando

50 Post hæc omnibus multo graviore sopore oppressis, ecce S. Fides tertio manifestata durius severiusque hominis arguit ignaviam; cumque ille * impedimentum ostii objiceret, seseque jam bis delusum, quam graviter ferret; Noli, inquit illa, dubitare, quia habebis pervium iter, et Deus adjuvabit te. Ille vero, confidens in Deo, gressu, quo poterat, cœpit motare se, et sic tandem cum magna difficultate penetrato cubili, ad ipsas fenestras subsistit *, casus altitudinem vehementer expavescens. Tunc S. Fides, adhuc labantis animi hominem comitata, et quasi viam assectando * præcedens, illum viriliter exhortari cœpit: Age, inquit, fiducialiter: non alio modo jam evadere poteris. Similiter olim Israeliticus populus in ultionem sceleris urbis Gaba, tribum Benjamin debellans, antequam triumphum obtinisset, divino monente ora-

culo; usque ad trinum conatum laborasse legitur c. Ad extremum ille in miserabili positus discrimine, assumpta audacia, acposito d corde in periculo, pedes primum per fenestram emittens foras, se totum vasto credit præcipitio, sed numquam mollius suaviusque sua pensilis pluma Sardanapalum fovit e, quam hunc durissima rupes exceptit; adeo divina supportante virtute, ut, cui natura negaverat alas, hic plane volare, non cadere videretur. Quo miraculo factus securior, etiam multo profundioris præcipitii saltum addere non dubitavit; nam de summis scopulis, super quos arcis tota moles innitebatur, super inferiores ruens, ad certissimum terræ solum tertio saltu perlabitur.

51 Mirum dictu et terribile auditu, quo ausu mens humana tantum periculi invadere unquam potuerit, nam et ipse talia narrando, fateor, nimio horrore totus intremisco. Sed, qui Sanctam suam voluit glorificare tali miraculo, dedit huic non terri tanto præcipitio, in quo, licet nihil læsionis receperit, crepitus tamen contonsarum * bodiarum f in primo quidem saltu usque ad aures dormientis pervenit. De qua remiles expergefactus, nimio furore succensus, servis suis rem prænuñtiat, reos culpato, furciferos judicat; postremo minaciter imperat, ut quamprimum fugientem insequantur. Illi, senioris monita ridiculo habentes, attriti cadaveris frusta se in crastinum lecturos satis in tempore, promittunt. Illis tamen nequaquam acquiescens faces, lampadesque accendi, atque per aliam partem, qua facilior erat descensus, cursores velociter præcedere, hominemque comprehendere præcepit. Ille tædarum hauriens fulgorem, unaque sese persequentium vociferationem jam in proximo audiens, incertus, quid ageret, utpote gravatus utraque vestigia maximo pondere ferri, ad effugium * tamen parvæ sylvæ, quam per providentiam Dei oppidi vicinam natura perduxerat *, vi, qua poterat, reptans, sese totis annixus * viribus contrahere contendit; nec ab aliquo cogi opus erat, cui ipsa necessitas imperabat, nec reprehendenda tarditas, qui, ut sibi videbatur, segnior incedebat testudine.

52 Cumque in hujus anxietatis laboraret discrimine, et jam se * intra condensa arbuscularum aliquantulum colligeret, mirum in modum offendit asinum g, in cujus faucibus nodata zona pro capistro, asinino tergo more insedit femineo, versis ex uno latere cruribus, propriæ commodi potius rationem ducens posthabuit honestatem virilem. Actum erat procul dubio, si unius puncti spatio fugientem hic asinus fuisset remoratus. Numquam expeditiore blandioreque tolutatura h campitor i equus aut * regalis incescit, quam per mediam regionem asinus in eam partem, qua fugitivus minus querendus putaretur, transiit. Interea sessor, non adeo securitate fretus, subinde arrigit, animamque reprimit, subinde respectat, et retorquet aciem, si forte aliquem vel audire, vel videre posset, donec, jam octo pene peractis millibus, se satis in tuto videret. Et jam diescebat, et jam mortales egros aurora promicans ad laboris exercitium cogebat. Tunc ille, alligato ad quoddam virgultum asino, ubi silices duriores vidit, paululum a semita se detorsit; quorum ictum ferreus rigor excipiens in modum glaciei facilem sui resolutionem dedit k. Inter agendum vero cœlestis asinus evanuit; nam respiciens ille, neque animal ipsum vidit, neque etiam animalis

D
c
d
e

ac reperto
præter expec-
tationum
asino

* Lab. contu-
sarum

E
f

* Lab. effi-
giem
* Lab. pro-
duxerat
* Lab. anni-
sus

insidens fuga
elabitur,
* Lab. omittit
se

F
g

h
i
* Lab. capitor
equus ac

k

A malis vestigium, quantalibet investigatione insistens, in aliquo penitus invenire potuit; cingulum vero ad argumentum miraculi, ubi ipse nexerat, reperit.

53 Ergo ad S. Fidem pedestri itinere recta tetendit. Nullum pulchrius basilicam S. Salvatoris aut speciosius spectaculum intravit ante hunc diem, neque aliquid libentius populus Conchacensis aliquando aspexit, quam quod nobilis viri clarissima persona * ac procer pulcherrimi corporis statura, ponderosam ferri massam gestans humeris, per circumfusas solemnizantium turmas * perrumpit, tamquam leo, qui, fracto carcere, grandi mole catenarum oneratus colla, nativum sylvæ repetit refugium. Tunc homo coram omni populo, ibidem deposito onere, hostilem sarcinam, quam captivam collo advexerat, libertate donat, ac felici postliminio redux seniores cum omni populo tanti miraculi novitate lætificat. Dein amicorum animos diu in mœrore suspensos explet inopinæ reversionis gaudio, nec aliquid tristitiæ captivitas illa post hoc * intulit, cui nec damnum pecuniæ successit, nec detrimentum corporis.

54 Sed quid putas, de illo asino conjiciendum esse, nisi benignæ virtutis angelum fuisse, in figuram humilioris jumenti manifestatum? Super quod etiam ipse Salvator residens, ut sæcularis pompæ contumacitatem humiliaret, vi-
liori gestamine vehi potius voluit, cum tamen esset ille excelsus super omnes gentes Dominus, et super cœlos gloria ejus. O magnum meritum unius Puellæ! O admirabile donum uni Femine concessum! O admirabilis et ineffabilis gratia uni Virgini præstita, cujus virtutes nec calamo notari, nec etiam lingua humana jam expediri poterunt; non enim ibi S. Fides tantummodo, ubi corpore requiescit, miraculis pollet, sed etiam, sicut ab his, qui quotidianis ejus intersunt virtutibus, didici, in terra, in pelago, in carcere, in infirmitatibus, in periculis multis, et, ut ipse jam ex parte probavi, in necessitatibus variis, si quis eam recto corde interpellaverit, præsentem sentiet; et ubicumque S. Fides habet nomen, ibi quoque habet virtutem ad laudem et gloriam Christi Dei omnipotentis l.

55 **B** Sed quid putas, de illo asino conjiciendum esse, nisi benignæ virtutis angelum fuisse, in figuram humilioris jumenti manifestatum? Super quod etiam ipse Salvator residens, ut sæcularis pompæ contumacitatem humiliaret, vi-
liori gestamine vehi potius voluit, cum tamen esset ille excelsus super omnes gentes Dominus, et super cœlos gloria ejus. O magnum meritum unius Puellæ! O admirabile donum uni Femine concessum! O admirabilis et ineffabilis gratia uni Virgini præstita, cujus virtutes nec calamo notari, nec etiam lingua humana jam expediri poterunt; non enim ibi S. Fides tantummodo, ubi corpore requiescit, miraculis pollet, sed etiam, sicut ab his, qui quotidianis ejus intersunt virtutibus, didici, in terra, in pelago, in carcere, in infirmitatibus, in periculis multis, et, ut ipse jam ex parte probavi, in necessitatibus variis, si quis eam recto corde interpellaverit, præsentem sentiet; et ubicumque S. Fides habet nomen, ibi quoque habet virtutem ad laudem et gloriam Christi Dei omnipotentis l.

56 **C** Nam cum ipse quadam die ante plateam templi spatia-
retur, pellemque agniculi, veluti gratia ludendi, in manu ventilaret, mox ei quidam Burgensis d illius villæ Barnardus (Porcellum cognomine dicunt) furibundus insilivit, et quia consimile tergo transacta die perdidit, ipsum fore *, falsa opinione delusus, non dubitavit; unde, sicut erat temulentus ac sobrietatis

impos-

lancur motu, et sermone vulgari Boias vocant. Ita Cangius, apud quem plura vide verbo Boia.

g Hunc non fuisse brutum animal, sed benignæ virtutis angelum, infra conjectat Andegavensis scholasticus, cui hac in re fulem, qui vult, habeat.

h Tolutatura vox est derivata a verbo non satis Latino tolutare. Dicuntur autem equi tolutare seu tolutum incedere, cum crura altius in currendo tollunt et subsultim incedunt. Gallice troter dicitur. Adisis Menagium in Lexico Etymologico eodem verbo troter.

i Campitor equus, inquit Cangius in Lexico, est cursor, stadiodromus equus, Gallice cheval de manège, de course.

k Durioribus silicibus vincula disrupta fuisse, indicat Bernardus.

l Labbeus addit: Qui omnipotentiae suæ habent cum Patre et Spiritu Sancto coæterna unitate regnat per sæcula æternaliter manentia. Amen.

lancur motu, et sermone vulgari Boias vocant. Ita Cangius, apud quem plura vide verbo Boia.

g Hunc non fuisse brutum animal, sed benignæ virtutis angelum, infra conjectat Andegavensis scholasticus, cui hac in re fulem, qui vult, habeat.

h Tolutatura vox est derivata a verbo non satis Latino tolutare. Dicuntur autem equi tolutare seu tolutum incedere, cum crura altius in currendo tollunt et subsultim incedunt. Gallice troter dicitur. Adisis Menagium in Lexico Etymologico eodem verbo troter.

i Campitor equus, inquit Cangius in Lexico, est cursor, stadiodromus equus, Gallice cheval de manège, de course.

k Durioribus silicibus vincula disrupta fuisse, indicat Bernardus.

l Labbeus addit: Qui omnipotentiae suæ habent cum Patre et Spiritu Sancto coæterna unitate regnat per sæcula æternaliter manentia. Amen.

lancur motu, et sermone vulgari Boias vocant. Ita Cangius, apud quem plura vide verbo Boia.

g Hunc non fuisse brutum animal, sed benignæ virtutis angelum, infra conjectat Andegavensis scholasticus, cui hac in re fulem, qui vult, habeat.

h Tolutatura vox est derivata a verbo non satis Latino tolutare. Dicuntur autem equi tolutare seu tolutum incedere, cum crura altius in currendo tollunt et subsultim incedunt. Gallice troter dicitur. Adisis Menagium in Lexico Etymologico eodem verbo troter.

i Campitor equus, inquit Cangius in Lexico, est cursor, stadiodromus equus, Gallice cheval de manège, de course.

k Durioribus silicibus vincula disrupta fuisse, indicat Bernardus.

l Labbeus addit: Qui omnipotentiae suæ habent cum Patre et Spiritu Sancto coæterna unitate regnat per sæcula æternaliter manentia. Amen.

lancur motu, et sermone vulgari Boias vocant. Ita Cangius, apud quem plura vide verbo Boia.

g Hunc non fuisse brutum animal, sed benignæ virtutis angelum, infra conjectat Andegavensis scholasticus, cui hac in re fulem, qui vult, habeat.

h Tolutatura vox est derivata a verbo non satis Latino tolutare. Dicuntur autem equi tolutare seu tolutum incedere, cum crura altius in currendo tollunt et subsultim incedunt. Gallice troter dicitur. Adisis Menagium in Lexico Etymologico eodem verbo troter.

lancur motu, et sermone vulgari Boias vocant. Ita Cangius, apud quem plura vide verbo Boia.

g Hunc non fuisse brutum animal, sed benignæ virtutis angelum, infra conjectat Andegavensis scholasticus, cui hac in re fulem, qui vult, habeat.

h Tolutatura vox est derivata a verbo non satis Latino tolutare. Dicuntur autem equi tolutare seu tolutum incedere, cum crura altius in currendo tollunt et subsultim incedunt. Gallice troter dicitur. Adisis Menagium in Lexico Etymologico eodem verbo troter.

i Campitor equus, inquit Cangius in Lexico, est cursor, stadiodromus equus, Gallice cheval de manège, de course.

k Durioribus silicibus vincula disrupta fuisse, indicat Bernardus.

l Labbeus addit: Qui omnipotentiae suæ habent cum Patre et Spiritu Sancto coæterna unitate regnat per sæcula æternaliter manentia. Amen.

CAPUT IV.

Aliud de Gerberto miraculum. Item de peregrino capto et vinculado subitoque S. Fidis auxilio liberato.

Revocetur ad memoriam ille Gerbertus a, cujus mentionem jam dudum in superiore libro fecimus, quemque post evulsionem oculorum, more illuminati Witberti b, illuminatum diximus, provida videlicet mirabilique summi Artificis dispensatione, ut virtutem, cui in alio congratulatus fuerat, atque, cui acciderat ultra omnia, quæ in mundo felicia putantur, beatificaverat, ut ipse aiebat, cum primum sibi accidisset videre prædictum Witbertum, hanc demum in semet ipso factam cerneret, ac præter spem simili felicitate gauderet; deinde tamen, ne insolentia quandoque elatus ad desertæ militiæ malum reverti ultra præsumeret, justo Dei consilio unius restauratorum oculorum lumen amisisset, reliqua oculi substantiæ salva integritate, dextrum vero integrum retinuisse et ita deinceps vitam sinceram in tranquillo, et absque remeandi sollicitudine egisse scripsimus. Hujus miraculi certitudinem, sicut ipsi in priorie itinere audivimus et vidimus, inter cætera compendiosissime litteris designatam, post in patriam regressi latius emendati usque digessimus. At vero dum aliquot annorum, ut paulo ante dixi, intervalla exstitissent c, quibus neque Conchas rediissem, nec legationem misissem, de hoc Gerberto haud impar priori accidit miraculum.

56 Nam cum ipse quadam die ante plateam templi spatia-
retur, pellemque agniculi, veluti gratia ludendi, in manu ventilaret, mox ei quidam Burgensis d illius villæ Barnardus (Porcellum cognomine dicunt) furibundus insilivit, et quia consimile tergo transacta die perdidit, ipsum fore *, falsa opinione delusus, non dubitavit; unde, sicut erat temulentus ac sobrietatis

impos-

lancur motu, et sermone vulgari Boias vocant. Ita Cangius, apud quem plura vide verbo Boia.

g Hunc non fuisse brutum animal, sed benignæ virtutis angelum, infra conjectat Andegavensis scholasticus, cui hac in re fulem, qui vult, habeat.

h Tolutatura vox est derivata a verbo non satis Latino tolutare. Dicuntur autem equi tolutare seu tolutum incedere, cum crura altius in currendo tollunt et subsultim incedunt. Gallice troter dicitur. Adisis Menagium in Lexico Etymologico eodem verbo troter.

i Campitor equus, inquit Cangius in Lexico, est cursor, stadiodromus equus, Gallice cheval de manège, de course.

k Durioribus silicibus vincula disrupta fuisse, indicat Bernardus.

l Labbeus addit: Qui omnipotentiae suæ habent cum Patre et Spiritu Sancto coæterna unitate regnat per sæcula æternaliter manentia. Amen.

lancur motu, et sermone vulgari Boias vocant. Ita Cangius, apud quem plura vide verbo Boia.

AUCTOR
BERNARDUS.

E

CAP. XIII.
Dum Gerbertus, uno jam captus oculo,
a
b

F

c

a furibundo viro, tamquam fur, invadit, alterum sanum amittit;
d

*supple tu-rem

40 impos,

ACTORE
BERNARDO.

impos, absque ulla præmeditationis discretione statim illum ille nequissimus convitiis appetit, suæque rei furem compellans, etiam legali comprobatione latrocinii in præsentiarum tentat vindictam. Alter vero objecti injuste convitiis impatiens (nam rari perpaucique sunt mortales, qui, non commoveantur, si etiam merito deonestantur) par pari respondere, neque in aliquo verbis illius cedere; ita utrinque intractabilis rixæ conflictu audire erat omnigena convicia in alterutrum objectari, quousque ad pugnos ventum est; dum ergo aliquamdiu æquo Marte dimicarent, et neuter cederet, ille Barnardus, quem sævior instigabat furia, e commisso certamine se propiciens raptim ad arma recurrere cepit. Verum ut in hujusmodi festinationis articulo solet obtingere, non fuit opportunum arma suppetere ad manum, sed tantum veru reperto, in quo caro assata decocta fuerat oculum illum sanum repetito conflictu penitus inspicat e, pupillaque terebrata f, reliquum ocelli in particulas disjicit violentus. Postremo vicinorum concursu dirimuntur.

B
at hunc ei
restitutum
iri, S. Fides
pollicetur, quo
reipsa rece-
pto,

57 Tum Gerbertus, recenti cruore vestem notatus geminaque lucerna captus, in ecclesiam ductu alieno festinare, clamoresque ad cælum ingeminare, ac S. Fidis auxilium invocare. Denique totos tres menses continuos per singulas noctes coram sanctuario excubavit, omnia invictis clamoribus fatigans, sanctamque Fidem instantius increpitans. O S. Fides, Conchacensium domina, quare, inquit, non tuebaris oculum, quem olim eradicatum reddidisti? Quare non defensabas misellum, quem tuo beneficio servum tibi peculiarem acquisivisti? Hæc et similia assiduis vocibus repetere non cessavit, quoadusque festivitas S. Michaelis g instaret. Nocte itaque illa, qua præcedit vigiliam, ecce in somnis S. Fides apparens sic sibi visa est dicere: Vade crastina die post Vesperas cum processione monachorum ante altare S. Michaelis, et ibi Deus tibi restituat oculum. In crastinum ergo ad horam, qua sibi jussum fuerat, homo divinæ visionis haud immemor, in oratorium S. Michaelis processionem comitatus est, ubi cum pro honore futuræ celebritatis antiphonam super Evangelium concinerent, cælestis Artifex, cujus sapientia nihil reperit difficile, detrimentum proprii figmenti supplere dignatus, non est passus ultra diutinas lacrymas dolentis ac supplicia vota inaniter fundi, unius oculi substantiam jam bis conditam tertio reformans, quater etiam in novissimo magnæ resurrectionis die reformaturus; nec tamen plures oculos, quam reliquis mortalibus natura dedit, hic in illa ultima regeneratione credendus est habiturus.

C
gratias ille S.
Fidi refert, ac
non diu post
pie moritur,

58 Cumque ergo novi oculi acies cuncta circa se intuens circumpositorum formas jam clare discerneret, antequam in vocem tanti gaudii erumperet, ipse primus omnium ad campanarum funes indomito cursu per gradus solarium præcipitavit, quod in aditu monasterii arcuata maceria h sustentatum jam dicto altari subiciebatur. Quem protinus insequentes ministri, huic officio dediti, nil jam de ostensa cælitus virtute cunctari, universam signorum classem exagitant, pariterque TE DEUM LAUDAMUS omnis chorus divinasque laudes intonant; fit clamor et ineffabile gaudium, cui in rebus humanis nihil æque conferri potest. Ille denique, interjecto parvi temporis spatio, cum tanto gaudio bonoque testimonio ineffabilibus mirabilibus glorificatus

vita metas consequitur, ad illam procul dubio D interminabilem vitam translatus, in qua sancta virgo et gloriosissima martyr Fides perenni lætitia fruitur, habes et ibidem Garberti consortium, cujus in hoc sæculo post reparationem mutilati capitis non est passa dissidium. Hunc ergo secundo itinere, quia exceperat, videre non potui, illum vero antiquiorem Wihbertum, qui cognomen Illuminati ex eventu habuerat, adhuc Dei gratia vidi admodum senem multumque super reditu meo flemem ac dicentem: Nunc reverteris, domine pater, meusque et re et consilio adjutor; ego, jam plenus ævi senioque confectus, scio, me satis non te in hac vita posthac visurum: Deus et S. Fides reddat tibi meritum, qui de longinquo solus hanc curam cepisti, ut virtutes ejus audire ac retinere venires; cujus ego oculos ob dignitatem insignis miraculi terque quaterque deosculatus ei Vale dicens abscessi. Porro si Deus ad Conchas me per suam misericordiam quandoque reducerit, adhuc eodem superstitute, illud jam non habeo tantæ vilitati, nec a pectore alienum, quominus celeberrimis scriptis perpetuæ tradam memoriæ, faciamque cunctis sæculis memorabile. Quidni faciam, cum constat, hanc pessimam ætatem non alibi audisse nos tanto glorificatam miraculo. Sed jam proluxus sermo, ab his, quæ restant, nimia dilatione nos suspendens, maturo claudatur fine.

60 Peregrini quidam, Lemovicensis pagi indigenæ, abeuntes ad S. Fidem, transibant * prope castellum Oëbali i, quod dicitur Torena k, quibus forte fuit obvius quidam ejusdem oppidi municeps, eorum inimicus, Gosbertus nomine, clericus quidem solo cognomine, sed actu terrenus miles, qui, statim inventa causa, redegit omnes in captivum. Dominus Oëbalus * forte aberat *, cujus conjux tunc, sed mox per divortium ab eodem deserta, donna Beatrix l, hoc audito, mandat militi, ut, si se unquam velit habere benevolam, Romeos m statim abire sinat, nec prorsus unius horæ spatio intra septa municipii detineat coactos. At ille, non audens ex toto dominæ mandatis contraire, Hos, inquit, pro imperio dominæ dimittam, retento hoc solo, qui mihi injuriosior exstitit, quem impunitum abire difficile est; quod si ita sibi non sufficit, noverit non improperaturam *, quod etiam pro S. Fide certus sum nunquam me facturum; et ita, dimissis cæteris, illum unum jubet compedibus constringi, quos rustica lingua bodas n vocat; quorum clavi, martello duriter obtusi, ut inextricabilis illa fieret connexio, ultro franguntur, ipsis etiam frustatim compedibus conquassatis. Denique alteris compedibus mutuo petitis itidem actum est. De tertiis quoque eadem jactura accidit, ut ait: Ut video, S. Fides, nisi astu caveo, meum mihi inimicum vi auferet, verum annitit ego, uti res secus quam autumat, possit evenire.

61 Tunc vero actis chordarum voluminibus illis patrocini S. Fidis miro modo eximitur. lacertis in crucem ante pectus constrictis, post hæc utramque palmam, circa collum utrobique circumactam, inter humeros violentissime revincire fecit, sicque subter ascellas regyranibus ligaminibus ventrem crudis nodis coactari, adeo ut ipsius inaudita connexionis modo sic miser constrictus suffocaretur, ut anhelitus gracili spiraculo vix sibi sufficeretur * vita. Cui ita * Lab. sufficere in solitario conclavi clauso duodecim lanceatos ret viros, quos æque vesanæ mentis expertus erat, in-

superstite
etiamnum
Wihberto, de
quo Bernar-
dus nonnulla
addit.

E
sherman
hæcque sed
altervato

CAP. XIV.
Peregrinus
quidam, inju-
ste compedi-
bus funibus-
que constric-
tus,
* Lab. trans-
ierant
i k
* Lab. Oeba-
lius
* Lab. abierat
l
m

* Lab. impe-
traturam
F

n

illis patrocini
S. Fidis
miro modo
eximitur.

* Lab. sufficere
ret

A instanter adstare jubet. Qui, si viderent ipsum
 * Lab. illum divina solvi virtute, illico, ne vivus exasisse
 gloriaretur, omnes uno ictu pariter transverberatum
 obtruncarent. At post modicum interval-
 lum, ille miserabili adductus angustia, sitiens,
 difficile verbis id exprimere potuit; tanta vin-
 culorum duritia organales fibras obstruxerat.
 Tunc unus, quos dixi, satellitum, petita aqua,
 cum deprimeret illaqueatos sub gutture cubitos,
 ut laxato mento haustum ori ejus aptare posset,
 illa nodorum difficultas sese absolvit ultro, ipsis
 tantum resticulis hærentibus brachiis ipsis,
 quibus fuerant appositæ.

62 Ipse vero, sentiens se divinitus solutum,
 et incolomis e cepit illinc præstrenus efugere. At illi, statim
 carcere elapsus, ad S. Fidem tendit.
 ex præcepto senioris ipsum mucronibus adorsi
 confodere, tanta continuo divina virtutis vi
 obstricti in loco hæserunt, ut nec moveri quidem
 quisquam eorum posset, nec penitus verba ad
 alterutrum dare. Sicque repente angelus Do-
 mini coarctavit, eos, ut aesi lapidea simulachra,
 immobiles permanerent. Unus tantummodo,
 inter suffocationis angustias obscæne interjec-
 tionis dans mugitum, cum grandi difficultate
 in hanc vocem erupit: Vah, jam pergit; cætera,
 fixus immotusque tandiu perstitit, quoad ille
 alter ad domnam Beatricem transfuga sese in
 tuto reciperet. Cui illa in crastinum duces dele-
 gavit, quandiu fines castelli longe excederet,
 tutumque iter carperet, cui erat Petrus vocabu-
 lum. Denique cum sociis ad Conchas attingens
 et pro absolute sua grates inibi Domino persolvens,
 post inde lætus est ad propria reversus, ligaminibus
 relictis in testimonium virtutis, que remansisse
 dixi laxis nodis pendente brachiis. Anno fere et
 dimidio post secundam a Conchis reversionem
 accidit mihi certo negotio domni Willelmi o,
 Pictavorum comitis, adire curiam, in qua cum
 domnam Beatricem viderim, a Richaredo p fratre suo,
 Rothomagensium comite, illuc missam, ardentem
 ejus colloquium aggressus, illico rogitare cœpi
 super hoc miraculo. Cujus verba, per omnia
 monachorum Conchacensium concordantia, esse
 poterat probabile argumentum, si qui dubitaret
 in aliis etiam mihi ab eisdem narratis.

B
 * Lab. trans- fugit
 o
 p

C ANNOTATA.

a Aliud hoc de Gerberto, libro 1 Miraculorum
 cap. 2 memorato, miraculum abest ab editione
 Labbeana jam sæpe laudata. Porro ex infra di-
 cendis patebit, illum, tametsi pag. 306 mona-
 chorum præbenda, seu monachorum cibi ac
 potus portione diurna contentus in cœnobio Con-
 chensi Deo servisse dicatur, stricte tamen mona-
 chum non fuisse.

b De Wilberto illo adis caput 4 libri 1 Mi-
 raculorum a pag. 302.

c Adi Commentarium num. 90.

d Burgensis apud Cangium hoc verbo, uti
 etiam apud Bernardum hic, est burgi seu villæ
 clausæ incolæ seu municeps.

e Inspeciare hoc loco idem sonat, quod, inva-
 dere; utitur autem priori verbo Virgilius, sed
 sensu diverso, lib. 1 Georgic. versu 292 ita ca-
 nens: Ferroque faces inspicat acuto.

f Terebrare idem quod perferere. Unde tere-
 brata oculi pupilla, necesse fuit, ut non tantum
 videndi facultate privaretur Gerbertus, sed, uti
 Bernardus mox etiam subdit, ut ejusdem oculi,

crassiori veru cuspide perfossi, reliqua pars in
 particulas dissilierit.

g Collitur hic sanctus Archangelus præcipuo
 die 29 Septembris, quo de eo aliisque Angelis a
 decessore nostro P. Stillingo fuso actum est.

h Per arcuatam maceriam Bernardus forni-
 cem indicat.

i Oëbalus ille idem est, qui in Chronico Gau-
 fredii, Prioris Vosiensis, tom. II Novæ Bibliō-
 thecæ Mss. pag. 290 Eholus vocatur. Fuit Gul-
 pherii de Turribus, Archambaldi et Cambæ
 Putridæ cognominatis filius, genuitque Archam-
 baldum, cujus matre legitima (hanc Bernardus
 Beatricem vocat) adhuc vivente, non legitime
 aliam duxit, de qua genuit Guillelmum et Ro-
 bertum. Hic Oëbalus castrum de Torena, quod
 pater suus, teste laudato Gaufrido, acquisivisse
 dicitur, Guillelmo filio cum consensu Archam-
 baldi postmodum dedit. Plura de eo curiosus le-
 ctor cit. pag. 290 videat.

k Labbeus cap. 44 Torennam vocat. De hoc E
 autem castro multa tradit Valesius in Notitia
 Galliarum pag. 337, unde nonnulla huc tran-
 scribo. Toriana, inquit seu Turenne, castrum est
 veterimum, vicecomitatus titulo insigne, cujus
 mentio fit in veteribus nostris Annalibus, atque
 etiam apud Eginhardum in rebus gestis Pippini,
 Francorum regis, in anno Christi 817. Et
 post nonnulla subdit: TORINNA, ergo primum
 dicta est sincero nomine ante annos 900;
 postea TORENNA, i in E mutato; deinde TORENA,
 sublata N littera; ac demum TURENA, ex quo
 vocabulo factum est vulgare nomen TURENE:
 quod est castrum summo monti impositum. To-
 rinensem autem vicecomitatum partem agri Le-
 movicini, Cadurcini et Petrocorici obtinere, atque
 a Sarlato, Petrocoriorum urbe, usque ad Novum
 Vicum (Gallice Neuvic) leucas Francicas am-
 plius 30 in longitudinem patere, ibidem laudatus
 Valesius scribit.

l Beatrix illa infra dicitur Richaredi seu Ri-
 chardi, nempe II hujus nominis Rotomagensium
 comitis, soror.

m Adis dicta de hac voce pag. 305 in An-
 notatis lit. d.

n Vide Annotata pag. 315 lit. f. Per rusti-
 cam autem linguam hic intelligi debet vulgare
 Francorum tum temporis idioma; de cujus a
 Latina lingua distinctione vide Cangium in Præ-
 fatione ad Glossarium suum num. 13, et Anno-
 tata in Vitam S. Bergeisi tom. I Octobris pag. 523
 lit. u.

o Est is Willelmus IV, Pictavensis comes et
 dux Aquitanie, Ferabrachia dictus, qui Fulber-
 tum, Carnotantum episcopum, Bernardi nostri
 olim magistrum, impense coluit ac dilexit. De eo
 consulat curiosus lector tomum X Scriptorum
 Rerum Gallicarum locis via non innumeris.

p Richaredus ille est Richardus, Normanno-
 rum princeps, ad quem Fulbertus, Carnotensis
 episcopus, supra plus semel laudatus, epistolam
 dedit, quam videsis tom. X Scriptorum Rerum
 Gallicarum pag. 451.

AUCTORE
 BERNARDO.

AUCTORE
BERNARDO.

LIBER III.

CAPUT I.

Bernardo, tertia vice Conchas profecto, tertium de miraculis S. Fidis librum conscribendi occasionem præbet prodigium, quo S. Fides gladio percussum mirabiliter sanavit.

B **CAP. XV.** Anno Christi 1020 Bernardus, tertium Conchas profectus, *a b*
Anno igitur ab Incarnatione Do mini millesimo vigesimo *a*, Indictione tertia, tam S. Fidis amore motus, quam Witberti *b* illuminati gratia revisendi, tertio ad Conchas repedavi; quem superstitem nen reperiens, admodum ægre tuli, licet ipsum, ut confido, pax bona in terra viventium habeat, quem hic Dominus tanto miraculo glorificaverat; nec de salute ejus desperant, qui in hora exitus et confessionem illius integram, obitumque facilem viderunt; nec tamen subitaneum, quia præsensisse horam ipsum aiunt, quamvis nulla dolorum angustia prænuntiante.

64 Post hæc autem, rite completa solemnium orationum celebritate, volentem protinus redire ceperunt instanter interpellare, atque obtestari, uti tertium S. Fidis miraculorum adderem libellum. Ego vero summa vi facturum abnegare; neque enim esse necesse; cum prioribus non modo potiora, sed nec similia nequeant inveniri; at illi instare, facto peropus esse, neque me in eo causam captare posse, quod nesciant tale aliquid cui nihil præferendum in divinis operibus ipse judicem; quod mihi ardenti sollicitoque animo percontanti, venisse dudum ad S. Fidem, aiunt, quemdam Petrum ex Arvernâ *c* clericum, genere clarissimum, dignitatibus præpotentem; cui cum novellum primæ editionis nostræ codicellum exhibuissent, auctoremque nomine designassent, nimium conquestum esse, vel defuisse adventui meo, vel me per fines suos non divertisse, cui quoddam narraret insigne et inter præcipua ponendum, perhibent.

65 Dicebat enim, militem se habere, Raymundum nomine *d*, virorum quinquaginta potentem, de vico Valeriis *e* pluraliter nominato, qui aliquando in dirimendo tumultu fulminei gladii, ex adverso librati, ictum adeo validum exceperat, ut nasus divisus per malarum medium, mandibularum quoque una in duo desecta, alteraque ad medium fere truncata, linguæ etiam radicali gutturi disjunctum, hiatum sub palpebris patefecissent in tantum immanem, ut divisæ faciei ossa horreret pendula; quem fideles et amici domum referentes trium fere mensium spatio observant semivivum, cujus vita insanabili vulnere saucia, amicis plus tædio erat, quam gaudium, cum nec buccæ usus ad capiendum cibum esset utilis, sed per hiatum, quem diximus, defruta *f* dumtaxat distillarentur pingua. Ita miser, odibilis vitæ mora diu protractus,

D cœpit jam intra se cogitare, ut ad S. Fidem se deportari crastino luce, nutu, quo posset, innueret, non tamen eo voto, ut de salute corporea, quæ irreparabilis videbatur, ultra cogitaret; sed ut animæ, vel inter vias, vel ad S. Fidem obeuntis superna miseratio succurreret.

66 Ita fixa sententia, cum nocte secuta inter angustias mœroris et tristitiæ gravius obdormiret, et * ecce, S. Fides apparere visa est, forma puellari et eleganti, adeo venusta, adeo decora, ut nihil illi in humanis formis posset comparari; quæ ubi proprii nominis notitiam roganti intimaverat, illico eadem, sese a Deo venisse, adjecit, ut volentis, nec valentis ad S. Fidem tendere, succurrat votis. Et post hæc dilucide et aperte pro eo data oratione, PATER NOSTER adjecit in fine, finitoque capitulo, putrefacto ori sagax Medica digitos ingerere, sique dentes singulos jam exhalante tabo labefactos infigere ac reformare visa est, deinde palma subjecta mentum erigens illam hiulcam rimam rejunxit, ac præmortuum penduli vultus offam mirifice spiritu divinæ vivificationis animat. Et ita salutari restitutum imperat, ut S. Salvatore grates agat, ad Conchas properare.

67 Cumque aurora diei ortum præsignaret, experrectus ora manibus contracta reperit redintegrata. Cujus miraculi certitudinem ut plangiore argumento addiceret, tentat, an possit usum exercere loquendi; primitus excelso clamore vocat famulos, et quia longe famis passus inediam fuerat, voce improba poscit cibum. Illi evigilantes, et vesanum aliquem, qui tam mane cibum roget, existimant, et super sono herilis vocis hærent stupefacti; qua tamen vox illa resonat, cursum intendentes, accensis luminaribus, præter spem inveniunt hominem salvum et incolorem. Quibus mirantibus et hesternum propositum et divinæ visitationis narrat somnium. Refocillatus ergo recreatusque edulio pergit ad S. Fidem, reditque festinus, ignarus idem, ut laicus et indoctus, narrandum esse monachis tam grande miraculum; sed postquam dominus Petrus hæc eadem narraverat, remissus ab ipso non modo sola, sed pluribus post vicibus repedavit. Testantur, qui sæpius ipsum viderunt, in modum tenuissimi fili vestigia ferri rubra videri.

ANNOTATA.

a De anno, quo Bernardus tertium Conchas adiit actum etiam est in Commentario num. 90. Porro tum hoc, tum sequens capitulum ab editione Labbeana abest.

b De Witberto actum est lib. 1, cap. 4, et cap. 4, lib. 2, num. 53.

c De Arvernâ vide dicta superius pag. 306 litt. bb. Porro is Petrus mihi alias ignotus est.

d De Raymundo illo nihil alibi inveni.

e De vico Valeriis tacent Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum, alique geographi, quos consului.

f Defruta sunt vina cocta usque ad consumptionem mediæ partis, a deferendo sic dicta. Ita Columella lib. xii, cap. 21 apud Robertum Stephanum: Mustum quam dulcissimum decoquitur ad tertias; et decoctum, sicut supra dixi, Defrutum vocatur. Virgilius & Georgic. versu 269 Pingua defruta memorat.

a S. Fide, ei apparente, subito sanatus fuit, * et redundat

E non sine suo suorumque famulorum stupore.

CAPUT

CAPUT II.

De quodam Barnardo de morte suscitato, et de mirabilibus in ipso, ad S. Fidem veniente, in via patris.

CAP. XVII.
Scriptor sibi
postulat S.
Fidis patroci-
nium,

a

Quoniam a quidem flagranti amore gloriosissima virginis et Christi athleta insuperabilis Fidis nimium successi intermissa diu scribendi otia rursus repetere cogimur, illius sacratissimæ ac dilectissimæ Martyris efflagitamus magnificis iuvare suffragiis, quæ cæli in arce civibus juncta Angelicis, per virtutum præclara magna, nobis tacentibus, totum per orbem suæ potentia prædicatrix coruscet; hæc enim, licet corporali specie populis sese offerre nequeat, jugiter tamen patefactis miraculorum portentis se manifestat; nec jacet usquam terra polis sub ambobus, quæ sui nominis laude et fama carere dignoscatur, nec immerito, quæ, primis sub auspiciis Virgo præclaræ indolis in omni pudicitia honestate florens, cunctisque in actibus auro purius fulgens, illud in sese consentum retinuit, in quo dicitur: Dum esset Rex in accubitu suo, nardus mea suavem dedit ei odorem b.

b

idque multis
titulis extollit.

c

69 Vere superno Regi in alto cælorum throno residenti nardus ejus sanctitatis et vitæ cœlibis dulcem halavit fragrantiam; quia tota odor bonus erat Domino juxta Apostolicam sententiam c, quæ denique in passionis torrido incendio vaporata, fracto pœnis acerrimis corporis alabastro, myrrha facta est electa, cujus virgulas suavissimæ dulcedinis per diffusos mundi emittit cardines, in quibus gloriosæ Virginis et magnificum nomen pio amore excipitur, et æternum memoriale digna veneratione commendatur. Hæc, sicut mira ejus virtutum testantur insignia, dum morti debita in tormentis exiit membra, liberio rem mutata est in husiam d, per quam vehementissimo in momenti puncto, per vacuos aeris campos discurrens ubique terrarum in necessitate ejus suffragia poscentium auribus adsistit præsens, nec habet jus lædendi quilibet morbus, ad ejus invocationis malachmata e delendus; mors quoque ipsa, quæ nemini parcere didicit, jam dedocetur misero pallore ora inficere, quæ sancta Virgo, supplicibus votis conducta, pristino rubore velit accendere. Quin etiam inusitato more voracissimus orcus ab ore cruento intactas cogitur reddere animarum offas f; quibus insatiabilem cupiens lenire famem harpialem g semper inhiat infarcire ventrem. Tanti honoris præmiis ditatur a Domino clarissima Virgo, pro cujus amore diversis tormentorum supplicis exercuciata, mortis non timuit perpeti extrema, cujus præclara fama, inremissis aliquando pennis loca quæque oberans, cunctos, ut diximus, angustia qualibet oppressos, ad ejus patrocinii beatissimum asyllum invocandi hortatur, quia et auditu est facilis, et prodiga muneris.

f

g

70 Unde * contigit, quemdam nomine Hunal-

dum h Tolosanis i in partibus sanctæ Martyris admirandum promeruisse beneficium, usuque * et opere inopinatum * experiri ejus magnificentiam virtutum; habebat enim filium, nomine Barnardum *, quem de more misit ad armentum in pascuis servandum. At ille, pastorali cura suscepta, die quadam, surgente hespero k, armenta domum reducens, per negligentem incuriam bovem unum inter fruteta dimisit, reliquos vero bostaris præsepibus l inseruit. Cernens igitur, vacuo loco unum abesse animal, pascua per furvas noctis tenebras solivagus repetiit, sed magna parte noctis illius jam elapsa, casso labore quæritandi, sine bove tristis ac mœrens rediit. Quid ageret, quo se verteret, nulla ei ratione paret? Improbissima enim patris severitate perterritus, eo sciente, tectum non audent subire, neque, quid ei acciderit, ullatenus intimare. Tandem vero, sopitis omnibus, lectulo se contulit clanculum *; ubi cum membra amissi bovis indagine admodum defessa jactaret, illico tanto dolore corripitur, ut pene omni ossium compage resolutus crederetur, quo dolore nimium invalescente, et motu artuum fraudatur et rationis officio privatur.

AUCTORE

BERNARDO.

Jurenis

* Lab. omittit

Unde

h i

* Lab. visu-

que

* Lab. inopi-

nam

* Lab. filium,

quem

k

l

* Lab. clanculum

clanculum

E

pastor, defunctus et sepulchro condendus,

* Lab. ac

* Lab. omittit

palpitare

* Lab. pupillas

las

ad invocationem S. Fidis

F

m

71 Mane autem facto, ut eum pater tanto conspexit correptum languore, deposito furore, mox super imminem nati interitum flebilibus cœpit gemitibus dolere. At * dum vastis singulorum quateretur ictibus, S. Fidis salutiferam opem magnis implorat clamoribus, ut pristina incolumitati ejus restituatur filius. At ille, toto corpore manens immobilis, summo dumtaxat in pectore videbatur ei palpitare * calor vitalis, atque tali in stupore membrorum dies peregit novem, extinctis lucernis oculorum. Decimo autem die, quæ Dominica habebatur, ut viderunt pupillas * luminum in morte contabescentes, gelidoque sudore frontem ac genas rorantes, apposita lævo lateri manu nihil vivum salire sentiunt, sed omnia æterno sopori dedita evidentissimis signis agnoscunt. Quid plura? funus parant, exanimeque cadaver sandapile impositum ululantibus lamentis celebrant.

72 Sed cum luce crastina ad defossum sepulchræ ejus locum veheretur, pater impatientis amoris affectu extincti gelidum nati corpus amplexatur, oculosque ac vultum omnem irriguis lacrymis humectans locum omnem amaris implet clamoribus, inter quos insolabiles gemitus crebris vocibus sanctam Dei martyrem Fidem clamat, ac lacrymosis obsecrationibus, ut sibi filium reddat, ter et quater ingeminat, dicens m:

Virgo Fides, dilecta Deo, lux inclita mundi,

Auxilium miseris quæ cita ferre soles,
Supplicis exaudi, Martyr sanctissima, vocem,
Quamque potes, posco, defer opem misero.

Munere nemo tuo, petiit si forte coactus,
Discessit vacuus, te retinente manus.

Credo quidem, neque vana fides, te posse,
quod opto,

Cœlitus a Domino promeruisse tuo.

Unicus ecce mihi natus, mea sola voluptas,
Occidit, una mei spes et amor generis.

Quo pereunte modo, mihi cætera vita superstes
Protrahet ingratas sine carendo moras.

Sed si, Virgo Dei, miserorum questibus ullis
Flecte-

AUCTORE
BERNARDO.

cilæ restitu-
tar.

Flecteris, et lacrymis vinceris irriguis,
Funere sopitos nati, quos cernimus artus.
Ad prisam vitam, te rogo, nunc revoca.

73 Cumque his et hujusmodi quam plurimis
querelis super defuncti corpus incumbens
pater cum magno ejulatu quereretur, omnes,
qui ad ultimum exequiarum obsequium ade-
rant, deflentis pietate moti, fletibus ora riga-
bant, ac piissimam Virginem, ut ad invocatio-
nem sui sancti nominis propitio vultu respicere
dignetur, unanimes mixtis lacrymis precibus
exorant n.

Sic quoque continuo, sed et (o mirabile
dictu!)

Mors tetra versa retro, prædam fugitiva reli-
quit,

Evomitque vorax avida de fauce rapinam.
Protinus atque caput lento nutamine functus
In partes versat, gelidas recalente medullas
Fomite vivifico; subitoque peralgida mem-
bra

Spiritus infusus totum dat vivere corpus,
Erigiturque jacens, trepidantia lumina vix-
dum

B Attollens, ac mox totos simul erigit artus.
Et stetit in propriis membrorum machina
plantis.

Inde domum repetit redivivo tramite patris.

quæque sibi
in excessu
mentis

74 Quo viso, cuncti in gratiarum actionem
versi præ gaudio tanti miraculi lacrymas fund-
dunt, sanctæque virginis et martyris Fidis vir-
tutem glorificantibus votis et muneribus sese ac
suos ei supplices devovent; sicque ab ecclesia
S. Georgii o, ubi humandi juvenis gratia con-
venerant, regressi ad propria, pater posthumi
filii ac reliqui contubernales diligenti perscruta-
tione

o

* Lab. Male
persecutione

die quadam ab eo sciscitari studue-
runt, quid sibi visum fuerat illis novem diebus,
quibus in excessu animæ positus, quasi mortuus,
jacuerat, ac quomodo, vel cujus auxilio,
ad sepeliendum postmodum delatus ad vitales
aurs redierat. At ille, adhuc trepidantia pec-
tora gerens, ab imo spiritu longa suspiria du-
cens, sic percontantibus actutum respondere
exorsus est: Ut cætera nunc ad præsens silen-
tio prætereantur, quæ mihi sine sub extremo
contigerint, certissimo et sine ullius falsitatis
ambiguo brevi expedire non differam. Corporeis
vinculis spiritus meus resolutus terribis qui-
busdam ministris traditur, quorum crudelissimo
ducatu ad hiatum usque vastissimi præcipitii
protrahitur, in cujus horridam voragine dum
jactari inenarrabili metu formidarem, (eloquar
an sileam?) ecce vir splendidissimi decoris ad-
venit, quem, ut postea didici, paradisi præposi-
tum fuisse Michaellem archangelum, liquido pa-
tuit, cujus placidi itineris gloriosissima virgo
Fides comes adstitit, quæ super solis jubar
emicabat splendore mirabili.

C

ostensa fue-
runt, enarrat;

75 Hic vero cælorum præpositus, ut more
carnificum eos, quibus ad torquendum deputa-
tus eram, conspexit, in verbera mea irremedia-
bilitate furere, quid, inquam, malorum artifices
in hujus tironis tormenta tanta desævitis crudeli-
tate? Quid animam, a summo Deo creatam,
perditum itis absque ulla miseratione? Sinite
jam nunc ab ejus gravi laceratione; quia, Deo
permittente, per hanc sanctissimam virginem
Fidem proprio refundetur in corpore, a vestra
erepta potestate. Ad hanc vocem tartarei mini-
stri, intolerabili formidine correpti, manus
semper in malum pronas continuerunt, celesti-

busque nunciis insolito timore tremebundi pa-
ruerunt. Nec mora felicissima virgo Fides
concito impetu mediis cuneis irruit, animam-
que meam ab eorum manibus violenter abstraxit,
atque ita corpori humo tradendo, sicut
nostis, mirabiliter refudit. Postquam vero hujus
non tantum visionis, quam etiam rei gestæ veri-
tatis p textum ille ordine est prosecutus, pater
atque vicini iter instituunt, sanctæque Virginis
ad monasterium cum eodem resuscitato debitas
laudum gratias reddidit gressus dirigunt q.

D

p

q

76 Quibus per devexum latus montis, ab alveo
Dordonii r fluvii ad nubila caput porrigentis,
descendentibus, quodam in procliviori lubrico
animal, cui insidebat, quia nondum bene ab in-
firmitate convalescerat, pede lapsus nutavit, et diu
resurgendo hærens ipsum cum ingenti fragore
dorso deturbavit, et quoniam semita nimium
angusta in præcipitio montis patebat, virtute
Dei ac custodia sanctæ Martyris protectus con-
tinuo surrexit illæsus. Denique basilicam expe-
tentes pro resurrectionis beneficio, propter quod
venerant, omnipotenti Deo laudes exultantibus
animis referunt, Sanctamque debitis muneribus
venerantes adorant, benedicunt, atque in virtu-
tum mirabili potentia coruscantem prædicant.

dein ad S. Fi-
dem profici-
sens bis ejus
patrocinium
experitur.

r

E

Oratione autem expleta, hospitio se conferunt,
unde luminaribus compositis, dum ruente nocte
sacras vigiliarum excubias ante sanctam Virgi-
nem celebraturi procederent, ille sæpèdictus
virbius s, Barnardus nomine, antiquo hoste
captentularum t insidias tendente, per hiantia
tabulati operta ab exedris deorsum improvise
casu ruit. Ad quem citato cursu comites pervo-
lantes, ita sancta Martyre manum supponente,
incolumem reperunt, acsi pulvillorum fulcris
receptus fuisset a proximo lapsus. Crastina vero
die venerabiles hujus cenobii fratres prioris
miraculi virtutem parum edocti, seorsum illum
faciunt, omnemque visionis seriem sagaci in-
dustria perquirunt. At ille Deum, quem nul-
lum latet secretum, testans, ita omnia existitisse
asserit u, veluti in narratione continetur su-
periori.

s

t

u

77 Neque illud prætereundum silentio dignum
ducimus, in quo magnificæ Virginis et omnium
Sanctorum comparandæ meritis patronæ nostræ
Fidis admirabilis sanctitas fulget, et ab illicitis
conatibus, ne perpetrentur, temerarios cohibet.
Evoluto quidem, ut putabatur, unius anni cir-
culo, idem reparatus debito suscepti beneficii
obsequio ad S. Fidis oratorium repedebat, comi-
tante quodam Garsia x ex vico S. Orientis,

Ablatam
furto telam
miro modo
reddi suo do-
mino S. Fides
curat.

F

qui vulgo Marciaicus y fertur, oriundo. Hic Gar-
sias, qui Vuasconum more tali insignitur no-
mine, dum quæstus causa, ut sæpe fit, neque
enim ab eo incipitur, telam secum deferret,
Lucasinam z ecclesiam gressu attingens a raptori-
bus invaditur, et amissæ telæ damna pati
cogitur; sed illo amore sanctarum orationum
hoc raptum vilipendente, et cæptum iter pera-
gente, prædo ille pannatrices aa convocat, et, ut
sibi inde braccas bb faciant, alacri animo inci-
tat. Sed quid plura! Divina illico non defuit po-
tentia, pannum in silicis mutans duritiam,
aciemque forsicum, velut ligneum, hæbetavit
surculum. Quo miraculo semel ac bis ostenso,
Dei ac sanctæ Martyris virtutem reminiscuntur
adesse presentem, quæ eas prohibebat raptam
incidere sindonem. Cujus prodigii terrore per-
vasor nimium exterritus linteamen illud reser-
vavit, atque redeuntibus peregrinis veniam ma-
lefacti

x

y

z

aa

bb

A lefacti petiit ac supplex reddidit. Qui sanctæ Virginis hac in re virtutem prævaluisse agnoscentes cum gratiarum actione ad propria redierunt gaudentes.

ANNOTATA.

a Apud Labbeum cap. 48 hæc et sequentia ad usque num. 70 edita non sunt.

b Verba fere eadem sunt, quæ leguntur in Canticis Canticorum cap. 1, v. 11.

c Apostoli Pauli verba in Epistola 2 ad Corinthios cap. 2, v. 15 hic intelligit auctor noster.

d Per husiam denotat substantiam, quæ Græcè ουσια vocatur.

e Malachmata, quæ vox derivatur a verbo Græco μαλαττω, quod mollio Latine sonat, proprie sunt fomenta ad rem duram emolliendam corpori superposita; hic autem vox illa adhibetur pro remedio, seu patrocinio S. Fidis. Consulesis Cangii Lexion verbo Malachma.

f Hæc non ita intelligi velim, acsi ex inferno, seu orco stricte dicto, erepta S. Fidis patrocinio fuisset Barnardi istius anima; sed quod præservata seu ab inferni seu a piacularis loci supplicii fuerit.

g De Harpyiarum voracitate adisis Virgilium lib. III Aeneidos a versu 216.

h Hunaldum illum ejusque filium Barnardum aliunde non novi.

i De Tholosanis partibus seu Tholosano tractu actum in Annotatis pag. 306 litt. dd.

k Id est, Vesperi.

l Bostar, hostiarum et præsepe bostaris idem apud mediæ ætatis scriptores sonans, quod stabulum boum, bovine, et statio boum; adisis Cangium verbo Bostar.

m Scriptoribus sæculi XI admodum familiare fuisse, soluta orationi carmina intexere, tum ex hoc loco, tum ex Vita S. Gerardi Broniensis tom. II Octobris, aliisque abunde patet.

n Labbeus hæc ita edidit: Ac gloriosissimam virginem Fidem mixtis lacrymis precibus, ut ad invocationem sui sancti nominis propitio vultu respicere dignetur, unanimes exorant.

o Fortasse illius S. Georgii, qui 10 Novembris a Castellano annuntiatur.

p Si per vastissimi præcipiti horridam voraginem, supra memoratam, destinatum perpetuo damnatis locum, seu infernum stricte dictum, potius quam piacularem locum, designare, in eumque jam suam animam re ipsa detrusam fuisse, asserere voluerit redivivus ille Bernardus, certissime in eo falsus fuit, cum fide certum sit, nullam esse ex illo stricte dicto inferno damnatorum redemptionem. Porro haud ita mirum est, ut, quæ sibi in visione exhibita fuerint, bonus ille juvenis re ipsa sibi contigisse crediderit.

q Labbeus hæc ita edidit: Pater et vicini iter instituunt ad sanctam Fidem gratias reddituri, et reliqua, quæ hocce capite sequuntur, prætermisit.

r De Dordomo fluvio vide dicta in Annotatis pag. 292 litt. n.

s Virbius, quasi diceret bis vir, vocatur, quia resuscitatus a mortuis. De hac voce ita Joannes de Janua apud Cangium in Lexico: Virbius, Bis vir existens, a Bis et Vir: seu qui binas habuit vel habet uxores: vel etiam, qui bis fecit facta viro digna: vel qui resuscitatus est, ut Lazarus et Hippolytus.

t Captentula seu captensula pro captione et

muscipula adhibetur etiam apud Cangium verbo Captensula; hic autem captentularum insidias struere sumitur pro moliri fraudem seu insidias.

u Vide tamen hic dicta litt. p.

x Miraculum hoc abest ab editione Labbeana.

Porro ignotus mihi aliunde est iste Garsias.

y Vicus ille ita dictus est, ut arbitror, a S. Oriente, seu potius Orientio, Ausciorum in Novempopulania episcopo, de quo A Maii pag. 60 a decessoribus nostris actum est. Ceterum, cum hic S. Orientis vicus, vulgo Marciacus vocatus, a Marciaco, nunc Marcelliac dicto, et a Figiacensi canobio quatuor fere leucis distito, diversus videntur, cumque etiam Marsiacum vel Marciacum, vicum in Astaracensi tractu situm, nusquam sub S. Orientis nomine signatum repererim, haud facile Marciaci istius situm determinavero.

z Lucasinam ecclesiam, seu Lucasinum vicum frustra apud geographos quæsi.

aa Per pannatrices intelliguntur hoc loco mulieres artis conficiendarum vestium perite.

bb Femoralia, seu potius sogum, ad instar tunicæ manicatum, olim etiam Braccæ dictum, hic designari videntur. Vide Cangium in Lexico verbo Braccæ.

AUCTORE
BERNARDO.

CAPUT III.

De mulo a morte resuscitato: de reperto accipitre: de puella contracta et de contracto directis.

Miles quidam Geraldus a, haud obscura persona, morabatur in pago Rotenico *, in villa videlicet, quæ Villaris b nuncupatur, distans a Conchis fere sex passuum millibus. Hic cum Roma aliquando rediret, accidit, ut mulus, quem a fratre suo Barnardo c clerico acceperat mutuo, nescio, quo vitio fractus, deficere coepisset. At ipse S. Fidis, quam ut vicinam habebat, miraculorum recordatus, vovit eidem pro salute animalis candelam, longitudinem animalis habituram, nec tamen convalescens mulus, verum multo magis gravatus occidit; quod videns homo hospiti suo venundat corium, cui cum nequissimus hospes quam minimum precium porrigeret, ratus, quia, etsi nihil daret, itidem tamen haberet, ille Geraldus, valde indignatus, per varias cæsuras in longo et in transverso sulcat cadaveris latus, ne videlicet, se inde abeunte, infidelis hospes integro tergore gauderet. Denique, arrepto suæ peregrinationis bacillo, extincti jumenti oculum cuspidate perfodiens, caudamque percutiens, ita furibundus infit: Quid nunc detrimenti sancta Fides pateretur, si inter alia sanitatum dona huic etiam mulo sanitatem reddens, tam longam candelam sibi sortiretur? Modo miser duplici discrimine ferior, inter vias pedester remanendo, et in patria decies denos solidos fratri persolvendo; tanti enim ambo invicem germani de mulo illo convenerant, si forte mortis periculum incurrisset.

79 Et vix ille hæc paucissima verba compleverat, cum revivens mulus saltu citissimo constitit quadrupes. Et ne quis, nisi a vera morte illum æstimaret exilire, in ipso puncto temporis

CAP. VIII.
Mulum exanimatum, ad invocationem S. Fidis
a
* Lab. Rhu-
tenico
b
c

vite redditum fuisse, variis testimoniis

ACTORE
BERNARDO.

d
* Lab. ceu

ris, quo id actum est, vernabant in modum picturæ universa detruncatæ cutis stigmata, non jam perfusione cruoris recentia, sed, ut de alio dixi *d*, quodam nitore lanuginis seu * veter-nosa. Quo facto, memoratus Geraldus maxime gavisus redit domum, Deoque ac Sanctæ ejus gratias egit ingentes, factique miraculi novitatem passim disseminavit. Nota nobilitas viri pariter et fides omnibus erat, qui ne temere vel garrule quidquam videretur referre, mulum vulneribus notatum habuit in præsentiarum. Hoc ipsi monachi, sed et alii complures, qui ipsum Geraldum postea plus millies viderunt *e*. Verumtamen horum relatu, licet satis certus, non ita contentus, si adviveret, essem, quin per eundem digressionem in revertendo facerem, cum ipse hujus viciniae incola parum me ab itinere detorqueret.

probat Bernar-dus, qui et causam aperit, cur ejus-modi prodigia scribat,

80 Quamvis enim et sensu debilis et peccato gravatus hoc officio sim indignus sed non ita falsus, ut sponte prædicem falsa, nec tam prodigiosa rei relatione multorum obtreccationem incurere tulissem, nisi indubitam veritatem inesse nossem. Est enim humano terrore Christi veritatem nefas oculere, quod, qui faciunt, valde metuo, ne eosdem Christus apud Patrem in cælis tradat oblivioni; ipse enim dicit: qui autem negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui est in cælis. Idem alibi iterum: Qui me erubescit et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua et Patris et sanctorum Angelorum *f*. Absit, ut erubescam veritatem tuam, Christe, confiteri hominibus et in libro meo scribere, ne et tu ipse coram Patre tuo, qui est in cælis, me confiteri erubescas, et de libro tuo, quem scripsisti, deleas, sed ut ad finem verborum properemus, quis insanus ultra hominum resurrectionem fore dubitat in futuro, quando jam in præsentibus resurgunt etiam animalia?

cap. XIX, tametsi apud nonnullos fidei inventura non esse, suspicetur.
g

81 Sed *g* et de minimis causis, quas incolæ loci, ut est rusticus intellectus, Joca S. Fidis appellant, tanta ibidem miracula, Christo cooperante, facta sunt, ut et eorum multiplicitas relatore careat, nec facile pro sui novitate, siqua narrentur, credi possunt. Sed res veritatis non potest cito suffocari aut extinguere, verum quanto acrius incredulorum dilaceratur perfidia, tanto efficacius vim vigoremque perseverandi retinet, ac velut ardens lucerna, quæ inter sævientis procellæ impetus pulsa, majore radio-rum crine emicat, sic quoque veritas inter obtreccantium strepitum recto incedit vertice, et quo magis detrahitur, eo vehementiorem capit causam, qua munita aut defensa in apertiore humanæ notitiæ lucem evadat. Verum si tales exstiterint, qui hæc credere nolint, quid mea refert? Scit Deus, qui operatur, et qui me ad hoc officium animavit, qui et ubi, et quando fuerint, quibus ista credere datum sit et credendo proficere. Et quamvis a priscae religionis statu hac pessima ætate plerique omnes deviarint, utpote post desideria sua quisque aberrant, nulla tamen sæcula vel tempora omnium bonorum Artifex absque testimonio bonitatis suæ sinit præterire, atque adhuc per Sanctos suos, etsi propter peccata hominum rarius, magnalia tamen virtutis suæ aliquando non destitit exercere, et sicut ille est investigabilis sapientiæ atque inexhaustæ, sic etiam virtutum suarum qualitas a quolibet comprehendi non

poterit, quin si velit, nova faciat et inaudita; D neque enim fas est, ut Boëtius ait *h*, cunctas divini operis machinas vel ingenio comprehendere vel explicare sermone. At nos dicturi de minimis, vel, si fas est dicere, de jocis S. Fidis, diversum calamum reflectamus ad inceptum.

82 Quidam miles, Geraldus nuncupatus. Concharum vicinus, ejus mentionem cum de mulo loqueremur, dudum fecimus, cum esset ad omnes artes militares aptissimus, accipitrem optimum apud urbem Rotenicam a seniore suo poposcit mutuo; cujus petitioni senior statim favere non distulit. Facto tamen et affirmato conventu, ut, si fortuito ille Geraldus illum acceptorem *i* perderet, beneficium ejus toto privaretur. Placuit utrique istiusmodi conditio, illi quidem callidiori, ut alienorum bonorum pervasione per talem occasionem insatiabilem suæ avaritiæ gulam completeret; huic vero ut tanti alitis honore vel ad tempus frueretur *k*. Sed antequam hic Geraldus jam revertens ad domum suam perveniret, causa exstitit, ut in pagum Albigensem *l* diverteret. Ibi cum ipsum accipitrem semel emisisset, avis illa cassato factu per vasta aëris spatia evagata disparuit. Hanc ille diu insecutus nullo pacto revocare valens, nimo jam fessus labore, domum secessit nimum moestus atque triste ferens; nimirum nota sibi dudum immiser cordis domini crudelitas fuerat, * implacabilis ira. Heu me miserum, inquit,

Accipiter, quo summo pretio accommodatus fuerat,

i

k

l

E

** supple et*

quam infelici sorte astrictus angustior, et quam intrectabilis domini ferociam pati cogor? Quid jam restat, o pudor, o dedecus! Quin ad summam ignominiam bonis exutus redeam? Quin etiam miser videre jam illum diem videor; cum inops rerum ab his, qui mihi mala volunt, re-puter mendicus. Cumque domestici ejus undique accedentes, ut ejus levarent ægritudinem, consolationis verba diu profunderent, non eos audivit, nec in aliquo penitus acquievit, sed multo ægrius conquestus usque ad vesperam, spreto edulio, mansit incubatus.

85 Ad ultimum bona conjux viriliter accedens, Quid, inquit, anime mi, te exrucias? quidve maceras? Quid tanto mœrore afficeris? Cur tuæ jocunditatis vultum luctu exterminas? Quare inaniter super re irrecuperabili tantos querimoniarum planctus exaggeras? Tamen si voto te alligaveris, crastino mane ad S. Fidem nudis pedibus cum oblatione ceræ processurum, spero in hac re Deum adiutorem fore; age ergo viriliter et confortetur cor tuum, neque diffidas per suffragia S. Fidis Dei misericordiam posse consequi, expurge frontem, exhilara vultum, ac solita letitia inter tuos discumbe ad cœnam; non enim est Deo difficile, ut lætior inde surgas, concedere. Nonne videtur recte sapiens femina monuisse, siquidem in angustia nihil gravius diffidentia?

a Geraldus quodam deperditus, invocatione S. Fidis

F

84 His verbis homo valde confortatus relevatusque ita magnifice, voto prius dictato, ad epulas residet, acsi nihil moestitiæ pertulisset, jam se nutu divino exhilaratum quodammodo sentiens, imminensque gaudium præsciens; inter agendum vero (dictu pulcherrimum) auca domestica *m*, foris de improvviso advolans, convivas turbat; quam statim consecutus accipiter, qui fuerat perditus, intra cenaculi ambitum super ipsam rapidissimo irrumpit impetu. Et hoc fuit insigne nobilis miraculi, quod ab alio pago ales tamquam ex industria ad locum redierit, quem non noverat. Quod gaudium, quæ

miro modo ad eum revertitur.

m

A que lætitia fuit, quot grates in excelsa porrectæ, cum nec opinanti seniori et spes recuperandi beneficii recreatur, et glorificatio miraculi augetur? Unde in crastinum, pro bonitate Dei gratias habiturus, Deo ac S. Fidi persolvere vota cucurrit.

CAP. XX.
Puella, hor-
rende contra-
cta, divinitus
per S. Fidem
erecta;

n

o

p

B

q

CAP. XXI.
Item vir a
nativitate
claudus.

r

s

85 Alio quoque tempore n ad promerenda per S. Fidis inclita merita divinæ pietatis beneficia puella, omnium membrorum officiis dissoluta, Cassiaco o ex vico advehitur, quæ incuria bajulorum trans ripam fluminis, littoreos scopulos Conchacensis vici lambentis, dimissa a prætereuntibus eleemosinam petebat, cujus inhospita facies et membra, quia, eas manu neque baculo arcere valebat, de nocte a feris sæpissime, ut ipsa postea testata est, lambebantur. Nullius sane miseratu ad monasterium sublata plurimis diebus in tali mansit miseria, nutu tandem Dei seniores loci misericordia moti ad monasterium jubent eam in grabato deferri. Ante cujus primum vestibulum diu excubans videbatur ad speciosam portam templi, ut dodus p quondam Petri, eleemosinam petere ab introeuntibus gratia orationis. Tandem vero sancta Dei virgo Fides, alter cælo facta Petrus, advesperascente die, quam frondicomorum gloria ramorum ac palmarum decoraverat q, ab humo erigitur et ad sacratissimam Virginis mausoleum, consolidatis plantis, tota incolumis progreditur. Ob quod mire factum adstantes, ingenti gaudio profusi, Deum cunctipotentem unanimes collaudant, qui tantam suæ militi Fidi conferre est dignatus in omni virtutum splendore potentiam.

86 Non multum huic dissimile aliud restat miraculum, quod expectanti paginæ nobis videtur inserendum. Ad sanctæ Virginis promerenda beneficia quidam ex territorio Agennensium r, nomine Humbertus s, ope parentum advehitur, quem a renibus usque deorsum livida natura matris ab alvo exposuerat præmortuum, qui cum devotorum misericordia plurimis annis ibi sustentaretur, tandem divina pietate visitatus, post celeberrimum sanctæ Dei Genitricis Assumptionis diem subsecuta nocte, dum ante gloriosæ Martyris propitiatorium in vigiliis cum multis aliis pernoctaret, dolore nimio per languida membra corripitur, atque cum ingentibus cept clamoribus emittere planctus, quos inter dolores S. Fidis non desinit conclamare suffragia, et, ut ei propitiatur, cum lacrymis exorat. Inde subito fragore contracta in directum extenduntur membra, et quæ maternis a visceribus traxerat debilia, per sanctæ Virginis invocationem suscepit valida, sicque, spreto scabellis, quibus locusteos saltus, si quando alias tenderet, per terram emittere solebat, solidis gressibus inter cæteras turbas discurrere congaudet t.

ANNOTATA.

a De Geraldo hoc, tom. X Scriptorum Rerum Gallicarum pag. 380 memorato, nihil notarunt eruditi illius editores; nec ego de eo quidquam notatu dignum inveni. Porro hoc apographi nostri capitulum 18 rectius in editione Labbeana ordine tertium esse, Bernardi verba num. seq. satis ostendunt.

b Villa, Villaris dicta, illæ fortassis est, quæ in Mappa geographica Aquitanix apud Blaevium Ville comtal vocatur, distans a Conchensi loco Octobris Tomus III.

duabus fere leucis hodiernis Gallicis communibus cum dimidia.

AUCTOR
BERNABDO.

c Labbeus legit Barnadus, qui mihi etiam sub hoc nomine haud satis notus est.

d Nempe capite 2 editionis Labbeanæ; de quo infra agetur pag. 325, num. 5 et 6.

e Labbeus his recte addit hæc: mihi narraverunt, et, omissis iis, quæ in nostro apographo mox sequuntur, his num. sequentis verbis capitulum 3 concludit: Sed, ut ad finem verborum properemus, etc., uti etiam in apographo nostro exstant.

f Nempe Matthæi cap. 10, v. 33, et Lucæ cap. 9, v. 26.

g Totum hoc capitulum ab editione Labbeana abest.

h Verba hæc exstant lib. IV de Consolatione Philosophiæ, Prosa 6 sub finem. Consulesis, quæ de egregio hoc scriptore retulimus hoc tomo pag. 150, et plura tom. VI Maii a pag. 704.

i Acceptor apud Cangium hoc verbo est accipiter, quem vulgo SPARVARIUM reddimus. Et post nonnulla hæc subduntur, quæ ad rem nostram faciunt: Acceptor, qui aucam mordet in Lege Alaman. tit. 99, § 20 in capit. ad eandem legem cap. 36 GANSHAPICH dictus in Lege Bajuvar. tit. 20, § 2. Talem hunc fuisse ex infra dicendis patebit.

k Notat Cangius verbo Acceptor col. 79, accipitrem fuisse primæ nobilitatis insigne præcipuum, quod et pro suo more erudite mox probat.

l Pagus Albigenis, seu Albigenis tractus, Gallice l'Albigeois, testes Baudrando, provincia parva Galliæ in Aquitania, ubi alias Heleuteri populi, nunc autem est pars Occitanie Superioris et terminatur a Septentrione et ab Ortu Rhutenensi provincia, ah Occasu Cadurensi ex parte, ex alia vero et a Meridie Occitania.

m Auca, inquit Cangius hoc verbo, ANSER, Occitanis ACC, AUCCO, AUQUETO; Italis OCCA; nostris OYE; addo, Belgice Gans vocari. Hoc tamen loco fortassis pro qualibet avi domestica sumitur. Plura de hac voce vide apud laudatum Cangium.

n Ab editione Labbeana tum hoc tum sequens capitulum abest.

o Cassiaci vici situm, nisi forte sit locus, Gallice Cassagnes dictus, quatuor leucis Gallicis communibus a Rutena urbe Meridiem vertus distans, definire nequeo.

p Dodus, uti et Clodus pro Claudio media ætate quandoque scripta inveniuntur. Adisis Cangii Lexicon, et Actus Apostolorum cap. 3.

q Dominica Palmarum sub vesperam id contigisse significat.

r De Agennensi urbe et tractu vide dicta pag. 289 lit. d.

s De Humberto illo nihil a tibi inveni.

t Quam ob rem ex nostro Ms. codicis reginæ Sueviæ apographo hic etiam non edam capitulum 22, quod de rustico a dæmonio liberato inscribitur, sequensque, quod de puella dæmone etiam liberata agit, ac denique capitulum 24, quod de milite sagitta vulnerato per S. Fidem sanato titulum habet, cur ea, inquam, hic prætermittenda censuerim, in Commentario a num. 92 aperui. Porro tria illa capitula excipit in nostro apographo concinnatum a Bernardo S. Fidis, seu potius miraculorum ejus elogium, quod hic sub Epilogi nomine jam editis adjungere visum est.

AUCTORE
BERNARDO.

Omnis generis
miraculis
celebrem

EPILOGUS.

Sunt namque hujus Virginis tanta virtutum insignia, ut nec sparsa per quadrifidi mundi cardines colligi possint verbis, nec tam infinita recondi paginis. Hæc enim æquora omnia, velificante Deo, permeat, hæc regiones universas lustrat, hæc se Sanctorum omnium meritis, in admirabili virtutum claritate comparat, hæc deciduo jam mundo splendidum sub ambobus polis solem Dominus ad ortum produxit, de cujus præfulgidis radiis per signorum incrementa tellus omnis irradiatur, plebs universa quotidianis beneficiis attollitur, herebi etiam egredientibus, ea duce, animabus patent recessus *a*. Hujus largissima beneficia diversis crebrescunt in patriis uberiora *b*, quam illo in loco, ubi sanctissima ejus corporis celebrantur pignora. Ad ejus tamen sacrum oratorium ægri frequentius venientes optatam promerentur salutem, cæci lumen, vexati liberationem, aridi quietem, sciatici *c* erectionem, chiliaxi *d* medicamen, epileptici *e* salutem, viteque desperati celerem reparationem.

S. Fidem prædicat Bernardus,

88 Hæc invocata bellorum frangit vires, sibi devotis triumphos parat insignes, armis melius pugnat, viribus fortius dimicat; hæc, siquando, culpis exigentibus, cælum clauditur, ut Helias reserat; claudos a grabato, ut Petrus elevat; tetra maris nubila, ut Paulus, serenat; turbidas procellas, ut Nicolaus, tranquillat; mortuos, ut Martinus Sabariensis, suscitatur *f*. Hæc in nulla virtutum potentia, cuiquam supernorum civium dignoscitur impar, in qua totius sanctitatis summa coruscat; hæc sine ambiguo Dei Genitrici familiaris assistit, quia et virginitatis candore eminet felix et potens Virgo, pretiosa paradisi margarita celestis Sponsi thalamo casto corpore juncta, clara mundi lucerna, tutissima populi patrona, decus Virginum, flos martyrum, laus angelorum, ornamentum cælorum, salus patriæ, vigor Ecclesiæ, prædo gehennæ, janua supernæ aulæ, curandorum corporum validissimum agridium *g*, suavissimum languentium anthidotum, tribulorum invictissimum præsidium. Hæc non solum membra debilia roborat, sed, quod his omnibus præcellit, culparum sordes tergit, veniam reatum a Domino cælitus impetrat, precesque supplicum, fida interpres, auribus divinæ pietatis intimat.

ejusque patrocinio homines salvari postulat.

89 Cujus virtutes gloriosissimas devotis mentibus exoramus, ut, quæ talia præstat ex terreno hospitio, nos jam pene pro peccatis Deo mortuos suscitare dignetur a vitiorum sepulchro, ut in illo resurrectionis tremendo articulo exutos miserorum sagulis hircorum *h*, de lava in vellere capdido mutet ad dextram, ubi illa provehetur ad coronam, faciatque nos in veste nuptiali illius cœnæ acciri convivio, ad ejus epulas ipsa prudens Virgo cum bleo exultationis intrabit regnatura cum Christo, cui cum Patre et Sancto Spiritu est honor et imperium in sæcula sæculorum. Amen *i*.

ANNOTATA.

a Per herebi, seu potius erebi, recessus fauces mortis, ni fallor, designare voluit Bernardus, intelligitque mortuos patrocinio S. Fidis vite restitutos. Ubi sit, adis, quæ pag. 321 in Annotationis lit. p docuimus.

b De his ego nihil alibi litteris proditum inveni.

c Sciaticos Bernardus vocat ischiade morbo seu coxendicis dolore ita graviter affectos, ut erecto corpore consistere nequeant.

d Hujus nominis morbum nusquam declaratum inveni. Si tamen conjectare fas sit, fortassis chyli; male elaborati, vitio, seu corrupta sanguinea massa laborantes intellexit Bernardus, nisi malis credere, descriptoris vitio to chiliaxi loco vocis chingrici expressum fuisse.

e Epileptici seu rectius epileptici, sunt comitiali morbo; seu vulgo malo caduco, laborantes.

f Notiora passim sunt hæc facta, quam ut de singulis nonnulla annotari debeant. Dicitur autem S. Martinus Sabariensis, quod Sabaria in Pannonia natus sit. De eo agendum, si Superis placet, die 11 Novembris.

g Agridium pro auxilio, seu celesti medicina hic sumitur.

h Per sagula hircorum vellera hircorum designat, alluditque ad verba Christi apud Mattheum cap. 25, v. 32 et 33.

i Subditur in apographo nostro oratio ad S. Fidem, quæ Benedictio ad episcopum inscribitur.

hisque verbis concepta est: Benedicat vobis Redemptor humani generis, Filius Virginis, beatissime Fidis intercedentibus meritis, quique eam ad exemplum veræ fidei voluit martyrio decorari, ita vos faciat sibi famulari, ut inter cælorum cives mereamini connumerari, et qui ad Virginis sacræ vos fecit celebritatem convenire, dignetur sua vos benedictione perfundere, et ad spiritualium præmiorum gaudia perducere, quod ipse præstare etc.

APPENDIX

MIRACULORUM.

§ I. Cur hæc miracula edantur. Invocans S. Fidem subito convalescit: auctoris frater invocatione S. Fidis gravi morbo mox curatur: mulus, invocato ejusdem patrocinio, vitæ redditus: mulier, ei annulum offerre subterfugiens, divinitus punita; facti poenitens curata: mulier sterilis ejusdem patrocinio fecundata.

Quamquam, quæ ex apographo nostro Ms. co-

Cur alia a Bernardo scripta miracula hic edantur.

A tum alibi ab eodem Bernardo litteris consignata exstant, hic prætermittentur; tamen, cum et alii, iique maxime, quibus Labbeum illud Opus ad manum non est, non immerito ægre ferrent, si quæ ab eodem scholastico conscripta fuerunt, quæque insuper partim ad illustrandam atque Aquitanie historiam conducunt, dedita opera a me silentio obcolerentur, hisce potius, quam prioribus facere satis, vel etiam idcirco mihi visum est, quod et opera Dei revelare non minus hisce nostris, quam Tobie temporibus, honorificum censei debeant, ac fragmenta historica primum edidisse, aut alibi edita suo loco recudisse, quam plurimos minime pœnuerit. Exordior itaque ab Operis supra excusi fragmento, mea quidem opinione inedito, quod ex Vita Ms. S. Fidis, in Argentinensi Carthusia sercata, describi nobis curavit, cum eoque die 21 Septembris anno 1663 contulit R. P. Joannes Gamans S. J., sapissime de Museo nostro bene meritus, nec minus frequenter a nobis laudatus theologus.

B In præfata Gamansii schedula post duo illa miracula, quæ in apographo codicis reginæ Sueciæ capitulo 8 et 9 recensentur, sequitur unum, cui titulus est: De eo, qui invocans sanctam Fidem mira celeritate convaluit, ac mox alterum sub hoc titulo: Quod fratrem ejus (nempe Bernardi) sancta Fides a contorsione membrorum mirabiliter liberavit. Porro his Bernardi verbis prius prodigium refertur: Sed et iste meus Sigebaldus, secretorum meorum minister, scholasticus et sacerdos, qui mecum ad sanctam Fidem præsentis anno (fortasse secundæ ad S. Fidem peregrinationis) peregrinatus fuit, nuper cum atrociter miserabiliterque ægrotaret, subitanis pervasus doloribus, ita ut præ nimio tumore cerebri etiam oculi caligarent, quodque intolerabilis fuerit, venenato humore circa præcordia cordisque receptacula grassante, animam pene suffocantem dimitteret; subit ejus animam memoria S. Fidis, ad quam pergere promittens, in ipsa hora respiravit, miraque celeritate convaluit, usque adeo ut nihil dubii relinqueretur, per sanctam Fidem ipsum fuisse liberatum. Ceterum num Sigebaldus ille, quem Bernardus scholasticum et sacerdotem vocat, idem sit, qui Sigo Carnutensis, tom. VII Historiæ litterariæ Franciæ pag. 57 laudatus, ut Bernardi in Carnotensis scholæ præfectura successor, definiendum aliis relinquo, et ad miraculum alterum progredior.

C Illud his verbis concepitur: Quid igitur nuperrime mihi immeritissimo pro sancta Fide summi Patris clementia [dignata] est facere, quisque me vanum ducat, non gravabor dicere, cum maximum debitum sit, ut absolvam atque patefactum reddam. Habebam germanum (fuit is, ni fallor, qui tom. IV Annal. Benedict. pag. 347, num. 38 Robertus appellatur, dein factus Cormeriacensis abbas) gravi incommodo laborantem, qui, jam dudum transacto die, quo terminanda expectabatur infirmitas, inciderat jam in tam graves corporis horribilesque cruciatus (aliud enim erat, quam putabatur) ut immanis artuum contortio visibus humanis cum dolore pariter et horrorem incuteret, quem etiam cerebelli interna confusio eo stupidum reddiderat, ut vix quippiam humane rationis responsum, diutina vocatione fatigatus, ederet. Deinde cum jam omnino desperantes a salute recuperanda nihil aliud, quam ipsam pene mortem intuebamur, quippe qui eodem anno similibus tormen-

uti et frater auctoris,

tis aliquos defecisse, videramus, occiepi super fraterna pœna commotus viscera circumstantes efflagitare, meis meritis diffusis, uti sanctæ Fidis exoraretur auxilium.

Quibus id prorsus inutile putantibus, in hanc vocem ipse erumpo: Sancta Fides, quid confert mihi virtutes tuas ubique prædicare, si et ipse circumdatus angustia a beneficio adjutorii tui alienus relinquo; redde fratrem, obsecro, et, ne per te convaluisset dubitetur, fac precor, ut infra crastinum diem hæc intolerabilis passio allevetur. Quod si feceris, voto illum nudis pedibus tibi ducendum promitto. In quo me stulte egisse, confiteor; nam ponere tempus miserationis Domini et in humanum arbitrium diem constituere ei, potius est divinæ iræ et furoris provocatio quam misericordiæ. Tamen confusus in patientia ejus, sic feci, et sic dato pignore in manu assistentis diaconi sponsonem firmavi. Tam valida, tamque efficax sanctæ Martyris statim affuit intercessio, ut in eadem die, non, ut reor, plus duabus horis excursis, illa atrocium dolorum tempestas sedata conquievit. Nam somnus repentinus hominem invasit, salubreque sudorem pervii fluxere pori, atque paulatim moribundus, reviviscentibus membris, paucis interpositis diebus, convaluit. Hactenus Argentinensis codicis Ms. fragmentum nostrum itidem manu excusatum, de quo supra sermo fuit. Subdo hisce ex laudato tom. II Noxæ Bibliothecæ Mss. miraculum, quod illic editum est pag. 534, cap. 2, atque a Bernardo præmissum illi fuit, quod in apographo nostro codicis Ms. reginæ Sueciæ capitulo 48 refertur, prout ex ejusdem scriptoris verbis hisce, Ut de alio dixi etc., abunde patet.

Porro illud appud Labbeum citato loco ita refertur: Veniens quidam miles de pago Tolosano, Bonus filius nomine, cujus filius adhuc superstes eodem censetur vocabulo, ad sanctum Virginis locum, cum jam non longius a vico Conchacensi, quam duobus ferme abesset millibus, jumentum, cui insidebat, nescio, quo morbo percussus, repente fit exanime. Conductis ergo rusticis, ut cadaver corio detegerent, præcepit. Ipse vero, pro cuius amore iter egisset, ad sanctam processit Virginem, soloque decumbens fundit preces, expromit vota. Postremo ante auream sacratissimæ Martyris imaginem de amissione muli conquestus est. Nam quia idem mulus præstantissimus, pœneque incomparabilis fuisset, propterea nimis graviter triste tulerat amissum: præsertim cum in bono opere desudanti inimicus prævalens damnum sibi intulisset. Cujus fidei soliditas non parva laude videtur extollenda, nam, ubi ab oratione desiit, mulus pedibus, quibus jam tenebatur excorians, utrumque rusticum calcitrando longius arcens (mirum dicta!) redivivo prosiliit saltu, atque per media montium cacumina sociorum animalium inhians vestigiis prorumpit ad vicum.

Cerneret animal, ut hi, qui præsentés affuerunt, persæpe nobis testantur, juxta modulum bruti sensus recuperatæ vitæ gaudio fluitare, coramque ecclesia cursitando per plateam quodammodo Factoris bonitatem sentire, ac proinde crebro hinnitu grates Deo referre, qui dat jumentis escam ipsorum, et pullis corvo invocantibus eum, quem præcipites rustici insectui, cruentos adhuc gestantes cultros, visum prodigium super mulo adhuc dubitantibus enarrant.

avroræ
J. G.

emisso ab hoc
voto eundi
nudis pedibus
ad Sanctæ
sepulcrum.

E

Mulus cujusdam
Tholosatis, fuis ab eo

F

ad S. Fidem
precibus re-
viviscit.

AUCTORE
J. G.
* au contenta

* supple retinuit

Mulier promissum, uti videtur, S. Fidis annulum offerre subterfugiens,

febris corripitur, et facti pœnilens, S. Fidis patrocinio curatur.

enarrant. Et ut certa opinio non modo videntium ore esset contempta*, sed etiam quadam expressa scriptura omnem ambiguitatis evacuaret errorem; hic in utroque posteriore crure* recentium plagarum sulcos, instar vetustissimarum cicatricum, pills etiam canescentibus, eadem hora solida junctura reformatos, donec superfuit mulus, resurrectionis indicium. Miles vero, Deo Sanctæque ejus pro gratiarum actione unum aureum offerens, retro, unde venerat, revertitur ad patriam: ipsoque animali sanctæ Fidei remisso, plurimis postinde annis plurima ei donaria delegavit.

7 Porro cum illud, quod in editione Labbeana cap. 3 refertur, miraculum ex apographo nostro, jam sæpe laudato, a pag. 321, num. vero 78, editum a nobis fuerit, transeo ad aliud, quod apud præfatam Labbeum pag. 535, cap. 4 hunc titulum habet: De annulo negato et postea sanctæ Fidei reddito. At pauca tamen huic præmississe juverit. Ut est muliebri ingenium plerumque plus æquo credulum, haud adeo mirum foret, si memoranda infra matrona rumoris illi filem habuerit, quo peregrinantium annulos S. Fides in somnis passim quærere sequebatur. Verum tametsi etiam re ipsa, quod tamen nec Bernardus indubitanter tradit, nec ego spondere ausim, se S. Fides in somnis spectandam multis mulieribus obtulisset, ut nempe vel earum annulos aliasve res pretiosas sibi ab iis dono dari postularet, eratne propterea crimen, idque triduo supplicio dignum, postulanti non statim obsequi, eave sibi servare, quæ ad decentem honestaque corporis ornatum spectabant? Id ego quidem induci non possum, ut credam; ac propterea censeo, non alia de causa triduanis febribus afflictam divinitus fuisse illam mulierem, quam quod annulum, prius S. Fidei ultro a se promissum, voti rea offerre subterfugerit; idque etiam sub finem innuisse mihi videtur Bernardus, cum eam culpæ suæ recordatam, et negligentiam suam confessam fuisse affirmat. Nunc Bernardi integram narrationem audi.

8 Quanquam nobilis matrona, audita fama de virtutibus sanctæ Fidis, illuc abire paravit. Quæ, cum iter inceptaret, recordatur jam aliquantulum a limine progressa, quod peregrinantium annulos sancta Fides in somnis quæraret; mox ergo retro facit pedem, propriumque annulum, de digito detractum, accessitæ cubiculariæ custodiendum committit. Cape hunc, inquit, atque servato, dum redeo, ne forte sancta Fides quæsitus, si detulero ad Conchas, mihi auferat. Nempe hæc astute, tanquam alicujus cautela declinare possit illius providentiam, qui, antequam fiant, prævidet omnia. Quid plura? It mulier, solvit orationum debita, atque redit cum pace. Nocte consecuta virginea species somniantis apparet, quæ cum rogata, sanctæ Fidis vocabulo suam notitiam innotesceret, protinus ut sibi detur imperiosa auctoritate annulus, monet. Mox mulieri se annulum habere dissimulanti suggerit Hera, ipsum esse, quem abiens ad Conchas, ne sibi daret, cubiculariæ commisisset. Mane facta experrecta mulier divinam visionem, velut fantasticum vel inane somnium, reputat. Sed finem rei quare diutius immorer? Illico mulier tam efficaci febris igne per universum corporis spatium testuare incipit, ut vix una hora consistere posset. Ita tamen triduo passa rediit in se, reminiscitur culpæ, confitetur negligentiam. Mox ergo, ut præcepit equum sterni, ut videlicet recidivo tramite ad

sanctam Fidem remearet, nimis ardoris remittitur æstus: sicque sana it, et gavisa redit, non modicum lucrum reputans permutare annulum pro salute. *Hactenus Bernardus.*

9 Idem auctor editionis Labbeanae cap. 5, quod De manicis aureis inscribitur, narrare instituit, quo pacto Arsindis, seu Arsendis, Wilhelmus, Tholosani comitis, uxor, de qua curiosus lector tom. II *Historia Occitanie* pag. 405, 415 et alibi varia videre potest, S. Fidis patrocinio mascula prole non una, cum antea, uti scriptores *Historia Occitanie* pag. 405 censent, omnino sterilis fuisset, fecundata fuerit. Ipsismet Bernardum hæc narratam sisto. Jam vero, inquit, quanta per sanctam Fidem hujusmodi miracula Dominus operari dignatus est, nemo potuit omnia retinere, neque ea, quæ retenta sunt, ulli vacat scribere; pauca tamen de his, quæ audivi, præfatis volo subnectere; ita quidem ut nec nimio silentio taciturnus, nec nimia verbositate odiosus videar. Scio, ante nos dictum, Omne rarum pretiosum, et ideo ad comparationem reliquæ universitatis sibi raro, ut sint pretiosa. Indulgebit ergo Christus veniam, quod sciens prætereo plurima. Arsendis, uxor Wilhelmus, Tholosani comitis, (fratris illius Poncii, qui ab Artaldo posthæc privigno suo, dolo interfectus fuit) habebat armillas aureas, vel potius (quod usque ad cubitum continuabantur) manicas mirifico opere gemmisque pretiosis insignitas.

10 Hæc cum in suo nobili stratu aliquando sola accubisset, videt per somnium ante se acsi speciosissimæ puellæ formam pertransire: quam cum præ nimia miratur elegantia, tall rogitatione aggreditur; Dic, inquiens, Hera, quænam esse videris. Sancta Fides humiliter respondit voce roganti: Sancta Fides ego sum, noli dubitare, virago. At illa contra admodum supplicans, ait: O sancta Hera, utquid ad peccatricem accedere es dignata? Tunc in eadem hora negotium adventus sui sancta Fides intimat percontanti. Da mihi, inquit, manicas aureas, quas habes, pergensque ad Conchas are sancti Salvatoris superponito eas; hæc enim est causa, quamobrem tuam expetierim præsentiam. Ad hæc prudens matrona, non tantum munus absque fœnore passa abire, sic ait: O sancta Hera, si per te Deus me mascula prole fecundari dederit, id libenti animo, quod jubes, exequar. Ad quam sancta Fides: Hoc omnipotens Creator, ait, pro famula sua facillime faciet, si, quod postulo, non negaveris. In crastinum mulier hoc responso sollicitata perquiri studiosissime, quo in pago vicus, qui Conchas vocatur, situs sit (nondum enim Conchacensium virtutum novitas, nisi raro, fines suos excesserat.) Quo ab his, qui compererant, comperito, ipsamet, peregrini functa officio, aureos eo brachiolos cum summa devotione detulit, Deoque ac Sanctæ ejus obtulit. Ibiq; venerabilis matrona, aliquot Dominicæ Resurrectionis dies honorabiliter agens, suaque presentia solemnitate honorans, deinde ad propria rediit. Quæ juxta divinæ visionis promissionem concepit et peperit masculum, rursusque gravida facta enixa est alterum, quorum nomina, primogeniti Raymundus, secundi Henricus. Hæc postea manica in opus tabulæ fuerunt consumptæ.

11 Ad aliud conscriptum a Bernardo miraculum, quod in nostro apographo desideratur, priusquam procedamus, sistendum hic paululum, ut, quem Bernardi verba, ultimæ parentesi præmissa, injicere

Arsindis, Tholosani comitis uxor.

oblatis S. Fidis pretiosis manicis, duplici prole mascula fecundatur.

Observatio ad illius miraculi narrationem.

A injicere possent, scriptulum avertamus. Jam tum, Stephano II Conchensem abbatem moderante, seu anno circiter 940, uti in Commentario a num. 53 docuimus, frequens hominum undequaque adventantium ad S. Fidis sepulcrum concursus fiebat, ac, teste anonymo Translationis, soluto stilo conscripta, auctore num. 23, ipsoque Bernardo teste in suo Prologo, multa sua etate antiquiora facta sunt ibidem miracula; qui ergo, inquit, anno 975, aut verisimilius annis etiam aliquot post, Arsinli Conchensis locus et patrata illic prodigio ignota fuisse, a Bernardo adstrui possunt. Respondeo, hanc feminae principis in locis, a Conchensi canobio non parum dissitis, enutrita ac domesticis aut certe suae ditionis negotiis potius, quam rebus aibi gestis intentae, ignorantiam vero absimilem videri non debere, eo praesertim tempore, quo necdum ab auctore fide digno conscripta sparsaque per Gallias erant S. Fidis miracula, aut fortassis necdum adeo illustrata erant, quae non poterant non ad omnium, etiam exterorum, notitiam peruenire. Porro quae ad Willelmum Tholosanum comitem, fratremque ejus Pontium, et Artaldum supra memoratos attinent, videat curiosus lector laudato tom. II Historiae Occitaniae, ubi et reliquam Arsindis prolem pag. 538, columna ultima enumeratam inveniet. Ceterum, cur duobus hisce postremis editionis Labbeanae capitibus hoc loco non subjungam, quod tom. II Historiae Occitaniae inter Instrumenta col. 6 exhibetur veluti libri in caput 5, in causa est, quod factum, ibidem relatum, praeter S. Fidis apparitionem, eamque quidem non satis firme assertam, nihil contineat, quod fieri casu fortuito facile non potuerit.

§ II. De quodam Raimundo, naufragium passo et S. Fidis auxilio liberato : cur hic quaedam S. Fidis miracula ex Labbeo non edita.

Præmittuntur nonnulla, quae ad intelligentiam

Progređiens ad ea, quae apud Labbeum cap. 43 a Bernardo recensentur, patrata per S. Fidem prodigia, seu, si mavis, concessa cuidam Raimundo Tholosani beneficia, haud abs re fore arbitror, ne alioquin frequentius, quam par sit, scriptoris narrationem interrompere cogamur, nonnulla, quae ad capitibus illius intelligentiam faciunt, hoc loco praemisisse. Boschitum, quod in Tolosano pago Raimundus ille possedisset narratur, censet Carpenterius in novo Cangiani Lexici Supplemento, parvam silvam fuisse; editores vero tom. X Scriptorum Rerum Gallicarum, locum seu municipium sic proprio nomine compellatum existimant, quod fortassis a loco, le château du Bousquet dicto, diversum non est. Clarius est, ex qua Hierosolymam versus Raimundus solcit, urbs Luna, a Cellario lib. II Geographiae antiquae cap. 9, pag. 447 plus semel laudata, quam sic Baudrandus describit: Luna est urbs Hebruriae in Liguriae confinio Straboni, Plinio et Livio, una ex duodecim primis Tuscorum coloniis, nunc excisa, et ejus rudera LUNA DISTRUTA dicuntur, ad ostia Macrae fluvii, cui Serezana, quae Nova LUNA dici potest, ad 3 millia passuum in episcopali sede successit, 30 milliaribus distans a Luca, in Occasum Genuam versus 60, cum portu; hinc Lunensis tractus adjacens.

43 At quanam illa est, quam Bernardus recenset, Turlanda regio, unde adrecti piratae circa Africae partes luctantem cum fluctibus Raimundum in captivitatem redegerunt? Rursus, quinam Barbari illi, qui, victis piratis istis, Raimundum... dupliciter captivum abegerunt, quique et ipsi a Saracenis Cordubensibus superati captivum suum amiserunt? Denique quinam Alabite sunt, qui ereptum Saracenis Cordubensibus Raimundum devicti a Sancione seu Sancio, Castellae comite, et ipsi demum amiserunt? Barbara haec gentium vocabula non sic ab antiquis usitata fuisse, fatetur quidem Bernardus, at nihil aliunde suggerit, unde gentium illarum notitiam haurire queas. Si in re adeo obscura conjecturis locus sit, Turlanda regio a Tunetana, piratica jam pridem infami, diversa non fuerit, cui a loco, apud Ptolemaeum Turzo dicto, Turzolandae ac Turlandae regionis nomen aliquamdiu fortassis permanserit; Barbarini vero, supra memorati, fuerint vel regionis, Barbariae dictae, longius ad Occidentem extensi populi, aut forte Barbarii, quod Lusitaniae promontorium est, vulgo El Cabo de Epichel dictum, degentes Mauri, qui a Saracenis Cordubae dominantibus (nec enim, uti apud Ferreras atiosque Hispanicos scriptores videtur inter Barbaros illos, nisi cum adversus Christianos res erat, apprime conveniebat) praetio, nescio quo, victi fuerint, quo et suum captivum amiserunt. Ceterum Alabitas haud alios esse censeo, quam Saracenos Cordubenses, qui Almahadi tyranni partes contra Sulcimanum secuti fuerunt, quique a Sancio, Castellae comite, anno Christi 4008, ut Ferreras ad hunc annum tradit, haud procul a Cordubensi urbe, desideratis triginta suorum millibus, turpiter fugatidevictique fuerunt.

AUCTORE J. G. sequentis miraculi faciunt.

44 Ut ut haec se habeant, nam haud adeo laboris pretium videtur operosius in eas gentes indagare, habe nunc Andegavensis scholastici narrationem. Dicere etiam, inquit, opportunum videtur de aliquo Raimundo, Tholosani pagi oriundo, genere, divitiisque clarissimo, qui municipium, quod BOSCHITUM rustici vocant, in eodem pago possidet. Hic aliquando Hierosolymitanum iter aggressus, jam maxima Italiae parte emensa apud urbem, LUNAE vocabulo ab antiquis celebratam, Mediterraneo pelago sese classe apparatus credidit ut per marinum cursum citius rectiusque Hierosolymae partes accedere posset. At vero cum jam, aequoris pergrandi parte trajecta, sulcarent caerulea, orta subito tempestate, navis illa scopulis illisa incidit in naufragium, disiectaque in partes ipsum gubernatorem cum reliquis vorticibus absorptos reliquit, vix duobus reservatis, Raimundo videlicet, seroque uno, quem fidum adduxerat secum: quorum servus ille, perparvae navigii particulae haerens, ad Italicae littora projectus est ratusque, dominum suum procul dubio marinis fluctibus esse necatum, repetit hospitem, cui idem dominus suus (ut mos est peregrinis) partem pecuniae crediderat. Quam receptam cui, quam herili conjugii, dignius referret? Cui casus suos exponens etiam fatalem dominum sui sortem intimat.

Dum Raimundus, vir nobilis, naufragium passus,

F

45 Illa vero, simulato aliquamdiu dolore, non in graves lacrymas, aut longa suspiria (ut mos est bonarum feminarum) rem vertit, sed illico elegans virorum spectatrix effecta infidum, variumque amorem effrena libertate per varias formarum injectat species, et sic, quem praeceteris egregie reperit, nasciscitur virum, quod potuit,

ac proin ab uxore sua interim pro mortuo habitus,

AUCTOR:
J. G.

triduo cum
fluctibus lu-
ctatur et S.
Fidem con-
stanter invo-
cat, a piratis

B
* seu myopa-
ronum

mari eripitur,
ac dein a va-
riis barbaris
in militarem
ordinem ad-
scriptus,

captus demum
a Sancto, Ca-
stellæ comite,
liber in pa-
triam redit.

potuit, suæ libidini opportunum, cui et ca-
stellum dedit, et reliquum honorem sic fecisset,
et etiam filias, quas Raimundo peperat, ab pa-
terno beneficio, cæco cupidine perdita, alienas-
set; nisi quidam cognomine Excafridus
Hugo, antiquus præfati Raimundi amicus, pro
puellis sese maternis injuriis objectasset, atque,
ne ipsæ indotatæ ad ignominiam redigerentur,
authoritate sui industriæque totius honoris me-
dium præter castrum subsidiis auctum recupe-
raret, ac retineret: nec de maritandis virgi-
nibus longa erat ambiguitas, cum utramque
germanam suis liberis nubere consensit.

46 Raimundus vero (ut ad superiora redeam)
unam disjectarum tribuum similiter amplexus,
non ad Italiam, sed Africæ partes pulsus est,
Sanctæ Fidis auxilium incessanter invocans, nec
unquam nomen ejus ab ore rejiciens. Et jam
tertia lux fluxerat, ex quo nec hominem, nec
monstrum vidisset, ita marinis debauchationi-
bus attonitus, stupefactusque, ut præter natura-
lem tutelam vitæ intentionem, brutis etiam
animalibus insitam, nihil prorsus jam saperet,
cum ecce de improvviso obvius habuit pirata-
rum phalanges, de Turlanda regione venientes,
sagenarum bellicarum classe, telis, spiculis,
clypeis et armis multipliciter instructas, et jam
dudum prædam sifientes, ipso die jactata sorte,
inveniant, sese statim prædam inventuros. Ita-
que repertum hominem, captumque barbarico
fremitu circumstrepunt, genus conditionemque
interrogant. De fortuna autem non quisquam
movebatur, quippe cum illum plane naufragum
cernerent. At ille insolentia fluctuum (ut dixi)
sui oblitus, penitusque rigore membrâ correptus
vix se hominem esse recordabatur, nedum ad
inquisita daret responsum, cum præsertim nec
linguam eorum, nec mores eorum aliquando
didicerat, postea vero, peracto cursu, in pa-
triam reversi sunt.

47 Quibus iterum interrogantibus, jam cibo
otioque paululum recreatus Christianum se re-
spondit: decus vero generis, professionemque
officii prorsus abnegans, agricolam se fuisse,
mentitus est. Unde, sibi dato in manibus fossorio,
fodere ei imposuerunt. Quod cum præ ni-
mia liberalium manuū ténacitate, ignotique

C laboris impatientia minus pleniter perfecisset,
ipsum jam impie tractare, flagrisque inhumane
cadere adorsi sunt. Ita demum invitatus, coac-
tusque seipsum aperit, nihilque præter militi-
ariæ artes se olim exercuisse, professus est; de
qua re facti illico examine, armorum peritissi-
mum experiuntur, qui præter ceteram hujus
artis industriam ita se sub arma colligere, cli-
peoque protegere perhibetur ingeniose, ut abs
quolibet difficile possit feriri. Jam ergo illum
in ordinem militarem constituentes sapius in
expeditionibus ducunt, in quo eum egregiam
laudis gloriam brevi obtinisset, jam in pro-
vectiorem honoris gradum promovent. Interea
vero inter hos atque Barbarinos acto prælio, Bar-
barini superiores Raimundum, cæteris inter-
fectis sparsisque, dupliciter captivum abigunt;
dein inquisitum et ipsi quoque honorabiliter
eum habere coeperunt, sæpiusque in pericula
ducere, ad postremum, a Sarracenis Cordubæ
victi, ipsum rursus amisit.

48 At ubi et isti acerrimum strenuumque mi-
litem diversis periculis experti sunt, ingenti
lætitia gaudioque tanto milite congratulantur;
nimium quibus omnia ex voto, nec unquam

incassum hoc socio contingebant; verum subiti
gaudii indiscreta elatio subiti infortunii interrup-
tione interdum castigatur; nam prælio com-
misso inter se et Alabitas, victores tanto milite
remanserunt orbati. Postremo bellum fuit his
cum Sancione, comite de Castellis, viro poten-
tissimo militariæque peritissimo, a quo Christi
auxilio superati, non modo Raimundum, sed
etiam enormem Christianorum captivitatem
amiserunt; sed hæc barbara gentium vocabula
non sic ab antiquis usitata fuisse videntur, quo-
rum industria per negligentiam ignaviæ poste-
ritatis pereunte, etiam gentium plerarumque
nomina, aut penitus oblivione deleta, aut bar-
barie ingruente transmutata habentur. Igitur
Sancio comes cum accepisset, hunc non solum
Christianum esse, sed etiam nobilitate generis
pollere, miratus fortunas illius, quibuslibet do-
nis remuneratum libertate etiam cum reliquis
Christianis donavit: sed antequam discederet ab
eo, sancta Fides ei dormienti apparuit: Ego
sum, inquit, sancta Fides, cujus nomen nau-
fragus tam constanter invocasti; vade securus,
quia amissum honorem recuperabis. Surrexit
ergo, atque in patriam rediit, castrisque suo
jam propinquans, audita, quod conjux alii
nupserit marito, illico manifeste apparere metuit,
atque ob id intra domesticum pauperis tegetem
aliquandiu latuit, expectans, quid per provi-
dentiam Dei de se futurum erat, partim pere-
grini habitu, partim ætate deformatus; nam
tria annorum lustra abierant, ex quo a patria
exulaverat, propter quod etiam ipsum ultra
rediturum esse, omnis spes interierat.

19 Tamen, cum una dierum quædam mulier-
cula ejus olim concubina, in superfusione bal-
nei ei casu obsequeretur, ad notas nudi corporis
ipsa ipsum recognoscens: Tunc es, ait, ille
Raimundus, qui dudum, Hierosolymam ten-
dens, æquore mersus crederaris? Quo negante,
illa adjecit: Hoc inquit, verum est, nec me
tuam præsentiam celare poteris, cum qua olim
consuevisti. Denique clanculum, et quo potuit,
occultius festinavit ad dominam castri, nuntians
invisum rumorem; ita primum per vile scortum
adventus illius emerit, illa, reductis viri
postliminio consternata, cepit maturare quan-
tocyus, qua via sibi mortem occultam, ac sine
infamia inveniret. At vero dum causa lethi ex-
cogitando differtur, nec ad id sceleris opportu-
nitas satis efficax reperitur, voluntate scilicet,
et fortuna discordantibus, ammonitus in somnis
cessit periculo, vitæque tutamentum quaesivit.
Quod paulo ipse ante fecisset, nisi sancta Fides
ad suum castrum eum nominatim venire jussi-
set; sed credo, divino nutu ita esse factum, ut
perfidiam conjugis ad liquidum deprehenderet.

20 Ut ergo comperit, filias suas claro matri-
monio nupsisse, generorum petiit genitorem,
casus narrat, uxoris noxam detegit. Porro Hugo
Excafridus fidelium amicorumque auxilio, libe-
rorum, socerorum, antiquumque amicum (pulsus
mox rivali) in honorem restituit. Præterea
decretum est, ut conjugem recipiat; sic enim
posse fieri juxta majorum instituta; nec prorsus
ullum esse dedecus: nam ille, qui hæc
habebat, simul ac vidisset, commune sibi judi-
cium incumbere, cesserat justo rectoque,
alium jus deserere paratus. Alter tamen pro
nota homicidæ voluntatis, ipsam ab animo re-
spuit. Prorsus cui prava conscientia majus vul-
nus intulisset, quam corporeæ castitatis viola-
tio.

* an ignave

E

ubi a mulier-
cula agnita,

F

tandem sua
bona recupe-
rat, multiplici
beneficio
S. Fidis.

A tio. Ut autem in superioribus paucis suppleam, addunt etiam, illum a primis piratis potionem herbae potentem assumpsisse, et ita magicis praecantationibus tactam, ut semel ex ea bibentes, adeo lethea oblivione hebetentur, ut nec genus ultra, nec domum meminisse possint; dein superna sibi miseratione sanctam Fidem apparuisse, et a stupore illius obliui excitasse, atque in mentem revocasse, et tamen post illa memoriam habuisse tardiozem, disponente Deo scilicet, ut antiquae correptionis vestigiis adhuc testificantibus, perpendant alii, quantis de malis eum Dominus absolverit.

21 Hactenus jam saepe laudatus, Antegavensis scholasticus, Ceterum, cum ea, quae apud Labbeum sequuntur octo miraculorum capita, partim ex apographo nostro codicis Ms. reginae Sueciae jam ante edita fuerint, partimque, meo quidem iudicio, Bernardum, Andegavensem scholasticum, uti ex variis loquendi modis illic adhibitis, colligo, auctorem nequaquam habeam, ea in hac Appendice, non invidis pluribus, praetermitti posse censui. Vident, ea, si quis horum etiam avidus est lector, citato jam saepe tomo II Novae Bibliothecae Mss. a pag. 513, consulatque a me dicta, quibus Commentario finem imposui.

AUCTORE

J. G.

Car hic quaedam S. Fidis miracula ex Labbeo non recusu.

DE SS. MARCELLO, CASTO, EMILIO ET SATURNINO MM.

FORTE CAPUAE IN CAMPANIA FELICI.

EX MARTYROLOGIIS.

Sanctorum Martyrum in Martyrologiis annuntiatio : variae variorum de iisdem conjecturae.

S.E.C. INCERTO. Sanctorum Martyrum varia apud veteres

De sanctis Martyribus agimus, quorum quidem apud martyrologos, veteres juxta ac recentiores, hoc die frequenter occurrunt nomina; sed aetas, palaeogra, ceteraque vitae martyricae adjuncta vel dubia omnino sunt, vel penitus in oculo latent: conservatam utcumque illorum ad nostram aetatem usque memoriam Hieronymianis codicibus, unde ad alios martyrologos derivati videntur, potissimum debemus. Quid hi de Martyribus nostris memorent, primum audiamus: sic habet codex Epternacensis antiquissimus: In Apulia natalis Castri et Emili, Marcelli, Saturnini. At codex Lucensis Florentini geminam homonymorum Martyrum annuntiationem exhibet; alteram quidem Capuae, quae Campaniae Felicis civitas est; alteram in Apulia, omissa tamen hic Marcello, additque Ammono. Verba illius sunt: In Capua natalis sanctorum Marcelli, Casti, Emili, Saturnini. Et paulo infra: In Apulia Casti, Emili, Saturnini. Ammoni presbyteri. Lucensi Corbeiensis apud Acherium tom. IV Spicilegii pag. 676 editionis antiquioris consonat; addit tamen Marcello et Sociis Donatellum. Contra Epternacensi partim consonat Corbeiensis brevior, apud nos tom. VII Junii excusus, qui unam hanc habet annuntiationem: Capua natalis sanctorum Marcelli, Casti, Emili. Addo et Richenoviensem, cujus verba sunt: Et in Apulia, Casti, Marcelli, Emili, Saturnini. Hic quidem ad diem sequentem Marcellum Capuae annuntiat, sed alterum ab eo, quem hodie una cum Castro, Emilo et Saturnino memorat, ut infra videbitur. Spectatis itaque citatorum codicum verbis, dubium est, tum duplexne, an una tantum homonymorum Martyrum classis sit admittenda; tum, si una tantummodo admittatur, Capuae in Campania, an in Apulia, alibi fortassis martyrii palman

promeruerint. At priusquam de his disseramus, reliquos martyrologos consulamus, lucis forsitan aliquid allaturus.

2. Ex veteribus martyrologis Bedam, Usuardum, Adonem, Notkerum et Rabanum in suis ad hunc diem Annotatis Baronius citat: Beda autem purus, tom. II Martii praefatus, vacat hoc die: at inter Bedae auctaria Martyrum nostrorum meminere Barberinianum et Divionense in hunc modum: Apud Capuam sanctorum Marcelli, Casti, Emili, Saturnini. Verbis pene iisdem, nullo quoad rem discrimine, Ado, Usuardus, et Notkerus utuntur. Rabani annuntiatio, ut apparet, mutila sic habet: Et in Apulia Casti et Emili. Itaque hos inter martyrologos convenit, si Rabanum excipias, de numero et nominibus Martyrum, de Capua civitate Campaniae, martyrii vel cultus loco, de una denique, quantum quidem apparet, martyrum classe. Unde conficere licet, Donatellum, quem codex Corbeiensis Acherii ceteris adjicit, ad memoratos Martyres verosimilitus non pertinere. Similiter Ammonus, quem ceteris codex Lucensis addit, alio verosimilitus spectat: nec enim infrequens in his codicibus est, ut Sancti, licet locis passi diversis, uni tamen loco videantur adscribi. Romae praeterea codex Epternacensis Ammonum videtur adscribere, verbis supra citatis mox ista subjiciens: Romae Januarii, Ammoni presbyteri. Haec martyrologi veteres: quid recentiores? Plerique Romano Martyrologio consonant, quod ita habet: Capuae natalis Sanctorum martyrum Marcelli, Casti, Emili et Saturnini. Plura Galesinius, cujus propterea haec verba transcribo: Capuae sanctorum martyrum Marcelli presbyteri, Casti, Emili, Saturnini, Rogati, Antonii et Aviti. Ita ille ex libro quodam scripto, ut in Annotatis ad diem 6 Octobris habet.

3. Quis, qualisque fuerit liber scriptus, unde ista

E

J. B.

recentioresque martyrologos

F